

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ BİLİM DALI

TOPLUMSAL DUYGU İKLİMİ VE PSİKOLOJİK İŞLEVSELLİK
ÜZERİNE BİR İNCELEME

Doktora Tezi

Gözde GÖKÇE

Ankara, 2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ BİLİM DALI

TOPLUMSAL DUYGU İKLİMİ VE PSİKOLOJİK İŞLEVSELLİK
ÜZERİNE BİR İNCELEME

Doktora Tezi

Gözde GÖKÇE

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ayşegül DURAK BATIGÜN

Ankara, 2024

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ BİLİM DALI**

**TOPLUMSAL DUYGU İKLİMİ VE PSİKOLOJİK İŞLEVSELLİK
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ayşegül DURAK BATIGÜN

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

- 1- Prof. Dr. Ayşegül DURAK BATIGÜN
- 2- Prof. Dr. Derya HASDAĞ
- 3- Doç. Dr. Ilgın GÖKLER DANIŞMAN
- 4- Prof. Dr. Okan Cem ÇIRAKOĞLU
- 5- Dr. Öğr. Üyesi Ebru AKÜN KAÇAR

Tez Savunması Tarihi

04.06.2024

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Ayşegül DURAK BATIGÜN danışmanlığında hazırladığım “Toplumsal Duygu İklimi ve Psikolojik İşlevsellik Üzerine Bir İnceleme (Ankara, 2024)” adlı doktora tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

25.06.2024

Gözde GÖKÇE

TEŞEKKÜR

Doktora tez sürecimin belirli bir aşamasından sonra beni öğrencisi olarak kabul eden, tez yazım sürecimde titizlikle, dikkatle ve olağanca desteğiyle yanımda olan ve değerli katkılarda bulunan, süreç boyunca karşılaşılabileceğim olası zorluklarda güvенеbileceğimi her zaman bilmenin konforunu yaşadığım değerli tez danışmanım Prof. Dr. Ayşegül Durak Batıgün'e akademik ve manevi desteği için içtenlikle teşekkür ederim. Bu süreci sizinle birlikte yürütmek, tezin özellikle son dönemlerindeki hızlı geridönüşleriniz benim için çok rahatlatıcıydı.

Uzun süren tez sürecimdeki değerleri görüşleri ve katkıları için Tez İzleme Komitesi'nde bulunan değerli hocalarım Prof. Dr. Derya Hasdağ'a, Doç. Dr. Ilgın Gökler Danışman'a teşekkür ederim. Çalışma konumla ilgili takdirleriniz ve sözleriniz benim için çok motive edici oldu. Ayrıca, tez savunmamda yer alan Prof. Dr. Okan Cem Çırakoğlu'na değerli katkıları; Dr. Öğr. Üyesi Ebru Akün Kaçar'a tezimi titizlikle okuyup verdiği önemli geribildirimler ve veri toplama sürecindeki desteği için teşekkür ederim.

2006 senesinde Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne adım attığım ilk günden bu yana büyük hayranlık beslediğim, akademik ve insani anlamda örnek aldığım, tez sürecimin belirli bir aşamasına kadar danışmanım olan, her ne kadar haksız bir kararla DTCF sınırları içerisindeki birlikteliğimiz sonlanmış olsa da bağımızın asla kopmadığı ve desteği asla sonlanmayan, bu tez konusunu seçmemde ve klinik psikolojiye farklı bakış açılarıyla bakmaya çalışmamda öncü olan değerli hocam, ablam, benim için en değerli insanlardan biri Doç. Dr. Banu Yılmaz'a... geçmiş, bugün ve gelecekte her şey için teşekkür ederim. Siz olmasanız olmazdı! Sizi çok seviyorum.

DTCF'nin hayatıma kattığı en güzel insanlardan Esra Güven'e akademi ve dostluk patikalarında yol arkadaşım olduğum, parlak zihniyle destek ve motivasyon sunmaktan asla

vazgeçmediği, veri toplama sürecime olan desteği, bana kardeşlik ettiği, o güzel kalbiyle hep yanımda olduğu için teşekkür ederim. Yine DTCF'nin bana getirdiği, tanıdığım en özgün insanlardan olan, yüzümü sonsuz güldüren, içtenliğini, sıcaklığını, desteğini, sevgisini her zaman hissettiğim, her ihtiyacım olduğunda orada olduğunu bildiğim, bana kardeşlik eden Meltem Karaoğlu Karakuş'a teşekkür ederim. Seni çok özleyeceğim. Her ne kadar artık ayrı şehirlerde olsak da DTCF'deki günlerimi hep güzel hatırlamamda katkısı olan, ihtiyacım olduğunda saat gözetmektensizin yanımda olan, veri toplama sürecinde çok desteği olan Ekin Öztekin Alpay'a teşekkürlerimi sunuyorum. İyi ki varsınız dostlarım! İyi ki yollarımız kesişmiş.

Tezin veri toplama sürecinde çok önemli destekte bulunmasının yanı sıra dostluğunu ve desteğini de her zaman hissettiğim Burçak Sönmez'e; DTCF'nin bana kattığı güzel insan Fatma Uçar Boyraz'a her şey için teşekkür ederim.

Lisans yıllarında başlayan dostluğumuzun hiç kopmadığı kız kardeşlerim Sıla ve Özlem'e bu zamana kadar yaşamıma kattıkları renkler, destek ve sevgi için teşekkürü bir borç bilirim. Birlikte büyüdük, birlikte geliştik, birlikte öğrendik, birlikte renklendik, birlikte çoğaldık. Şu an yaşam yolunda ayrı şehirlerde ancak kalplerimiz yanyana yürümeye devam ediyoruz. Gökyüzündeki yıldızlarımdansınız. İyi ki varsınız. Sizi çok seviyorum.

Yaşam yolculuğumda bana kardeşlik eden lise grubum, dostlarım, kız kardeşlerim Sezin, Esra, Burçak ve Rüya'ya duygularda birlikte olabildiğimiz, yaşamdaki güçlerimden olduğunuz, geçmişte olduğu gibi gelecekte de hep orada olacağınızı bilmemi sağladığınız için teşekkür ederim. Lise sıralarındaki içten dostluğumuzu koruyup sürdürebilmemiz, birlikte büyümemiz benim için çok kıymetli. Gökyüzündeki yıldızlarımdansınız. Sizi çok seviyorum.

Son olarak, koşulsuz sevgi ve desteğiyle beni büyüten ve varlığına müteşekkir olduğum güzel bahçem canım anneme bana hep inandığı, güvendiğı ve yanımda olduğu için sonsuz teşekkür ederim. İyi ki senin kızınım, iyi ki benim annemsin. Bunun için çok şanslıyım. Aileme bu zamana kadar yanımda oldukları için teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar DİZİNİ.....	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	ix
EKLER DİZİNİ.....	x
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
PSİKOLOJİK SAĞLIK VE İYİ OLUŞA BÜTÜNCÜL BAKIŞ	5
Duygusal ve Öznel İyi Oluş	6
Sosyotoplumsal İyi-oluş	10
PSİKOLOJİK SAĞLIKTA SOSYOPOLİTİK ETMENLER.....	16
KOLEKTİF DUYGULAR: TOPLUMSAL DUYGU İKLİMİ	24
Duygu İklimine Etki Eden Etmenler	31
Duygu İkliminin Genel Etkileri.....	39
Duygu İklimleri ve Etkileri	41
SİSTEMİ MEŞRULAŞTIRMA.....	56
DÜNYAYA İLİŞKİN VARSAYIMLAR	60
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	63
ARAŞTIRMANIN AMACI VE SORULARI	65
BÖLÜM II – NİTEL ARAŞTIRMA.....	69
YÖNTEM	69
Araştırma Evreni ve Örneklem	70
Veri Toplama Araçları	73
İşlem.....	74
Veri Analizi.....	75
NİTEL ARAŞTIRMA BULGULARI.....	77
Toplumsal Olaylar	77
Toplumsal Duygular	79
Toplumsal Duyguları Ortaya Çıkaran Etmenler	85
Toplumdaki İnsanlara Karşı Hissedilenler	91
Bireysel Etkiler	95

BÖLÜM III - ÖLÇEK UYARLAMA ÇALIŞMASI	97
ÖLÇEK UYARLAMA ÇALIŞMASI BİRİNCİ AŞAMA: AÇIKLAYICI FAKTÖR ANALİZİ (AFA)	98
YÖNTEM	98
Araştırma Evreni ve Örneklem	98
Veri Toplama Araçları	101
İşlem.....	105
ÖLÇEK UYARLAMA ÇALIŞMASI İKİNCİ AŞAMA: DOĞRULAYICI FAKTÖR ANALİZİ (DFA)	107
YÖNTEM	107
Araştırma Evreni ve Örneklem	107
Veri Toplama Araçları	109
İşlem.....	109
ÖLÇEK UYARLAMA ÇALIŞMASI BULGULARI	111
BULGULAR	111
TOPLUMSAL DUYGU İKLİMİ ENVANTERİ'NİN (TDİE) TÜRKÇE FORMUNUN GEÇERLİK-GÜVENİRLİK BULGULARI.....	111
Geçerlik Bulguları	111
Güvenirlik Bulguları	121
DUYGU İKLİMİ ÖLÇEĞİ'NİN (DİÖ) TÜRKÇE FORMUNUN GEÇERLİK-GÜVENİRLİK BULGULARI.....	123
Geçerlik Bulguları	123
Güvenirlik Bulguları	128
TARTIŞMA - TOPLUMSAL DUYGU İKLİMİ ENVANTERİ (TDİE) VE DUYGU İKLİMİ ÖLÇEĞİ (DİÖ)	130
DÜNYAYA İLİŞKİN VARSAYIMLAR ENVANTERİ'NİN (DİVE) TÜRKÇE FORMUNUN GEÇERLİK-GÜVENİRLİK BULGULARI.....	137
Geçerlik Bulguları	137
Güvenirlik Bulguları	147
TARTIŞMA - DÜNYAYA İLİŞKİN VARSAYIMLAR ENVANTERİ (DİVE)	148
SOSYOTOPLUMSAL İYİ OLUŞ ÖLÇEĞİ'NİN (SİOÖ) TÜRKÇE FORMUNUN GEÇERLİK-GÜVENİRLİK BULGULARI.....	154
Geçerlik Bulguları	154
Güvenirlik Bulguları	164
TARTIŞMA - SOSYOTOPLUMSAL İYİ OLUŞ ÖLÇEĞİ (SİOÖ)	165
Uyarlama Çalışmasının Klinik Doğurguları ve Sınırlıkları	171

BÖLÜM IV – NİCEL ARAŞTIRMA	173
YÖNTEM	174
Araştırma Evreni ve Örneklem	175
Veri Toplama Araçları	180
İşlem.....	184
BULGULAR	187
TARTIŞMA - NİCEL VE NİTEL ARAŞTIRMA BÜTÜNCÜL TARTIŞMA	195
ÖZET	218
ABSTRACT	220
KAYNAKÇA.....	222
EKLER	261

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Nitel Araştırma Katılımcılarının Dağılımı	72
Tablo 2. Nitel Araştırma Katılımcılarının Demografik Bilgileri	72
Tablo 3. Ölçek Uyarlama Çalışması - Birinci aşama (AFA) katılımcılarının sosyodemografik özellikleri	98
Tablo 4. Ölçek Uyarlama Çalışması - Birinci aşama katılımcılarının “olumlu toplumsal olay” sorusuna verdikleri yanıtların dağılımı	100
Tablo 5. Ölçek Uyarlama Çalışması - Katılımcıların “olumsuz toplumsal olay” sorusuna verdikleri yanıtların dağılımı	100
Tablo 6. Ölçek Uyarlama Çalışması - İkinci aşama (DFA) katılımcılarının sosyodemografik özellikleri	108
Tablo 7. Toplumsal Duygu İklimi Envanteri’nin (TDİE) Faktör Yapısı – AFA	113
Tablo 8. Toplumsal Duygu İklimi Envanteri (TDİE) Madde Faktör Katsayıları – DFA	118
Tablo 9. Toplumsal Duygu İklimi Envanteri (TDİE) Model Uyum İyiiliği Değerleri – DFA	120
Tablo 10. Toplumsal Duygu İklimi Envanteri (TDİE) Ölçüt Bağıntılı Geçerlik: Değişkenler arası korelasyonlar	120
Tablo 11. Duygu İklimi Ölçeği’nin (DİÖ) Faktör Yapısı	124
Tablo 12. Duygu İklimi Ölçeği’nin (DİÖ) Madde Faktör Katsayıları - DFA	126
Tablo 13. Duygu İklimi Ölçeği (DİÖ) Model Uyum İyiiliği Değerleri – DFA	126
Tablo 14. Duygu İklimi Ölçeği (DİÖ) Ölçüt Bağıntılı Geçerlik: Değişkenler arası korelasyonlar	128
Tablo 15. Dünyaya İlişkin Varsayımlar Envanteri’nin (DİVE) Faktör Yapısı - AFA	139
Tablo 16. Dünyaya İlişkin Varsayımlar Envanteri (DİVE) Madde Faktör Katsayıları – DFA	144

Tablo 17. Dünyaya İlişkin Varsayımlar (DİVE) Model Uyum İyiliği Değerleri – DFA	144
Tablo 18. Dünyaya İlişkin Varsayımlar Envanteri (DİVE) Ölçüt Bağıntılı Geçerlik: Değişkenler arası korelasyonlar	146
Tablo 19. Sosyotoplumsal İyi Oluş Ölçeği'nin (SİÖÖ) Faktör Yapısı – AFA	156
Tablo 20. Sosyotoplumsal İyi Oluş Ölçeği (SİÖÖ) Madde Faktör Katsayıları – DFA	160
Tablo 21. Sosyotoplumsal İyi Oluş Ölçeği (SİÖÖ) Model Uyum İyiliği Değerleri – DFA	162
Tablo 22. Sosyotoplumsal İyi Oluş Ölçeği (SİÖÖ) Ölçüt Bağıntılı Geçerlik: Değişkenler arası korelasyonlar	163
Tablo 23. Nicel araştırma katılımcılarının sosyodemografik özellikleri	175
Tablo 24. Nicel Araştırma - Katılımcılarının “olumlu toplumsal olay” sorusuna verdikleri yanıtların dağılımı	177
Tablo 25. Nicel Araştırma - Katılımcılarının “olumsuz toplumsal olay” sorusuna verdikleri yanıtların dağılımı	179
Tablo 26. Nicel Araştırma - Değişkenler arası korelasyonlar	187
Tablo 27. Çoklu aracılık modeline dair regresyon katsayıları, standart hatalar ve model bulguları	191
Tablo 28. Toplumsal duygu ikliminin psikolojik belirtiler üzerinde, dünyaya ilişkin varsayımlar, sosyotoplumsal iyi oluş ve önem duygulanım aracılığıyla olan dolaylı etkisi	192

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Nitel Araştırma - Toplumsal Olaylar	79
Şekil 2. Nitel Araştırma – Toplumsal Duygular	80
Şekil 3. Nitel Araştırma - Olumsuz Toplumsal Duygu Örnek İfadeler Tematik Modeli	81
Şekil 4. Nitel Araştırma - Öfke Örnek İfadeler Tematik Model	82
Şekil 5. Nitel Araştırma - Olumlu Toplumsal Duygular Örnek İfadeler Tematik Model	84
Şekil 6. Nitel Araştırma - Toplumsal Duyguları Ortaya Çıkaran Etmenler	86
Şekil 7. Nitel Araştırma - Haksızlık/Adaletsizlik Örnek İfadeler Tematik Model	88
Şekil 8. Nitel Araştırma - Öngörülemezlik Örnek İfadeler Tematik Model	89
Şekil 9. Nitel Araştırma - Varoluşa Yönelik Tehdit ve Baskı Örnek İfadeler Tematik Model	90
Şekil 10. Nitel Araştırma - Toplumdaki İnsanlara Karşı Hissedilen Duygular	93
Şekil 11. Nitel Araştırma - Diğer insanlara karşı hissedilen duyguları ortaya çıkaran etmenler	94
Şekil 12. Nitel Araştırma - Toplumsal Duyguların Bireysel Etkileri Örnek İfade Tematik Model	96
Şekil 13. Toplumsal Duygu İklimi Envanteri (TDİE) Faktör Yapısı Modeli – DFA	117
Şekil 14. Duygu İklimi Ölçeği (DİÖ) Faktör Yapısı – DFA	125
Şekil 15. Dünyaya İlişkin Varsayımlar Envanteri (DİVE) Faktör Yapısı – DFA	142
Şekil 16. Sosyotoplumsal İyi Oluş Ölçeği (SİOO) Faktör Yapısı – DFA	159
Şekil 17. Çoklu Aracılık Modeli	190

EKLER DİZİNİ

Ek 1. Nitel Araştırma Bilgilendirilmiş Onam Formu	261
Ek 2. Ölçek Uyarlama Çalışması Bilgilendirilmiş Onam Formu	262
Ek 3. Ölçek Uyarlama Çalışması Sosyodemografik Bilgi Formu	263
Ek 4. Dünyaya İlişkin Varsayımlar Envanteri (DİVE) (<i>World Assumptions Questionnaire-WAQ</i>) – <i>Özgün Form Çevirisi</i>	266
Ek 5. Sosyotoplumsal İyi Oluş Ölçeği (SİÖÖ) (<i>Social Well-Being Scale</i>) – <i>Özgün Form Çevirisi</i>	267
Ek 6. Toplumsal Duygu İklimi Envanteri (TDİE) (<i>Emotional Climate Questionnaire</i>) – <i>Özgün Form Çevirisi</i>	269
Ek 7. Duygu İklimi Ölçeği (DİÖ) (<i>Emotional Climate</i>) – <i>Özgün Form Çevirisi ve Türkçe Formu</i>	271
Ek 8. Genel Adil Dünya İnancı Ölçeği (GADIÖ)	272
Ek 9. Nicel Araştırma Bilgilendirilmiş Onam Formu	273
Ek 10. Nicel Araştırma Sosyodemografik Bilgi Formu	274
Ek 11. Dünyaya İlişkin Varsayımlar Envanteri (DİVE) Türkçe Formu	277
Ek 12. Sosyotoplumsal İyi Oluş Ölçeği (SİÖÖ) Türkçe Formu	279
Ek 13. Toplumsal Duygu İklimi Envanteri – Türkçe Formu	281
Ek 14. Pozitif ve Negatif Duygulanım Ölçeği (PANAS)	283
Ek 15. Kısa Semptom Envanteri (KSE)	284
Ek 16. Genel Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği (GSMÖ)	286

BÖLÜM I

GİRİŞ

Klinik psikoloji alanının temelini oluşturan psikolojik sağlık, psikopatolojik belirtilerin varlığı ve yokluğu ile birlikte duygusal ve sosyal iyilik halini içeren bütünlük bir durumu ifade etmektedir (Keyes, 2005; WHO, 2004). Bu bütüncül kavrayış, psikolojik sağlığın yalnızca psikopatolojik belirtiler temelinde ele alınmaması gerektiğini, psikolojik sağlıktan söz ederken bireyin duygusal ve sosyal iyi oluşunu da göz önünde bulundurmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Nitekim, özellikle son on yıllarda sayısı artan ve duygusal iyi oluş ya da öznel iyi oluş kavramları çerçevesinde gerçekleştirilen araştırmalar, bu olgunun bireysel ve toplumsal önemli doğurguları olduğunu göstermektedir. Depresyon, anksiyete, stres, psikolojik dayanıklılık, fiziksel sağlık ve yaşam süresi, kişilerarası ilişkilerin niteliği gibi değişkenlerle ilişki gösteren iyi oluş, son yıllarda ülkeler ve ülke yönetimleri tarafından da artırılması arzulanan ulusal bir hedef haline gelmiş, iyi oluşu artırma yönündeki girişimlerin toplumların daha etkili işleyişine de katkı sağladığı görülmüştür (örn., Diener ve Biswas-Diener, 2008; Diener ve Ryan, 2009; Dunkley ve ark., 2017; Quale ve Schanke, 2010; van Steenbergen ve ark., 2021). Bu durum, psikolojik sağlığın yalnızca bireysel kaynaklar temelinde değil, daha makro, kitlesel ve sosyopolitik unsurlar düzeyinde de ele alınmasının, psikolojik sağlığın sosyotoplumsal yönünü de gözetmenin önemli olabileceğini göstermektedir. Buna karşın, psikolojik sağlığın sosyotoplumsal iyi oluş yönünü, buna etki eden unsurları ve bir ülkedeki sosyopolitik niteliklerin klinik psikoloji alanındaki doğurgularını ele alan çalışmaların son derece sınırlı olduğu, psikolojik sağlığın ağırlıklı olarak bireysel çerçeveye sıkıştırıldığı dikkati çekmektedir.

Oysa ki, toplumsal bir varlık olan insanın içerisinde yaşadığı toplumsal koşullar ve sosyopolitik etmenlerden çeşitli düzeylerde etkilenme ihtimali son derece olasıdır. Örneğin, sosyal, ekonomik ve politik etmenler, depresyon ve anksiyete bozuklukları gibi sorunların yaygınlığıyla ilişkili görülmektedir (Zimmerman ve Katon, 2005). İçerisinde yaşanan bağlamın sosyopolitik özellikleri yalnızca psikopatolojik belirtilerin ortaya çıkışı, sürdürülmesi ya da yaygınlığıyla da ilişkili durmamaktadır. Örneğin, kolektif şiddetin hüküm sürdüğü ya da bir dönem kolektif şiddetten etkilenmiş olan toplumlarda psikolojik sağlığın yalnızca bireyle ilgili olmadığı, bu durumun insan hakları ve sosyal adaletle ilişkili kolektif bir durum olduğu ifade edilmektedir (örn., Martin-Baro, 2003, akt., Blanco ve ark., 2016; Summerfield, 1996). Dolayısıyla bu türden yaşantılar yalnızca psikopatolojik anlamdaki bireysel “yaralar” değil, aynı zamanda kutuplaşma, sosyal yaşamın bozulması, güvensizlik ve şüphenin hüküm sürdüğü kişilerarası ilişkiler, terör, eşitsizlik ve adaletsizliğin meşrulaştırılması, siyasi ve sosyal yaşama katılımı hakim olan korku, olağandışının normal hale gelmesi, katı ve basit kalıpyargılara saplanıp kalma gibi sosyotopluşsal “yaralar” da oluşturmaktadır (Blanco ve ark., 2016). Bu bulgular bize, sosyopolitik unsurların psikolojik sağlık üzerinde bireysel ya da kitlesel, doğrudan ya da dolaylı etkileri olabileceğini, psikolojik sağlığın yalnızca bireysel düzlemde ele alınmaması gerektiğini açıkça göstermektedir.

Bu çalışmanın temelini oluşturan ve yukarıda kısaca değinilen bütüncül bakış açısı, psikolojik sağlığı topluşsal iyi oluşu da içerecek şekilde ele almanın ve psikolojik sağlığı etkileme olasılığı bulunun sosyopolitik etmenleri incelemenin önemini göstermektedir. İlgili alanyazında belirli türden topluşsal olayların, özellikle de kitlesel travmatik olayların psikopatoloji üzerindeki etkisi çeşitli çalışmalarla ele alınmasına karşın, bireyin ekosistemini çerçeveleyen sosyopolitik iklimin ve özelliklerinin etkilerini psikolojik sağlığın tüm boyutlarını içerecek şekilde ele alan bir çalışma bulunmamaktadır. Kitlesel şiddet ya da afetler gibi belirli topluşsal olayların ya da

ekonomik güçlük gibi belirli sosyopolitik özelliklerin etkilerini inceleyen araştırmalar alana önemli katkılar sağlamasına rağmen, bir ülkedeki genel sosyopolitik durumun etkisini incelemek de önemli olabilir. Bu anlamda, bir ülkedeki mevcut sosyopolitik durumu yansıtan, diğer bir deyişle genel sosyopolitik iklimi ifade eden duygu iklimi kavramı etkisi incelenebilecek bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Duygu iklimi, kişileri çevreleyen sosyopolitik bağlamın bir özelliğidir. Bir ülke ve toplumun mevcut sosyal ve politik durumuyla ilgili olarak algılanan, kişilerarası etkileşimler yolu ile duyumsanan ve sürdürülen baskın kolektif duygulara duygu iklimi denmektedir (Conejero ve Etxebarria, 2007; de Rivera ve Paez, 2007). Korku, öfke, güven, güvensizlik, güvenlik, istikrarsızlık, mutsuzluk, hoşnutsuzluk, dayanışma, umut gibi farklı duygu iklimlerinin, davranışlar, duygular ve düşünceler üzerinde doğrudan ya da dolaylı etkileri olduğu, sosyopolitik iklimlerin genel olarak duygusal ve psikolojik iyi oluş, stres, anksiyete, depresyon, yaşam doyumu ile ilişki gösterdiği görülmektedir (örn., de Rivera ve Paez, 2007; de Sousa ve ark., 2021; Pelletier, 2018).

Yukarıda kısaca değinilen tüm bilgi ve bulgulardan hareketle bu çalışma ile en temelde toplumda baskın olarak hissedilen duygu iklimlerinin bilişsel, duygusal ve psikolojik etkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçtan hareketle, toplumsal duygu iklimi ile dünyaya ilişkin varsayımlar, sosyotoplumsal iyi oluş, öznel duygulanım ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişkilerin incelenmesi hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda izleyen bölümlerde ilk olarak psikolojik sağlık ve iyi oluşa dair bütüncül bir kavrayış oluşturulmaya çalışılacak ve mevcut çalışma söz konusu bu bakış açısına temellendirilecektir. Ardından, bu bakış açısından hareketle, psikolojik sağlıkta sosyopolitik etmenlere değinilip kolektif duygu kavramı çerçevesinde duygu iklimi olgusu, duygu iklimine etki eden etmenler, duygu ikliminin genel etkileri ele alınacak ve farklı duygu iklimleri, özellikleri ve doğurgularından söz edilecektir. Sonrasında, duygu

iklimi ve psikolojik sağlık ilişkisinde olası düzenleyici rolü olabileceği d ş n len sistemi meşrulaştırma kavramı özetlenecek ve duygu iklimi ile psikolojik sağlık arasındaki ilişkide rolü olabileceği varsayılan dünyaya ilişkin varsayımlara dair bilgi verilecektir. Son olarak, araştırmanın amacı, önemi ve araştırma sorularına yer verilecektir.

PSİKOLOJİK SAĞLIK VE İYİ OLUŞA BÜTÜNCÜL BAKIŞ

Klinik psikolojinin odak noktasını oluşturan psikolojik sağlığa yönelik fiili *-de facto-* kavramsallaştırmaya bakıldığında biyomedikal yaklaşımı yansıtan psikiyatri bakış açısının baskın olduğu görülmektedir. Bu bakış açısına göre, sınıflandırma sistemlerinde tanımlanan bozuklukların ışığında, bireyler ya o bozukluğa sahip olarak “*hasta*” ya da bozukluğun olmadığı durumda “*sağlıklı*” olarak varsayılmaktadır (Keyes, 2005). Ancak, yapılan bu kavramsallaştırmanın psikolojik sağlık olgusunu tam olarak yansıtmadığı düşünülebilir. Nitekim, Keyes’in 2005 yılında gerçekleştirdiği araştırmasının bulguları, psikopatolojik anlamda sağlık ve rahatsızlığın (ilgili tanı kriterlerini karşılayıp karşılamama durumu) ilişkili ancak ayrı yapılar olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle, tanı kriterleri açısından herhangi bir psikopatolojik bozukluğu olmayan herkes psikolojik olarak sağlıklı demek değildir (Keyes, 2005). Bu doğrultuda yapılan çalışmalarda herhangi bir psikopatolojik bozukluğu olmayan pek çok kişinin kendisini yine de “sağlıklı” olarak değerlendiremediği, etkin ve üretken işlev gösterdiğini düşünmediği görülmektedir. Örneğin, Regier ve arkadaşları (1993), her yıl psikiyatri birimlerine başvuran yetişkinlerin neredeyse yarısının herhangi bir tanı almadığını ancak bu kişilerin kendilerini psikiyatri servislerine başvurma ihtiyacı içerisinde hissettiklerini dile getirmektedir. Dolayısıyla, psikolojik sağlığı yalnızca psikopatolojinin varlığı ya da yokluğu bağlamında değerlendirmek yeterli olmamaktadır.

Yukarıda değinilen bu kategorik yaklaşıma özellikle son yıllarda getirilen eleştirilerle birlikte, bozukluk ve iyilik halinin daha bütüncül ve kapsamlı şekilde ele alınması gerektiğine dair görüşler klinik psikoloji alanında kendisine yer edinmeye başlamıştır. Bu yaklaşımın öncü isimlerinden olan Keyes’e göre psikolojik sağlık, psikopatolojinin olmadığı ve bununla birlikte, yüksek düzeyde duygusal, psikolojik ve

sosyal iyilik hâliyle bireyin ilerleme gösterdiği bütünleşik bir durumdur (Keyes, 2002, 2003a, 2003b). Nitekim Dünya Sağlık Örgütü de ruh sağlığını, bireyin becerilerinin farkında olduğu, olağan yaşam stresörleriyle başa çıkabildiği, üretken ve verimli bir şekilde çalışabildiği ve topluma katkıda bulunabildiği bütüncül bir iyi olma hâli olarak tanımlamaktadır (WHO, 2004, s. 2). Psikolojik sağlığa yönelik bu tanımlama, iyi oluş, bireysel olarak etkin işlevsellik gösterme ve toplum için etkin işlevsellik gösterme olmak üzere üç bileşeni içermektedir. Söz konusu bu bileşenler araştırmacılar tarafından sıklıkla *duygusal, psikolojik ve sosyal iyi oluş* başlıkları altında ele alınmakta ve bu bileşenler birlikte bütüncül bir iyilik halini yansıtmaktadır.

Duygusal ve Öznel İyi Oluş

Duygusal iyi oluş, yaşamın duygular bağlamında değerlendirilmesidir. Bu doğrultuda hem olumlu hem de olumsuz duygulanımı içermektedir. Bu alandaki ilk kavramsallaştırmalara bakıldığında, duygusal iyi oluşun olumlu duygulanımın olup, olumsuz duygulanımın olmadığı durumu ifade ettiği görülmektedir (Diener ve ark., 1999). Duygulanım konusundaki ilk çalışmalarda olumlu ve olumsuz duyguların tek bir boyutun zıt uçlarında yer aldığı; birinin varlığının diğerini dışladığı düşünülmekteydi (Barrett ve Russell, 1998; Merz ve Roesch, 2011; Russell ve Barrett, 1999; Watson ve Vaitya, 2003). Diğer bir deyişle, örneğin, kişinin kendisini mutsuz hissetmediğinde mutlu olduğu varsayılmaktaydı. Ancak zamanla, olumlu ve olumsuz duygulanımın tek boyutta yer almadığı, birbirlerinden farklı boyutlar olduğu öne sürülmüştür (örn., Merz ve Roesch, 2011). Örneğin, kendisini mutsuz hissetmeyen bir birey çok mutlu da olmayabilir veya bireyler, olumlu ya da olumsuz duygulanımları birlikte de deneyimleyebilir. Dolayısıyla, olumlu ya da olumsuz türden duygulanımın varlığı bir diğer boyuttaki duygulanımı dışlamamaktadır. Ancak, olumlu ve olumsuz duygular her

ne kadar farklı boyutta olsalar da birbirleriyle ters yönde ilişki göstermektedir (örn., Crawford ve Henry, 2004; Lonigan ve ark., 2003; Moneta ve ark., 2012; Tellegen ve ark., 1999). Diğer bir deyişle, olumlu ve olumsuz duygulanımlar, birbirinden bağımsız ancak ilişkili bir yapı sergilemektedir.

Psikoloji alanının temel olgularından biri olan duygulanım, etkileri bakımından da temel ve yaygın bir takım doğurgulara sahip görünmekte, çeşitli değişkenlerle ilişki göstermektedir. Örneğin çeşitli çalışmalarda, olumlu ve olumsuz duygulanımın kaygı ve depresyon belirtileri (Dunkley ve ark., 2017; Gençöz, 2000; Jones ve ark., 1996; Watson ve ark., 1988), stres (van Steenbergen ve ark., 2021), travma (Fonzo, 2018), psikolojik dayanıklılık (Quale ve Schanke, 2010; Tugade ve Fredrickson, 2004), ayrımcılığa maruz kalma (Brondolo ve ark., 2000) gibi çeşitli psikososyal değişkenlerle ilişki gösterdiği ortaya konmuştur. Bu çalışmaların yanı sıra, daha geniş perspektiften düşünülecek olursa, duygulanımın ve duygulanımla ilgili güçlüklerin depresyon, anksiyete, obsesif kompulsif bozukluk, travma ve stres bozukluğu gibi pek çok psikopatolojinin çekirdeğini oluşturduğu söylenebilir. Bu durum, olumlu ve olumsuz duygulanımın özellikle klinik psikoloji alanındaki pek çok değişkenle doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili olabildiğini, psikolojik sağlığın önemli bir unsuru olduğunu ortaya koymaktadır.

Psikolojik sağlığın diğer bir bileşeni olan *psikolojik iyi oluş* ise yaşam doyumu, kendini kabul, başkalarıyla olumlu ilişkiler, otonomi, kişisel gelişim gibi bileşenleri içeren bir olgudur (Ryff, 1989). Psikolojik iyi oluş kavramı zaman zaman duygusal iyi oluşu da içerecek şekilde kullanılmakta ve bu iki olgu “*öznel iyi oluş*” kavramıyla da karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, psikolojik iyi oluşu ele alırken öznel iyi oluş kavramına da değinmek gerekmektedir. Öznel iyi oluş, insanların yaşamlarına dair yaptıkları öznel değerlendirmeler doğrultusundaki iyi oluş düzeyini ifade etmek için

kullanılan genel bir terimdir. Özellikle son yıllarda, pozitif psikoloji akımının etkisiyle sık sık karşılaştığımız öznel iyi oluş, yaşam doyumu, ilgi ve sorumluluk, yaşam olayları karşısında sergilenen duygulanımlar, iş, ilişkiler, yaşamın amacı ve anlamı gibi alanlardaki değerlendirmeleri ve duyguları içermektedir (Diener ve Ryan, 2009). Öznel iyi oluşu değerlendirmek için sıklıkla mutluluk düzeyi, yaşam doyumu, olumlu ve olumsuz duygulanım gibi farklı değişkenlere yönelik ölçümler kullanılmaktadır. Çatı bir kavram olan öznel iyi oluş, etkileri bakımından da yaygın doğurgulara sahip gibi görünmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalar öznel iyi oluşun sosyal ilişkiler, iş ve gelir, sağlık ve yaşam süresi, toplumsal yarar gibi farklı alanlarda etkileri olabildiğini ortaya koymaktadır (Diener ve Biswas-Diener, 2008; Lyubomirsky ve ark., 2005). Araştırmalara göre daha yüksek düzeydeki öznel iyi oluş, daha yakın ve destekleyici kişilerarası ilişkilere sahip olma ve böylesi ilişkilerin de öznel iyi oluş düzeyine katkı sağlamasıyla (Diener ve Biswas-Diener, 2008; Kahneman ve Krueger, 2006; Lucas ve ark., 2003), ekonomik ve mesleki başarıyla (Diener ve ark., 2002; Graham ve Pettinato, 2002), daha iyi fiziksel sağlık ve daha uzun yaşam süresiyle (Cohen ve ark., 2003; Diener ve Biswas-Diener, 2008; Roysamb ve ark., 2003) ilişki göstermektedir.

Öznel iyi oluşun bireysel yararlarının yanı sıra, bu kavramın toplumsal doğurgularının da önemli olduğu söylenebilir. Özellikle son yıllarda iyi oluşu artırma, ülkeler ve toplumlar tarafından da arzulanan bir hedef haline gelmiş ve bu alandaki girişimlerin toplumların etkili işleyişine katkıda bulunduğu görülmüştür (Diener ve Ryan, 2009). Araştırmalar, yüksek düzeyde öznel iyi oluşun toplum ve diğer insanlar yararına olan gönüllü çalışmalara katılma, daha özgeci davranma, daha güvenilir olma, işbirlikçi ve barış yanlısı tutum, hükümete daha fazla güven duyma, daha az ayrımcılık eğilimi ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Diener ve Tov, 2007; Krueger ve ark., 2001, Thoits ve Hewitt, 2001; Tov ve Diener, 2008,). Bu bulgular, bir ülkedeki vatandaşların iyi oluşunun yapısal olarak sağlam bir toplumdan köken aldığı ve yüksek düzeydeki iyi oluşun da daha

istikrarlı, üretken ve etkin işleyen toplum olgusuna katkı sağladığı şeklinde yorumlanmaktadır (Diener ve Ryan,, 2009). Dolayısıyla, iyi oluşu ele alırken yalnızca bireysel unsurlara değil, sosyopolitik etmenlere de odaklanmanın önemli olduğu görülmektedir.

Bu anlamda etkisi incelenen sosyopolitik etmenlerden ikisi işsizlik ve gelir düzeyidir. Çalışmalar, işsizliğin öznel iyi oluş üzerinde olumsuz yönde etkide bulunduğunu ortaya koyarken, kısa süreli işsizliğin bile bireylerin uzun vadedeki mutluluk düzeyini olumsuz etkilediğini göstermektedir (Clark, 2009; Lucas ve ark. 2003). İşsizliğin yanı sıra gelir düzeyi de iyi oluşla ilişkili görünmektedir. Özellikle yoksulluk düzeyinin yüksek olduğu ya da az gelişmiş toplumlarda gelir düzeyi, iyi oluşu önemli ölçüde etkilemektedir (Diener ve ark., 2009; Frey ve Stutzer, 2002). Gallup Anketi'nin kullanıldığı ve farklı ülkelerde gerçekleştirilen çalışmalar da toplumların gelir düzeylerinin yaşam doyumu üzerinde güçlü bir yordayıcı etkisi olduğunu ortaya koymaktadır (örn., Diener ve ark., 2010). Ancak, söz konusu duygusal iyi oluşu yordama olduğunda gelir düzeyinden daha güçlü yordayıcılar olduğu görülmektedir (Diener ve Ryan, 2009; Kanksy ve Diener, 2020). Bu değişkenler temel olarak ekonomik, sosyal ve psikolojik unsurlar başlıklarında gruplandırılmaktadır.

Duygusal iyi oluşu yordayan ekonomik etmenler, ülkelerin gelişmişlik düzeyi ve ülke gelirlerinin vatandaşların temel ihtiyaçlarını karşılamada ne düzeyde kullanıldığıdır. Duygusal iyi oluş üzerinde etkide bulunan sosyal etmenler ise, ülkedeki vatandaşların diğerlerine güvenip güvenmediğini, genel toplumsal güven düzeyini, hükümetlerdeki yolsuzlukları ve ülkedeki şiddet düzeyini içermektedir. Son olarak, duygusal iyi oluşu güçlü şekilde yordayan psikolojik etmenler ise, insanların kendilerini ne düzeyde özgür hissettiklerini, yeni şeyler öğrenip öğrenmediklerini ve gündelik yaşamda kendilerine zevk veren şeyleri yapıp yapamadıklarını kapsamaktadır (Diener

ve Ryan, 2009; Kanksy ve Diener, 2020). Tüm bu bulgular bize, genel anlamda iyi oluşun psikososyal özellikler taşıdığına ve sosyopolitik kökenlerine işaret etmektedir. Zira, iyi oluşu ve doğurgularını yalnızca bireysel bir olgu olarak algılamak, insanların sosyal ve toplumsal düzlemde var olan, öznel olduğu kadar toplumsal bir varlık da olduğu bilgisini gözden kaçırmaya yol açmaktadır (Keyes, 1998; Kpanake, 2018; Prilleltensky, 2005). Dolayısıyla, iyi oluş ya da psikolojik sağlıktan söz ederken sosyal ve toplumsal sağlığı ve sosyopolitik kökenlerini de ele almak gerekmektedir.

Sosyotoplumsal İyi-oluş

Sosyal bir varlık olan insanın toplumsal yaşam içerisinde yer alması, sosyal bütünleşme ve uyum, ait olma hissi ve bağlılık, ortak bilinç ve geleceği paylaşma hissi gibi önemli potansiyel faydalar sağlamaktadır (Durkheim, 1986). Toplumsal yaşamın ve toplum olmanın getirdiği bu potansiyel faydaların diğer ucunda ise “zedelenmiş” toplum olgusunun yaratabileceği bir takım olumsuz sonuçlar olabilmektedir. Diğer bir deyişle, sosyotoplumsal özellikler ve bunların etki ettiği sosyotoplumsal sağlık, birey için olumlu ya da olumsuz etkilerde bulunabilmekte ancak bu anlamdaki çalışmaların özellikle klinik psikoloji alanında görece ihmal edildiği dikkati çekmektedir.

Psikoloji alanında her ne kadar ihmal edilmiş olsa dahi, psikolojik sağlığın sosyotoplumsal yönüne vurgu yapan görüşlere sosyoloji alanında sosyal sağlık bağlamında rastlanmaktadır (örn., Durkheim, 1986; Seeman, 1959, 1983). Örneğin, toplumsal düzensizlikten ileri gelen bunalım, ümitsizlik ve amaç yitimi gibi olumsuz duygulanım ve durumlar sosyoloji alanında anomi ve yabancılaşma kavramıyla ifade edilmektedir (Seeman, 1959, 1983).

Psikoloji alan yazınına bakıldığında ise sosyal sağığın daha çok bireylerin yakın çevreleriyle (örn., arkadaş grupları, okul ortamı vs.) kurduğı ilişki bağlamında değeriendirildiğı ancak toplumsal iyi oluş olgusunun görece göz ardı edildiğı dikkati çekmektedir. Halbuki, iyi oluş yalnız bireyler için değil kurumlar, topluluklar ve en nihayetinde geniş ölçekte toplumlar için de hedeflenen bir olgu olarak görölmektedir (Prilleltensky, 2012; Prilleltensky ve ark., 2015).

Gerek bu hedef gerekse önemli potansiyel etkileri dolayısıyla son yıllarda toplum psikolojisi çalışmaları, psikolojik sağığın toplumsal yönüne dair dolaylı bilgiler sağlamaktadır. Örneğın, toplumsal psikoloji alanında topluluk hissi (sense of community), temel bir yapı olarak görölmekte ve topluluklarda iyi oluşu artırmak için hedeflenmesi gereken bir unsur olarak ele alınmaktadır (Fisher ve ark., 2002). Topluluk hissi, bir topluluğa aidiyet hissetme ve özdeşim kurma (üyelik), bireylerin topluluk hayatına katılması ve karşılıklı ilişkilerde kendi katkılarını ortaya koyabilmesi (etki), bir topluluğun üyesi olmakla edinilen yararlar (entegrasyon ve ihtiyaçların karşılanması), paylaşılan ortak tarih ve zamanla topluluğun diğer üyeleriyle kurulan olumlu ilişkiler (ortak duygusal bağ) olmak üzere içerdığı bileşenler nedeniyle toplumsal iyi oluş kavramına dolaylı olarak işaret edebilmekte ancak sosyal/toplumsal iyi oluş kavramından farklılaşmaktadır (McMillan ve Chavis, 1986).

Sosyal/toplumsal iyi oluş hâli, bireyin toplumdaki koşulları ve işlevselliğine dair yaptığı değeriendirmeleri yansıtan bir olgudur (Keyes, 1998). Duygusal iyi oluş ile psikolojik iyi oluş (belirti olup olmaması) arasındaki ilişkide olduğu gibi, sosyal/toplumsal iyi oluş ile psikolojik iyi oluş da ilişkili ancak ayrı yapılardır (Keyes, 1998). Sosyal/toplumsal iyi oluş, duygusal ve psikolojik iyi oluşla birlikte genel iyi oluşun önemli bir bileşeni olarak görölmektedir (Keyes, 2003a). Sosyotoplumsal iyi oluş

kavramını psikoloji alanında ilk kez ele alan isim olan Keyes (2005), bu alanda yaptığı çalışmasında sosyotoplumsal iyi oluşun beş bileşeni olduğunu ifade etmiştir. Buna göre;

- 1. Toplumsal Bütünleşme (*Social Integration*):** Toplumsal bütünleşme olarak isimlendirilen boyut, bireyin toplumla ilişkisinin niteliğine yönelik yaptığı değerlendirmeleri içerir. Buna göre sosyotoplumsal anlamda sağlıklı bireyler, toplumun bir parçası olduklarını hissederler. Toplumsal bütünleşme, bireyin toplumdaki diğer insanlarla ortaklıkları olduğuna yönelik düşünce ve hisleri ile topluma aidiyet düzeyini yansıtır.

Toplumsal bütünleşme boyutunun kökenleri, sosyal uyum, kültürel yabancılaşma ve sosyal izolasyon gibi kavramlarla Durkheim ve Seeman gibi önemli sosyologların çalışmalarından gelmektedir. Durkheim'ın (1986), sosyal eşgüdüm, uyum ve sağlık olarak ifade ettiği kavramları, bireylerin toplumsal normlarla birbirlerine bağlı olmasını ve topluma yakınlığını yansıtmaktadır. Seeman'a (1959, 1983) göre, kültürel yabancılaşma, benliğin toplumdan ayrışmasını ifade etmektedir. Yabancılaşma, toplumun veya bireyin değerlerini yansıtmayan toplumsal gerçekliği reddetmesi durumudur. Sosyal izolasyon ise, birey için anlam ve destek sağlayan kişilerarası ilişkilerin bozulmasıdır.

Gerek sosyoloji alanındaki kavramlardan gerekse Keyes'in toplumsal sağlığın bir boyutu olarak öne sürdüğü bütünleşme kavramından da görülebileceği gibi, kişilerin yaşadıkları topluma aidiyet duymaları, kendilerini diğer insanlara yakın hissetmeleri ve toplumdaki diğer insanlarla ortaklıkları olduğuna inanmaları önemlidir. Nitekim aidiyet hissi ve diğerleriyle kurulan ilişkiler, yalnızca iyi oluşu oluşturmaz, kişilerin yaşamlarına anlam katan unsurlarda da öne çıkar (Ryff, 1989; White, 2010; Wissing, 2014). Genel olarak aidiyet hissinin azalması ise

depresyon, intihara eğilim, daha düşük özyeterlik gibi bazı olumsuz psikolojik sonuçlarla ilişki göstermektedir (McCallum ve McLaren, 2011; McLaren ve Challis, 2009).

2. Toplumsal Kabul (*Social Acceptance*): Toplumsal kabul genellenmiş bir kategoridir ve diğer insanların özellikleri ve nitelikleri bağlamında oluşturulan toplum kurgusunu yansıtır. Buna göre toplumsal kabul gösteren bireyler, toplumu oluşturan diğer insanlara güvenir, diğer insanların iyi olma potansiyeli taşıdıklarına inanır. Diğer bir deyişle, toplumsal kabul gösteren bireyler insan doğasına dair olumlu düşünce ve inançlara sahiptir. Helliwell ve arkadaşları'na (2010) göre, diğer kişilere güven duyulan toplumlarda yaşayan bireyler, yaşamlarına dair daha olumlu değerlendirmeler yapmaktadırlar.

3. Toplumsal Katkı (*Social Contribution*): Toplumsal katkı, bireyin toplum içerisindeki bireysel değerine işaret eden bir kavramdır. Bireyin dünyaya olumlu katkı sunduğu düşüncesinden hareketle kişinin kendisini toplum için değerli biri olarak hissetmesini ifade eder. Toplumsal katkı, insanlar dünyada hangi düzeyde ve ne şekilde katkı verirlerse versinler (örneğin meslekleri dolayısıyla vb.) kendilerine toplum tarafından değer verildiğini ve topluma katkı sunduğunu hissetmesini içerir.

4. Toplumun Kendini Gerçekleştirilmesi (*Social Actualization*): Bireyin, toplumun gidişatı ve potansiyeline dair yaptığı değerlendirmeleri ifade eder. Temelde topluma dair inancı yansıtan bu bileşen, toplumun potansiyeli olduğuna ve bu potansiyelin kurumlar ve vatandaşlar ile gerçekleştirildiğine dair inancı içerir. Sosyotoplumsal açıdan sağlıklı bireyler, toplumun mevcut durumu ve geleceğine dair umutludur, toplumun potansiyelinin farkındadır ve toplumun kendi geleceğini kontrol edebileceğini düşünür.

5. Toplumsal Anlamlılık (Social Coherence): Sosyal dünyanın niteliği, yapısı ve işleyişine yönelik algıyı ifade eden toplumsal anlamlılık, dünyaya ilişkin merakı da içeren bir kavramdır. Sosyotoplumsal açıdan sağlıklı bireyler yalnızca kendi yaşadıkları yeri önemsemezler; ayrıca, çevrelerinde olanları anladıklarını da hissederler. Toplumsal anlamlılık olduğunu düşünen bireyler mükemmel bir dünyada yaşadıklarına dair kendilerini kandırmazlar ancak yaşamı anlamlandırabilir, yaşamın anlamına dair arzularını koruyup güçlendirebilirler. Toplumsal anlamlılık kavramı toplumda olan bitenlerin farkedilebilir, akla/mantığa uygun ve öngörülebilir olmasına yönelik temsilleri içerir.

Keyes'in (2005) yukarıda özetlenen sosyotoplumsal iyi oluş bileşenleri, sosyotoplumsal iyi oluşu ve unsurlarını kavramsallaştırma ve anlamada önemli katkılar sağlamaktadır. Kuramsal anlamdaki bu girişimin yanı sıra psikoloji alanındaki bazı başka isimler de toplumsal anlamda iyi oluş olgusuna odaklanmış ve toplumların iyi oluşuna ya da iyi topluma işaret eden bazı sosyopolitik unsurlar olduğunu dile getirmiştir. Örneğin, Prilleltensky'e göre (1995), "iyi bir toplum" olmanın, istikrar, harmoni, sosyal uyum, maddi refah, sosyal özgürlük ve sosyal adalet gibi altı ön koşulu bulunmaktadır. Bu anlamda ekonomik dalgalanmalar istikrarı sarsarken, sosyoekonomik eşitsizlik, erkek egemenliği ve ırkçılık, sosyal uyumu tehdit etmektedir (Prilleltensky, 1995). Bu açıklamalar bize, çeşitli sosyopolitik unsurların toplumsal iyi oluşa etki ettiğini göstermektedir.

Toplumsal anlamda iyi oluşa odaklanan araştırmacıların yanı sıra, özellikle Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde farklı belirleyicilerle toplumsal iyi oluşa dair kapsamlı kamuoyu araştırmaları da yapılmaktadır. Bu anlamda toplumsal iyi oluşu değerlendirmek için ilk olarak gayrisafi milli hasıla gibi ekonomik göstergeler kullanılmış, ardından yaşam süresi ve sağlık eklenmiş ve son yıllarda da yaşam doyumu

ve mutluluk düzeyi gibi daha öznel belirleyicilerle toplumsal iyi oluş değerlendirilmiştir (Diener, 2000; Oishi ve Schimmack, 2010). Bu araştırmaların da gösterdiği gibi toplumsal iyi oluş olgusu ilk olarak maddi belirleyiciler gibi daha nesnel ölçütlerle anlaşılmaya çalışılmış ancak daha sonra öznel değerlendirme ölçütleri kullanılmaya başlanmıştır.

Nesnel ve öznel belirleyicilerin yanı sıra sosyopolitik sistem özellikleri ve doğurguları gibi bir takım unsurlar da toplumsal iyi oluşu anlamada önemli olabilmektedir. Gruner ve Csikszentmihalyi (2018), toplumların iyi oluşlarını ölçmede maddi refah düzeyinden daha etkili ölçümler olabilir mi sorusuyla yola çıktıkları çalışmalarında, bireysel özgürlük algısı ve kurumlara duyulan güveni içeren sosyal çok boyutluluk kavramının önemli bir belirleyici olabileceğini ifade etmiştir. Çok boyutlu sosyal sistemler, bireylerin hem özgür hissettiği hem de kurumlara güven duyduğu toplumlardır ve toplumsal iyi oluş için bu iki bileşenin aynı anda olması gerekir. Despot ve baskıcı yönetimlerde ise hem güven hem de özgürlük eksiktir. Csikszentmihalyi'e (2014) göre iyi yönetimler bireylerin haklarını yalnızca ekonomik refah için korumaz aynı zamanda özgürlük bilinci geliştirir, iyimserlik ve geleceğe yönelik umut oluşturur, şimdiki zamandan keyif almanın olanaklarını yaratır. Özgürlük ve sosyal güven sağlama, bireylere toplumda tanıdığı ya da tanımadığı kişilere karşı bağlı hissetme özgürlüğü sağlamakta; kaygı ve yalnızlıktan korunurken yaratıcı keşifler yapmalarını ve farklı görüşleri de dikkate almalarını sağlamaktadır (Gruner ve Csikszentmihalyi, 2018).

Alanyazındaki tüm bu açıklamaların işaret ettiği gibi, toplumsal iyi oluş, gerek nesnel gerek öznel gerekse sistem özellikleri gibi bir takım belirleyicilerle ele alınır görünmektedir. Farklı belirleyicilerle değerlendirilse de sosyotoplumsal iyi oluşun genel psikolojik sağlığın bir boyutu olduğu, psikolojik sağlığın her bir boyutunun ise önemli olduğu unutulmamalıdır.

Psikolojik sağlığıa bütüncül olarak bakmanın hedeflendiği bu bölümde, psikolojik sağlığın farklı boyutlarına yer verilmiş ve bu boyutların kavramsal içeriklerine değinilmeye çalışılmıştır. İzleyen bölümde ise, sosyopolitik etmenler ile psikolojik sağlık arasındaki ilişkilere değinilecek ve sosyopolitik unsurların doğurguları açısından klinik psikoloji alanı için neden ve nasıl önemli olabileceğine dair bir kavrayış oluşturulmaya çalışılacaktır.

PSİKOLOJİK SAĞLIKTA SOSYOPOLİTİK ETMENLER

Sosyotoplumsal iyi oluş kavramının yukarıda özetlenen içeriği ve sosyal iyi oluşun psikolojik sağlığın bir bileşeni olarak tanımlanması göz önüne alındığında toplum-birey etkileşiminin ve bu etkileşime etki etme potansiyeli olan sosyopolitik unsurların da klinik psikoloji alanyazını için önemli katkılar sağlayabileceği akla gelmektedir. Her ne kadar klinik psikoloji alanında yapılan çalışmaları son yıllarda görece medikal ve bilişsel alana kaysa da özellikle travma psikolojisi alanındaki araştırmalar ve eleştirel görüşler, sosyopolitik unsurların da psikolojik sağlık açısından göz önünde bulundurulması gereken etmenler olduğunu göstermektedir. Örneğin, İsrail ve Filistin arasında on yıllardır süren çatışmalar ve anlaşmazlıklar, psikolojik sağlığın yalnızca bireysel etmenlerden köken alan bir olgu olmadığını gözler önüne sermektedir. Özellikle 1980'lerden sonra artan İsrail işgal ve baskısının Filistin halkının psikolojik sağlığı üzerindeki travmatik etkilerinin konuşulmaya başlanması ve Filistin'deki yerel halkın sosyopolitik durumuna ilişkin araştırmalar, klinik psikoloji alanına önemli katkılar yapmıştır (örn., Giacaman, 2011; Punamaki, 1990). Silahlı çatışmaların, gerginliğin ve politik adaletsizliğin hüküm sürdüğu Filistin'de ergenler, otuz beş ülkede gerçekleşen ve WHO Yaşam Doyumu Ölçeği'nin kullanıldığı araştırmalarda, yaşam doyumu puanı en düşük olan grup olmuştur (Currier ve ark., 2004; Giacaman ve ark., 2004). Yine aynı

- ideoloji kisvesi altında gerçeğin maskelenmesi,
- olağandışı normal hale getirme,
- katı ve basit kalıpyargılara saplanıp kalma

gibi “sosyal yara”lar da oluşturabilmektedir (Blanco ve ark., 2016). Bu durum, psikolojik rahatsızlıklar ya da psikolojik sağlığın yalnızca medikal ya da bireysel bir olgu olarak değil aynı zamanda sosyopolitik ve kolektif olgular olarak da değerlendirilmesinin olası olduğunu göstermektedir. Nitekim, Leidner ve arkadaşları (2013) da çeşitli psikolojik güçlüklerin bir anlamda sosyal bozukluk olarak nitelenebileceğini ifade etmektedir. Örneğin, yoksulluk ve ekonomik güçlük gibi zorlu yaşam koşulları, sosyal eşitsizlik ve adaletsizlik, sosyal izolasyon ve sonuç olarak ortaya çıkan toplumsal kutuplaşma, dışlanma ve ayrımcılık gibi güvensizlik imajları, algılanan sosyotopluşsal tehdit “sosyal bozukluklar” için zemin oluşturabilmekte, psikolojik anlamda yaşanan güçlüklerin aynı zamanda “sosyal güçlükler” olabileceğini göstermektedir (Leidner ve ark., 2013). Dolayısıyla bu durum bize, psikolojik sağlık ya da zorlanmaların mutlaka bireysel olması gerekmediğini, sosyopolitik bir olgu olarak da ele alınabileceğini ortaya koymaktadır.

Guatemala’da 36 yıl süren (1960-1996) iç savaş dönemi de psikolojik sağlığın sosyopolitik boyutu açısından önemli sonuçlar ortaya koymaktadır. Bu şiddet dönemi toplumda, korku, belirsizlik, suçluluk, yas, öfke ve acı gibi duygular; sosyal ilgi kaybı, sosyal etkileşim ve sosyal yaşama katılımın ortadan kalkması, güven ve umudun kaybı gibi bireysel sonuçlarla birlikte, bireysel ve toplumsal yaşamda bozulmalar, ayrışma, kutuplaşma ve anlaşmazlıklar, insanların zihinlerinin, toplulukların ve toplumun militerleşmesi gibi “sosyal yaralar” da doğurmuştur (Anckermann ve ark., 2005).

Kolektif şiddetin söz konusu olduğu bağlamlarda kişiler kime güveneceklerini bilemez ve yanlış anlaşılmalara ve değerlendirmelere bile insanların yaşamlarında yıkıcı sonuçlara yol açabilir. Aile, arkadaşlar, komşular, tanıdıklar, diğer insanlar, maruz

kalınacak olumsuzluğun ve şiddetin hazırlayıcısı olabilirler ve bu 'ihanet' insanların özünde iyi olduklarına dair varsayımı sarsar. Böylesi ortamlarda diğerlerinden kaçınmak, potansiyel olarak tehlikeli olabilecek durumlardan kaçınma da sağladığı için bir yönüyle işlevsel olabilir. Ancak, bağlam ve ortam güvenli hale geldikten sonra bile bu güvensizliğin sürebileceği görülmektedir (Beltran ve ark., 2008; Gorst-Unsworth ve ark., 1993; Newman ve ark., 1997). Dolayısıyla, bu örneklerden de görülebileceği gibi içerisinde yaşanılan bağlamın sosyopolitik özellikleri, psikolojinin kapsamına giren ve girmesi gereken kısa ve uzun vadeli bir takım doğurgulara yol açabilmektedir.

Kolektif şiddet gibi spesifik yaşantıların yanı sıra sosyal adalet gibi daha geniş ölçekli olgular da kapsamı ve sonuçları bakımından psikolojik sağlığın sosyopolitik yönünü gözler önüne sermektedir. Rawls'a (1971, 2001) göre sosyal adalet, temel haklara erişimde eşitlik; fırsat ve olanakların adil dağılımı anlamına gelmektedir. Young (1990) ise sosyal adaleti, farklılıkların tanınması ve aile de dâhil olmak üzere bütün sosyal ve toplumsal yapı ve kurumlarda baskının ortadan kaldırılması olarak ifade etmektedir. Fraser (2009), sosyal adaletin eşitlik yönüne vurgu yaparak bu kavramı sosyal ve politik yaşamda eşit düzeyde yer alma fırsatının sunulması olarak nitelemektedir. Bu tanımlamalardan da görülebileceği üzere sosyal adalet, sosyal, ekonomik ve politik eşitliği içeren bir olgu olması dolayısıyla psikolojik sağlığı içerisinde yaşanılan bağlam dolayısıyla etkileme potansiyeli taşımaktadır.

Nitekim, birey ve bireysel özellikler gibi mikroyu odağa alan anaakım psikolojinin aksine, toplumcu psikoloji, gelir eşitsizliği, yoksulluk, sosyal sınıf, çalışma koşulları, toplum algısı gibi noktaların da “psikoloji” olguları olduğunu, diğer bir deyişle, psikolojinin kapsam ve ilgi alanı içerisine girmesi gerektiğini öne sürmektedir (Orford, 2008). Sosyal ve toplumsal belirleyicilerin göz ardı edilmesi, toplumsal varlıklar arasındaki güç farklılıklarının, eşitsizliğin ve sosyal adaletsizliğin kişisel, kişilerarası ve

toplumsal sağlığa yönelik olası etkilerini gözden kaçırmaya neden olmaktadır (Prilleltensky, 2012).

Sosyal adaletsizlik çerçevesinde değerlendirilebilecek ve psikolojik sağlık üzerindeki etkileri bakımından önemli sayılabilecek bir etmen gelir eşitsizliği; gerek bireysel gerekse ulusal düzeydeki ekonomik sorunlardır. Smail (1991), danışanlarının çoğunun güvensizliğinin izini sürdüğünde bunun kapitalle; diğer bir deyişle ekonomik koşullarla ilgili olduğunu gördüğünü ifade etmektedir. Benzer şekilde, depresyon ve anksiyete bozuklukları gibi sorunların yaygınlığı da sosyal, ekonomik ve politik etmenlerle ilişkili görülmektedir (Zimmerman ve Katon, 2005). Ekonomik güçlük ile psikolojik sorunlar ilişkisinin ele alındığı bir gözden geçirme çalışmasında, yoksulluğun pek çok psikolojik rahatsızlıkla güçlü bir ilişki gösterdiği vurgulanmaktadır (Frankham ve ark., 2020). Ekonomik güçlüğü psikolojik sorunlar üzerindeki etkisini anlamada belirli tarihsel dönemlerde çeşitli ülkelerdeki örnekler de önemli katkılar sunmaktadır. 2008 yılında başlayan küresel ekonomik krizi takiben 2009 yılı itibariyle Yunanistan'da yaşanan ekonomik zorluk dönemi, sonuçları bakımından önemli bir örnektir. Bu dönemde ulusal düzeyde yaşanan büyük ekonomik gerileme psikolojik sağlık üzerinde olumsuz etkilerde bulunmuş, yaşanan ekonomik güçlüğü majör depresyon ve intihar oranının artışıyla ilişkili olduğu görülmüştür (örn., Economou ve ark., 2019; Madianos ve ark., 2011).

Sosyopolitik etmenler ve koşullar yalnızca psikolojik rahatsızlıklar anlamında değil genel olarak iyi oluş ve bazı başka psikososyal sonuçlarla da ilişki göstermektedir. Örneğin, bir ülkede kişi başına düşen milli gelir ve politik güven düzeyi, öznel iyi oluş ve yaşam doyumunu güçlü şekilde etkiler görünmektedir (Clench-Aas ve Holte, 2021). Lindstrom ve Mohseni (2009) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada da, politik güven

ile diğer insanlara yönelik güven arasında güçlü bir ilişki olduğu, ayrıca düşük politik güvenin daha olumsuz psikolojik sağlıkla ilişki gösterdiği bulunmuştur.

Bu bulgular, gerek psikolojik rahatsızlıkları anlama gerekse psikolojik sağlığı iyileştirme anlamında gerçekleştirilecek uygulamaların makro unsurları da içermesi gerektiğini ortaya koyması bakımından önemlidir. Özellikle son yıllarda, pozitif psikoloji alanındaki yeni görüşler pozitif sosyal değişime dair çeşitli önerileri adalet yönelimli ve bağlamsal çerçeveden geliştirmeye başlamışlardır (örn., Biswas-Diener, 2011; Biswas-Diener ve ark., 2011; Marujo ve Neto, 2014; Wright ve Lopez, 2011). Benzer şekilde, toplumcu sosyal psikoloji, insanların yeterli sosyopolitik ve ekonomik koşullarla güçlendirildikleri takdirde, bireysel ya da sosyal koşullarının değişimiyle yaşayabilecekleri güçlükler ile daha iyi başa çıkabileceklerini öne sürmektedir (Maton, 2008). Bu bakış açısı, psikososyal kontrol ve güçlenmeyi, bireysel olduğu kadar sosyopolitik konuları da içerecek şekilde incelemeyi önermekte ve fiziksel çevrenin yanı sıra psikososyal durumlarda da değişiklikler yapmayı vurgulamaktadır (Nelson ve Prilleltensky, 2010). Benzer şekilde eleştirel psikoloji de, yalnızca küçük ölçekli değişimlerin değil, toplumsal düzeyde yapılacak yapısal değişimlerin toplumsal adalet ve mutluluğa öncülük edeceğini savunmaktadır (Fox, Prilleltensky ve Austin, 2012, s. 32).

Psikolojik sağlığın sosyopolitik yönüne dair kavrayışı zenginleştirmenin aynı zamanda özellikle önleme ve koruyucu sağlık uygulamaları için önemli katkılar sağlayacağı söylenebilir. Ancak, psikolojik sağlık konusundaki dikotomik görüş (belirti varlığı/yokluğu), medikal ya da psikolojik yöntem fark etmeksizin tedavinin bir “düzeltme” aracı olarak algılanmasına yol açmakta ve koruyucu ve önleyici müdahalelerin öneminin yeterince anlaşılmamasıyla sonuçlanmaktadır. Ek olarak, önleme programlarının içerikleri de çoğunlukla bireysel kalıyor gibi görünmektedir. Bu uygulamaların çoğunlukla olay sonrası hasar giderme yönelimli olduğu, olay öncesi

müdahalelerin sınırlı olduğu ve sağlık ve iyi oluşu genel olarak iyileştirmenin yeteri kadar önemsenmediği ifade edilmektedir (Cowen, 2000). Önleme ve koruyucu sağlık uygulamalarının öneminin göz ardı edilmesinin yanı sıra psikolojik tedavi konusunda da dar bir çerçeveye sıkışılmaktadır. Psikoterapi, insanların yaşadıkları güçlükleri bireyselleştirerek içerisinde yaşadıkları gerçek dünyayı ve makro bağlamı dikkate almada güçlük yaşamakta, psikolojik sıkıntıların sosyotoplumsal belirleyicileri dışarıda bırakılmaktadır (Pilgrim, 1991; Smail, 1991). Çeşitli araştırmacı ve kuramcılar, psikolojinin toplumsal sorunları ve onların etkisiyle yaşanan güçlükleri yalnızca bireysel sorunlarmış gibi göstermesinin, sistemi değiştirme girişimlerini de zayıflatacağını, yalnızca bireysel çözümlere odaklanmaya hizmet edeceğini ifade etmektedir (Prilleltensky, 1994; Teo, 2005).

Tüm bu bilgi ve bulgular ışığında görülmektedir ki psikolojik zorlanmaları anlama ve açıklamada hem bireysel hem de kolektif bileşenler göz önünde bulundurulmalıdır. Psikososyal sorunlarda bireysel deneyimleri, politik-ekonomik bağlamı, yerel sorunları ve bunların global olgularla ilişkisini belirleme ve anlama ile birlikte toplum temelli çözümler getirmek son derece önemli görünmektedir (Farmer, 1996). Bu bakış açısı, psikolojik sağlık ve sorunları anlama ve açıklamada, olgular arasında genellikle gözden kaçırılan bağlantıların önemini, mikro-sosyal etmenler ile makro-sosyal etmenlerin etkileşimini de ele almanın gerekliliğini vurgulamaktadır (Pedersen, 2002). Özetle, psikolojik sağlığı ele alırken yalnızca öznel psikolojik sağlığa odaklanmayıp toplumsal iyi oluşu da gözetmek, makro düzeydeki sosyal bağlamı da göz önünde bulundurmak, psikolojik sağlığın sosyopolitik köken ve sonuçlarını da incelemek son derece önemlidir.

“Psikolojik bozuklukların yalnızca o kişiyle değil, toplumsal ilişkileriyle de ilişkili olması gerektiği açıktır. Bunu yaparken psikolojik bozuklukları; bireyi, bazı

durumlarda grubu, bazılarında aileyi, kurumları ve hatta tüm toplumu etkileyen, sosyal, kişilerarası ve gruplararası ilişkilerden kaynaklanan bir problem olarak ele almalıyız... Sağlığı ve psikolojik bozuklukları anlama biçimimizi içten dışa giden bir süreç olarak ele almak yerine bireyin dışından gelen bir süreç olarak değiştirmek istiyoruz. Psikolojik sağlık ya da bozukluklar, içerisinde işleyişinin bir ifadesi olarak değil, insanlaştırıcı ya da yabancılaştırıcı toplumsal ilişkiler grubundaki bireyin yansıması olarak görülmelidir.” (Martin-Baro, 2003, s. 338; akt., Blanco ve ark., 2016).

KOLEKTİF DUYGULAR: TOPLUMSAL DUYGU İKLİMİ

Bu çalışmaya temel oluşturan ve yukarıdaki bölümlerde özetlenen bakış açıları ve bulgular, psikolojik sağlığı toplumsal iyi oluşu da kapsayacak şekilde daha geniş yelpazede ele almanın ve psikolojik sağlık üzerinde olası etkileri bulunan sosyopolitik etmenleri belirlemenin önemini gözler önüne sermektedir. Bu önemden hareketle gerçekleştirilen çalışmalarda, toplumlarda gelir dağılımı, kolektif şiddet gibi daha spesifik kolektif deneyimlere, daha izole olgulara değinildiği görülmektedir. Bu izole olguları ve etkilerini ele alan çalışmalar alana önemli katkılar sağlamaktadır. Bununla birlikte, spesifik olgu ve deneyimlere odaklanmanın ötesinde, bunların toplamının oluşturabileceği genel sosyopolitik iklimi ifade eden duygu iklimi kavramı da psikoloji alanyazını kapsamında değerlendirilebilecek bir değişken olarak düşünülebilir.

Toplumsal bir varlık olan insan, içerisinde yer aldığı ve kendisini çevreleyen, aile, arkadaş, sosyal ve politik kurumlar gibi mikro ve makro sistemlerle etkileşim içerisinde. Bireyin çevre ile olan etkileşimlerine açıklamalar getiren ekolojik sistem bakış açısına göre sistemler birbirleriyle karmaşık ve iç içe geçmiş yollarla ilişki kurmakta, bireyin dahil olduğu sosyal ortamların/sistemlerin bir ögesindeki değişim diğer ilişkilere etki etme potansiyeli taşımakta ve bireyin iyi oluşu ve işlevselliği üzerinde etkide bulunmaktadır (Bronfenbrenner, 1994). Bu bakış açısından hareketle, bireyin içerisinde yer aldığı en geniş sistemlerden biri olan toplum ve toplumun çeşitli özelliklerinin bireyi farklı yönlerden etkileme potansiyeli taşıdığı düşünülebilir.

Antropolojik anlamda, sınırları belirli bir toprak parçası üzerinde, ortak politik iradeye bağlılık ve kültür temelinde bir araya gelmiş insanlardan meydana gelen insanlar topluluğu olarak tanımlanan toplum, bu ortaklığın bir yansıması olarak kolektif bir takım doğurgulara sahiptir. Kolektif dinamiğin önemli parça ve doğurgularından biri de duygulardır.

Duygular, insanların duygu, düşünce ve davranışlarını anlama ve açıklama amacıyla olan psikoloji biliminin temel olgularından biridir. Klinik psikoloji alanındaki çalışmalarda sıklıkla bireysel düzlemde ele alınan duygular, bireysel düzlemin dışında kolektif düzlemde, sosyal ve politik bağlamlar gibi daha makrososyal bağlam ve süreçlerde de var olabilmekte ve işlev gösterebilmektedir. Sosyal psikoloji alanında duyguları ele alan çalışmalar, örneğin, duyguların gruplar arası ve grup içi süreçlerdeki etkilerini, makrososyal dinamik ve doğurgularını konu edinmektedir. Ancak, klinik psikoloji alanındaki çalışmalarda duygular sıklıkla bireysel düzlemle sınırlı kalmakta, kolektif düzlemdeki duyguların etkilerini inceleme göz ardı edilmektedir.

Duygular, bireysel olarak algılanabilmesine karşın yalnızca bireysel değil ayrıca sosyal etkileşim çerçevesinde kolektif olarak da ortaya çıkıp deneyimlenir. Duyguların bu niteliğini görebildiğimiz alanlardan biri toplum makrosistemidir. Jarymowicz ve Bartal (2006), bireylerin baskın duygu ya da duygular ile karakterize olabildiği gibi toplumların da benzer bir duygusal yönelim geliştirebileceği varsayımında bulunmaktadır. Bu yönelim, belirli toplumsal koşulların, ortak yaşantıların, paylaşılan normların ve toplumdaki sosyalizasyonun bir sonucu olarak meydana gelmektedir (Kitayama ve Markus, 1994). Dolayısıyla, duyguların yalnızca bireylerin öznel yaşamları sonucu değil, ayrıca kolektif ya da toplumsal yaşantılar sonucunda verilen bir tepki olduğu söylenebilir.

Kolektif düzeyde ortaya çıkan duygular ilgili alanyazında grup temelli duygu ve kolektif duygu gibi farklı kavramlarla ele alınmaktadır. Bir toplum ya da toplulukta belirli bir grubun üyesi olmanın sonucu olarak hissedilen duygular *grup temelli duygular* olarak ifade edilmektedir (Smith, 1993). *Kolektif duygu* ise en genel ifadesiyle, bir toplum ya da gruptaki bireylerin çoğu tarafından paylaşılan duygular şeklinde tanımlanmaktadır (Stephan ve Stephan, 2000). Diğer bir deyişle kolektif duygular, belirli bir toplum ya da

topluluktaki bireylerin ortak duygulardır. Her iki kavram da duyguların kolektif niteliğine işaret etmekte ancak birbirlerinden farklılaşmaktadırlar. Grup temelli duygular, grup temelli bir olaya yönelik sergilenmekte ve kişinin kendisini belirli bir grubun üyesi olarak hissetmesi sonucu oluşmaktadır. Kolektif duygular ise, duyguyu deneyimleyen kolektifi bir bütün olarak ifade etmekte ve belirli bir toplumdaki bireyler tarafından eş zamanlı hissedilen ve paylaşılan duyguları yansıtmaktadır (de Rivera, 1992; Goldenberg ve ark., 2014; Niendenthal ve Brauer, 2012; Stephan ve Stephan, 2000; von Scheve ve İsmir, 2013). Kolektif duygu, aynı durumu yaşayan bireyler arasındaki duygu dinamiğinden de köken alabilen mikrodüzey bir olgudur (Goldenberg ve ark., 2020). Bu iki kavram birbirinden farklılaşsa dâhi, her ikisi de duyguların yalnızca insanların öznel yaşamlarıyla ilişkili bir olgu olmadığını; kolektif ve toplumsal deneyimlere verilen bir yanıt olabileceğini de ortaya koymaktadır.

Duyguların bu kolektif özelliği, yalnızca psikolojinin değil, siyaset, ekonomi, hukuk, antropoloji, sosyoloji gibi farklı bilim dallarının da konusunu oluşturmakta ve bu alandaki ilk çalışmalar çok eskilere dayanmaktadır. 1800’lü yılların sonları ve 1900’lü yılların başlarına denk gelen bu öncü çalışmaların ilk olarak Le Bon (1896) ve Durkheim (1912) tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu isimler, kolektif duyguları dini törenler ya da toplanmalarda ele almış ve kolektif ortamlarda deneyimlenen duyguların “bulaşma/yayılma” etkisinden söz etmişlerdir. Bu isimlerin ardından gelen Lewin (1947) ise kolektif duyguların toplumsal ve örgüt/endüstri alanındaki değişimleri yönlendirmedeki önemine dikkat çekerek kolektif duyguların işlevine vurgu yapmıştır. Yirminci yüzyılın ilk yarısında sosyoloji ve psikoloji alanında kolektif duygulara dair bu çalışmalar gerçekleştirilmiş olmasına karşın takip eden yıllarda odak noktası bireysel duygulara kaymıştır. Günümüzde ise özellikle son yirmi yılda kolektif duygu kavramına ilginin tekrar yöneldiği görülmektedir. Bu anlamda yapılan çalışmalarda kolektif düzeydeki duygular, duygusal ton, (iç)/grup duygusu, grup duygudurumu, grup temelli

duygu, ortak/paylaşılan duygu, kolektif duygu, duygu kültürü, duygusal atmosfer ve duygu iklimi gibi farklı terimlerle karşımıza çıkmakta, bu terimler kimi zaman birbiri yerine kullanılmakta ancak kendi aralarında bazı farklılıklar da taşımaktadır (örn., Barsade, 2002; Barsade ve Gibson, 2012; de Rivera, 1992; de Rivera ve Paez, 2007; George, 1990; Goldenberg ve ark., 2020; Smith ve Mackie, 2016; van Kleef ve Fischer, 2015).

Kolektif duygu özelliği gösteren ve alanyazında karşımıza çıkan kavramsallaştırmalardan biri *duygusal atmosfer*dir. *Duygusal atmosfer*, bir grubun üyelerinin dikkatlerini, kendilerini duygusal olarak etkileyen belirli bir olaya odaklandığında ortaya çıkan duygulardır (de Rivera, 1992). Örneğin, bir cenaze ya da evlilik töreninde, ya da kitlesel düzeydeki özel günlerde (örneğin, yeni yıl, bayram vb.) hissedilen duygular, duygusal atmosfere örnek oluşturmaktadır. Duygusal atmosfer, görece geçici ve belirli bir olay temellidir; bireyler arasındaki ilişkiyi içermemektedir. Bu çalışmanın da konusunu oluşturan *duygu iklimi* ise görece daha uzun sürelidir, sosyal ve politik yapıyı yansıtan bir olguya işaret etmektedir. Örneğin, neşe/sevinç atmosferi, herhangi bir spor dalındaki milli takım uluslararası bir şampiyonada önemli bir başarı elde ettiğinde, yani ülkedeki insanlar ortak bir zafere odaklandığında ortaya çıkabilir. Diğer yandan neşe/sevinç iklimi ise, ülkedeki insanların en azından büyük bölümünün vatandaş olarak gereksinimleri karşıladığında oluşmaktadır. Korku iklimi, baskıcı bir hükümet halka şüphe, güvensizlik, tehdit/tehlike ve korku tohumları ektiğinde ve insanlar arasında güven ortadan kalktığında görülmektedir. Bu örneklerden de görülebileceği gibi, duygu iklimindeki kolektif duygular daha uzun süreli ve belirli bir olaydan ziyade sosyopolitik yapı temellidir.

Duygu iklimi en temelde kişileri sarmalayan sosyopolitik çevrenin bir özelliğidir. Bir toplumda, toplumun sosyopolitik durumuyla ilişkili olarak algılanan ve sosyal

etkileşimler yolu ile sürdürülen ve hissedilen baskın kolektif ve kişilerarası duygulara duygu iklimi denilmektedir (Conejero ve Etxebarria, 2007; de Rivera ve Paez, 2007). Duygu iklimi, basit bir şekilde yalnızca kolektif duygu ve davranışı değil, aynı zamanda toplumdaki bireylerin birbirleriyle nasıl ilişki kurduğunu da ifade etmektedir (de Rivera, 1992). Toplumun duygu iklimi bir anlamda, nesnel ve davranışsal çevrenin bir özelliğidir; o ülke ve toplumun bir yansımasıdır, orada yaşayan herkesi etkilemektedir. Duygu iklimleri, toplumun sosyal, politik ve ekonomik özelliklerini yansıtan toplumsal bir göstergedir (de Rivera, 1992; de Rivera ve Paez, 2007).

İklim kavramı ilk olarak Tagiuri (1968) tarafından endüstri/örgüt psikolojisi alanında, endüstriyel ortamlardaki farklılıkları ortaya koymak için kullanılmıştır. Tagiuri'ye (1968) göre iklim, bir endüstri/örgüt ortamının görece sabit niteliğidir. Bu nitelik, söz konusu ortamın örneğin dostane ya da yeniliklere, önerilere açık olma gibi çeşitli özellikleri olabilir. Tagiuri (1968), çalışma ortamlarındaki özelliklerin çalışanlar tarafından hissedildiğini, davranışları etkilediğini, o çalışma ortamının da o özellikler bağlamında tanımlandığını ve bazı iklimlerin üretkenliğe katkı sağladığını ifade etmiştir. Örgüt psikolojisi alanında duygu iklimi, endüstri/kurum üyelerinin kolektif duygulanımlarına ve diğer çalışanlara, yöneticilere ve kuruma yönelik tutumlarına işaret eder. Olumlu iklim olumlu duygularla karakterizedir ve kurumsal yapı tarafından oluşturulup sürdürülür, olumlu ve yenilikçi liderlik, kurum kaynakları, entegrasyon gibi örgüt/kurum özellikleriyle güçlü ilişki gösterir ve öznel iyi-oluş, mesleki stres düzeyi gibi alanlarda bireysel etkileri vardır (da Costa ve ark., 2020; de Sousa ve ark., 2021).

Tagiuri'nin görüşlerinden temel alan De Rivera (1992), iklim kavramını toplum ve ülkelere uyarlamıştır. Duygu iklimi, kolektif bağlamdaki ilişkilerle oluşturulan, öznel olarak duyumsanmasına rağmen nesnel bir gerçeklik olarak deneyimlenen, sosyal, ekonomik ve politik durumu yansıtan yapıdır (de Rivera, 1992; de Rivera ve Yurtsever,

2010). Ülke ve toplumlardaki duygu iklimleri, diğer insanlara ve kurumlara dair düşünceleri, duyguları ve davranışları içerir, sosyal ve toplumsal bir doğası vardır, topluluklar içerisinde paylaşılır, yalnızca bireysel değil sosyal düzlemde de işlev gösterir (Techio ve ark., 2011).

Bu noktada, sosyal sınıf, gelir düzeyi, etnik köken, politik görüş gibi noktalarda homojen bir yapı sergilemeyen toplum dediğimiz olguda, ortak ve baskın olarak deneyimlenen bir kolektif duygu ikliminin söz konusu olup olamayacağı sorusu akla gelmektedir. Lewin ve arkadaşları'nın (1939) klasik deneyinde, nesnel kolektif iklimlerin var olabileceğine dair öncü bulgulara rastlanmaktadır. Lewin ve arkadaşları (1939) bu deneylerinde, farklı gruplarda demokratik, otoriter ve özgürlükçü olmak üzere farklı liderlik yöntemlerini ve olası etkilerini test etmişlerdir. Bu çalışmanın bulgularına göre, liderlik yöntemi bağlamında farklı sosyal iklimler oluşmuş ve bu iklimler grup üyelerinin davranışları üzerinde etkide bulunmuştur. Örneğin, otoriter liderlikle oluşan iklimin grupların çoğunu apatik olmaya ittiği, apatik eğilimin bir istisnasının gruplarda “günah keçisi bulma” yönündeki artış olduğu görülmüştür. Diğer bir deyişle, içerisinde bulunan çevrenin nesnel özelliği (bu örnekte liderlik tarzı) ve oluşan iklim, ortak bir takım doğrulara yol açar gibi görünmektedir. Bu örnekte sosyal iklimler duyguları işaret etse de araştırmacılar doğrudan duygulara odaklanmamış ve iklimleri duygular temelinde ele almamışlardır. Buna karşın, bazı sosyal iklimlerin duygular temelinde de ele alınabilmesi olasıdır (de Rivera ve Paez, 2007). Toplumlardaki baskın duygu iklimlerinin nesnel bir gerçeklik olarak deneyimlendiği, bireysel duygulardan bağımsız olarak var olduğu, ortak ve genel iklimlerden söz edilebileceği öne sürülmektedir (de Rivera, 1992; de Rivera ve Paez, 2007; de Rivera ve Yurtsever, 2010). Nitekim, İspanya'da yedi farklı bölgede duygu ikliminin ölçüldüğü bir çalışmada, bölgeler arasında duygu iklimi açısından neredeyse hiç fark olmadığı, yalnızca Bask rejiminin ve ayrılıkçı terör hareketlerinin hâkim olduğu Bask bölgesinde, diğer bölgelere kıyasla kamusal alanda konuşma

konusunda insanların kendilerini daha az özgür hissettikleri görülmüştür (Conjero, ve ark., 2004).

Ortak ve genel duygu iklimlerinin varlığı konusunda Yang ve arkadaşları (2021) da duygu ikliminin bireylerin kendi duygularından kaynaklanmadığını, aksine, bireyin çevresindeki kişilerin duygularından hareketle de duyumsandığını, dolayısıyla insanların çoğu tarafından bu duyguların paylaşıldığını ifade etmektedir. Paez ve arkadaşları (2013) da, duygu iklimlerini, örneğin diktatörlüklerde kuralların yerine getirilmesi için kullanılan korku, sosyal sermayenin düzenlenmesi için gerekli olan güven, insan haklarını gözetmekle oluşturulan güvende olma, her tarafa nüfuz etmiş yozlaşma ve bozulmalarla tetiklenen öfke ya da umutsuzluk gibi kolektif düzeyde algılanan duygular olarak ifade etmekte ve duygu iklimlerinin nesnel ve objektif temellerine vurgu yapmaktadır.

De Rivera (1992), duygu ikliminin, ölçülebilecek açık bir kavram haline getirmenin görece zor olduğunu belirtmesine rağmen ülkelerdeki duygu iklimlerinin nesnel bir gerçeklik olduğunu vurgulamıştır. Ona göre, farklı kişilik özelliklerine sahip veya farklı sosyal statülerdeki kişiler duygu iklimini farklı algılıyor olabilir, insanlar gerçekten düşündüklerini söylemekten korkuyor olabilir veya istedik yanıtları verme eğiliminde olabilirler ancak yine de bir ülkede ya da toplumda baskın kolektif duygulardan söz edilebilir (de Rivera, 1992). Techio ve arkadaşları (2011) da, duygusal deneyimlerin bireysel olmasına karşın ortak olarak paylaşılması ve aktarılmasının kolektif nitelikler taşıdığını, duygu ikliminin ortak bir psikososyal süreç olarak ele alınabileceğini dile getirmiştir. Çünkü ülkelerdeki duygu iklimleri, bireysel duyguların ötesinde, gündelik yaşamda kişilerarası ilişkilerde ve kamusal alanda algılanabildikleri için nesneldirler. Örneğin duygu iklimi, kontrolü sağlamak veya mevcut işleyişi sürdürmek için diktatörlükler tarafından kullanılan korkuyu, sosyal sermaye oluşumu için

gerekli olan güveni, insan haklarına gereken önemin verilmesiyle ortaya çıkan güvenlik hissini, yolsuzlukların ya da politik sistemdeki bozulmaların oluşturduğu öfke ya da çaresizlik hislerini içermektedir (de Rivera, 1992). Dolayısıyla duygu iklimleri, mevcut duruma dair insanların çoğunluğunun nasıl hissettiğini yansıtan bir kavram olması dolayısıyla nesnel bir gerçeklik olarak duyumsanabilmektedir.

Duygu ikliminin nesnel bir gerçeklik olarak var olup kolektif olarak duyumsanmasının bir diğer dayanağı, söz konusu duygu iklimlerinin toplumda insanların birbirleri ile ilişki kurma biçimlerine de yansımadır. Örneğin, bir toplumda insanlar birbirleriyle etkileşimlerinde genel olarak korkuyor mu yoksa birbirlerine güveniyor mu; birbirlerine karşı öfkeli mi, diğerlerine karşı kayıtsız mı yoksa diğerlerini önemsiyor mu gibi soruların yanıtları iklimlerin nesnel olarak algılandığını ve toplumsal ilişkilerle de ilgili olduğunu göstermektedir. Özetle, duygu iklimleri, kolektif duygu ve davranışı yansıtır; toplumdaki insanları birbirleriyle nasıl ilişkilendiğine işaret eder; davranışı etkileyen psikososyal bağlam olarak işlev gösterir (Bar-Tal ve ark., 2007; de Rivera, 1992). Tüm bu çalışmalar ve görüşlerden de görülebileceği gibi, toplumlarda her ne kadar homojen yapı mümkün olmasa da genel duygu iklimlerinin varlığından söz edilebilmek mümkündür.

Duygu İklimine Etki Eden Etmenler

Makrodüzey bir gösterge olan duygu iklimi, bir anlamda toplumların ve ülkelerin sosyopolitik durumuna ve gidişatına işaret etmektedir. Dolayısıyla, çeşitli sosyopolitik etmenler duygu iklimine etki edebilmektedir. Temel olarak duygu ikliminin, kurumsal düzenlemeler, politik uygulamalar, şiddet, çatışma, terör olayları gibi kolektif

deneyimler, kolektif başa çıkma yolları, toplumsal ilişkiler ve gelişmişlik düzeyinden etkilendiği görülmektedir.

Bu bağlamda alanyazında duygu iklimi üzerindeki etkisi incelenen etmenlerden biri **sosyal gelişmişlik düzeyi ve sosyal statüdür**. Ülkelerin gelişmişlik düzeyi duygu iklimini etkiliyor görünmektedir (örn., Basabe ve Valencia, 2007; de Rivera ve Yurtsever, 2010; Paez ve ark., 1997; Techio ve ark., 2011). Örneğin, Arjantin, Brezilya, Şili, Peru ve İspanya örnekleminde gerçekleştirilen bir araştırmada, ülkelerin İnsani Gelişme Endeksi ile duygu iklimlerinin ilişkili olduğu bulunmuştur. Bu araştırmanın bulgularına göre, İnsani Gelişme Endeksi'nde daha alt sıralarda yer alan Latin Amerika ülkelerinde duygu iklimi daha negatif algılanırken, üst sıralarda bulunan İspanya'da duygu ikliminin daha olumlu olduğu bulunmuştur (Techio ve ark., 2011). Benzer şekilde, Paez ve arkadaşları (1997) ile Basabe ve arkadaşları'nın (2002) çalışmalarında, sosyal gelişmişlik düzeyi ile duygu iklimi dengesi arasında doğrudan bir ilişki olduğu bulunmuştur. Yaşam standartlarının daha yüksek olduğu toplumlarda pozitif anlamda daha dengeli duygu iklimi, az gelişmiş ülkelerde ise tersi bir tablonun görüldüğü ifade edilmektedir (de Rivera ve Paez, 2007). Ekonomik ve sosyal sorunlar, toplumda işbirliği ve eşgüdümlü eylem kapasitesini sınırlandırmakta ve bu durum duygu iklimine yansımaktadır. Ekonomik ve sosyal sorunlarla ilişkili olarak toplumda insanlar arasında azalan işbirliği kapasitesi, güven eksikliği ile kendini gösteren olumsuz bir iklim oluşturmaktadır (La Barrera ve ark., 2012).

Gelişmişlik düzeyiyle benzer şekilde, kişilerin sosyal sınıf ve statüsü de duygu iklimiyle ilişkili gözükmemektedir. Bir araştırmada, görece daha yüksek sosyoekonomik düzeye sahip kişilerin, daha düşük sosyoekonomik düzeye sahip kişilere kıyasla duygu iklimini daha olumlu algıladıkları bulunmuştur (de Rivera ve Paez, 2007). Bu çalışmada, daha düşük sosyoekonomik düzey grubundaki kişilerin orta düzeydeki gruba kıyasla daha

az güven ve güvenlik, daha yüksek öfke ve korku iklimi bildirdikleri belirtilmektedir. Yang ve arkadaşları'nın (2021) çalışmasında ise, olumlu duygu iklimi algısı bireylerin gelir düzeyine göre farklılaşırken ve gelir düzeyi arttıkça algılanan olumlu duygu iklimi düzeyi de artarken, olumsuz duygu iklimi algısında gelir düzeyi açısından bir fark olmadığı bulunmuştur. Yine aynı çalışmada eğitim düzeyi açısından olumlu duygu iklimi algısında gruplararası farka rastlanmazken, olumsuz duygu iklimi algısında eğitim düzeyi farkının anlamlı olduğu; yüksek eğitim düzeyindekilerin daha yüksek düzeyde olumsuz duygu iklimi algıladığı bulunmuştur. Bu araştırmaların bulguları, farklı sosyal sınıflardaki bireylerin duygu iklimini farklı algılayabileceğine işaret etse de, De Rivera, Kurrien ve Olsen (2007), duygu iklimi ölçümünün “toplumdaki insanların nasıl hissettiği” sorusu doğrultusunda yapıldığında, yanıtların sosyal sınıftan ya da bireylerin kendi öznel hislerinden daha az etkilendiğini dile getirmektedirler.

Alanyazında, duygu iklimine etkisi araştırılan bir diğer unsur **kolektif düzeydeki ortak ve travmatik deneyimler**dir. Özellikle kolektif şiddet ve diktatörlük dönemleri, duygu iklimi üzerinde son derece olumsuz etkilerde bulunan toplumsal yaşantılardır. Şili’de General Pinochet’nin darbe sonucu ülke yönetimini devralması, kimi insanlarda memnuniyet ve rahatlama ile karşılanırsa dahi, darbe yaşantısı ve Pinochet döneminin baskıcı ve diktatöryel yönetimi, toplumda genel bir korku iklimi oluşturmuştur (de Rivera, 1992). Guatemala’da Mayalara yönelik katliam olumsuz duygu iklimiyle, Bask bölgesindeki terör ve şiddet eylemleri, daha az olumlu ve daha yüksek düzeyde olumsuz duygu iklimiyle ilişkili bulunmuştur (de Rivera ve Paez, 2007; Techio ve ark., 2011). Kanyangara ve arkadaşları (2007), Ruanda’da 1994 yılında gerçekleşen soykırım ve kolektif şiddet döneminin ardından, söz konusu kolektif deneyimin duygu iklimi üzerindeki olumsuz etkisini uzun süre sürdürdüğünü, o dönemden yıllarca sonra dahi ülkede genel olarak öfke, kin/nefret, utanç, üzüntü ve güvensizliği içeren bir iklimin hâkim olduğunu dile getirmişlerdir. Nitekim çok sayıda çalışmada kolektif düzeydeki

travmatik olayların, çatışma dönemi sonrası da etkisi hissedilen sosyopolitik zararlar oluşturduğu, toplumsal uyum ve bütünlüğü zayıflattığı ifade edilmektedir (Bar-Tal ve ark., 2007; de Rivera ve Paez, 2007; Martin-Beristain ve ark., 2010; Lykes ve ark., 2007; Rime ve ark., 2009, 2011). Örneğin, kolektif travmatik olayların bir örneği olan politik şiddet, güvensizlik atmosferi oluşturarak insanların sosyal uyumuna/bağına (cohesion) zarar vermektedir (Sonpar, 2008). Toplumlarda güvenlik, güven ve birlik hislerine zarar veren politik şiddet; belirsizlik yaratarak geleceğe dair duyulan umudu da zedelemektedir (Sonpar, 2008). Dolayısıyla, silahlı çatışmalar, terör eylemleri, politik şiddet gibi farklı kolektif travmatik deneyimler etkilerini sosyal bağlam üzerinde uzun süre gösterme eğilimindedirler (örn., Cardenas ve ark., 2014; Kanyangara ve ark., 2007). Belli bir süre devam eden politik şiddet sonucunda insanlar, güvensizlik ve sosyal izolasyonu daha kalıcı olarak sergileme eğiliminde olabilmektedirler. Bununla birlikte, bu türden travmatik olaylar sonrası oluşan korku ve öfke iklimi, gruplararası çatışma dinamiklerini tetiklemekte, bu durum daha olumsuz etkileşimler, daha olumsuz öznel duygular ve topluma dair daha olumsuz temsillerle sonuçlanmaktadır (de Rivera ve Paez, 2007; Paez ve ark., 2013).

Şiddetin failinin terör örgütleri ya da hükümetler, ordu ya da siyasi otoritelerden hangisi olduğu fark etmeksizin, şiddetin temel bir insan hakları ihlali olduğu açıktır. Toplumdaki bireyler, şiddetten doğrudan etkilenmemiş olsa dâhi, aslında tüm toplum insan hakkı ihlalinin mağduru konumundadır ve tüm insanlar yaratılan iklimden belirli düzeylerde etkilenmektedir. Nitekim, kolektif şiddet eylemlerinin hem toplumsal duygu iklimi üzerinde hem de bireysel psikolojik sağlık üzerinde olumsuz sonuçlar doğurduğu pek çok çalışmada görülmektedir (örn., de Rivera ve Paez, 2007; Norris ve ark., 2006; Pedersen, 2002; Silver ve ark., 2002; Vazquez ve Paez, 2011). Kolektif şiddetin aksine, barış kültürüne sahip ülkelerde ise duygu iklimi daha olumludur. Örneğin bir çalışmada Norveç'teki duygu ikliminin ABD'deki iklimden anlamlı olarak daha pozitif olduğu

bulunmuştur (de Rivera ve arkadaşları, 2007). Kolektif şiddet eylemlerinin yanı sıra bir toplumdaki genel şiddet düzeyi de duygu iklimiyle ilişkili görülmektedir. Şiddet oranlarının arttığı bir dönemde Meksika halkının duygu iklimi ve sosyal/kurumsal güven algısının ilişkisine bakıldığı bir araştırmada, toplumsal duygu ikliminin genel olarak negatif algılandığı, olumlu duygu ikliminin ise algılanan sosyal/toplumsal sorunlarla negatif, kurumsal güvenle pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (Hernandez ve Calderon, 2014). Benzer şekilde, Kolombiya'da tutuklu sayısının bir dönem olağandan fazla artışının duygu iklimini olumsuz yönde etkilediği bulunmuştur (Ruiz, 2007).

Duygu iklimi, **sosyopolitik uygulama ve kurumlara dair inançlar**la da ilişkili görünmektedir. Örneğin, Meksika toplumunda, olumlu duygu ikliminin sosyopolitik sorun algısıyla negatif, kurumlara güvenle pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (Hernandez ve ark., 2015). Diğer bir deyişle, algılanan sosyopolitik sorunlar arttıkça olumlu iklim algısı azalmakta, kurumlara güven arttıkça olumlu duygu iklimi algısı da artmaktadır. Farklı ülke ve topluluklarda yapılan bir çalışmada da, benzer şekilde, algılanan sosyopolitik sorunların yüksekliğinin düşük olumlu duygu iklimi ve yüksek olumsuz duygu iklimi ile ilişki gösterdiği görülmektedir (Paez ve ark., 1997). Yani, bir ülkedeki sosyopolitik sorunlar olumsuz duygu iklimi algısını artırırken olumlu duygu iklimi algısını azaltmaktadır.

Sosyopolitik unsurların etkisinin yanı sıra, diğer insanların davranışlarına yansıyan psikososyal süreçler ve sıradan **insanların gündelik hayattaki davranışları** da duygu iklimini etkilemektedir. Toplumsal yaşamda ve toplum hayatında insanların süregelen davranışları, duygu iklimini beslemekte ve sürdürmektedir. Öyle ki, o iklimi ortaya çıkaran nesnel politik etmen ya da kolektif deneyim ortadan kalktıktan sonra bile söz konusu iklimin, bireylerin davranışları aracılığıyla sürdüğü görülmektedir. Örneğin, Şili'de Pinochet döneminde korku iklimi, diktatörlüğün ilk iki yılındaki yoğun baskı

döneminden sonra bile uzun süre, yaklaşık yirmi yıl etkisini göstermiştir (de Rivera ve Paez, 2007). O dönemdeki korku ikliminin etkisiyle insanlar uzun süre belirli konuları ve düşünceleri açıkça dile getirmekten kaçınmış, görüşleri dolayısıyla ya da güvenlik güçlerinin basit bir “hatası” nedeniyle tutuklanma ya da hayatlarını kaybetmekten korkmuş, insanların davranışlarına yansıyan bu durum söz konusu korku ikliminin etkisini pekiştirmiştir. Dolayısıyla, bir toplumdaki hâkim duygu iklimleri, insanların davranışlarını etkilemekte, insanların gündelik davranışlarındaki süreklilik de o duygu ikliminin sürmesine etki etmektedir.

İnsanların gündelik davranışlarının yanı sıra özellikle kolektif düzeydeki olaylara dair **sosyal paylaşımları** ve **kolektif başa çıkma yolları** da duygu iklimini etkiliyor görünmektedir. Rime (2007), insanların hissettiklerini diğerleri ile paylaşma gereksiniminde olduğunu ve bu sosyal paylaşımın da ortak ve benzer duygular deneyimlemeyi pekiştirdiğini ifade etmektedir. Kolektif deneyimlere dair sosyal paylaşım, duyguların aktarılmasını desteklemekte ve duygu iklimini biçimlendirmektedir. Örneğin, 2004 yılında Madrid’de gerçekleşen bombalı terör saldırısı ile ilgili yapılan boylamsal bir çalışmada, olaya dair yapılan sosyal ve duygusal paylaşımların, olayın hemen ardından daha yüksek düzeyde olumsuz bireysel duyguyu ve ruminasyonu yordadığı ve olumsuz duygu ikliminin sürmesine etki ettiği bulunmuştur. Ancak, sonraki ölçümlerde, sosyal paylaşımın bilişsel kaynakların harekete geçirilmesi ve sosyal entegrasyon yolu ile olumlu duygu ikliminin yaratılmasına katkı sağladığı görülmüştür (Rime ve ark., 2009). Diğer bir deyişle, sosyotoplumsal paylaşımlar, o anda bireysel düzeyde negatif duyguları tetiklese de orta ve uzun vadede toplum düzeyinde duygu iklimine olumlu katkıda bulunmaktadır. Benzer şekilde, yine Madrid terör saldırısı ile ilgili yapılan bir başka çalışma, travmatik olayın ardından barışçıl gösterilerde yer alma gibi toplumsal başa çıkma yollarının sonraki süreçte dolaylı yoldan olumlu duygu ikliminin oluşumuna katkı sağladığını göstermektedir (Paez ve diğerleri, 2007). Bu

çalışmanın bulgularına göre, kolektif başa çıkma yolları (olayla ilgili barışçıl gösterilere, toplantı ve yürüyüşlere katılım gibi), sosyal destek algısı ve olumlu duygulanımı artırarak bir anlamda toplumsal bütünlük hissini güçlendirme ve travma sonrası büyüme yolu ile olumlu duygu iklimi (umut, dayanışma ve güven) oluşumuna etki etmektedir. Bir başka çalışmada ise, 2015 yılında Fransa'da Carlie Hebdo mizah dergisine yönelik gerçekleştirilen terör saldırısının ardından sergilenen toplumsal dayanışma gösterilerinin kısa vadede olumlu duygu ikliminde artışa yol açtığı, ancak zaman içerisinde olumlu duygu iklimindeki bu geçici artışın düşme eğiliminde olduğu, olumsuz duygu ikliminin ise görece sabit kaldığı bulunmuştur (Pelletier ve Drozda-Senkowska, 2016). Bu sonuçlardan da anlaşılabileceği gibi, ritüeller, insanların ortak konulara odaklanması ve duygularını paylaşmasına olanak sağlayan araçlardır. Ritüeller; insanlar arasındaki bağları güçlendirir, sosyal temsilleri pekiştirir, değişime olanak sağlar, duygular ve bilişleri etkiler; dolayısıyla olumsuz duygu ve inancı olumluya çevirme gücüne sahiptir (Rime ve ark., 2009). Bu bulgular, toplumsal olaylara dair sosyal paylaşım ve kolektif başa çıkma ritüellerinin kısa ve orta vadede, duygu iklimi üzerinde çeşitli etkileri olabileceğini ortaya koymaktadır.

Duygu iklimini etkileyen bir diğer etmen **resmi düzeydeki onarıcı girişimler ve özürlerdir**. Özellikle kolektif şiddetin görüldüğü toplumlarda veya kurumsal düzeyde yanlışlıkların yapıldığı ülkelerde resmi özürlerin ve onarıcı girişimlerin olumlu duygu iklimini güçlendirdiği çeşitli araştırmalarda görülmektedir (örn., Bobowik ve ark., 2010; Lastrego ve Licata, 2010). Bu çalışmalarda dile getirildiği gibi, insanlar kolektif düzeyde olumsuz davranışlara maruz kaldığında, kurbanların bu eylemi hak ettiklerine inanma, o grubu aşağılama ve davranışı meşrulaştırma eğiliminde olmaktadır. Ancak, resmi özür geçmişteki olumsuzlukları pozitif yönde yeniden çerçevelendirmekte, en azından sembolik bir değer taşımaktadır (Bobowik ve ark., 2010; Lastrego ve Licata, 2010).

Duygu iklimi üzerinde etkisi incelenen bir diğer etmen, **sosyal kimlik ve değerler**dir. Bir çalışmada, güçlü kolektif benlik saygısı ve ulusal özdeşimin, daha yüksek düzeyde olumlu ve daha düşük düzeyde olumsuz duygu iklimi algılamayla ilişkili olduğu bulunmuştur (Espinosa, 2011). Benzer şekilde, olumlu ulusal benlik kalıpyargılarının (örn., Perulular güvenilir, vatansever ve destekleyici insanlardır algısı) olumlu duygu iklimiyle, olumsuz ulusal benlik kalıpyargıları algısının da olumsuz duygu iklimiyle ilişkili olduğu görülmektedir (Espinosa, 2011). Değerler de duygu iklimiyle ilişki gösteren bir diğer etmendir. Kolektif düzeyde, eşitlikçi ve bireyci değerlere sahip ülkelerin duygu iklimlerinin daha olumlu algılandığı bulunmuştur (de Rivera ve Paez, 2007). Böylesi bağlamlarda kolektif düzeyde stresli olayların daha az; eşitlik, sosyal destek, otonomi ve yetkinliğin ise daha fazla olabileceği ifade edilmektedir. Tüm bu etmenler de iyi-oluşa ve olumlu kolektif duyguya katkıda bulunmaktadır (de Rivera ve Paez, 2007). Kolektif düzeydeki çalışmaların tersine bireysel düzeydeki bir çalışmada ise, toplulukçu değerler ile olumlu duygu iklimi arasında ilişki olduğu bulunmuştur (Espinosa, 2011). Bu çalışmanın bulgularına göre gelenekselci ve uyumcu (konformist) değerler sosyal çevreden memnuniyeti artırmaktadır. Bu nedenle bireysel düzeydeki toplulukçu değerlerin olumlu duygu iklimiyle ilişki gösterebileceği ifade edilmektedir. Ancak, olumsuz duygu iklimi tutucu (konservatif) değerlerle ilişkili bulunmuş, bu değerlerin bireyleri kısıtlayarak duygu iklimini bozabileceği ifade edilmiştir (Espinosa, 2011).

Son olarak, **kolektif bellek**, yani geçmişin sosyal temsilleri de duygu iklimini etkileyen bir diğer etmendir. Geçmişin nasıl algılandığına bağlı olarak duygu iklimi olumlu ya da olumsuz algılanabilmektedir (örn., Espinosa, 2011; Techio ve ark., 2011). Ancak, mevcut sosyal durumların duygu iklimini, kolektif bellek gibi dışsal süreçlerden daha güçlü şekilde etkilediği ifade edilmektedir (Espinosa, 2011).

Yukarıda değinilen tüm bu etmenler, toplumsal duygu iklimine olumlu ya da olumsuz yönde, dolaylı ya da doğrudan etki ediyor görünmektedir. Çeşitli etmenlerden belirli düzeylerde etkilenen duygu ikliminin olası etkileri, duygu iklimi literatürünün bir diğer önemli noktasını oluşturmaktadır. İzleyen bölümde, duygu ikliminin genel doğurgularına yer verilecektir.

Duygu İkliminin Genel Etkileri

Makrososyal bir olgu olarak psikososyal ve politik bağlamdan köken alan duygu iklimi, bireysel ve kolektif düzeyde genel olarak davranışları, inançları, duyguları ve psikolojik sağlığı etkileme potansiyeline sahiptir.

Bir ülkedeki duygu iklimi, davranışlar üzerinde psikososyal bağlam olarak işlev göstermesi dolayısıyla çeşitli etkilerde bulunmaktadır. Örneğin, 2004 yılında Madrid’de gerçekleşen bombalı terör saldırısının ardından yapılan bir çalışmada, öznel duygular kontrol edildikten sonra dâhi algılanan olumsuz duygu ikliminin dışgruptan (Müslümanlar) kaçınmayı; buna karşın algılanan olumlu duygu ikliminin ise özgeci davranışı yordadığı bulunmuştur (de Rivera ve Paez, 2007). Bunun yanı sıra, olumlu duygu ikliminin karar verme, farklılıklara tolerans, işbirliği arzusu ve sosyal birlik gibi unsurlara etki ettiği; olumsuz duygu ikliminin ise kişilerarası ahenge olumsuz etki edip çatışma ve baskılayıcı kararlara yol açabildiği farklı çalışma bulgularından görülmektedir (Conejero ve Etxebarria, 2007; de Rivera, 1992; de Rivera ve ark., 2007; de Rivera ve Páez, 2007; Pelletier, 2018).

Duygu ikliminin, inançlar üzerindeki etkisi özellikle kimlik alanında yapılan çalışmalarda ortaya konmuştur. Basabe ve Ros (2005), grup bağlamındaki duygular söz konusu olduğunda, olumsuzlara kıyasla daha yüksek düzeyde olumlu duygu algılamanın

daha güçlü ve daha tatmin edici sosyal (kolektif) kimlikle ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Peru’da gerçekleştirilen bir çalışmada da, duygu ikliminin kolektif benlik saygısı ve ulus özdeşimiyle ilişki gösterdiği görülmüştür (Paez ve ark., 2013).

Duygu ikliminin bir diğer genel etkisi ise kendisini duygu, iyi-oluş ve psikolojik sağlık alanında göstermektedir. Örneğin, bir çalışmada, olumlu duygu ikliminin olumlu öznel duygular ve yaşam doyumu ile pozitif yönde, olumsuz duygu ikliminin ise olumsuz öznel duygular, stres, anksiyete, depresyon ile pozitif yönde, yaşam doyumu ile negatif yönde ilişki gösterdiği bulunmuştur (de Sousa ve ark., 2021). İki bin dört yılında Madrid terör saldırısının ardından gerçekleştirilen bir çalışmada da, terör saldırısından bir hafta sonra algılanan olumlu duygu ikliminin, saldırıdan üç hafta sonraki olumlu bireysel duyguları yordadığı bulunmuştur (Rime ve ark., 2009). Aynı çalışmada ek olarak, algılanan daha yüksek olumlu duygu ikliminin travmaya yönelik daha olumlu kişilerarası ve kolektif tepkilerle (örneğin travma sonrası büyüme) ilişki gösterdiği görülmüştür (Rime ve ark., 2009). Bu bulgularla benzer şekilde, umut, dayanışma ve güven gibi olumlu duygu iklimlerini algılamanın kolektif travmayla başa çıkmada önemli olduğu, bu iklimlerin travma sonrası büyümeyi olumlu yönde etkilediği görülmektedir (Paez ve ark., 2007). Duygu ikliminin öznel düzeydeki etkisini ele alan bir başka çalışmada da, olumsuz duygu ikliminin, daha yüksek düzeyde stres, daha olumsuz fiziksel ve psikolojik sağlık (depresyon, anksiyete) ve olumsuz yaşam olaylarının sıklığı ile güçlü ilişki gösterdiği görülmektedir (Paez ve ark., 2013). Olumlu duygu ikliminin ise, sosyal destek ve entegrasyon, olumlu kolektif başa çıkma (örn., gösteriler ve kolektif başa çıkma ritüelleri) ve olumlu olayların sıklığı gibi olumlu duygusal özelliklerle ilişkili olduğu bulunmuştur (Paez ve ark., 2013).

Duygu ikliminin iyi oluş alanındaki etkisi yalnızca bireysel duygular ve psikolojik sağlık alanıyla sınırlı görünmemektedir. İyi-oluşun unsurlarından biri olarak

nitelendirilen sosyotoplumsal sağlık da olumlu ve olumsuz duygu iklimleriyle ilişkili göstermektedir (rn., Guilln ve Cueto, 2017; Muratori ve Zubieta, 2016; Yang ve ark., 2021). Yang ve arkadaşları (2021), in’de gerçekleştirdikleri çalışmalarında, algılanan olumlu duygu ikliminin sosyotoplumsal iyi oluş bileşenlerinin tümü ile (toplumsal bütünleşme, kabul, katkı, kendini gerçekleştirme ve anlamlılık) pozitif yönde, olumsuz duygu ikliminin ise negatif yönde ilişki gösterdiğini ortaya koymuştur. Benzer şekilde Guilln ve Cueto’nun (2017) alışmasında da, olumlu duygu iklimi ile sosyotoplumsal iyi oluş bileşenlerinin pozitif yönde anlamlı ilişki gösterdiği bulunmuştur.

Özetle, duygu iklimlerinin temel olarak duygu, düşünce ve davranışlar üzerinde çeşitli etkilerde bulunabildiği yukarıda yer verilen araştırma bulguları doğrultusunda görülmektedir. Ancak, duygu iklimleri ve etkilerine dair kavrayışı genişletebilmek için, farklı duygu iklimleri ve bunların farklı ve ortak özellikleri ve etkilerine de bakmak önemlidir. İzleyen bölümde, toplumsal duygu iklimi alanında ilk kavramsallaştırmayı yapan De Rivera (1992) ve bazı başka araştırmacıların değindiği farklı duygu iklimlerinden ve her birinin olası etkilerinden söz edilecektir.

Duygu İklimleri ve Etkileri

Korku İklimi ve Etkileri

Temel duygulardan biri olan korku, sosyal çevrenin tehdit edici olarak algılanması sonucu ortaya çıkmakta ve kişide, kaçma ya da korunma davranışına yol açmaktadır (Sabucedo ve ark., 2017). Sosyopolitik olayların kolektif duygu alanının oluşumunda önemli rol oynaması göz önüne alındığında, örneğin darbe, savaş, çatışma, şiddet, terör, diktatörlük ya da otoriteryan yönetim eğilimi gibi unsurların etkisiyle, farklı tarihsel

dönemlerde farklı ülkelerde baskın korku iklimi dönemlerinden geçildiği ve bunun bireysel ve toplumsal düzlemde çeşitli doğurgulara yol açtığı görülmektedir.

Korku ikliminin en bariz örneği, 1973-1989 yılları arasında Şili'deki General Augusto Pinochet rejimi dönemidir. Bin dokuz yüz yetmiş üç yılında gerçekleştirdiği askeri darbe sonucunda binlerce insanı öldürüp yönetimi devralan Pinochet ve sonraki yıllarda izlediği yönetim, etkisini yıllarca sürdüren son derece baskın bir duygu alanı oluşturmuştur. Paez ve arkadaşları (1994), bazı insanların darbenin başarılı olmasından hoşnut olup rahatlama hissetmesine karşın, o dönemde toplumda son derece yaygın ve güçlü bir korku ikliminin söz konusu olduğunu, bu iklimin darbeden on beş yıl sonra bile etkilerini sürdürdüğünü ifade etmektedir. Bu dönemde ordu, potansiyel hükümet karşıtı olarak gördüğü bireyleri hapse atmış ve binlerce kişi öldürülmüştür. Yaşanan bu süreğen tehdit durumu yoğun bir korku iklimi oluşturmuş, bu korku ikliminin duyumsanması yalnızca hükümet karşıtı kişilerle de sınırlı kalmamıştır. Bu dönemde insanların, politik açıdan eleştiride bulunduğu için ya da sadece polisin hatası nedeniyle dâhi herhangi bir zamanda tutuklanabildiği, rejim açısından “uygun” politik görüşe sahip kişilerin bile belirli konuları konuşmaktan kaçındığı dile getirilmektedir (de Rivera, 1992; Kanyangara ve ark., 2007).

Pinochet rejimi dönemindeki Şili'nin yanı sıra 80'li yıllarda El Salvador ve 1976-1983 yılları arasında Arjantin'deki diktatörlük rejimi dönemleri de korku ikliminin diğer örneklerini sergilemektedir. De Rivera'ya (1992) göre bu örneklerin hepsinde korku, hükümet ya da hükümetin kontrolünde olmayan gruplar tarafından sergilenen tekrarlı şiddet eylemleri sonucunda ortaya çıkmış ancak her iki durumda da, hükümet tarafından siyasi kontrolü sağlamak için sistematik olarak toplum içine sirayet ettirilmiş gibi durmaktadır. Martin-Baro (1990) da, korkunun, o dönemlerde politik birliği sürdürmek için kullanıldığını, korku ikliminin bir sonucu olarak kişinin kendi düşüncelerine,

inançlarına, yargılarına, duygularına yabancılaştığını, neyin doğru neyin yanlış olduğuna dair yaşanan güvensizliğin zamanla "resmi doğruların" kabulüne ve kurulan düzene teslim olmaya yol açtığını ifade etmektedir. Benzer şekilde Walter (1964), otoriter rejimlerin muhalif hareketleri belirli bir düzeyde kontrol edebilmek için korkuyu kullandığını, korku iklimiyle birlikte belirli toplumsal etkileşimlerin gerçekleşmeyeceği izole bir “duygu ortamı” yaratıldığını dile getirmektedir. Yukarıdaki örneklerde görülebileceği gibi siyasi kontrolü sağlamak için oluşturulan korku iklimleri olabileceği gibi, Lübnan ve Filistin gibi ülkelerde gerçek bir politik/siyasi/toplumsal karışıklığın ve çatışmaların yarattığı korku iklimleri de söz konusudur. Nedeni ya da kaynağı farklı olsa da korku iklimlerinde değişmeyen ve ortak olan bir takım etkiler söz konusudur.

Bu alanda yapılan çalışmalar, korku iklimlerinin özellikle kişilerin düşüncelerini ifade etmelerini engellediği, güvensizlik oluşturduğu, insanlar arasındaki etkileşimi azaltıp sosyal izolasyona yol açtığına işaret etmektedir. Böylesi bir ortamda farklı politik ya da etnik gruplar birbirini gayrimeşrulaştırmakta, kamusal yaşama katılım azalmakta ya da tamamen ortadan kalkmaktadır (örneğin, barışçıl protesto gösterilerine katılımın ortadan kalkması). İşbirliği, insanlar arasındaki güven ve güvenlik hisleri de azalmaktadır (Bar-Tal ve ark, 2007; Cobel-Tokarska ve Zaremba, 2015; de Rivera, 1992; de Rivera ve Paez, 2007).

Kolektif korku yönelimi ayrıca şiddet için de sosyal bir zemin hazırlamaktadır. Korku içerisindeki bir toplum, tehdit edici durumlarla baş ederken şiddete başvurmaktadır (Bar-Tal ve ark., 2007). Dolayısıyla, şiddet kaynaklı oluşabilen korku iklimleri aynı zamanda toplumda yeni şiddet eğilimleri de yaratabilmektedir.

Kolektif korku yönelimi ayrıca, insanların, mevcut an ve durumları geçmiş toplumsal deneyimlerle ilişkilendirmesine yol açarak bakış açısını sınırlandırmakta ve kişilerin geleceğe yönelik beklentilerini geçmişe dayanarak yapmalarına yol açmaktadır

(Jost ve ark., 2003). Bu zedelenmiş algılama ve anlamlandırmanın, özellikle farklı görüş ve kimlikteki bireyler arasındaki düşmanlık hislerini artırabileceği yorumu yapılabilir. Nitekim İsrail’de gerçekleştirilen çalışmalarda kolektif korku ile barış süreçleri arasında negatif yönde ilişki olduğu görülmektedir (Arian, 1989; Maoz ve McCauley, 2005). İsrail ve Filistin arasında yıllardır süregelen çatışma göz önüne alındığında, bu bulgular, korku ikliminin uzlaşma üzerindeki olumsuz etkisini ortaya koymaktadır.

Peru’da 80’li ve 90’lı yıllarda yaklaşık yirmi yıl süren politik şiddet dönemi de (terör eylemleri, silahlı çatışmalar, karşıt siyasi gruplara yönelik devlet şiddeti) korku ve güvensizlik iklimi oluşturması ve sonuçları bakımından çarpıcı örnekler sunmaktadır. Bu dönemin en dikkat çeken sonucu, sosyal ilişkilerin bozulması, toplumda özellikle kişilerarası süreçlerde baskın olarak hissedilen korku ve güvensizlik duygularıdır. Kamusal alanlar güvensiz olarak algılanmış ve insanlar bu alanlardan uzak durmayı tercih etmişlerdir. Kurumlar, yerel kuruluşlar, organizasyonlar, topluluklar gözetim altında tutulmuş; pek çoğu etkin işlev gösterememiş veya feshedilmiştir. "Politik" olarak algılanan kişiler potansiyel olarak tehlikeli olarak değerlendirilmiş; bazı politik konular kaygı uyandırıcı, huzur bozucu ve tehlikeli olarak görülmüştür. Sonuç olarak da politik tartışmalar, barışçıl eylemler ve insan haklarının savunulması kısıtlanmıştır (CVR, 2003). Bu yıllardaki şiddet dönemi ayrıca dayanışma ve diğerlerine saygı duymanın kaybına da yol açmıştır (Cardenas ve ark., 2005; CVR, 2003; Theidon, 2004).

Korkunun baskın olduğu iklimde yaşanan yer, daha tehdit edici, düşük kontrollü ve belirsiz olarak algılanmaktadır (Skitka ve ark., 2004). Bu tehdit algısı kendisini özellikle düşüncelerin ifade edilmesinde göstermektedir. Korku iklimi yalnızca düşüncelerin ifade edilmesini engellemez; düşüncelerini ifade eden bireyler ve bu bireylerin çevresindeki kişilerin tehdit altında olmasına da yol açar. Bu tehdit durumu nedeniyle insanlar düşüncelerini ifade etmeyebilir ve hatta bazı şeyleri düşünmekten bile

kaçınabilir. Korku ikliminin aynı zamanda idealler üzerinde etkide bulunduğu, bireyleri ideallerini sorgulamaya ittiği dile getirilmiştir. İdeallerin sorgulanması “bir kişi ailesini tehlikeye atacağını düşünerek hükümete karşı gelebilir mi? Peki ya adaletsizliğe karşı gelmezse o kişi kendisini nasıl bir evlat ya da ebeveyn olarak algılar?” gibi sorularla örneklendirilmiştir (Becker ve diğerleri, 1994).

Korku iklimi insanları birbirinden soyutladığı için işbirliğine dayalı eylemler yürütmek de mümkün olmamakta ve böylesi iklimlerde hükümetler daha edilgen davranışları işlemeye çalışmaktadır (de Rivera, 1992; Martin-Baro, 1990). Kaynağı ne olursa olsun politik ve sosyal şiddet, dünyanın iyiliğine, adil olduğuna, anlamlandırma ve kontrole dair temel varsayımları sarsmakta, korku iklimi oluşturmakta ve temel güvenlik ihtiyacını tehdit etmektedir (Lykes ve ark., 2007).

Tüm bu etkilerin yanı sıra, korku iklimlerinin psikolojik sağlık üzerinde de doğrudan ya da dolaylı etkileri olabileceği varsayılabilir. İlgili alanyazında doğrudan bu etkileri ele alan bir çalışmaya rastlanmasa da, korku iklimi oluşturan olumsuz deneyimlerden olan kolektif travma ve şiddetin etkilerini inceleyen çalışmalar bu noktada fikir verici olabilir. Kolektif düzeydeki travmatik yaşantılar ve şiddetin, psikolojik sağlık üzerinde olumsuz etkilerde bulunduğu, psikopatolojik belirtiler, olumsuz duygulanım, işlevsellikte azalma, travma sonrası stres bozukluğu, anksiyete ve depresyonla ilişki gösterdiği çok sayıda araştırmada görülmektedir (örn., Lyons, 1991; Norris ve diğerleri, 2006; Pedersen, 2002; Schuster ve ark., 2001; Silver ve diğerleri, 2002). Bununla birlikte, korku iklimlerinin temel özelliklerinden biri olan diğer insanları potansiyel tehlike kaynağı olarak görme, bireylerin diğerlerinden izole olmasına, anlamlı sosyal ilişkiler kurma ve sürdürmeyi güçleştirmeye veya olası tehlikeleri önlemek için savunucu davranışlar sergilemeye yol açabilir. Diğerleriyle etkileşime girmenin tehlikeli olduğuna dair inanç ve davranışlar, TSSB'deki kaçınma, anksiyete tepkileri, depresyondaki sosyal

izolasyon veya öfke tepkileri gibi olumsuzluklara yol açabilir (Nickerson ve arkadaşları, 2014).

Korku ikliminin psikososyal etkileri yalnızca deneyimlendiği dönemle de sınırlı görünmemektedir. Şili’de Pinochet rejimi sırasında hüküm süren korku ikliminin, söz konusu dönemden yirmi yıl sonra dahi etkilerini belirli düzeyde sürdürdüğü görülmekte ve ifade edilmektedir (Cardenas ve ark., 2014). Cardenas ve arkadaşları (2014) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, Pinochet rejimi dönemindeki şiddete doğrudan maruz kalanlar, dolaylı olarak maruz kalanlar ve bu şiddetten etkilenmemiş olanlara kıyasla, ülkenin mevcut duygu iklimini daha negatif ve daha az pozitif olarak değerlendirmişlerdir. Ancak dikkati çeken bir diğer bulgu ise, her üç grupta da algılanan mevcut duygu ikliminin olumluya kıyasla daha olumsuz olması; öfke, mutsuzluk ve korku iklimlerinin, dayanışma, güven ve güvenlik ikliminden daha yüksek algılanması olmuştur. Benzer şekilde, Ruanda’da 1994 yılında yaklaşık yüz gün süren ve 800.000 kişinin öldürüldüğü soykırımdan çok yıllar sonra bile olumsuz etkilerin sürdüğü gözlemlenmiş ve bu durum “Ruanda toplumundaki duygusal hasar hâlâ daha onarılmış değil. Aynı anda öfke, utanç, üzüntü ve güvensizliğin görüldüğü karmaşık olumsuz bir duygu iklimi topluma hâkim” sözleriyle dile getirilmiştir (Kanyangara ve ark., 2007, s. 388). Tüm bu bulgular, kolektif şiddet ve baskının, duygu iklimi üzerinde uzun süreli etkileri olduğuna işaret etmektedir.

Özetle, farklı etmenler dolayısıyla ortaya çıkan korku iklimi, yaygın ve farklı psikososyal etkilerde bulunuyor görünmektedir.

Güven İklimi ve Etkileri

Korku ikliminin tersine, insanların birbirleriyle etkileşime girme konusunda özgür hissettiği, birbirine güvendiği ve birbirleriyle kolaylıkla işbirliği yapabildiği duygusal alan güven iklimi olarak ifade edilmektedir (de Rivera, 1992). Güven ikliminin en basit değerlendirmesi, insanların birbirlerine ve hükümete güvenip güvenmemeleri ile gerçekleştirilebilir (de Rivera, 1992).

Ruth Benedict (1970) ve Abraham Maslow (1971), bazı kültürlerin diğer kültürlerle göre daha güven eğilimli olduğunu ifade etmiştir. Onlara göre güven kültürü, işbirliğine dayalı eylemler içerisinde olan, iyi niyetli ve yaşadıkları yeri keyif verici olarak tanımlayan bireylerin olduğu bir olgudur. Öte yandan güvensiz kültürleri, yıkıcı, kavgacı davranışlar içerisinde bulunan, saldırgan ve asık suratlı insanlarla ve kaygı hisleriyle kendini gösteren bir ortam olarak ifade etmişlerdir. Benedict (1970) ve Maslow'un (1971) dört güvenli ve dört güvensiz kültürü karşılaştırdıkları çalışmalarında, güven eğilimli kültürlerde bireyin ve grubun yararına olan eylemlere olanak sağlayan bir eğilim varken, güvensiz kültürlerde bireye fayda sağlayan eylemlerin grubun/toplumun zararına olduğu ifade edilmiştir. Örneğin, güvensiz toplumlarda ekonomik sistemin zenginine daha zenginleşmesi, fakirin ise daha da fakirleşmesi yönünde bir özellik gösterdiği dile getirilmiştir (Benedict, 1970). De Rivera (1992), diğerlerini gözetmenin güç ve prestij kaybıyla ilişkili olduğu bir yapılanma sergileyen toplumlarda bu durumun kısır döngüye yol açarak diğerlerini daha az gözetmeyle ve bunun da daha az güvenle sonuçlanacağını ifade etmektedir. Güven iklimine işaret eden en temel göstergenin, kamu-toplum yararına olan girişimlerin ödüllendiriliyor ya da cezalandırılıyor oluşuyla anlaşılabilirliğini dile getirerek bu durumu, "İnsan hakları için çalışan biri ödül mü alıyor yoksa suikaste mi kurban gidiyor? Adaletsizliğe karşı konuşan biri ödüllendiriliyor mu yoksa cezalandırılıyor mu?" diye sorarak örneklendirmiştir (de Rivera, 1992).

Benedict (1970) ve Maslow'un (1971) güven ikliminin ekonomik ve sosyal adaletle olan etkileşimine yaptığı vurgunun yanı sıra de Rivera (1992) da, insanların politik ve ekonomik duruma dair olumlu hisler içerisinde olduğu, ekonomik ve politik gidişatın daha iyiye gideceğine dair beklentilerinin olduğu iklimi güven iklimi olarak ifade etmiştir. Mevcut ekonomik ve politik duruma dair düşüncelerin olumlu olduğu durumda, gruplar arası karışıklık azalmakta ve toplumun diğer üyelerine güveni pekiştiren iyimserlik de oluşabilmektedir (de Rivera, 1992).

Güven ya da iyimserlik ikliminin, ekonomi piyasasının ya da ekonomi piyasasının toparlanmasının altında yatan süreç olduğuna inanılmaktadır (de Rivera, 1992). Genel olarak ekonomik büyüme, güven iklimi oluşumunda önemli görülmektedir. Güven iklimi yalnızca sermaye birikimiyle değil aynı zamanda sermaye birikiminin ödüllendirilip “cezalandırılma”sındaki sosyal yapılara da bağlı olabilmektedir. Örneğin, güven ikliminin bir yansıması, kişinin birikimini kendi ülkesinde mi değerlendirmesinin yoksa ülke dışına mı göndermesinin daha güvenli olduğuna da bağlı olabilir (de Rivera, 1992). Diğer bir deyişle, mevcut ekonomik durum ve gelecekteki ekonomi öngörüsü, güven iklimiyle karşılıklı ilişki gösteriyor gibi görünmektedir.

Güven ortamını oluşturan unsurlarından biri olarak dile getirilen bir diğer olgu ise toplumsal adalete dair insanların inançlarıdır. Sosyal güvenin, diğer bir ifadeyle toplumdaki güven algısının, medyadan, politik kararlardan, suç ve şiddete dair adli kararlardan etkileniyor olabileceği ifade edilmektedir (de Rivera ve Yurtsever, 2010). Diğer bir deyişle, medya, politik ve adli kararlar, toplumdaki insanların güven algısını olumlu ya da olumsuz yönde etkileme gücüne sahip görünmektedir.

Ekonomik ve politik gidişatla, sosyal adalet olgusuyla ilişkili görülen güven iklimi ayrıca sosyotoplumsal iyi oluş etmenleriyle de ilişkili görünmektedir. Örneğin, Freire ve arkadaşlarının (2015) bir çalışmasında, güven ikliminin, kolektif özdeşim

oluşumunda merkezi bir rol oynadığı, güven iklimi algısı ne kadar artarsa kolektif benlik kalıpyargısının o kadar olumlu olduğu, topluma ait hissetmeye daha fazla değer verildiği; öte yandan düşük güven ikliminin toplumla özdeşleşmeyi zayıflattığı bulunmuştur. Ek olarak, diğer insanlara yönelik genel güven düzeyinin psikolojik sağlık üzerinde de bir takım etkileri bulunmaktadır. Her ne kadar doğrudan güven ikliminin psikolojik sağlıkla ilişkisini ortaya koyan bir çalışmaya rastlanmasa da, genel anlamda diğer insanlara yönelik güven eksikliği, daha yüksek düzeyde kişilerarası sorunlarla ilişkiliyken (Gurtman, 1992), yüksek güven daha iyi psikolojik sağlık (Schneider ve diğerleri, 2011) ve daha yüksek düzeyde mutlulukla ilişkili görünmektedir (Tokuda ve ark., 2010).

Güvensizlik İklimi ve Etkileri

Güven ikliminin tersi olan güvensizlik iklimi, insanların yakın gelecekte politik ya da ekonomik açıdan ne olabileceğini öngöremediği durumla kendini gösteren bir iklimdir. İnsanlar böylesi bir iklimde paralarını koruyup koruyamayacaklarını, temel ihtiyaçlara erişimlerinin sürüp sürmeyeceğini öngörememekte ve dolayısıyla, geleceklerine dair bir strateji geliştirememektedir. Güvensizlik iklimi ayrıca, neyin doğru neyin yanlış olduğunu gösteren sosyal kuralların bozulmasının oluşturduğu kaygıya, belirgin bir istikrarsızlık ve şiddete yönelik kontrol eksikliğine de işaret etmektedir (Cobel-Tokarska ve Zaremba, 2015; de Rivera ve ark., 2007).

İki bin dokuz yılında Yunanistan'da başlayan ekonomik kriz dönemi istikrarsızlık, hoşnutsuzluk iklimlerine örnek gösterilebileceği gibi güvensizlik ikliminin de bir örneğini ortaya koymaktadır. Bu dönemde yapılan bir araştırmada, Yunan halkının büyük çoğunluğunun hükümetin büyük şirketlerin yararına işlev gösterdiğini, kamu parasını ziyan ettiğini, yolsuzluk ve yozlaşmanın çok yaygın olduğunu, politik sistem ve adalet sisteminin yolsuzluklar ve yozlaşmayı önleyemeyeceğini düşündüğü görülmüştür (Giannis, 2010). Dolayısıyla, güvensizlik ikliminin yarattığı tüm bu olumsuzluklar,

insanlarda özellikle gelecek öngörüsü üzerinde olumsuz etkilerde bulunuyor gibi görünmektedir. Mevcut olumsuzluklar ve geleceğe yönelik bu belirsizliğin, gelecek yönelimli bir duygu olan anksiyete ile ilişki gösterebileceği varsayılabilir.

Güvenlik İklimi (Güvende Olma) ve Etkileri

Güvenlik hissi (güvende olma), tehdit edici durum ve bu duruma dair yapılan bilişsel değerlendirmelerden köken alır. Olayların, şartların ya da durumların tehdit ya da tehlike işareti olarak algılanıp algılanmaması, mevcut koruyucu unsurların ve algılanan tehdit/tehlike ile baş etme becerisinin değerlendirilmesine dayanır. Bu değerlendirmeler doğrultusunda kişi, tehlike ya da tehdit algılamadığında ya da tehditleri üstesinden gelebileceği şeyler olarak algıladığında güvende olduğuna dair inançlar oluşturur (Bar-Tal ve Jacobson, 1998; Smith ve Lazarus, 1993). Ancak, güvenlik (güvende olma) bireyler ve topluluklar için çok boyutludur; kişiler ve toplulukların güvenlik olarak değerlendirdiği bileşenler farklılaşabilmektedir.

Bir toplumda güvenlik, hem bireysel hem de kolektif güvenliğe ayrı ayrı işaret etmektedir (Bar-Tal ve ark., 1995). Bireysel güvenlik denilince akla ilk olarak fiziksel hayatta kalış gelse de Mahoney ve Pinedo (2007) güvenliğin, fiziksel hayatta kalış, ekonomik refah ve kültürel, sosyal ve toplumsal iyi oluş gibi bileşenlere ayrı ayrı işaret edebileceğini dile getirmiştir. Dolayısıyla güvenlik iklimi, güven, istikrar ve korku iklimleriyle de ilişkili olarak değerlendirilebilir; o iklimlerdeki doğurgular güvenlik iklimine de genişletilebilir.

Güvenlik hissinin olmadığı toplumsal iklimler, korku, memnuniyetsizlik/mutsuzluk ve engellenme oluşturarak şiddetli çatışmalar, savaşlar ve hatta soykırımlar gibi durumlara yol açma potansiyeli taşımaktadır. Tersine, güvenlik

hissinin olduğu iklimler ise beraberinde doyum, huzur, rahatlık ve barış hislerini de getirmektedir (Staub ve Bar-Tal, 2003).

İstikrarsızlık İklimi ve Etkileri

Toplumsal duygu iklimleri çeşitli yönlerden birbirlerinden farklılaşabilecekleri gibi özellikle olumlu ve olumsuz duygu iklimleri kendi içlerinde bazı benzerlikler taşıyabilir ve çeşitli yönlerden iç içe geçebilir. Bunun bir örneği korku, güven, güvenlik ve istikrarsızlık iklimlerinde görölmektedir.

İnsanları birbirinden yalıtmaq için hükümetler tarafından beslenen korku iklimi, toplumu "parçalarına bölen" kültürel güvensizlikle ilişkilidir. Her ikisi de insanları kutuplaştıran "istikrarsızlık" iklimiyle ilişki göstermektedir. İstikrarsızlık iklimi, insanların politik ya da ekonomik açıdan yakın gelecekte ne olacağını öngöremediğı durumlarda oldukça belirgindir. Örneğin, 90'ların başındaki Sovyet Birliğı rejimi, istikrarsızlık ikliminin tipik örneğini oluşturmaktadır. Böylesi bir iklimde birey, bir tehlike olduğunda siyasal ve politik kurumlar aracılığıyla geleceğe dair kaygının azaltılması yerine özgürlüklerin kısıtlanacağından şüphe eder. Bu durum da, toplumda daha katı düşünme eğilimine yol açacaktır. İstikrarsızlık, diğerk görüşlere yönelik esnekliğı ve açıklığı kaybederek kutuplaşmaya başlama ve belirli, sabit çözümlere saplanıp kalma tehlikesi doğurur. İstikrarsızlığın tersine istikrar söz konusu olduğunda ise bireyler karşıt görüşleri daha iyi tolare edebilir ve gerçek bir ayrışma tehlikesi olmaz (Cobel-Tokarska ve Zaremba, 2015).

Yunanistan'da 2009 yılında başlayan ve uzun yıllar devam eden ekonomik kriz dönemi, istikrarsızlık iklimi ve yansımaları açısından da örnek oluşturmaktadır. Bireysel ve toplumsal sonuçlarıyla yaygın etkide bulunmuş olan bu kriz dönemi medyada sıklıkla

öfke, nefret, şiddet, korku, tehdit, güvensizlik ve depresyon gibi kelimelerle ifade edilmiştir (Davau ve Demertzis, 2013; s. 93). Pek çok insan politik süreçlerden uzaklaşmış/soğumuş, ihmal edilmiş ve güçsüz hissetmiş; sistemin ihtiyaçlarına yanıt vermediğini düşünmüştür (Davau ve Demertzis, 2013; s. 101). Ek olarak bu dönemde, depresyon ve intihar oranlarında da artış görülmüştür (Economou ve ark., 2019; Madianos ve ark., 2011).

Öfke İklimi ve Etkileri

En temel duygulardan biri olan öfke, adaletsizlik algısıyla yakından ilişkilidir (Gamson, 1992). Olumsuz duygu iklimlerinden biri olan öfke iklimi, nüfusun bir bölümünün kendi inanç sistemleriyle çelişen şeyler yaşamaları veya hak ettiklerini düşündükleri şeyleri elde edemedikleri için mutsuz oldukları durumlarda ortaya çıkmaktadır (de Rivera, 1992). Öfke duygusu aynı zamanda belirli bir durumun tehdit edici ya da zorlayıcı olarak algılanması sonucunda da oluşmaktadır (Techio ve ark., 2011). Güven gibi olumlu duyguların olmadığı toplumlarda yıkıcı ve saldıran davranışlar, kaygı hisleriyle dolu bir sistem söz konusu olabilmektedir (de Rivera, 1992). Bu durum, insanların kendi inanç sistemlerini savunmak için diğer insanlara yönelik saldırganlık eğilimi sergileme ihtimallerini artırmaktadır (de Rivera, 1992).

Öfkenin toplumda çatışma ve saldırganlık eğilimini artırma ihtimalinin yanı sıra bireysel ve kolektif yeterlik üzerinde de olumsuz etkileri bulunabilmektedir. Espinosa ve arkadaşları (2013) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, öfke ikliminin toplumda zedelenmiş öz yeterlik kavramını yordayabildiği bulunmuştur. Bu türden bir iklim, toplumda insanların beklentileri karşılanmadığında oluşabilmekte ve yaşanan bu hayal kırıklığı kolektif görevleri yerine getirme becerisinin yetersizliğine atfedilebilmektedir.

Mutsuzluk İklimi ve Etkileri

İlgili alanyazında değinilen bir diğer olumsuz duygu iklimi mutsuzluk iklimidir. Bu iklim, toplumdaki insanların kendilerini görece güçsüz hissetmelerine ve mevcut durumlarını daha iyi hale getirmek için umutlarının olmamasına işaret etmektedir (de Rivera ve ark., 2007). Bu iklim, belirli bir gurubun, diğer grup nedeniyle can, mal ve fırsat kayıplarının oluşmasıyla ilişkilidir. Dolayısıyla, mutsuzluk ikliminin kişinin etkinlik algısı üzerinde önemli sonuçları olmaktadır ve böylesi bir iklimde insanlar başarılarını sorgulamakta, geleceğe dair eylem planlarını yeniden gözden geçirmektedir (Techio ve ark., 2011).

Hoşnutsuzluk İklimi ve Etkileri

Mutsuzluk iklimiyle benzer şekilde, hoşnutsuzluk iklimi olarak ifade edilen toplumsal iklim, göreceli yoksunluk temelinde ortaya çıkmaktadır. Böylesi iklimlerde insanlar arzuladıkları ile bunların gerçekleşme düzeyi arasındaki tutarsızlıkları görmekte ve aynı zamanda, istedikleri şeye sahip olma hakları olduğunu hissetmektedir. Bir miktar yoksunluk sosyal olarak kabul edilebilir ancak, bazı durumlarda “istek eğrisi” ile “ihtiyaç tatmin eğrisi” arasındaki farklar haksız olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla bu durumun oluşturduğu hoşnutsuzluk iklimi, öfke, hayal kırıklığı ve saldırganlık oluşturabilmektedir (Cobel-Tokarska ve Zaremba, 2015).

Dayanışma İklimi ve Etkileri

Olumlu duygu iklimlerinden biri olan dayanışma iklimi en temelde insanların ülke ya da toplum gibi daha büyük bir sosyal yapıyla özdeşim kurmasıyla ilişkilidir ve

özellikle, içsel ya da dışsal bir tehdit karşısında birlik olunması gerektiğinde görülür. Kurulan bu özdeşim, insanların bu daha büyük sosyal yapı için özveride bulunma kararlılığında olmalarını sağlayabilir. Diğer bir deyişle dayanışma ikliminde kamu yararı bireysel yararın önündedir. İnsanlar, kamu yararına gösterdikleri bu özveri için kendileriyle gurur duyarlar. Ancak bu iklim, çoğu zaman çok uzun yıllar sürmez ve tehdit edici durum ortadan kalktıktan sonra dağılma eğiliminde olur (Cobel-Tokarska ve Zaremba, 2015; de Rivera, 1992). Terör eylemleri, doğal afet gibi toplumsal felaket örnekleri süre sınırlı dayanışma iklimi oluşumunun tipik örnekleri olarak nitelendirilebilir. Ülkemizde 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen ve on şehirde çok ciddi can ve mal kayıplarına yol açan Kahramanmaraş merkezli depremler, dayanışma ikliminin bir örneğini oluşturmuştur. Bu olayın ardından tüm ülke genelinde olumsuz bir duygusal iklim hâkim olmuş, ancak bunun yanı sıra oluşan dayanışma iklimi de dikkati çekmiş, toplumda her tür görüş ve gruptan insanlar bir araya gelmiş, kamu ve toplum temelli bireysel ve kolektif yardım girişimleri aylarca sürdürülmüştür.

Umut İklimi ve Etkileri

Umut, bireyler ya da toplulukların arzuladığı ve erişilebileceğine inandığı pozitif amaçlara işaret etmektedir (Averill ve ark., 1990). Topluluklar, eşitlik, güvenlik, refah ve barış gibi başarabilecekleri amaçları arzulayabilirler. Umut iklimi, geleceğe yönelik beklentiler ile kendini gösterir (Cobel-Tokarska ve Zaremba, 2015). Bireylerin ve toplulukların arzuladıkları ve ulaşılabilceğine inandıkları olumlu hedefleri ifade eden umut, ortak hedefler için kolektif eylem ve işbirliğini desteklemektedir (Bar-Tal ve ark., 2007).

Yukarıda özetlenen belirli toplumsal duygu iklimi örneklerinden de görülebileceği gibi, psikososyal deneyimler veya sosyopolitik koşullar, olumlu ve olumsuz farklı duygu iklimleri oluşumuna yol açmakta ve olumlu ve olumsuz duygu iklimlerinin görece birbirinden bağımsız olgular oldukları ifade edilmektedir (Paez ve ark., 2006; Rime, 2007). Olumlu duygu iklimleri, insanların diğerlerini gözettiği, diğerlerinin gereksinimlerine duyarlı olduğu, özgürlük, güven ve güvenlik içeren ilişkilerle kendini gösterir. Bu durum, söz konusu ülkede hiç öfke, korku ya da memnuniyetsizlik olmadığı anlamına gelmemektedir. Olumlu duygu iklimlerinin baskın olduğu toplumlarda, düşmanlık, ayrışma, kutuplaşmaya ve izolasyona kıyasla bireyler arasında daha fazla güven ve dayanışma olduğu; otoritelere yönelik ise öfke ve memnuniyetsizliğe kıyasla daha fazla güven hisleri olduğu ve toplumda korku yerine daha fazla huzur olduğu varsayılmaktadır (Bar-Tal ve ark., 2007). Olumsuz duygu iklimlerinin ise özgürlüğü, umudu, güven ve güvenliği tehdit ederek genel olarak korku, öfke, nefret, saldırganlık, güvende olmama ve güvensizlik ile karakterize olduğu görülmektedir.

Farklı sosyopolitik iklimlere ve etkilerine dair görüş ve bulgular, bu iklimlerin klinik psikoloji alanı için de önemli doğrulara yol açabilecek bir sosyopolitik sistem değişkeni olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak buna karşın, bu iklimlerin etkilerini ortaya koyan çalışmaların son derece sınırlı olduğu dikkati çekmektedir. Oysa, içerisinde yaşanılan ve bireyin yaşamını çevreleyen ortamın bir özelliği olması dolayısıyla duygu iklimleri, doğrudan ya da dolaylı olarak duygulara, düşüncelere ve davranışlara etki edebilecek bir özellik sergilemektedir. Duygu iklimlerinin olası etkilerini incelerken, algılanan duygu iklimlerine etki etme potansiyeli olan bir değişken olarak sistemi meşrulaştırma eğilimi akla gelmektedir. İzleyen bölümde, özellikle sosyal psikoloji alanında görece popüler olan sistemi meşrulaştırma kavramı ve özellikleri ele alınacaktır.

SİSTEMİ MEŞRULAŞTIRMA

Sosyal psikoloji alanında özellikle son on yıllarda popüler olan ve Jost ve Bananji (1994) tarafından geliştirilen sistemi meşrulaştırma kuramı temel olarak, insanların farklı sosyal sistemleri meşrulaştırma eğilimlerine dair bir açıklama getirmektedir. Sistemi meşrulaştırma kuramına göre insanlar, sosyal, ekonomik ve politik sistem ve uygulamalar da dâhil olmak üzere mevcut statükoyu savunma, destekleme ve sürdürme yönünde eğilim göstermektedirler (Jost ve ark., 2004).

Bu kurama göre insanlar egonun, grubun ve sistemin olmak üzere üç farklı meşrulaştırma eğilimi sergileyebilmektedirler (Jost ve Bananji, 1994). Egonun meşrulaştırılması kişinin olumlu benlik imajı oluşturma eğilimini ifade ederken, grubun meşrulaştırılması ait hissedilen gruba yönelik olumlu bir grup imajı oluşturulmasını anlatmaktadır. Sistemin meşrulaştırılması ise, var olan sosyal düzen kişinin ya da kişinin grubunun dezavantajına olsa dâhi, mevcut sosyal düzenin meşrulaştırılmasına dair eğilime işaret eder. Dolayısıyla, sistemi meşrulaştırma eğilimi, mevcut sosyal düzenlemelerin iyi, adil ve istendik olarak algılanmasına hizmet eder (Jost ve ark., 2004).

Sistemi meşrulaştırma kuramı mevcut sosyal, ekonomik ve politik düzenlemelerin meşrulaştırılmasına yönelik genel bir eğilimi ifade etse de kuramının öne sürdükleri, insanların mevcut statükoyu her zaman ve değişmez şekilde adil ve meşru algıladıkları şekilde yorumlanmamalıdır (Jost, 2019). Nitekim, sistemi meşrulaştırma eğilimi durumsal ve bireysel faktörlere göre değişkenlik göstermektedir. Örneğin, sistemin meşrulaştırılmasına etki eden durumsal etmenlerden biri sisteme yönelik tehdit ve tehlike algısıdır. İnsanlar, sisteme yönelik eleştiri ve/veya tehdit (örneğin terör eylemleri) algıladıklarında sistemi daha fazla meşrulaştırma eğiliminde olmaktadır. Sistemin meşrulaştırılmasında bir diğer önemli durumsal etmen ise mevcut sonuçların ne düzeyde kontrol edilebileceğine yönelik algıdır. Özgürlüklerin kısıtlanması ve farklı türden

eşitsizliklere maruz kalma gibi hoş olmayan sosyal ve politik sonuçlar beklendik ve kaçınılmaz olarak algılandığında, kişiler bunları daha fazla kabul etme eğiliminde olmaktadır (Kay ve ark., 2002; Laurin ve ark., 2010, 2012, 2013). Sistemi meşrulaştırma eğilimine etki eden bir diğer durumsal etmen ise mevcut sistemin süresiyle ilişkilidir. İnsanlar, sistemi çok eski, geleneksel ve uzun soluklu algıladıklarında sistemi daha fazla meşrulaştırma eğiliminde olmaktadır (Blanchard ve Eidelman, 2013). Son olarak, kişiler kendilerini güçsüz ve sisteme mecbur ve bağlı olarak algıladıkça, sosyal, ekonomik ve politik sistemleri daha fazla meşrulaştırmaktadırlar (van der Toorn ve arkadaşları, 2011). Özetle, sistemden kaçamama ve çaresizlik hissi, tarihsel olarak sistemin uzun erimli olması, güçsüzlük ve sisteme bağlı olma algısı, sistemi meşrulaştırma eğilimini arttıran durumsal etmenlerdir.

Sistemi meşrulaştırmaya yönelik durumsal etmenlerin yanı sıra bazı bireysel özellikler de sistemi meşrulaştırma eğilimi üzerinde etkide bulunmaktadır. Örneğin, belirsizliğe tahammülsüzlük, yeni deneyimlere daha az açık olma, ölüm kaygısı, dünyayı tehlikeli bir yer olarak algılama, düşük kontrol algısı ve yüksek düzeyde düzen ihtiyacı gibi özellikler, mevcut sistemi sürdürme eğilimini artırmaktadır (Jost ve Hunyady, 2005; Jost ve ark., 2010).

Çeşitli durumsal ve bireysel etmenlerden etkilenen sistemi meşrulaştırma eğiliminin sosyopsikolojik çeşitli sonuçları bulunmaktadır. Sistemi meşrulaştırma eğiliminin en temel doğurgularından biri, insanların statükoya dair daha olumlu hissetmelerini sağlayarak bir anlamda hafifletici ve rahatlatıcı bir etkide bulunmasıdır (Hammond ve Sibley, 2011; Jost ve Hunyady, 2003, Napier ve ark., 2010; Vargas-Salfate ve ark., 2018). Sistemi meşrulaştırma ile her ne kadar mevcut durumda nesnel bir değişiklik olmasa da bu eğilim, öznel olarak belirsizlik ve karmaşıklığı azaltma, sosyal ilişkileri düzenleme, tehdit ve güvensizliği azaltma ve ortak bir gerçeklik algısı oluşturma

ve sosyal bağlamın daha sabit ve adil olduğunu algılama gibi bir takım etkilere sahiptir (Jost ve ark., 2008; Jost ve Hunyady, 2005; van der Toorn ve ark., 2011).

Sistemi meşrulaştırma eğiliminin psikolojik sağlık üzerinde de çeşitli etkileri olduğu görülmektedir. Örneğin, sistemi meşrulaştırma eğilimi stres ve olumsuz duygulanımı azaltmakta ve/veya engellemekte, adaletsizlik gibi hoş olmayan durumlarda bir baş etme mekanizması gibi işlev göstermektedir (Jost ve Hunyady, 2003). Sistemi meşrulaştırmanın bir psikolojik başa çıkma mekanizması olarak işlev göstermesi, dünyanın daha öngörülebilir bir yer olarak algılanmasına, yaşam doyumuna, benlik saygısına, mevcut sistemden memnuniyetin artmasına yol açmakta, psikolojik iyi oluşla olumlu yönde katkı sağlamakta; daha yüksek olumlu ve daha düşük olumsuz duygulanım, daha az öfke, suçluluk ve utanç hissi ile ilişki göstermektedir (Jost ve Hunyady, 2003, 2005; Jost ve ark., 2010; Napier ve Jost, 2008; Rankin ve ark., 2009). Ancak, mevcut sistemin dezavantajlı duruma düşürdüğü kişilerde sistemi meşrulaştırmanın çeşitli sosyal ve psikolojik sonuçları da dikkati çekmektedir. Bu gruplarda sistemi meşrulaştırma, benlik saygısı ve uzun dönemli psikolojik iyi oluşla olumsuz yönde ilişki göstermektedir (Godfrey ve ark., 2019; Jost ve Thompson, 2000; Pacilli ve ark., 2011). Ek olarak, sistemi meşrulaştırma, sosyal değişim ve adaletsizliklerin düzeltilme ihtimalini azaltma gibi bir takım olumsuz sosyopolitik sonuçlara da yol açabilmektedir (Wakslak ve ark., 2007).

Sistemi meşrulaştırma eğilimi ve etkilerine dair yukarıda özetlenen bilgi ve bulgular, söz konusu eğilimin algılanan duygu iklimleri ve doğurgularına etki etme potansiyeli taşıyabileceğini ortaya koymaktadır. Nitekim sistemi meşrulaştırma eğilimi ile bireyler mevcut sosyal, ekonomik ve politik uygulama ve düzenlemeleri iyi, adil ve istendik algılama eğiliminde olabilmektedirler. Dolayısıyla bu durum, mevcut sosyal, ekonomik ve politik uygulamalardan köken alan duygu iklimlerini görece daha az nesnel algılamaya etki edebilir. Bununla birlikte, 2024 yılı itibarıyla 22 yıldır aynı politik parti

tarafından yönetilen Türkiye’deki politik sistem, sistemi meşrulaştırma eğilimine etki eden sistem sürekliliğinin tipik bir örneği olarak değerlendirilebilir. Bu kadar uzun erimli bir politik ortam, sistemi meşrulaştırma eğilimini artırma olasılığı taşımakta ve bu durum, sistemi meşrulaştırma eğiliminin bu tez çalışmasındaki değişkenler üzerindeki olası etkisini güçlendirmektedir. Tüm bu nedenlerle, duygu iklimleri ile psikolojik sağlık arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışmada, sistemi meşrulaştırma eğilimi, olası karıştırıcı değişken rolü ile ele alınacak ve kontrol değişkeni olarak kullanılacaktır.

DÜNYAYA İLİŞKİN VARSAYIMLAR

İçerisinde yaşadığımız makrosistemin psikoloji alanındaki olası etkilerini anlama amacıyla olan bu çalışmada, dünyayı anlama ve yorumlamada kullandığımız bilişsel setler de mevcut sosyopolitik etmenlerden etkilenebilecek bir değişken olarak düşünülmektedir. Kendimizi, diğer insanları ve dünyayı anlama ve açıklamada kullandığımız temel bilişsel yapılardan biri dünyaya ilişkin varsayımlardır. Varsayımsal dünya görüşü, özellikle travma psikolojisi alanında, travmatik olayların bu türden olaylara maruz kalanlar üzerindeki etkilerini ele alan çalışmalardan köken alan ve dünyayı algılamada bir nevi bilişsel şablon görevi gören bir kavramdır (Janoff-Bulman, 1989, 1992; Kauffman, 2002).

“Varsayımsal dünya” kavramı ilk olarak Parkes (1975) tarafından kullanılmış olup, kişinin kendisi ve dünyaya ilişkin sahip olduğu güçlü varsayımları ifade etmektedir. Bu kavram daha sonra Janoff-Bulman (1989) tarafından detaylandırılmış ve varsayımsal dünya kavramı bilişsel bir şema olarak ortaya konmuştur. Janoff-Bulman’a (1989) göre, yaşamda daha etkin işlev gösterebilmemiz için zamanla geliştirdiğimiz, kendimiz ve dünyaya dair inanç ve beklentilerimizi yansıtan bir takım temel varsayımlarımız bulunmaktadır. Bu temel varsayımlar, insanların yaşamını daha güvenilir ve rahat bir hâle getirme gibi işlevlerde bulunmaktadır. Janoff-Bulman (1989), bireyler için işlevsel yönü bulunan bu varsayımları üç temel gruba ayırmaktadır:

- 1. Dünyanın İyiliği Varsayımı:** Bu varsayım kümesi, insanların genel olarak dünyayı ve diğer insanları olumlu ya da olumsuz olarak değerlendirmesini ifade eder. Dünyanın iyiliğine dair inanç, dünyanın genel olarak iyi bir yer olduğuna ve kötülüklerin az olduğuna dair varsayımı kapsamaktadır. İnsanların iyiliğine dair varsayım ise, insanların temelde iyi, yardımsever ve nazik olduğuna dair inancı ifade eder.

2. Dünyanın Anlamlılığı Varsayımı: Bu varsayım, insanların yaşadıklarının nedenlerine dair yaptıkları değerlendirmeleri içermekte, kimin iyi, kimin kötü şeyler yaşayabileceğine dair çıkarımı kapsamaktadır. Dünyanın anlamlılığı varsayımının köken aldığı noktalar adalet, kontrol edilebilirlik ve rastlantısallıktır. Buna göre, adalet anlamında, adil dünya inancından da hareketle insanlar hak ettiklerini yaşamaktadırlar. Kontrol edilebilirlik ise, insanların davranışlarının yaşadıkları sonuçları belirlediğini ifade etmektedir. Ancak, rastlantısallık inancına sahip olan kişiler ise adalet ve kontrol edilebilirliği temel belirleyici olarak nitelememekte ve insanların başına gelen şeyleri rastlantısallıkla açıklamaktadır.

3. Kendilik Değeri Varsayımı: Bu varsayım kümesi kişinin kendisiyle ilgili inançlarını içermektedir. Kişinin kendisini iyi, değerli ve ahlaklı; olması gerektiği gibi davranan bir kimse olarak algılaması bu varsayım kümesine girmektedir. Bunun yanı sıra, kişinin kötü talihten korunacağına dair sahip olduğu inanç da kendilik değeri varsayımı kapsamındadır.

Varsayımsal dünya görüşünün yukarıda özetlenen içeriği göz önüne alındığında özellikle olumsuz yaşam deneyimlerinin ve travmatik olayların bu temel varsayımları sarsma potansiyeli olabileceği akla gelmektedir. Nitekim, özellikle travma alanındaki çalışmalarda, bu türden olaylara maruz kalanlar ve kalmayanların temel varsayımları sıklıkla karşılaştırılmaktadır. Ancak, travmatik olayların temel varsayımlar üzerindeki bozucu etkisine dair görgül bulguların görece tutarsız olduğu söylenmektedir (Kaler ve ark., 2008). Kimi çalışmalarda, travma öyküsü olan katılımcıların olmayanlara kıyasla dünyaya ilişkin varsayımlarının daha az olumlu olduğu görülmektedir (örn., Harris ve

Valentiner, 2002; Janoff-Bulman, 1989; Matthews ve Marwit, 2004; Tomic ve Helgeson, 2002; Walker ve ark., 2011). Ancak bu etkinin görece zayıf olduğu ve kesitsel çalışmalarda travma öncesi ve sonrası varsayımların karşılaştırılmasının yapılamadığı dile getirilmektedir (Kaler, 2009). Dolayısıyla travmatik olayların tek başına varsayımlar üzerinde güçlü olumsuz etkide bulunduğunu ifade edebilmek zor olmaktadır. Ancak, travmatik olaylardan ziyade bu olayların ardından gelişen TSSB'nin dünyaya ilişkin varsayımlar üzerinde daha güçlü olumsuz etkide bulunduğu çeşitli çalışmalarda görülmektedir (örn., Ginzburg, 2004). Ginzburg (2004) da benzer şekilde, travmatik olaya maruziyetten ziyade TSSB varlığının varsayımların bozulması üzerinde daha etkili olduğunu belirtmektedir.

Travmatik olayların, TSSB ve dünyaya ilişkin varsayımlar üzerindeki etkisinin yanı sıra, dünyaya ilişkin varsayımların diğer psikolojik güçlüklerle ilişkisi de çeşitli çalışmalarda ele alınmaktadır. Bu çalışmaların sonuçlarına göre bozulmuş varsayımların depresyon, anksiyete, çeşitli düzeyde psikolojik belirtiler ve işlevsellikte azalma ile ilişkili olduğu görülmektedir (Bodvarsdottir ve Elklit, 2004; Elklit ve diğerleri, 2007; Floyd ve ark., 2013; Foa ve ark., 1999; Goldenberg ve Matheson, 2005; Lilly ve ark., 2011; Solomon ve ark., 1997). Dolayısıyla, dünyaya ilişkin varsayımları yalnızca travmatik olaylar özelinde değil, genel olarak psikolojik sağlıkla ilişkili bir değişken olarak da nitelendirebilmek ve bu anlamda, dünyaya ilişkin varsayımlara etki edebilecek değişkenleri de incelemenin önemli olabileceği akla gelmektedir.

Bu doğrultuda, bu çalışma kapsamında, toplumsal duygu ikliminin dünyaya ilişkin varsayımlarla ilişki gösterebileceği düşünülmektedir. Buna ek olarak, dünyaya ilişkin varsayımların duygu iklimleri ile psikolojik sağlık arasındaki ilişkiye aracılık edebilecek değişkenlerden biri olduğu varsayılmaktadır. Daha açık bir deyişle, duygu iklimlerinin, bireylerin duygu, davranış ve düşünceleri üzerinde önceki bölümlerde

özetlenen etkileri ve toplumda diğer insanlarla kurulan ilişkilere olan yansımaları göz önüne alındığında, kişinin kendisini, diğerlerini ve dünyayı algılamada kullandığı bilişsel yapı olan varsayımları etkileme olasılığı bulunmaktadır. Bu noktada, olumlu ve olumsuz iklimlerin de dünyaya ilişkin varsayımları bozucu ya da pekiştirici etkiler gösterebileceği bulunabileceği ve tüm bu etmenlerin birlikte öznel duygulanıma ve psikolojik belirtilere yansıyabileceği öngörülmektedir.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Sosyal bir varlık olan insan, mikro ve makro düzeylerde kendisini çevreleyen sistemler ağı içerisinde yer almakta, bu sistemler ağını etkilemekte ve bunlardan çeşitli yönlerden etkilenmektedir. Bu karşılıklı etkileşim temelinde düşünüldüğünde, bireyi çevreleyen ve kendisini etkileyen sistemler ağının en merkezinde yine kendisinin yer aldığı söylenebilir. Nitekim, bireyin kendisine yönelik duygu ve düşüncelerinin psikolojik iyilik hali üzerinde etkide bulunduğu çalışmalarla ortaya konmaktadır (örn., Leary, 2007). Bireyin psikolojik işlevselliği üzerinde etkide bulunan bir diğer sistemi ise, aile ve arkadaşlarının yer aldığı yakın sosyal çevredir. İlgili alanyazında, aile ve arkadaşların çeşitli niteliklerinin önemli psikososyal doğurgulara yol açtığına yönelik çok sayıda çalışma bulunmaktadır (örn., Lee ve Gotlib, 1991; Lum ve Phares, 2005; Vander-Zanden ve ark., 2000). Buna karşın, uzak çevre olarak nitelendirilebilecek kolektif ve kitlesel özellik ya da durumların psikososyal etkilerini ele alan çalışmaların belirli olaylar (örneğin, kitlesel düzeydeki travmatik olaylar) ya da belirli gruplar (örn., Conejero ve Etxebarria, 2007) temelinde incelendiği görülmektedir. Bu çalışmalar alanyazına son derece değerli katkılar sunmalarına rağmen, sosyopolitik özelliklerin psikolojik işlevselik ve iyi oluş üzerine etkilerini spesifik durum ya da gruplara indirgmeden, en geniş haliyle

ele almanın da önemli olabileceği düşünülmektedir. Bu sayede, klinik psikoloji alanına makro düzeydeki unsurları da katmak mümkün olacaktır.

Ağırlık olarak felsefe, sosyoloji, antropoloji ve sosyal psikoloji alanında ele alınan sosyopolitik unsurların, duygu iklimi kavramıyla klinik psikolojinin de araştırma alanına dâhil edilebilmesi olasıdır. Ancak, ilgili alanyazına bakıldığında, psikoloji alanında duygu iklimine dair ülkemizde yapılan başka bir çalışma olmadığı, diğer ülkelerde gerçekleştirilen son derece az sayıdaki çalışmanın kapsamının ise sınırlı olduğu görülmektedir. Bu tez çalışması, toplumsal duygu iklimi ile psikolojik sağlığın bileşenleri (psikolojik belirtiler, öznel duygulanım/iyi oluş ve sosyotoplumsal iyi oluş) arasındaki ilişkiyi bütüncül bir çerçevede ortaya koyma anlamında alanyazındaki ilk çalışma olma özelliği taşımaktadır.

Sosyopolitik iklime dair yapılacak bu ve diğer çalışmalarla, psikolojik sağlığı bireysel düzlemde çıkarıp toplumsal düzleme yerleştirmeye katkı sağlanabilir. Böylece, psikolojik sağlık alanında gerçekleştirilen ve gerçekleştirilecek olan koruyucu ve önleyici müdahalelerin yalnızca bireysel değil aynı zamanda sosyopolitik unsurların etki ettiği toplumsal bir hedef olması gerektiğine dair bir kavrayış oluşabilir. Buna karşın, psikoloji alanının toplumsal sorunlar ve bunların etkisiyle yaşanan psikolojik zorlanmaları yalnızca bireysel sorunlarmış gibi göstermesi ve psikolojik sorunların yalnızca bireysel ve yakın çevredeki öncüllerinin araştırılması, tedavi, önleme ve koruyucu müdahalelerde yalnızca bireysel çözümlere odaklanmaya hizmet etmektedir. Oysa, psikolojik sağlığın ve zorlanmaların, bireysel olduğu kadar toplumsal zorlanmalar olduğunu ortaya koyabilecek çalışmalara ihtiyaç olduğu son derece açıktır. Bu çalışmalarla, psikolojik sağlığın korunması ve geliştirilmesinin yalnızca bireysel değil aynı zamanda bir kamu politikası olması gerektiğine dair kanıt oluşturulabilir.

Bu çalışmanın psikolojik sağığın sosyopolitik öncüllerine ve etkilerine dair çıktılarının öneminin yanı sıra, araştırma kapsamında Türkçe'ye uyarlaması gerçekleştirilen, toplumsal duygu iklimini, dünyaya ilişkin varsayımları ve sosyotoplumsal iyi oluşu değerlendiren ölçüm araçları ile bu olgulara dair yeni çalışmaların gerçekleştirilmesi de mümkün olacaktır. İyi oluşun ağırlıklı olarak bireysel bir olgu olarak ele alındığı alanyazında, sosyotoplumsal iyi oluş ve etkilerine dair gelecekte yapılacak çalışmaların iyi oluş ve psikolojik sağık alanına önemli katkılar sunabileceğı düşünölmektedir. Bu sayede, psikolojik sağık, sıkıştığı bireysel çerçeveden çıkabilecek, söz konusu olgu bütöncöl bir yapı olarak kavranabilecektir. Tüm bu olası çalışmaların öncelikli olarak ölkemizde ve sonrasında genel olarak evrensel klinik psikoloji alanyazınına önemli katkılar sağılaması beklenmektedir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE SORULARI

Bu çalışmanın amacı, toplumsal düzeyde hissedilen ve toplumsal özelliklerden biri olan duygu iklimlerinin, bütöncöl psikolojik sağık çerçevesinde, bilişsel, psikolojik ve duygusal etkilerini belirlemektir. Bu amaçtan hareketle gerçekleştirilen çalışmanın nitel, ölçek uyarlama ve nicel araştırma olmak üzere üç aşaması bulunmaktadır:

1. Nitel Araştırma Aşaması: Bu aşamada, hissedilen toplumsal duyguların, bu duygularla ilişkili etmenlerin belirlenmesi ve bu duyguların bireyleri öznel olarak nasıl etkilediğinin yarı yapılandırılmış görüşme yoluyla incelenmesi hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda, aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.
 - a. Türkiye'de yaşıyor olmanın hissettirdiğı duygular nelerdir?
 - b. Toplumdaki diğör insanlara karşı hissedilen duygular nelerdir?

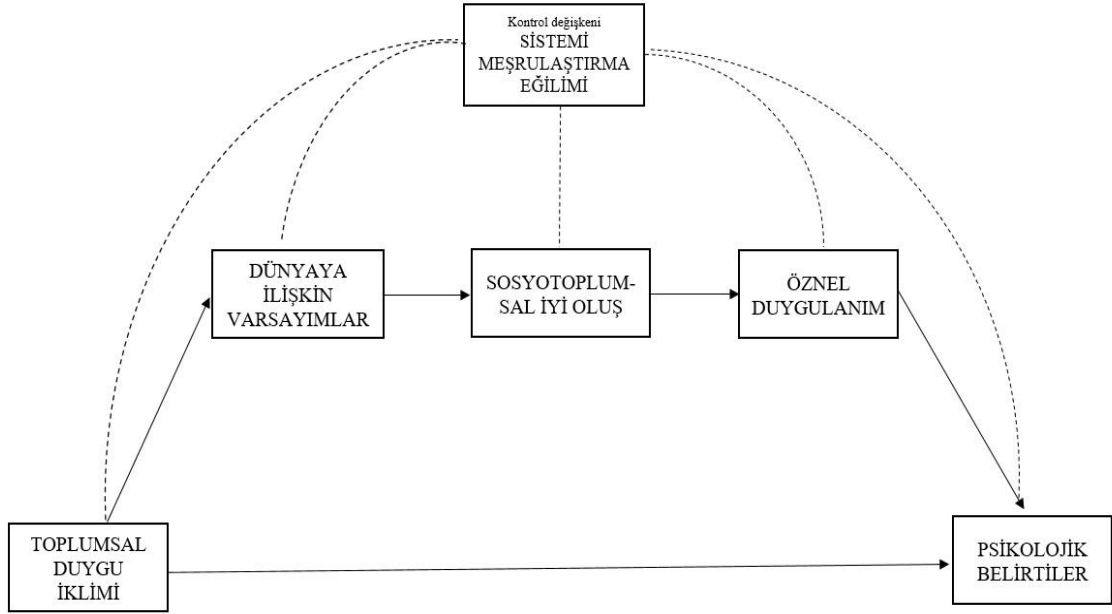
- c. Bu duyguların ortaya çıkmasında etkili olduğu düşünölen etmenler nelerdir?
 - d. Bu duyguların oluşmasına yol açan etmenlerin bireysel etkileri nelerdir?
 - e. Son yıllarda gerçekleşen ve akılda kalan toplumsal olaylar nelerdir?
2. Ölçek Uyarlama Aşaması: Çalışmanın bu ikinci aşamasında, toplumda kolektif olarak hissedilen duygu iklimlerini belirleme amacıyla kullanılan Emotional Climate Questionnaire (de Rivera ve Yurtsever, 2010) ve Emotional Climate (Paez ve ark., 1997), sosyotoplumsal iyi oluşu değerlendiren Social Well-Being (Keyes, 1998) ve dünyaya ilişkin varsayımlara yönelik bilgi edinmeyi amaçlayan World Assumptions Questionnaire'ın (Kaler, 2009) Türkçe'ye uyarlama çalışması gerçekleştirilmiştir.
3. Nicel Araştırma Aşaması: Bu aşamada, toplumsal duygu ikliminin, sosyotoplumsal iyi oluş, dünyaya ilişkin varsayımlar, sistemi meşrulaştırma, öznel duygular ve psikolojik belirlilerle ilişkisi hakkında bilgi edinilmesi hedeflenmiştir. Bu amaç doğrultusunda, aşağıdaki hipotezler test edilmiştir.

Araştırma değişkenlerinin ikili ilişkilerine dair hipotezler:

- a. Toplumsal duygu iklimi toplam puanı (duygu ikliminin olumsuzlaşması anlamına gelmekte) ile dünyaya ilişkin varsayımlar toplam puanı (varsayımların bozulduğu anlamına gelmekte) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

- b. Toplumsal duygu iklimi toplam puanı ile sosyotoplumsal iyi oluş toplam puanı (sosyotoplumsal iyi oluşun arttığı anlamına gelmekte) arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
- c. Toplumsal duygu iklimi toplam puanı ile öznel duygulanım toplam puanı (öznel duygulanımın olumluya gittiği anlamına gelmekte) arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
- d. Toplumsal duygu iklimi toplam puanı ile kısa semptom envanteri toplam puanı (psikopatolojik belirtilerin arttığı anlamına gelmekte) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
- e. Dünyaya ilişkin varsayımlar toplam puanı ile sosyotoplumsal iyi oluş toplam puanı arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki vardır.
- f. Dünyaya ilişkin varsayımlar toplam puanı ile öznel duygulanım toplam puanı arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki vardır.
- g. Dünyaya ilişkin varsayımlar toplam puanı ile kısa semptom toplam puanı arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki vardır.
- h. Sosyotoplumsal iyi oluş toplam puanı ile öznel duygulanım toplam puanı arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki vardır.
- i. Sosyotoplumsal iyi oluş toplam puanı ile kısa semptom toplam puanı arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki vardır.
- j. Öznel duygulanım toplam puanı ile kısa semptom toplam puanı arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki vardır.

Çoklu aracılık modelinin test edilmesi:

Bu modele göre kurulan hipotezler:

1. Olumsuzlaşan toplumsal duygu iklimi psikolojik belirtiler üzerinde doğrudan olumsuz yönde etkide bulunmaktadır.
2. Olumsuzlaşan toplumsal duygu iklimi, dünyaya ilişkin varsayımları bozmaktadır.
3. Olumsuzlaşan toplumsal duygu ikliminin etkisiyle bozulan dünyaya ilişkin varsayımlar sosyotoplumsal iyi oluşu azaltmaktadır.
4. Toplumsal duygu iklimi ve dünyaya ilişkin varsayımların etkisiyle azalan sosyotoplumsal iyi oluş, öznel duygulanımı olumsuzlaştırmaktadır.
5. Yukarıda belirtilen değişkenlerin bütüncül etkisiyle psikolojik belirtiler ortaya çıkmaktadır.

BÖLÜM II – NİTEL ARAŞTIRMA

YÖNTEM

Bu bölümde, toplumda hissedilen duygu iklimlerinin neler olduğunu belirleme, bunları ortaya çıkaran etmenleri anlama ve söz konusu iklimlerin bireysel etkilerine dair bilgi edinme amacıyla gerçekleştirilen nitel araştırmanın örnekleme ve veri toplamada izlenen yönteme ilişkin bilgilere yer verilecektir.

Pozitif bir bilim dalı olan psikolojide büyük örneklemeler üzerinde çalışılan ve genellemeye olanak sağlayan nicel araştırma yöntemi sıklıkla tercih edilmektedir. Ancak, bu çalışmada olduğu gibi kimi olgu ve araştırma konularında genelleme yanısıra, konunun farklı ve derin doğasına ilişkin bilgi edinmek ve bu nedenle nitel araştırmalar gerçekleştirmek de önemli olabilmektedir. Nitel araştırma yöntemi, incelenen araştırma konusuna dair sorgulayıcı, yoruma fırsat veren ve konunun doğal ortamındaki görünümünü anlamayı hedefleyen bir yöntemdir (Guba ve Lincoln, 1994). Nitel yöntem, bilginin evrensel boyutu ve genellenebilmesinden ziyade konuya dair derinlikli ve detaylı bilgi sunmaktadır (Şimşek ve Yıldırım, 2021). Bu tez çalışmasında da tercih edildiği gibi hem nitel hem de nicel araştırma yönteminin kullanıldığı karma desende nitel yöntem, nicel araştırma sonucunda elde edilen bulgulara derinlik kazandırabilir ve daha zengin veri elde edilmesini sağlayabilir. Tüm bu gerekçelerle, sosyopolitik iklimlerin psikolojik sağlığa etkisinin incelendiği bu çalışmada, nicel araştırmanın yanısıra nitel araştırma da kullanılmıştır. Bu sayede, toplumsal iklim gibi içerisinde yaşanılan ülkeye ve mevcut şartlara özgü olabilecek bir olgu daha geniş bir çerçevede ele alınabilmiş, konunun ülkemize özgü dinamiklerine dair daha geniş ve zengin bilgi edinilebilmiştir.

Araştırma Evreni ve Örneklem

Nitel araştırmalar, nicel araştırmaların aksine örneklem büyüklüğünü belirlemede kesin ilkelerin olmadığı araştırma yöntemleridir (Morgan ve Morgan, 2008). Bu yöntemde genel olarak örneklem seçimi ve örneklem büyüklüğünün araştırmacı tarafından belirlendiği görülmektedir (Baltacı, 2018). Bu durum, nitel araştırma sonucunda elde edilen bulguların geçerliğinin sorgulanmasına yol açsa da bu araştırmalardaki geçerlik ve anlamlılığın, örneklem büyüklüğünden ziyade seçilen durumların bilgi yüküne ve araştırmacının gözlemsel ve analitik becerilerine bağlı olduğu dile getirilmektedir (Sandelowski, 1986). Bu anlamda son dönemde varılan görüş birliği de nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğünün, örneklemden elde edilen verinin niteliğiyle ilişkili olduğu, bu verilerin araştırmanın amacına doğru bir şekilde hizmet etmesinin önemli olduğu yönündedir (Baltacı, 2018; Watson ve ark., 2017). Nitekim, örneklem büyüklüğü arttıkça elde edilen verinin tekrarlar barındırabildiği, dolayısıyla büyük örneklemelerin her zaman gerekli olmadığı ifade edilmektedir (Morgan ve Morgan, 2008). Morgan ve Morgan (2008), belirli bir noktadan sonra örneklemelerin sunduğu verinin birbirinin aynısı olabileceğini dile getirmektedir. Dolayısıyla, ideal örneklem büyüklüğünü belirlemede gözlemlenmesi gereken temel noktanın, bilgilerin doyuma ulaşması ile elde edilen tekrarlanma döngüsü olduğu söylenmektedir (Morgan ve Morgan, 2008).

Nitel araştırmalarda, örneklem sayısının görece düşük tutulması, sayıca sınırlı örneklemelerde detaylı ve derinlemesine inceleme yapılmasına olanak sağlarken, zaman açısından da araştırma yapılmasını kolaylaştırmaktadır (Pope ve ark., 2000). Nicel araştırmaların geniş örneklemli ve genellemeye dayalı vurgusunun aksine nitel araştırmalar, belirli örneklemelerin detaylarına odaklanmaktadır (Baltacı, 2019). Farklı örnekleme biçimlerinin söz konusu olduğu nitel araştırmalarda genel olarak araştırma

sorusuna en iyi katkısı sunabilecek örneklemelere ulaşılmaya çalışılmaktadır (Baltacı, 2018).Tüm bu bilgiler, görece sınırlı sayıda katılımcıdan araştırmanın amacına hizmet edecek, nitelikli ve derinlikli bilgi sunan örneklemeye gidilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Bu ilkeler doğrultusunda, bu çalışmanın birinci aşaması olan nitel çalışmanın örneklemine Tez İzleme Komitesi'nin de görüşü ve onayıyla, tabakalı örneklem ve ölçüt (kriter) örneklem yöntemleri ile araştırmanın amacına hizmet edebilecek sekiz kişiden oluşmasına karar verilmiştir. Homejen örneklem ilkesine dayanan tabakalı örneklem yönteminde, basit tesadüfi örneklemeye oranla daha az sayıdaki örneklem grubu ile evreni yüksek derecede temsil etme amaçlanmaktadır (Neuman, 2007). Bu yöntemde, tanımlayıcı bir değişkene veya değişkenlere bağlı olarak alt tabakalar oluşturulur ve katılımcılar bu tabakalardan seçilir (Onwuegbuzie ve Collins, 2007). Burada önemli olan nokta, evreni tabakalara ayırırken kullanılacak ölçütün araştırma değişkenleri doğrultusunda ve araştırmanın amacıyla ilişkili olmasıdır (Vogt ve ark., 2012). Araştırmanın örneklemi oluşturmada kullanılan bir diğer yöntem olan ölçüt (kriter) örneklem ise araştırmanın konusunu oluşturan bir durumun ölçüt olarak kullanılmasıdır (Grix, 2010).

Bu yöntemler temel alınarak, katılımcıların çalışmaya dâhil edilmesinde, araştırmanın konusu itibariyle mevcut politik/siyasal sistem ve gidişattan memnun olup olmama durumu ölçüt olarak alınmış ve bu doğrultuda görece homojen bir dağılım olmasına dikkat edilmiştir. Bunun yanı sıra, tabakalı örneklem yönteminden hareketle, yaş ve eğitim durumunun da bu aşamanın amacı açısından önemli olabileceği düşünülerek o doğrultuda da homojen bir dağılıma gidilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda araştırmanın örneklemi oluşturan katılımcıların dağılımı Tablo 1'de, demografik özelliklerine dair bilgiler ise Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 1. Nitel Araştırma Katılımcılarının Dağılımı

Mevcut politik/siyasal sistem ve gidişattan memnun musunuz?	GENÇ		ORTA YAŞ VE ÜSTÜ	
	Düşük eğitim (Üni. mezunu değil)	Yüksek eğitim (Üni. mezunu)	Düşük Eğitim (Üni. mezunu değil)	Yüksek Eğitim (Üni. mezunu)
EVET	1	1	1	1
HAYIR	1	1	1	1

Tablo 2. Nitel Araştırma Katılımcılarının Demografik Bilgileri

	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni Durumu	Görüşme Tarihi	Görüşme Süresi
Katılımcı 1	Kadın	22	Lisans mezunu	Bekâr	22.05.2018	45'
Katılımcı 2	Kadın	23	Lise mezunu	Bekâr	28.05.2018	44'
Katılımcı 3	Erkek	47	Ortaokul mezunu	Evli	29.05.2018	80'
Katılımcı 4	Erkek	39	Lisansüstü mezunu	Evli	12.06.2018	26'
Katılımcı 5	Kadın	55	Lisans mezunu	Boşanmış	14.05.2018	20'
Katılımcı 6	Erkek	43	Lise mezunu	Evli	24.06.2018	56'
Katılımcı 7	Kadın	25	Lisans mezunu	Bekâr	23.05.2018	48'
Katılımcı 8	Erkek	24	Lise mezunu	Bekâr	30.05.2018	37'

Veri Toplama Araçları

Bilgilendirilmiş Onam Formu

Bu çalışmanın nitel aşamasında, araştırmanın amacının belirtildiği ve katılımcıların bilgi sahibi olmasının önemli olduğu düşünülen bilgilerin yer aldığı bilgilendirilmiş onam formu kullanılmıştır (Ek 1). Kullanılan onam formunda araştırmanın amacı, yapılacak görüşmelerin yaklaşık ne kadar sürebileceği, görüşmede ses kaydı alınacağı, bu ses kayıtlarının yalnızca araştırmacı tarafından dinlenip araştırma süreci tamamlandıktan sonra silineceği, görüşmelerde kimliğe işaret eden isim-soyisim gibi bilgilerin istenmeyeceği, katılımcının herhangi bir nedenden ötürü kendisini rahatsız hissettiğinde görüşmenin sonlandırılabilceği bilgileri yer almakta olup katılımcıların onayı istenmektedir.

Yarı Yapılandırılmış Görüşme

Çalışmanın bu ilk aşamasında mevcut toplumsal duygu iklimlerini belirleme, bu iklimleri ortaya çıkaran etmenleri anlama ve bireylerin baskın olarak hissedilen bu sosyopolitik iklimlerden öznel olarak nasıl etkilendiklerine dair bilgi edinme amacıyla aşağıdaki sorular doğrultusunda derinlemesine görüşme tekniğinin kullanıldığı yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

1. Son 5 yılda gerçekleşen ve aklınızda kalan toplumsal olaylar nelerdir?
2. Türkiye’de yaşıyor olmak son zamanlarda size neler hissettiriyor?
3. Toplum içindeki diğer insanları düşündüğünüzde neler hissediyorsunuz?
4. Bu duyguların ortaya çıkmasında etkili olduğunu düşündüğünüz şeylere ilişkin neler söyleyebilirsiniz?

5. Bu duyguların oluşmasına yol açan etmenler sizi nasıl etkiliyor?

Temel olarak bu sorular doğrultusunda gerçekleştirilen görüşmelerin süresi 20 ile 80 dakika arasında değişmiştir. Görüşme sürecinin detaydan yoksun, soru-cevap şeklinde geçmemesi için nitel araştırmalarda kullanılan farklı soru tiplerine yer verilmesine özen gösterilmiştir. Görüşmenin temelini oluşturan ve yukarıda belirtilen sorular, tanıtıcı sorular olarak kavramsallaştırılmaktadır. Tanıtıcı sorular, katılımcıları etkilemeden, konuya dair geniş yanıtlar verilmesini sağlayan sorulardır (Baltacı, 2019). Bu sorularla elde edilen yanıtları zenginleştirmek için katılımcının yöneltile soru ekseninde görüş ve düşüncelerini paylaştığı süreçte, ilgili konuyu temel alan sondaj soru yöntemi de kullanılmıştır. Sondaj sorular ile ana konu ve sorulardan sapmadan daha derinlemesine bilgi edinilmeye çalışılmıştır.

Gerçekleştirilen görüşmelerde, katılımcıların kendilerini rahat hissetmeleri, yanıt ve düşüncelerini detaylandırabilmeleri amacıyla görüşmelerin klinik psikolojideki görüşme ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirilmesine özen gösterilmiştir.

İşlem

Yukarıdaki sorular doğrultusunda gerçekleştirilen görüşmelerde katılımcılara ulaşmada, araştırma konusunun katılımcılar üzerinde yaratabileceği duygular, katılımcıların hiç “tanımadıkları” bir araştırmacı ile sosyopolitik olguları konuşurken yaşayabilecekleri olası güvensizlik, endişe ve korku göz önünde bulundurulmuştur. Bu nedenle katılımcılar, doğrudan ya da dolaylı olarak araştırmacının tanıdığı kişilerden, yukarıda belirtilen örnekleme yöntemlerine uygun olarak seçilmiştir.

Görüşmelerin bazıları, Ankara Üniversitesi Psikoloji Bölümü’nün klinik görüşmeler için ayrılan özel odasında, bazıları ise katılımcıya zaman ve maliyet açısından

uygun olması için katılımcıların iş yerlerinde yalnızca araştırmacı ve katılımcının bulunduğu odalarda gerçekleştirilmiştir. Görüşmelere başlamadan önce katılımcılara araştırma ve araştırmacı hakkında bilgi verilmiş, Bilgilendirilmiş Onam Formu paylaşılmış, ses kaydı alınması konusunda bilgilendirilme yapılmış ve katılımcı gerekli tüm izinleri verdikten sonra görüşme süreci gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler Mayıs-Haziran 2018 aralığında gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeler sırasında alınan ses kayıtları araştırmacı tarafından daha sonra deşifre edilerek görüşmelerin dökümantasyon süreci tamamlanmıştır.

Veri Analizi

Nitel araştırmanın veri analizi aşamasında, elde edilen deşifre kayıtları MAXQDA 18 programı yolu ile analiz edilmiştir. Analiz aşamasında ilk olarak üst kod ve alt kodlar oluşturulmuştur. Gerçekleştirilen bu kodlamalarda “genel bir yapı içinde kodlama” yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde, araştırmanın temelini oluşturan kavramsal çerçeve doğrultusunda araştırmacı tarafından önceden üretilen kodlar ile görüşme içeriğine göre üretilen kodlar birlikte kullanılmaktadır. Bu doğrultuda öncelikle, araştırmanın kuramsal çerçevesi doğrultusunda genel bir kod listesi oluşturulur. Bu çalışmanın konusu göz önüne alındığında, tezin giriş bölümünde özetlenen farklı duygu iklimleri (korku, güvende olma, güvenlik, umut, öfke v.b.) araştırmanın kuramsal kodları olarak kabul edilmiştir. Daha sonra katılımcıların yanıtları detaylı olarak incelenmiş ve bu yanıtlar doğrultusunda yeni kodlar da oluşturulmuştur. Böylece, gerek kavramsal çerçeve gerekse katılımcıların sunduğu bilgiler birlikte ele alınabilmiş, bulguların daha derinlikli olması sağlanmış, yalnızca kavramsal temalarla sınırlı kalınmamıştır.

Genel bir yapı içinde kodlama kullanılarak elde edilen kodlardan türetilen temalar, frekans ve tematik modeller çerçevesinde incelenmiş ve bulgulara Bölüm 3'te yer verilmiştir. Frekans modeli, ilgili konuda verilen yanıtların sıklığını göstermektedir. Frekans modellerinde parantez içlerindeki sayılar, söz konusu temanın ne sıklıkla dile getirildiğini ifade etmektedir. Tematik modeller ise, katılımcıların ilgili sorulara verdikleri ve frekans modelinde gösterilen temalara giren yanıt örneklerini içeren model gösterimleridir. Bu çalışmada her iki model yöntemi ile gösterim tercih edilerek bulguların daha zengin şekilde sunulması hedeflenmiştir.

NİTEL ARAŞTIRMA BULGULARI

Toplumsal Olaylar

Nitel aşamada gerçekleştirilen görüşmelerde ilk olarak katılımcılara, son beş yılda gerçekleşen ve akıllarında kalan toplumsal olayların neler olduğu sorulmuştur. Bu sorunun, objektif bir gerçeklik olarak gerçekleşen sosyopolitik olayların, katılımcılar tarafından nasıl algılandığını anlamada, katılımcıların neleri toplumsal olarak gördüğünü belirlemede önemli olduğu düşünülmüştür. Toplumsal olaylar her ne kadar ortak yaşantılar olsa dâhi, kişilerin olayın bilgisine sahip olma ya da gerçekleşen olayları söz etmeye değer bulma düzeyleri farklılaşabilmektedir. Bu soru ile çalışmanın örneklemini oluşturan katılımcılar için son yıllarda gerçekleşmiş toplumsal olaylardan hangilerinin zihinlerinde yer ettiği anlaşılmaya çalışılmış ve bu sorunun görüşmenin geneli ve diğer sorular için bir zemin oluşturabileceği düşünülmüştür.

Bu soruya verilen yanıtlar incelendiğinde, tüm katılımcıların akıllarında kalan toplumsal olayın Gezi Parkı eylemleri olduğu görülmüştür. Bu yanıtın ardından en sık sözü edilen toplumsal olay, 2015 ve 2016 yıllarında Ankara’da gerçekleşmiş olan terör saldırıları olmuştur. Bu terör saldırılar, 10 Ekim 2015 tarihinde Ankara’da gerçekleşen ve 109 kişinin ölümüyle sonuçlanan Gar saldırısı; 17 Şubat 2016’da Genelkurmay binası önünde, Türk Silahlı Kuvvetlerine ait askeri servis araçlarının geçişi sırasında bomba yüklü bir aracın patlatılması ve 28 kişinin hayatını yitirdiği saldırı; 13 Mart 2016’da Güvenpark’ta bomba yüklü bir aracın patlatılması ile 36 kişinin yaşamını yitirdiği saldırılardır. Ankara’da gerçekleşen bu saldırıların yanı sıra 11 Mayıs 2013’te 53 kişinin yaşamını yitirdiği Hatay Reyhanlı saldırısı, 20 Temmuz 2015’te 34 kişinin hayatını kaybettiği Şanlıurfa Suruç saldırısı, 28 Haziran 2016 İstanbul Atatürk Havalimanı’da gerçekleşen ve 45 kişinin yaşamını kaybettiği havalimanı saldırısı, 10 Aralık 2016’da

peşpeşe İstanbul Beşiktaş stadyumunun önü ve Maçka Parkı'nda gerçekleşen ve toplam 47 kişinin can verdiği terör saldırısı, 1 Ocak 2017'te İstanbul'da bir gece kulübünde gerçekleşen, 39 kişinin yaşamını yitirdiği Reina saldırısı, katılımcıların sözünü ettiği diğer terör saldırıları olmuştur.

Bu terör saldırıları ile aynı sıklıkta bahsedilen bir başka toplumsal olay, 15 Temmuz 2016'da FETÖ terör örgütü tarafından gerçekleştirilen ve üç yüzden fazla kişinin yaşamını kaybettiği darbe girişimi olmuştur.

Bu terör olaylarını sırasıyla 2014, 2015 ve 2016 yıllarında gerçekleşen genel (7 Haziran 2015, 1 Kasım 2015), yerel/mahalli idareler (30 Mart 2014) ve parlamenter sistemden başkanlık benzeri Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçiş (16 Nisan 2017) seçimleri takip etmiştir. Bu yanıtlardan, katılımcıların seçimleri, demokrasi ile yönetilen toplumlarda kullanılan bir anayasal hak olarak değerlendirmeden ziyade, toplumsal bir olay olarak nitelendirdiği dikkati çekmektedir.

Katılımcıların zihinlerinde kalan bir başka toplumsal olay, 13 Mayıs 2014'te Manisa'nın Soma ilçesinde, Soma Kömür İşletmeleri A.Ş.'nin işlettiği madende vardiya değişimi sırasında gerçekleşen yangın ve patlamanın ardından 301 madencinin yaşamını kaybettiği Soma Maden Faciası olmuştur. Bu olayları sırasıyla, çeşitli toplumsal muhalefet gösterileri (örn., terör saldırılarını protesto etmek için gerçekleştirilen gösteri ve yürüyüşler, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü için gerçekleştirilen gösteri ve yürüyüşler v.b.), çözüm süreci, 15 Temmuz darbe girişiminin ardından ilân edilen olağanüstü hâl (OHAL), 7-8 Ekim 2014 Diyarbakır olayları ve çözüm sürecinin sonlanmasının ardından başlayan süreç takip etmiştir.

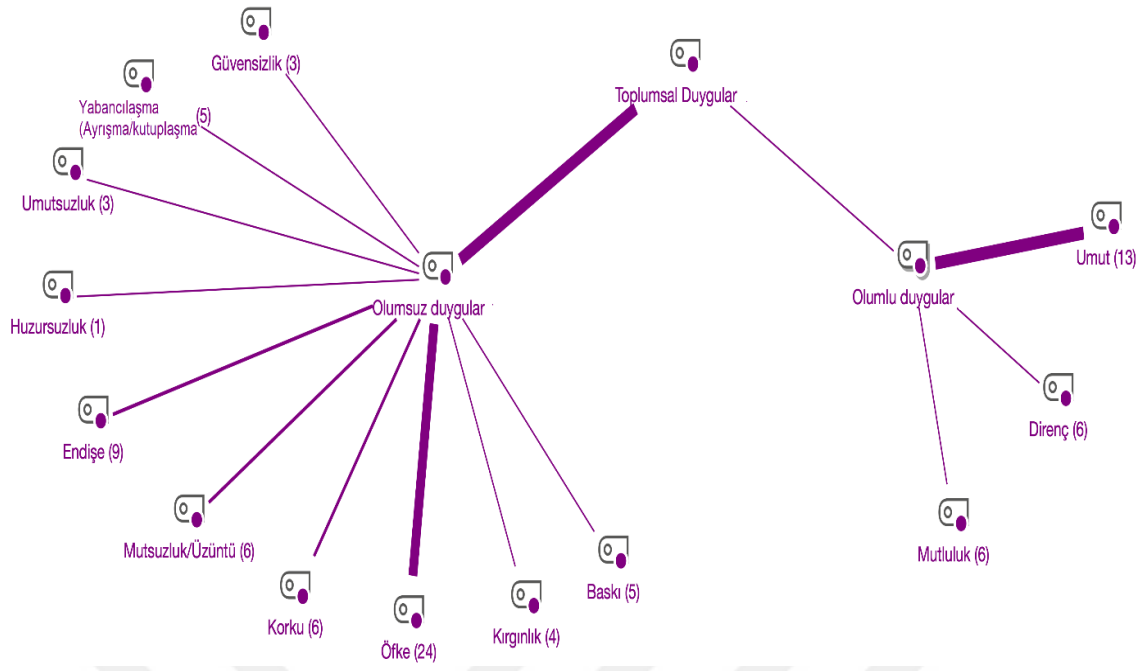
Son beş yılda gerçekleşen ve katılımcıların zihinlerinde yer eden toplumsal olaylar, verilen yanıtların sıklığına göre Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Nitel Araştırma - Toplumsal Olaylar

Toplumsal Duygular

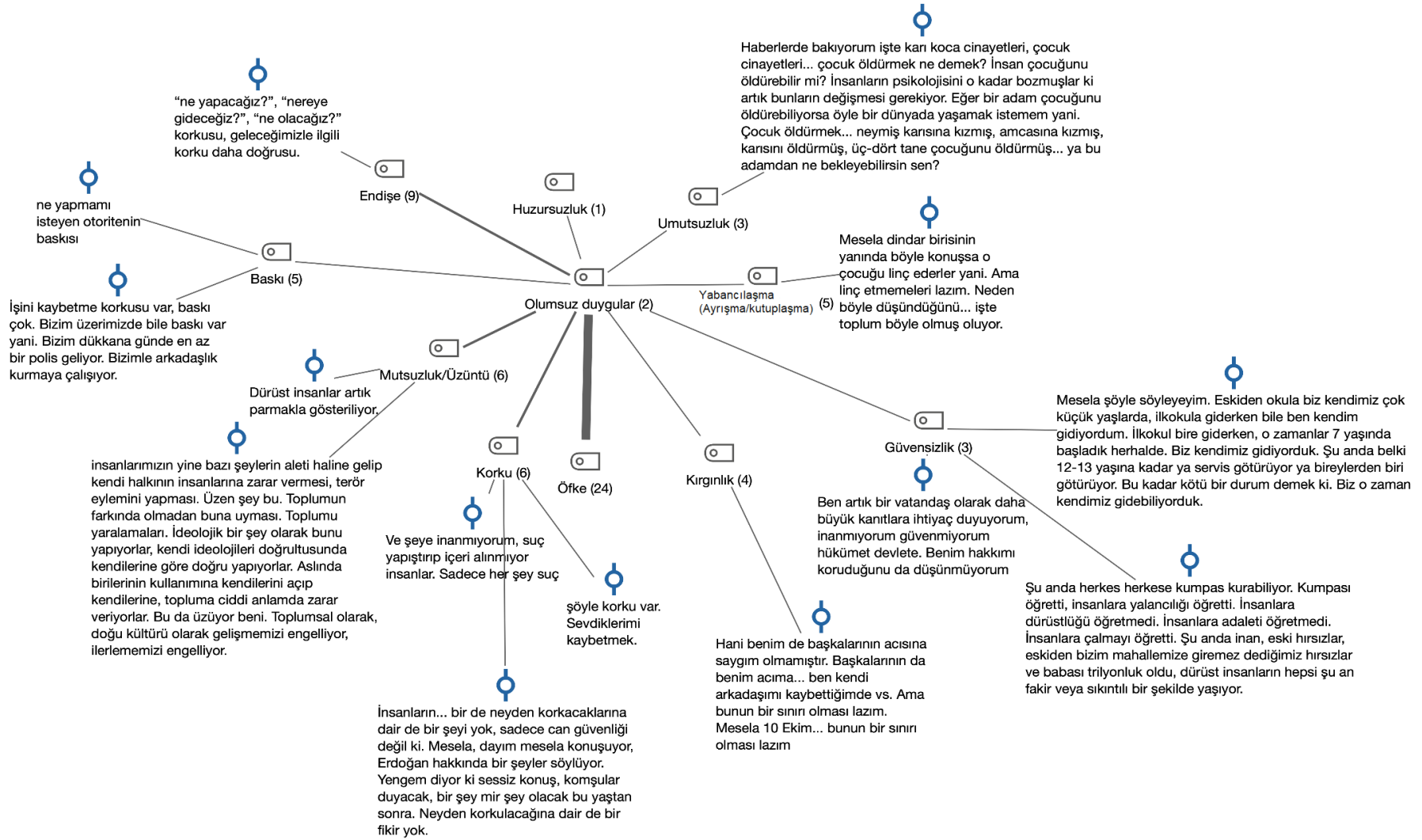
Gerçekleştirilen görüşmelerde toplumsal olayların ardından, son yıllarda Türkiye’de yaşıyor olmanın neler hissettirdiği sorulmuş ve kolektif düzeydeki duyguların belirlenmesi, son yıllardaki duyumsanan sosyopolitik iklime dair bilgi edinilmesi amaçlanmıştır. Toplumsal iklim, bu tez çalışmasının da ana değişkenlerinden biridir. Bu soruyla, çalışmanın nicel aşamasında geçerli ve güvenilir ölçüm araçları ile edinilecek bilginin yanı sıra, yaşanan dönemde Türkiye’ye özgü sosyopolitik iklimlerin neler olduğuna dair bilgi edinilmiştir. Kolektif düzeyde hissedilen duygulara dair verilen yanıtlar toplumsal duygular olarak Şekil 2’de gösterilmektedir.

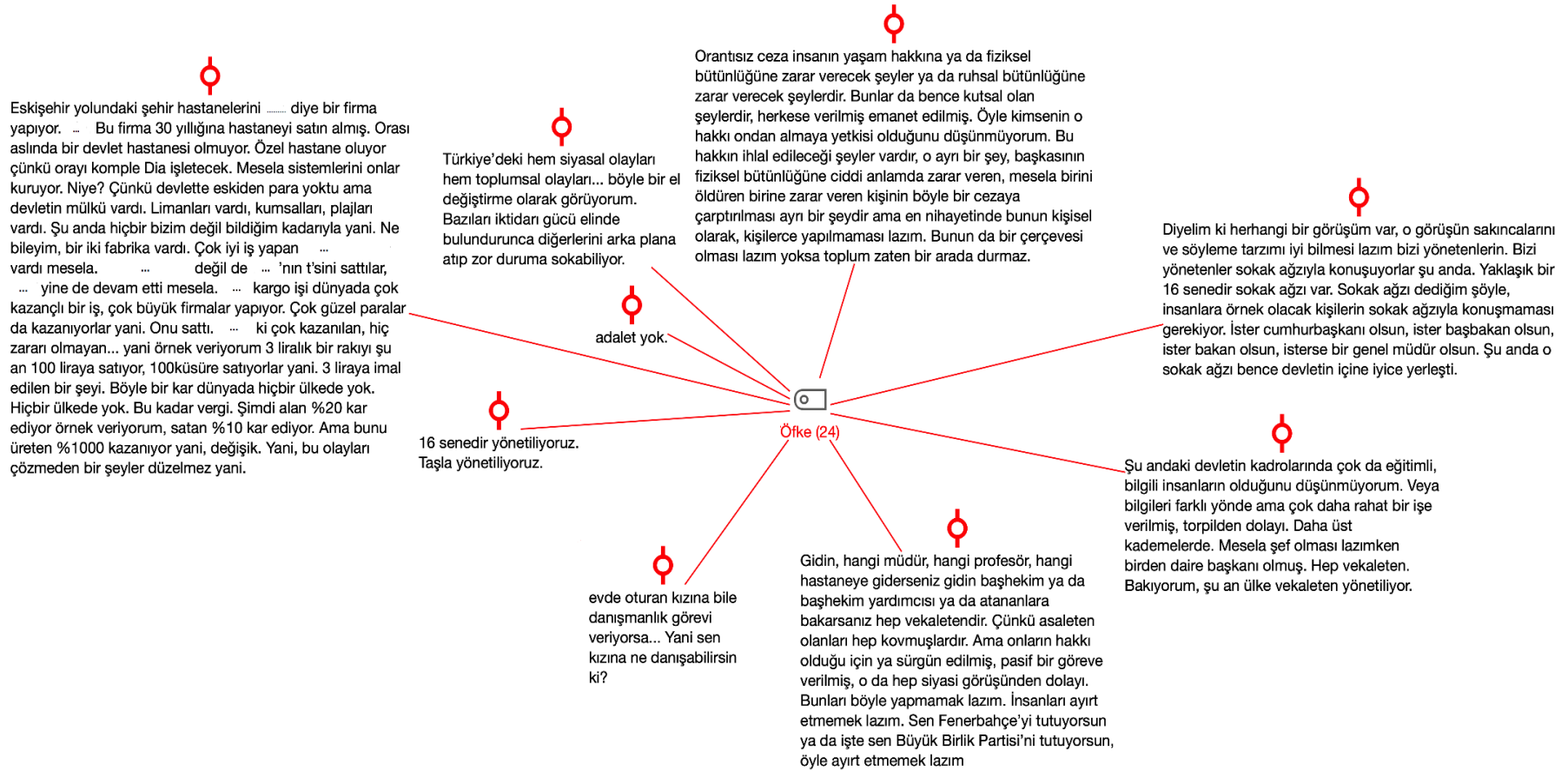
Şekil 2. Nitel Araştırma - Toplumsal Duygular

Şekil 2’de de görüleceği gibi katılımcılar, toplumsal duygu iklimi bağlamında hem olumlu hem de olumsuz bazı duygulardan söz etmişlerdir. Ancak, katılımcıların hissettiği toplumsal duyguların ağırlıklı olarak olumsuz duygular olduğu dikkati çekmektedir.

Türkiye’de yaşıyor olmanın son zamanlarda hissettirdiği ve en sık ifade edilen olumsuz toplumsal duygular sırasıyla öfke, endişe, mutsuzluk/üzüntü, korku, baskı, kırgınlık ve yabancılaşma (hissedilen ayrışma/kutuplaşma) olmuştur. Bunların yanı sıra katılımcılar, güvensizlik, umutsuzluk ve huzursuzluk gibi başka olumsuz duygulardan da söz etmişlerdir. Şekil 3’te katılımcıların sözünü ettikleri olumsuz toplumsal duygulara giren bazı ifadeleri içeren Tematik Model sunulmaktadır. Katılımcıların sözünü ettiği olumsuz duygular içerisinde en sık dile getirilen duygu olan öfkeye giren bazı örnek ifadeleri içeren Tematik Model ise Şekil 4’te sunulmuştur.

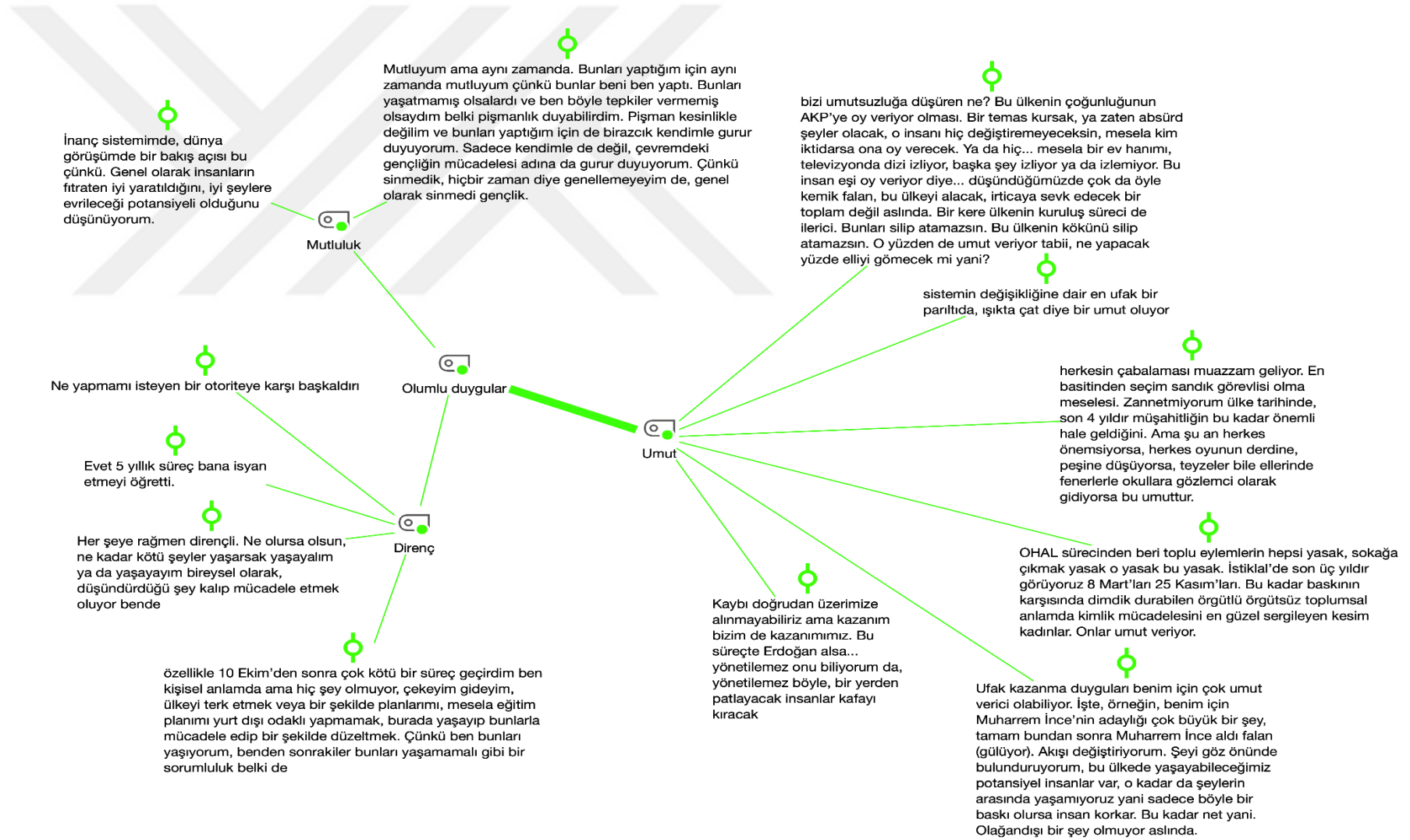
Şekil 3. Nitel Araştırma - Olumsuz Toplumsal Duygu Örnek İfadeler Tematik Modeli

Şekil 4. Nitel Araştırma - Öfke Örnek İfadeler Tematik Model

Olumsuz duyguların yanı sıra, umut, mutluluk ve direnç görüşmeler sırasında ifade edilen ve Türkiye’de yaşıyor olmanın hissettirdiği olumlu toplumsal duyguları oluşturmaktadır. Olumlu toplumsal duygular açısından umut, en sık dile getirilen olumlu duygudur. Katılımcıların umut duygusu bağlamında verdikleri yanıtlar incelendiğinde, umudun içeriğinin, umutlu olma hâli, umut etme ihtiyacı olduğu görülmüştür.

Katılımcıların sözünü ettikleri olumlu toplumsal duygulara giren bazı örnek ifadelere Şekil 5’te yer verilmektedir. Toplumsal duygular ve bu duygulara etki eden unsurları daha iyi anlamak için izleyen başlıkta, bu toplumsal duygulara ortaya çıkaran etmenlere ayrıca değinilecektir.

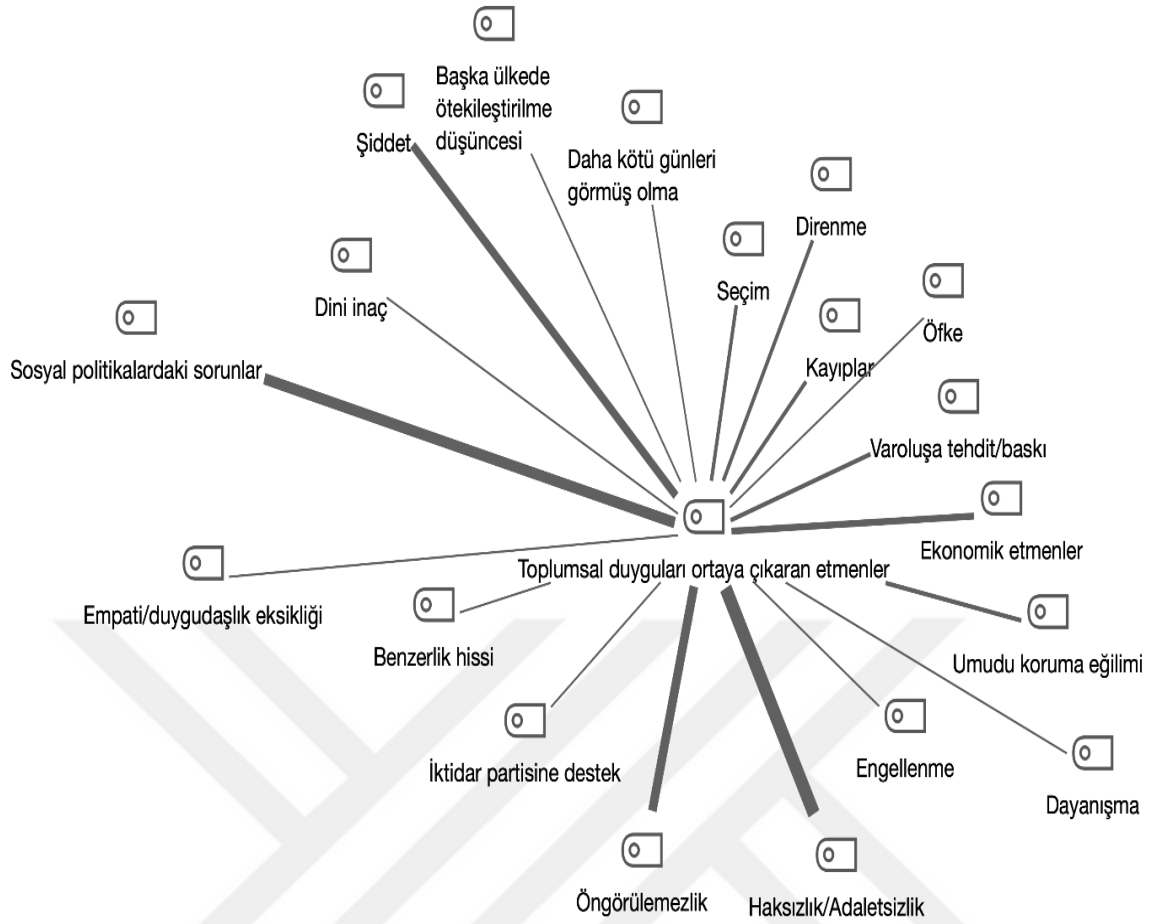

Şekil 5. Nitel Araştırma - Olumlu Toplumsal Duygular Örnek İfadeler Tematik Model

Toplumsal Duyguları Ortaya Çıkaran Etmenler

Yukarıdaki bulgulardan da görülebileceği gibi, katılımcılar, son yıllarda duyumsadıkları çeşitli toplumsal duygulardan bahsetmişlerdir. Bu duyguların neler olduğunu belirlemenin yanı sıra, bunların deneyimlenmesine yol açan sosyopolitik etmenleri anlamak da son derece önemlidir.

Katılımcıların hissettikleri toplumsal duyguları ortaya çıkaran etmenlerin neler olduğu incelendiğinde çok çeşitli etmenlerin bu duyguların ortaya çıkmasına etki ettiği görülmüştür. Bu konuda en sık verilen yanıtlar, haksızlık/adaletsizlik algısı, öngörülemezlik, sosyal politikalardaki sorunlar, şiddet, varoluşa yönelik tehdit ve baskı, ekonomik etmenler başlıklarında gruplanmaktadır. Olumlu ve olumsuz tüm toplumsal duyguları ortaya çıkaran ve katılımcılar tarafından dile getirilen etmenlere Şekil 6'da yer verilmiştir.

Şekil 6. Nitel Araştırma - Toplumsal Duyguları Ortaya Çıkaran Etmenler

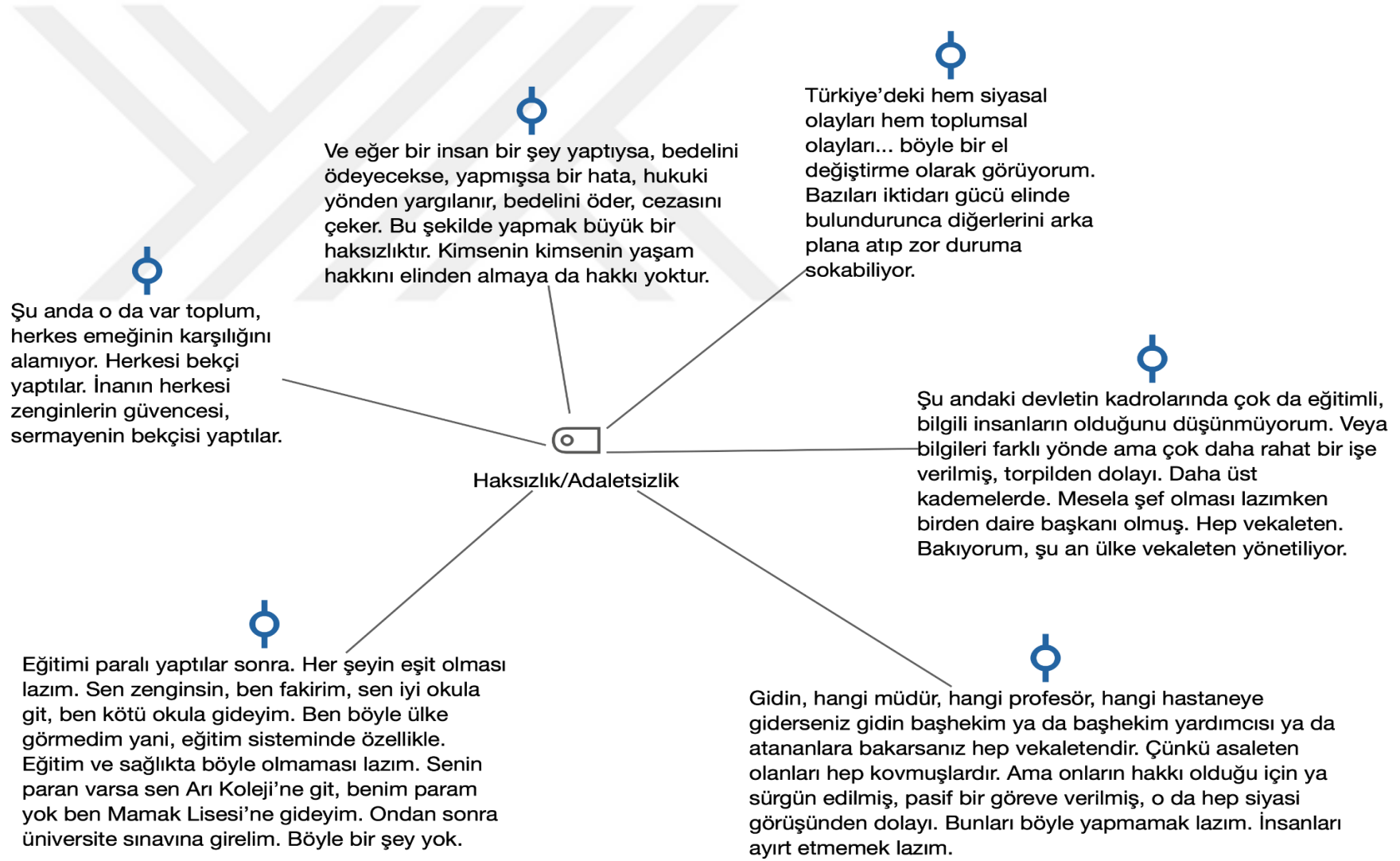
En sık ifade edilen ve katılımcıların hissettikleri olumsuz toplumsal duyguları ortaya çıkaran etmen, haksızlık/adaletsizlik algısı olmuştur. Bu anlamda katılımcıların verdikleri yanıtlar incelendiğinde, orantılı olmayan cezalar, liyakatı esas almama, eğitimde fırsat eşitsizliği, âdil olmayan gelir dağılımı, muhalif görüşlülerin potansiyel suçlu olarak gösterilmesi, anayasaya bağlı olmadığı düşünülen uygulamalar, katılımcıların ifade ettikleri haksızlık/adaletsizlik algısı kodunun içeriğini oluşturmuştur. Katılımcıların bu temada verdikleri örnek ifadeleri içeren Tematik Model Şekil 7’de sunulmaktadır.

Haksızlık/adaletsizlik algısının ardından ikinci en sık sözü edilen etmen ise öngörülemezliktir. Bu temada katılımcılar ağırlıklı olarak, yaşanan dönemde nelerin suç

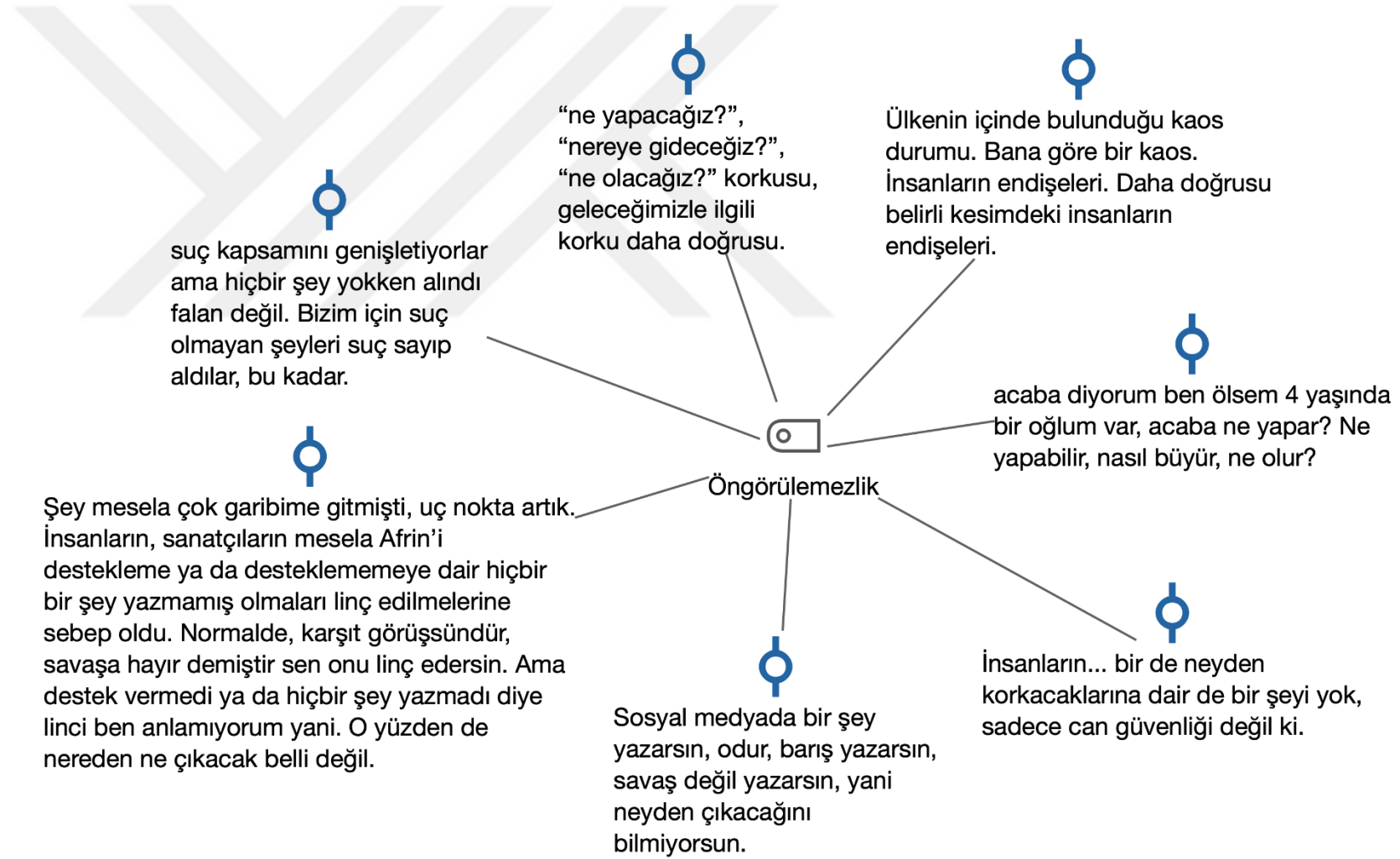
sayılıp sayılmayacağına, nelerden korkulması gerektiğine dair öngörülerinin kaybolduğundan; öngörülemeyen toplumsal linç girişimlerinden, gelecekte ekonomik ve politik anlamda ne olacağını öngörememeden söz etmişlerdir. Katılımcıların, öngörülemezlik temasına giren ifadelerinden bazı örneklerle Şekil 8'deki Tematik Modelde yer verilmiştir.

Toplumsal duyguların oluşumuna etki ettiği görülen ve sıklıkla dile getirilen bir diğer etmen sosyal politikalardaki sorunlardır. Katılımcılar bu temada, eğitimde fırsat eşitsizliğinden, yasaklı madde kullanımının artışından, liyakata dayalı olmayan atama ve görevlendirmelerden söz etmişlerdir.

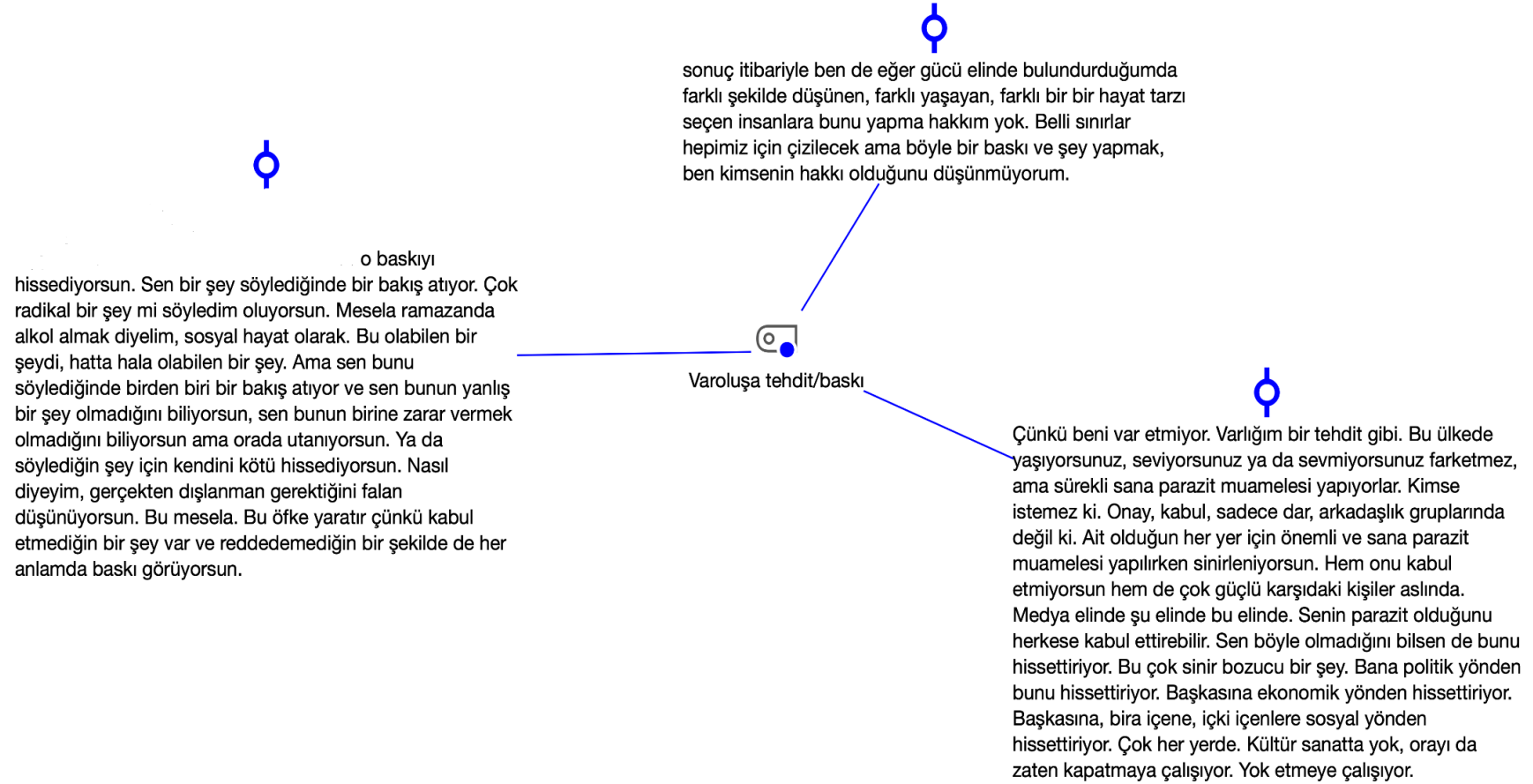
Toplumsal duyguların ortaya çıkmasında etkili olduğu en sık ifade edilen diğer iki etmen şiddet ve varoluşa yönelik tehdit ve baskıdır. Şiddet temasında katılımcıların, insanın insana şiddeti (terör eylemleri), devletin insana şiddeti ve politikacıların şiddet içerikli söylem ve ifadelerinden söz ettikleri görülmüştür. Katılımcıların sıklıkla sözünü ettiği etmenlerden bir diğeri olan varoluşa yönelik tehdit ve baskıya giren katılımcı ifadelerine ise Şekil 9'da yer verilmiştir. Bu yanıtlar incelendiğinde, topluma aidiyet hissetmenin engellendiği, bu durumun varlığın onanmadığını düşündürdüğü, gücü elinde bulunduran kişilerin ve toplum kesimlerinin farklı yaşam tarzları ya da politik görüşlere saygı göstermediği ve baskı uyguladığına inanıldığı görülmüştür.

Şekil 7. Nitel Araştırma - Haksızlık/Adaletsizlik Örnek İfadeler Tematik Model

Şekil 8. Nitel Araştırma - Öngörülemezlik Örnek İfadeler Tematik Model

Şekil 9. Nitel Araştırma - Varoluşa Yönelik Tehdit ve Baskı Örnek İfadeler Tematik Model

Özetle, yukarıdaki görsellerden de görülebileceği gibi olumsuz toplumsal duyguları ortaya çıkaran etmenlerin, haksızlık/adaletsizlik, öngörülemezlik, sosyal politikadaki sorunlar, şiddet, varoluşa yönelik tehdit ve baskı, ekonomik sorunlar, kayıplar, öfke, engellenme gibi çok çeşitli olduğu görülmektedir.

Olumsuz duyguların yanısıra katılımcılarda olumlu duyguları ortaya çıkaran etmenlerin neler olduğu da incelenmiştir. Verilen yanıtlar ele alındığında, dayanışmanın, kişilerin toplumda benzerlik kurabileceği kişi ya da grupların varlığı ile oluşan benzerliğin, bir kişilik özelliği olarak umudu koruma ve umut etme eğiliminin, katılımcıların ya da katılımcıların özdeşim kurduğu grupların sergilediği toplumsal muhalefet ve direnme örneklerinin, seçimlerin, dini inancın, sosyopolitik anlamda daha kötü deneyimler yaşanmış olmasının ve başka bir ülkeye göç edildiğinde orada ötekileştirileceğini düşünmenin (ve bu düşünceyle şu an yaşanan ülkede –Türkiye’de- mutlu hissetmenin) olumlu duyguların oluşumuna etki eden unsurlar olduğu bulunmuştur.

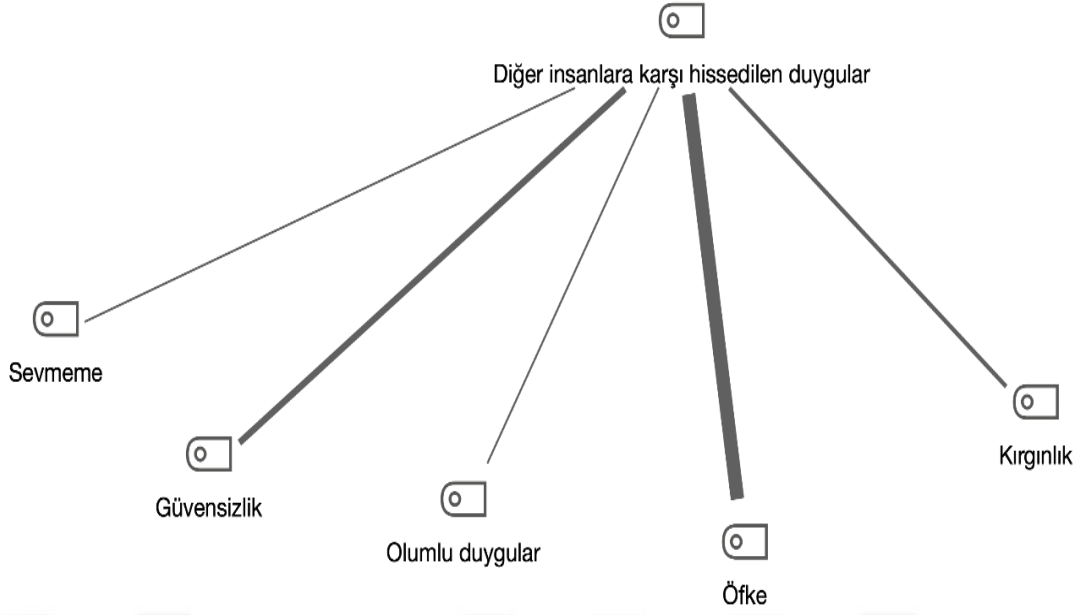
Tüm bu bulgular, toplumsal duyguları ortaya çıkaran olası etmenlerin çok çeşitli olduğuna, sosyopolitik unsurların farklı duygu iklimlerinin oluşumuna etkisine ve son yıllarda Türkiye’deki sosyopolitik iklim ve olası nedenlerine işaret etmektedir.

Toplumdaki İnsanlara Karşı Hissedilenler

Toplumsal iklim, sosyopolitik uygulamalardan köken aldığı kadar, toplumdaki insanların birbirlerine yönelik duygu, düşünce ve davranışları aracılığıyla da sürdürülmekte, toplumdaki kişilerarası ilişkiler de toplumsal duygu iklimine etki etmektedir. Bu anlamda, toplumsal iklime dair bilgi edinirken, diğerlerine yönelik hissedilenleri anlamak da önemli bilgiler sağlamaktadır.

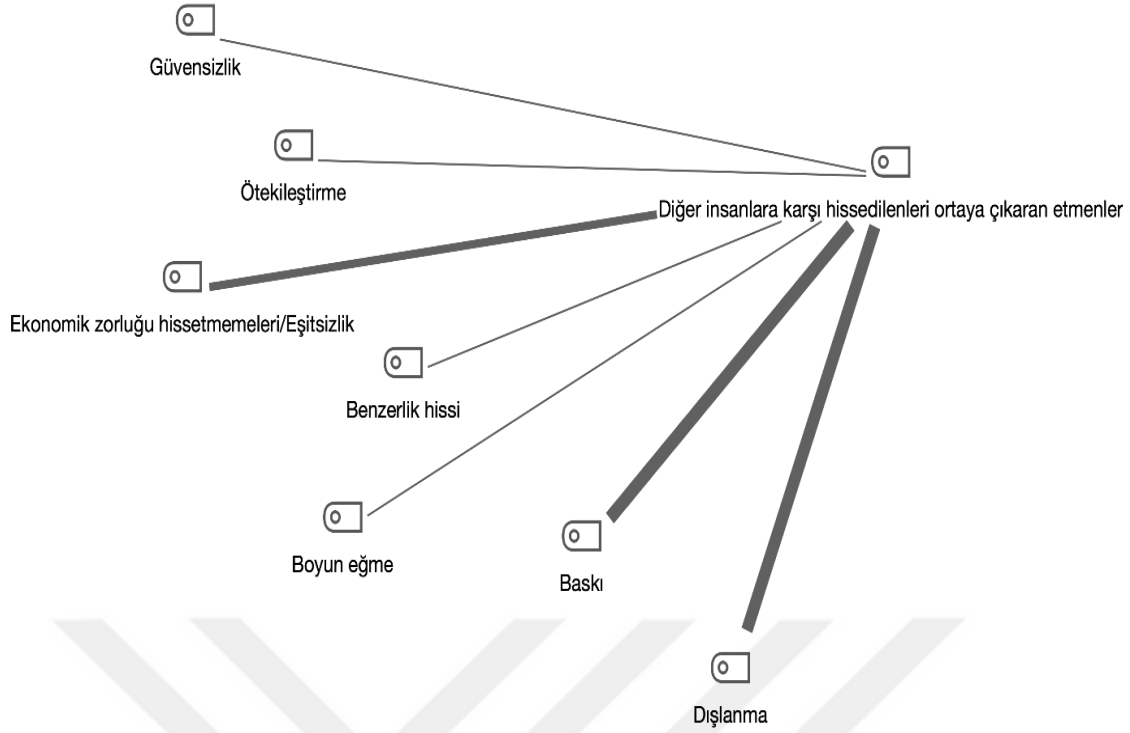
Katılımcıların toplumdaki diğer insanlara karşı neler hissettiklerini anlamaya yönelik sorulan soruya verdikleri yanıtlarda ağırlıklı olarak olumsuz duygulardan söz edildiği görülmüştür. Bu duygular verilen yanıtların sıklığına göre sırasıyla öfke, güvensizlik, kırgınlık ve sevmeme (hoşlanmama) olmuştur.

Diğerlerine yönelik hissedilen olumlu duyguların neler olduğu belirlenmeye çalışıldığında katılımcıların belirli duygulardan ziyade genel bir ifade kullanarak “olumlu duygular” hissettiklerini belirttikleri görülmüştür. Kişilerin bu “olumlu duygular”ı, kendilerine benzer olduğunu düşündükleri kimselere karşı hissettikleri (benzer politik görüşe sahip olan, toplumsal meselelerle ilgili benzer düşüncelere sahip olan v.b.) dikkati çekmektedir. Bunun yanı sıra, mevcut sistem ve gidişata yönelik olumlu hisseden katılımcıların dünya görüşü ve dini inançları gereği insanların iyi olma potansiyeli taşıdıklarına inanmaları dolayısıyla toplumdaki insanlara karşı genel olarak olumlu hissettikleri görülmüştür. Diğer bir deyişle, diğerlerine karşı hissedilen olumlu duyguların nesnel temellerden ziyade diğer insanların iyi olduğuna dair varsayım ya da diğer insanlarla benzerlik kurma yolu ile ortaya çıktığı görülmektedir. Şekil 10’da toplumdaki insanlara karşı hissedilen duygular gösterilmektedir.

Şekil 10. Nitel Araştırma - Toplumdaki İnsanlara Karşı Hissedilen Duygular

Yukarıda bahsedilen ve toplumdaki diğer insanlara karşı hissedilen olumsuz duyguları ortaya çıkaran etmenler incelendiğinde en sık ifade edilen unsurların dışlanma, baskı ve eşitsizlik algısı olduğu, bunları, güvensizlik, ötekileştirilme ve diğerlerinin sergilediği boyun eğme eğiliminin takip ettiği görülmektedir. Olumlu duyguların ortaya çıkmasında rol oynadığı ifade edilen etmen ise benzerlik algısı olmuştur. Diğer insanlara karşı hissedilen duyguları ortaya çıkaran tüm etmenler Şekil 11’da gösterilmiştir.

Şekil 11. Nitel Araştırma - Diğer insanlara karşı hissedilen duyguları ortaya çıkaran etmenler

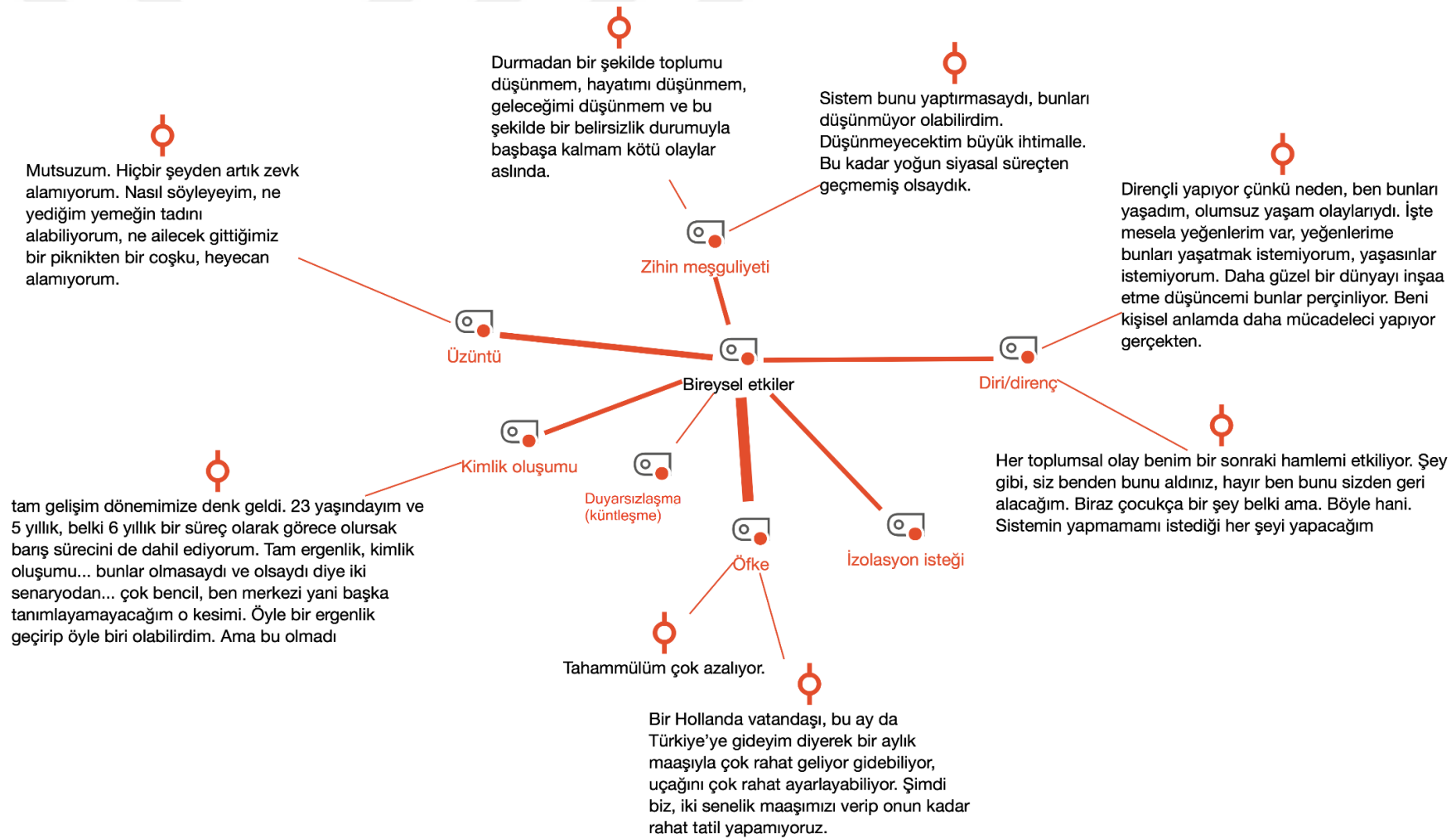
Şekil 10'dan da görülebileceği gibi, katılımcıların diğerlerine yönelik en yoğun hissettikleri duygu öfkedir. Öfke temasına giren katılımcı yanıtları, bu duygunun oluşumuna etki eden çeşitli etmenler olduğuna işaret etmektedir. Katılımcılar, toplumdaki insanların diğer gruptaki insanları kolaylıkla gayırimeşrulaştırabildiklerini, bunun sonucunda gayırimeşrulaştırılan kişi ya da grubun dışlandığını ve bu durumun diğer gruba yönelik öfke oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra, toplumu etkileyen olaylara tepki göstermeyen kişi ya da gruplara tepki göstermedikleri için öfke hissedilebildiği görülmüştür. Ek olarak katılımcılar, politik sistemin empoze ettiği düşünce ve duyguları benimseyen ve diğerlerine yönelik düşmanca tutumlar sergileyen kişi ya da gruplara yönelik de öfke hissettiklerini dile getirmişlerdir.

Bireysel Etkiler

Bu çalışmanın genel konusunu oluşturan ve yanıt bulmanın amaçlandığı sorulardan biri, sosyotoplumsal duyguların ve bu duyguları ortaya çıkaran sosyopolitik etmenlerin etkileridir. Bu etkiler çok çeşitli olabileceği gibi, çalışmanın bu aşamasında olası bireysel etkilerin neler olabileceği incelenmektedir. Bu amaç doğrultusunda yöneltilen soruya katılımcıların verdiği yanıtlar bireysel düzeyde hissedilen öfke, üzüntü duyguları, duyarsızlaşma (küntleşme), direnç ile zihnin sosyotoplumsal olaylarla yoğun şekilde meşgul olması (zihinsel meşguliyet), izolasyon isteği ve kimlik oluşumuna katkı sağlaması olmuştur. Bu temalar ve temalara giren örnek ifadeler tematik modelde sunulmuştur (Şekil 12).

Bu yanıtlar, hissedilen olumsuz sosyopolitik iklimlerin özellikle öznel duygular üzerinde etkileri olabileceğine, toplumsal iklimin olumsuzluğunun olumsuz bireysel duygular oluşturabileceğine, dolayısıyla duygusal iyi oluşun olumsuz yönde etkileniyor olabileceğine işaret etmektedir.

Özetle, nitel araştırmanın bulgularının tamamının işaret ettiği gibi, Türkiye’de son yıllarda ağırlıklı olarak olumsuz duygu iklimleri hissedilmekte, bu iklimleri doğuran çeşitli sosyopolitik etmenler bulunmakta ve bu iklimler kişileri öznel olarak etkileyebilmektedir. Bu bulguların tartışması, konuyu daha bütüncül olarak ele alabilme amacıyla nicel araştırmanın bulguları ile birlikte gerçekleştirilmiş ve bu tartışmaya “Tartışma - Nicel ve Nitel Araştırma Bütüncül Tartışma” başlığında yer verilmiştir.

Şekil 12. Nitel Araştırma - Toplumsal Duyguların Bireysel Etkileri Örnek İfade Tematik Model

BÖLÜM III - ÖLÇEK UYARLAMA ÇALIŞMASI

Çalışmanın bu aşamasında toplumda kolektif olarak hissedilen toplumsal duyguları belirlemek amacıyla kullanılan Emotional Climate Questionnaire (de Rivera ve Yurtsever, 2010) ve Emotional Climate Scale (Paez ve ark., 1997), sosyotoplumsal iyi oluşu değerlendiren Social Well-Being Scale (Keyes, 1998) ve dünyaya ilişkin varsayımlara yönelik bilgi edinmeyi amaçlayan World Assumptions Questionnaire (Kaler, 2009) ölçeklerinin Türkçe'ye uyarlama çalışması gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada söz konusu ölçeklerin yapı geçerliği (Açımlayıcı Faktör Analizi), ölçüt bağıntılı geçerliği ve güvenirlik bulguları test edilmiştir. İkinci aşamada ise, araştırmanın nicel aşamasının da örneklemini oluşturan veri setinde yapı geçerliğini test etmede kullanılan bir diğer yöntem olan Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) gerçekleştirilmiştir.

ÖLÇEK UYARLAMA ÇALIŞMASI BİRİNCİ AŞAMA: AÇIKLAYICI FAKTÖR ANALİZİ (AFA)

YÖNTEM

Araştırma Evreni ve Örneklem

Uyarlama çalışmasının ilk aşamasının örneklemini, 18-64 yaş aralığında (*ort.*= 31.25, *ss.*=9.85) Türkiye'nin farklı şehirlerinde yaşayan (örn., Ankara, İstanbul, Erzurum, İzmir, Bolu, Bursa, Ağrı, Diyarbakır, Antalya v.b.) toplam 348 katılımcıdan oluşturmaktadır. Yaş ortalaması 31.25 olan katılımcıların %61'ini kadınlar ve %39'unu erkekler oluşturmaktadır. Katılımcılara ilişkin sosyo-demografik özelliklere Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3. Ölçek Uyarlama Çalışması - Birinci aşama (AFA) katılımcılarının sosyodemografik özellikleri

	N=348	Yüzde %
Cinsiyet		
Kadın	213	61
Erkek	135	38.7
Eğitim		
İlköğretim mezunu	8	2.3
Lise mezunu	16	4.6
Yüksekokul mezunu	26	7.4
Üniversite öğrencisi/mezunu	176	50.4
Lisansüstü	122	35
Çalışma Durumu		
Çalışan	200	57.3
Çalışmayan	148	42.4
Medeni Durum		
Bekâr	203	58.2

Tablo 3. Ölçek Uyarlama Çalışması - Birinci aşama (AFA) katılımcılarının sosyodemografik özellikleri

Nişanlı/Sözlü	15	4.3
Evli	110	31.5
Dul/Boşanmış	20	5.7
Çocuk Sahibi Olma		
Evet	83	23.8
Hayır	265	75.9
Yaşanılan Bölge		
İç Anadolu	129	37
Marmara	115	33
Doğu Anadolu	45	12.9
Ege	27	7.7
Akdeniz	18	5.2
Karadeniz	9	2.6
Güneydoğu Anadolu	2	.6
Gelir Düzeyi		
Alt	15	4.3
Alt-orta	72	50.7
Orta	192	55
Üst-orta	65	18.6
Siyasal Görüş		
Sağ	96	27.5
İlımlı (orta)	66	18.9
Sol	175	50.1

Katılımcıların %50.1'ini sol (175 kişi), %18.9'unu orta (66 kişi) ve %27.5'ini (96 kişi) sağ görüşlü kişiler oluşturmaktadır. 1 ile 9 arası puanlanan likert tipi ölçüme göre katılımcıların politik ilgi düzeyleri ortalama 5.54 ve kendilerini politik olarak değerlendirme düzeyleri ise 4.9 olarak hesaplanmıştır. Kişisel bilgi formunda sorulan, katılımcıları son zamanlarda etkileyen olumlu toplumsal olaylara verilen yanıtlara Tablo 4'te, olumsuz toplumsal olaylara verilen yanıtlara ise Tablo 5'te yer verilmiştir.

Tablo 4. Ölçek Uyarlama Çalışması - Birinci aşama katılımcılarının “olumlu toplumsal olay” sorusuna verdikleri yanıtların dağılımı

	N:	Yüzde %
Atatürk hassasiyeti	17	4,9
Farkındalık ve hassasiyet örnekleri (kadınlara, çocuklara ve hayvanlara karşı şiddete dair, ekolojik, otizm)	13	3,8
Dayanışma örnekleri (dayanışma, benzerlik hissi, STK faaliyetleri)	12	3,5
Seçimler (genel ve yerel seçimler)	9	2,6
Grev ve protesto örnekleri (işçi grevleri, Gezi)	6	1,8
Poşetlerin ücretli hâle gelmesi	4	1,2
Yasal düzenlemeler (sağlık, eğitim ve trafik alanlarında)	4	1,2
Başkanlık sistemine geçilmesi	1	0,3
Bedelli askerlik	1	0,3
Bayram	1	0,3

Tablo 5. Ölçek Uyarlama Çalışması - Katılımcıların “olumsuz toplumsal olay” sorusuna verdikleri yanıtların dağılımı

	N:	Yüzde %
Şiddet	57	16,1
Ekonomi	53	15,4
Adalet algısının sarsılması (adaletin sarsılması, ihraçlar)	16	4,4
Seçimler	15	4
Değerlere saldırı ve değerlerde bozulma	9	2,9
Mevcut siyasi durum (başkanlık sistemi, politik sistem, mevcut iktidar)	7	2,1
Baskı	5	1,5
Toplumsal muhalefet azlığı	4	1,2
Kutuplaşma, huzur ve refahta bozulma	3	0,9
Suriyeliler	3	0,9

Veri Toplama Araçları

Çalışmanın bu aşamasında, veri toplama amacıyla katılımcılara, Bilgilendirilmiş Onam Formu ve Kişisel Bilgi Formu'nun yanı sıra Dünyaya İlişkin Varsayımlar Envanteri (World Assumptions Questionnaire-WAQ) (Keler, 2009), Duygu İklimi Ölçeği (Emotional Climate) (Paez, 1997), Genel Adil Dünya İnancı Ölçeği (Yalçın, 2006), Toplumsal İyi Oluş Ölçeği (Social Well-Being Scale) (Keyes, 1998) ve Toplumsal Duygu İklimi Envanteri (de Rivera ve Yurtsever, 2010) verilmiştir.

Bilgilendirilmiş Onam Formu (Ek 2). Araştırmanın ölçek uyarlama aşamasında, çalışmanın amacının belirtildiği ve katılımcıların bilgi sahibi olmasının önemli olduğu düşünülen bilgilerin yer aldığı bilgilendirilmiş onam formu verilmiştir.

Sosyodemografik Bilgi Formu (Ek 3). Katılımcıların sosyodemografik özelliklerinin belirlenmesi amacıyla cinsiyet, yaş, medeni durum, çalışma durumu, eğitim, fizyolojik ve psikolojik rahatsızlıklar, siyasal görüş, politik ilgi ve katılım düzeyi, son zamanlarda onları etkileyen kişisel ve toplumsal olayların neler olduğu ve katılımcıları etkileme düzeyi gibi konularda bilgi edinmek amacıyla çeşitli soruların yer aldığı bir form kullanılmıştır.

Dünyaya İlişkin Varsayımlar Envanteri (DİVE) (World Assumptions Questionnaire-WAQ) (Ek 4). Orijinal ismi World Assumptions Questionnaire olan bu ölçek, Kaler (2009) tarafından temel varsayımları incelemek üzere geliştirilmiştir. Bu ölçek, Janof-Bullman'ın (1989) "Dünyaya İlişkin Varsayımlar Ölçeği" ismiyle geliştirmiş olduğu ölçeğin travma alanında gerçekleştirilen kesitsel ve boylamsal araştırmalarda görece zayıf psikometrik özellikler sergilemesi ve ölçeğin kullanıldığı çalışmalarda tutarlı olmayan sonuçlar elde edildiğine dair düşünceler (Kaler ve ark., 2008) doğrultusunda geliştirilmiştir. Ülkemizde de temel varsayımları değerlendirmek için Janof-Bullman

(1989) tarafından geliştirilen ve Yılmaz (2008) tarafından uyarlaması yapılan Dünyaya İlişkin Varsayımlar Ölçeği kullanılmaktadır. Ancak, Kaler ve arkadaşlarının (2008), bu ölçeğin psikometrik özellikleri ve görece tutarsız sonuçlar verdiğine yönelik görüşleri dikkate alınarak, Türkçe'ye temel varsayımları değerlendirmek için bir başka ölçüm aracı kazandırmanın önemli olabileceği düşünülmüş ve Kaler'in (2009) "Dünyaya İlişkin Varsayımlar Envanteri" ismi verilen ölçeğinin Türkçe uyarlama çalışmasının yapılmasına, tez çalışmasının nicel aşamasında da bu ölçeğin kullanılmasına karar verilmiştir.

Ölçeğin orijinal formu, "Olayların kontrol edilebilirliği", "insanların anlaşılabilirliği ve öngörülebilirliği", "insanların güvenilirliği ve iyiliği", "güvende olma ve incinebilirlik" olmak üzere dört alt boyut ve 22 maddeden oluşmakta, 6'lı likert tipi olarak puanlanmaktadır. Ölçeğin orijinal formunun iç geçerlik puanlarının .74 ile .82 arasında değiştiği, test-tekrar test güvenilirliği puanlarının ise .68 ile .74 arasında değiştiği bildirilmiştir (Kaler, 2009). Ölçekten alınan puanların artması, temel varsayımların bozulmasına işaret etmektedir.

Sosyotoplumsal İyi Oluş Ölçeği (SİÖÖ) (Social Well-Being Scale) (Ek 5). Keyes (1998) tarafından Social Well-Being Scale ismiyle geliştirilmiş olan ölçeğin özgün formu 32 maddeden oluşmakta ve 1 (hiç katılmıyorum) ile 7 (tamamen katılıyorum) arasında olmak üzere puanlanmaktadır. Beş boyutlu bir yapı sergileyen ölçeğin özgün formu, "sosyal bütünleşme" (social integration) (Cronbach alfa= .81, "sosyal katkı" (social contribution) (Cronbach alfa= .75, "sosyal kabul" (social acceptance) (Cronbach alfa= .57, "sosyal gelişim" (social actualization) (Cronbach alfa= .69 ve "sosyal uyum" (social coherence) (social (Cronbach alfa= .77) olmak üzere beş alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin özgün formunda kişilerin hem dâhil oldukları sosyal gruplara hem de içinde yaşadıkları topluma yönelik değerlendirmeler yapmalarının istendiği maddeler bulunmaktadır. Bu ölçeğin Türkçe uyarlaması ise Akın ve arkadaşları (2013) tarafından gerçekleştirilmiş olup,

Türkçe formun özgün formdan farklı olarak 15 maddelik tek bir yapı sergilediği bulunmuştur. Ölçeğin hem özgün hem de Türkçe formundan alınan puanların yükselmesi, sosyal iyi oluşun arttığı anlamına gelmektedir.

Bu çalışmada ise, sosyotoplumsal iyi oluşu değerlendirmek ve buna yönelik bir ölçüm aracı uyarlanması amaçlanmaktadır. Bu amaçla, aşağıda işlem başlığında da belirtildiği gibi ölçeğin 32 madde ve 5 boyutlu özgün formunun maddelerinde yer alan ve kişilerin sosyal gruplarına işaret eden ifadeler toplumu yansıtacak şekilde değiştirilerek söz konusu ölçek (sosyal grubu ifade eden kelimler yerine toplum kelimesi kullanılmıştır) sosyotoplumsal iyi oluşu değerlendiren bir ölçüm aracı olarak kullanılacaktır.

Toplumsal Duygu İklimi Envanteri (TDİE) (Emotional Climate Questionnaire) (Ek 6).

Toplumun duygu iklimini değerlendirmek için Türkçe'ye uyarlanması hedeflenen ölçeğin özgün formu, de Rivera ve Yurtsever (2010) tarafından Emotional Climate Questionnaire ismiyle geliştirilmiştir. 24 maddeden oluşan ve 7'li likert tipi puanlanan ölçekte sekiz duygu kavramı kullanılmaktadır. Her bir duygu kavramı, o duyguyu üç farklı bağlamda ifade edecek şekilde kullanıştır. Ölçekte katılımcılardan, sunulan ifadeleri toplumdaki bireylerin çoğunun nasıl düşündüğünü ve hissettiğini düşünerek yanıtlamaları istenmekte ve böylece, duygu iklimi kavramının bireye özgü olan, sosyopolitik durumlara göre farklılaşmayan ve toplumda baskın olarak hissedilen bir olgu olmasına vurgu yapılmaktadır (de Rivera ve Paez, 2007; Paez, Espinosa ve Bobowik, 2013). Ölçek, olumlu ve olumsuz olmak üzere iki boyutlu bir yapıda kullanılabileceği gibi beş farklı alt ölçek olarak da kullanılabilmekte ve olumsuz duygu iklimine giren maddeler ters kodlanarak toplam puan alınabilmektedir.

Ölçeğin özgün formunun beş alt boyutlu yapısının güvenirlik katsayıları, “öfke” alt ölçeği için Cronbach alfa= .80; “korku” alt ölçeği için Cronbach alfa= .76; “umutsuzluk” alt ölçeği için Cronbach alfa= .70;” güvenlik(güvende olma)” alt ölçeği

için Cronbach alfa= .75; “sosyal güven” alt ölçeği için Cronbach alfa= .71 olarak bulunmuştur. Söz konusu ölçek 2010 yılında on farklı ülkenin duygu iklimlerinin karşılaştırıldığı bir çalışma kapsamında Türkçe’ye çevrilerek Türkiye’de de kullanılmış (de Rivera ve Yurtsever, 2010), Türkiye örnekleminde toplanan veride dört maddenin herhangi bir faktöre yüklenmediği görülmüştür. Ölçeğin geliştiricilerinden olan de Rivera, çeviri işleminin yeniden gerçekleştirilerek uyarlama çalışmasının 24 madde üzerinden tekrar yapılmasını önermiştir (kişisel yazışma, de Rivera, 2019).

Duygu İklimi Ölçeği (DİÖ) (Emotional Climate) (Ek 7). Paez ve arkadaşları (1997) tarafından duygusal iklimi ölçmek üzere geliştirilmiştir. Beşli likert tipi özellik gösteren ölçek, belirli duygulara işaret eden 10 maddeden oluşmakta ve ölçeğin sekiz maddesi olumlu ve olumsuz duygusal iklim olmak üzere iki faktörlü bir yapı sergilemektedir. Buna göre; olumsuz duygu iklimi korku, öfke ve üzüntü olmak üzere üç temel duyguyu; olumlu duygu iklimi neşe/keyif, umut, dayanışma/birlik, kurumlara güven ve ifade özgürlüğü olmak üzere beş ifadeyi içermektedir. Bunun yanı sıra, katılımcıların yaşadıkları ülkenin mevcut ekonomik durumunu ve genel duygusal ambiyansını/iklimini değerlendirmelerinin istendiği birer ayrı madde bulunmaktadır. Brezilya, Şili, Arjantin, İspanya gibi farklı ülkelerde gerçekleştirilen bir çalışmada kullanılan ölçeğin özgün formunun güvenirlik katsayıları, “olumlu iklim” alt boyutu için .76; “olumsuz iklim” alt boyutu için .78 olarak hesaplanmıştır (Paez ve ark., 1997).

Genel Adil Dünya İnancı Ölçeği (GADIÖ) (Ek 8). Adil dünya düzeyini belirlemek için Dalbert, Montada ve Schmitt (1987) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe uyarlaması Yalçın (2006) tarafından yapılmıştır. Ölçekten alınan yüksek puanlar adil dünya inancının yüksek olduğuna işaret etmektedir. 6 maddeden oluşan ölçek, 6’lı likert tipi yapı sergilemekte ve maddelere verilecek yanıtlar (1)-kesinlikle katılmıyorum ile (6)-kesinlikle katılıyorum değerleri arasında değişmektedir. Ölçeğin iç geçerlik katsayısı

Alman örnekleme için .80, Hawaii örnekleme için .68 olarak bulunmuştur (Loo, 2002). Ölçeğin Yalçın (2006) tarafından hesaplanan Cronbach alfa içtutarlık katsayısı .72'dir (Sakallı-Uğurlu, Yalçın ve Glick, 2007). Bu uyarlama çalışmasında Genel Adil Dünya Ölçeği, Dünyaya İlişkin Varsayımlar ve Toplumsal İyi Oluş ve Duygu İklimi Ölçeği ile Toplumsal Duygu İklimi Envanteri'ninin ölçüt geçerliğini değerlendirmede Tez İzleme Komitesi'nin önerisi doğrultusunda kullanılmıştır. Adil dünya inancı, dünyanın adil bir yer olduğuna ve insanların hak ettikleri şeyleri yaşadıkları varsayımına dayanmaktadır. Adil dünya inancının bu içeriği göz önüne alınarak dünyaya ilişkin temel varsayımlarla benzer varsayımları (dünyanın iyi bir yer olduğu, kişilerin yaşamlarında kontrol sahibi oldukları v.b.) içerdiği görülmektedir. Ayrıca, kişinin yaşadığı topluma dair değerlendirmelerini içeren sosyotoplumsal iyi oluş da kapsamı dolayısıyla adil dünya inancıyla ilişkili olabilmektedir. Son olarak, duygu iklimlerini ortaya çıkaran sosyopolitik etmenler ve bir toplumda baskın olarak hissedilen duygu iklimleri de yaşanan dünyanın adil bir yer olarak değerlendirilmesini etkileyebilmektedir. Tüm bu nedenlerle Genel Adil Dünya İnancı Ölçeği (GADIÖ), DİVE, TDİE, DİÖ ve SİÖÖ'nün uyarlama çalışmasında ölçüt geçerliği değerlendirilmede kullanılmıştır.

İşlem

Türkçe'ye uyarlaması yapılacak olan Toplumsal Duygu İklimi Envanteri (Emotional Climate Questionnaire) (de Rivera ve Yurtsever, 2010), Duygu İklimi Ölçeği (Emotional Climate Scale) (Paez ve ark., 1997), sosyotoplumsal iyi oluşu değerlendiren Sosyotoplumsal İyi Oluş Ölçeği (Social Well-Being Scale) (Keyes, 1998) ve dünyaya ilişkin varsayımlara yönelik bilgi edinmeyi amaçlayan Dünyaya İlişkin Varsayımlar Envanteri'nin (World Assumptions Questionnaire) (Kaler, 2009) Türkçe'ye çevirisi 3 uzman klinik psikolog, 1 uzman sosyal psikolog ve 1 dilbilim uzmanı tarafından

gerçekleştirilmiştir. Social Well-Being Scale’ın orijinal formunda, kişilerin hem dâhil oldukları sosyal gruplara hem de içinde yaşadıkları topluma yönelik değerlendirmeler yapmalarının istendiği maddeler bulunmaktadır. Ancak, bu çalışmanın amacı doğrultusunda ölçeğin tüm maddeleri, kişilerin içerisinde yaşadıkları toplumu ifade edecek şekilde uyarlanmış (sosyal grubu ifade eden kelimler yerine toplum kelimesi kullanılmıştır) ve sosyotoplumsal iyi oluşu değerlendirmede kullanılabilecek bir araç olarak düşünülmüştür.

Araştırmada kullanılmasına karar verilen ölçekler Ekler’de görüldüğü üzere bir araya getirilerek bir form hazırlanmıştır. Bu formun başında yer alan Bilgilendirme ve Onam kısmında araştırmanın amacı ve çalışmaya katılımın gönüllülük esasına dayandığı, bireysel bir değerlendirme yapılamayacağı, yanıtların toplu bir şekilde değerlendirileceği belirtilmiştir. Katılımcılara, tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden biri olan, örneklemin belirli özellikler dolayısıyla sınırlı olmadığı durumlarda, maliyet ve uygulama elverişliliği açısından psikoloji araştırmalarında en sık kullanılan yöntem olan, gönüllülük esasına göre çalışmaya katılmayı kabul eden herkesin örnekleme dâhil edildiği kolayda örnekleme (convenience sampling) yoluyla ulaşılmıştır.

Veri toplama işlemi bireysel olarak uygulanan ve katılımcılara kapalı zarf ile verilen kağıt-kalem testi ve çevrimiçi veri toplama olmak üzere iki yolla gerçekleştirilmiştir. Her iki aşamada da sıra etkisinin önüne geçebilmek için ölçekler katılımcılara farklı sıralarda sunulmuştur. Katılımcıların 92’si veri toplama bataryasını kağıt-kalem testi yöntemiyle, 256’sı ise çevrimiçi veri toplama yöntemi ile yanıtlamıştır. Veri toplama işlemi Kasım 2018 ile Haziran 2019 arasında gerçekleştirilmiş ve ölçekleri yanıtlamak yaklaşık 15-20 dakika sürmüştür.

ÖLÇEK UYARLAMA ÇALIŞMASI İKİNCİ AŞAMA: DOĞRULAYICI FAKTÖR ANALİZİ (DFA)

YÖNTEM

Araştırma Evreni ve Örneklem

Uyarlama çalışmasının ikinci aşaması olan Doğrulayıcı Faktör Analizi, bu çalışmanın nicel araştırmasının yürütüldüğü örnekleme gerçekleştirilmiştir.

Nicel araştırma için 18-65 yaş arası toplam 905 katılımcıdan veri toplanmış ancak verilerin istatistiksel analizlere uygun hâle getirilmesi için gerçekleştirilen veri temizleme işlemlerinin ardından 742 katılımcının yanıtları veri setinde yer almıştır.

Analiz aşamasına geçilmeden önce boş değerlerin, uç değerlerin incelenmesi (Z puanı ve Mahalonobis değerinin Chi-Square tablosundaki ilgili değerle karşılaştırılması yolu ile), normal dağılım varsayımlarının test edilmesi (Kolmogorow-Smirnov ve çarpıklık-basıklık değerlerinin incelenmesi), doğrusallık varsayımının incelenmesinin (Scatterplot grafiği) ardından bazı katılımcıların yanıtları veri setinden çıkarılarak veriler analize uygun hâle getirilmiştir.

Uyarlama çalışmasının ikinci aşamasının örnekleme, 18-65 yaş aralığında ($ort.=31.59$, $ss.=10.53$) Türkiye'nin farklı şehirlerinde yaşayan (örn., Ankara, İstanbul, İzmir, Erzurum, Bursa, Aydın, Antalya, Adana, Bartın, Eskişehir, Mardin, Diyarbakır, Muğla, Sakarya, Malatya, Zonguldak, Artvin v.b.) toplam 747 katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcıların %58.8'ini kadınlar, %41.2'sini erkekler oluşturmuştur. Katılımcılara ilişkin sosyo-demografik özelliklere Tablo 6'da yer verilmiştir.

Tablo 6. Ölçek Uyarlama Çalışması - İkinci aşama (DFA) katılımcılarının sosyodemografik özellikleri

	N=747	Yüzde %
Cinsiyet		
Kadın	439	58.8
Erkek	308	41.2
Eğitim		
İlköğretim mezunu	9	1.2
Lise mezunu	50	6.7
Yüksekokul mezunu	56	7.5
Üniversite öğrencisi/mezunu	450	60.2
Lisansüstü	181	24.2
Çalışma Durumu		
Çalışan	395	52.9
Çalışmayan	352	47.1
Medeni Durum		
Bekâr	435	58.2
Nişanlı/Sözlü	37	5
Evli	248	33.2
Dul/Boşanmış	27	3.6
Çocuk Sahibi Olma		
Evet	182	24.4
Hayır	565	75.6
Yaşanılan Bölge		
İç Anadolu	417	55.8
Marmara	110	14.7
Doğu Anadolu	32	4.3
Ege	93	12.4
Akdeniz	49	6.6
Karadeniz	39	5.2
Güneydoğu Anadolu	7	.9
Gelir Düzeyi		
Alt	33	4.4
Alt-orta	157	21
Orta	410	54.9

Tablo 6. Ölçek Uyarlama Çalışması - İkinci aşama (DFA) katılımcılarının sosyodemografik özellikleri

	N=747	Yüzde %
Üst-orta	132	17.7
Üst	15	2

Veri Toplama Araçları

Uyarlama çalışmasının ikinci aşaması olan doğrulayıcı faktör analizleri, çalışmanın nicel araştırmasından elde edilen veriler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla, veri toplama araçları, nicel araştırma aşamasının veri toplama araçlarıdır. Veri toplama araçlarına dair detaylı bilgilere nicel araştırmanın yönteminde yer alan veri toplama araçları başlığında yer verilmiştir. Veri toplama setinde yer alan ve çalışmanın bu aşamasında kullanılan değerlendirme araçları Dünyaya İlişkin Varsayımlar Envanteri (World Assumptions Questionnaire-WAQ) (Keler, 2009), Duygu İklimi Ölçeği (Emotional Climate) (Paez, 1997), Genel Adil Dünya İnancı Ölçeği (Yalçın, 2006), Toplumsal İyi Oluş Ölçeği (Social Well-Being Scale) (Keyes, 1998) ve Toplumsal Duygu İklimi Envanteri'dir (de Rivera ve Yurtsever, 2010). Bu değerlendirme araçları aynı zamanda uyarlama çalışmasının birinci aşamasında da kullanılmıştır.

İşlem

Kolayda örnekleme yolu ile ulaşılan katılımcılardan veri toplama işlemi çevrimiçi olarak Google Forms ile gerçekleştirilmiştir. Veri toplama işlemi, Mayıs 2023-Mart 2024 arasında gerçekleştirilmiş, doğrulayıcı faktör analizleri açık erişime izin veren R tabanlı JAMOVİ istatistik programıyla yürütülmüştür. JAMOVİ, erişime açık bir program olması ve kullanıcı dostu bir deneyim sunması, analiz bulgularının görselleştirilmesinin

kolay yorumlanabilir diğ er bir deyişle kolay raporlanabilir çıktılar vermesi dolayısıyla tercih edilmiştir.

Doğrulayıcı faktör analizlerinin gerçekleştirildiği verilerde veri toplama ve sürece dair işlem, nicel araştırma aşaması ile aynı olduğu için (aynı veri setinde gerçekleştirildiği için), detaylı bilgilere tekrar olmaması için nicel araştırma aşamasının İşlem başlığında yer verilmiştir.

ÖLÇEK UYARLAMA ÇALIŞMASI BULGULARI

BULGULAR

TOPLUMSAL DUYGU İKLİMİ ENVANTERİ'NİN (TDİE) TÜRKÇE FORMUNUN GEÇERLİK-GÜVENİRLİK BULGULARI

Geçerlik Bulguları

Yapı Geçerliği: Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA)

De Rivera ve Yurtsever tarafından 2010 yılında geliştirilmiş olan ve toplumsal duygu iklimini değerlendirmeyi amaçlayan Toplumsal Duygu İklimi Envanteri'nin yapı geçerliğini incelemek amacıyla Temel Bileşenler Analizi yapılmıştır. Söz konusu ölçeğin Türkçe formu 2010 yılında 10 ülkede gerçekleştirilen bir çalışma kapsamında Türkiye'de kullanılmış olmasına karşın (de Rivera ve Yurtsever, 2010), ölçeğin geliştiricilerinin önerileri doğrultusunda daha önce çevirisi yapılmış olan formun kullanılmamasına ve yapı geçerliğinin tekrar değerlendirilmesine karar verilmiştir.

Herhangi bir rotasyon kullanılmadan ve herhangi bir faktöre zorlanmadan yapılan ilk çözümlemede, ölçeğin özgün formundaki gibi özdeğeri 1'den büyük olan beş faktörlü bir yapı olduğu görülmüş, ancak eğim grafiği incelemesi (scree plot) daha az sayıda faktörlü bir yapının uygun olabileceğini düşündürmüştür. Nitekim, Varimax rotasyonlu beş faktöre zorlanarak gerçekleştirilen analiz sonucunda faktörlere giren maddelerin anlamlı bir yapı temsil etmediği, çok sayıda maddenin birden fazla faktöre yüklendiği, son faktöre ise yalnızca bir maddenin yüklendiği görülmüştür. Ardından, dört faktörlü bir çözümleme test edilmiş, o çözümlemede de benzer sorunlar olduğu görülmüştür.

Ölçeğin özgün formundan farklı olarak eğim grafiğinin işaret ettiği üç faktörlü yapıyı test etmek için Varimax rotasyonlu, bileşen yükü .30 olan ve 3 faktöre zorlanan çözümleme gerçekleştirilmiştir. Yapılan analiz sonrasında, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri .92 ve Barlett Sphericity testinde ki-kare değerinin anlamlı olduğu görülmüştür ($\chi^2 = 2979,061$ sd = 276, $p < .001$) ve üç faktörlü yapının toplam varyansın %46.58'ini açıkladığı bulunmuştur. Ölçeğin toplam 24 madde ve üç faktörden oluştuğuna karar verilmiştir.

“Korku” olarak isimlendirilen ilk faktör, toplumda düşünce ve ifade özgürlüğünün niteliğine, basın ve yayın organlarının haber yapabilme özgürlüğüne, protesto amaçlı şiddet içermeyen gösterilere katılma özgürlüğüne, gelecekle ilgili duyulan endişeye dair toplam 5 madde içermekte ve varyansın %19,72'sini açıklamaktadır.

Korku ikliminin aksine, toplumdaki bireylerin birbirileri ile etkileşime girme konusunda kendilerini özgür hissetmelerini, birbirlerine duydukları güveni, öngörülebilir bir gelecek tasarısı oluşturabilmelerini değerlendiren maddeleri içeren ikinci boyut **“Sosyal Güven ve Güvenlik”** olarak isimlendirilmiş ve bu boyuta 11 madde girdiği, bu boyutun varyansın %14.56'sını açıkladığı bulunmuştur.

Son boyut olan **“Umutsuzluk ve Öfke”**, bireylerin ve toplulukların arzuladıkları ve ulaşılabileceğine inandıkları gelişmelerin sosyopolitik uygulamalar kaynaklı engellenmesi dolayısıyla yaşanan duygulara dair 8 maddeyi içermektedir. “Umutsuzluk ve Öfke” alt boyutunun toplam varyansın %12.72'sini açıkladığı bulunmuştur.

Maddelerin bileşen yükleri ve güvenirlik katsayıları Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. Toplumsal Duygu İklimi Envanteri'nin (TDİE) Faktör Yapısı - AFA

	Faktör Yükleri			Madde Toplam r*
	1	2	3	
Korku				
20. İnsanlar, korku duymadan düşündüklerini açıkça söyleyebiliyorlar mı?***	0.82			.70
12. Gazeteciler ve basın, haber niteliğindeki her şeyi yayımlayabiliyor mu?***	0.73			.58
21. İnsanların çoğu, önem verdikleri bir konuda seslerini duyurabileceklerine inanıyor mu?***	0.69			.72
4. İnsanlar, protesto amaçlı barışçıl gösterilere katılmaktan korkuyor mu?	0.61			.63
13. İnsanlar, şiddet içermeyen yöntemlerin (oy kullanma, çevreye zarar vermeden yapılan barışçıl gösteriler) toplumsal adaleti arttırabileceğine güveniyor mu?***	0.58			.50
Sosyal Güven ve Güvenlik				
5. İnsanlar kendileri ve ailelerinin daha iyi bir yaşam sürmesini sağlayacak olanaklar olduğuna güven duyuyor mu?		0.65		.63
9. İnsanların çoğu, yaşadıkları toplumda onları umursayan başkalarının varlığına güven duyuyor mu?		0.64		.45
11. Farklı kuruluşlardaki insanlar, herkesin yararına olacak bir çözüm bulmak için birlikte çalışacak kadar birbirine güven duyuyor mu?		0.59		.55
7. Ülkedeki insanların çoğu, bazı çocukların içinde bulundukları zor koşulları anlayıp, durumlarının iyileştirilmesine katkıda bulunmak istiyor mu?		0.58		.28
17. Çoğu insan bir sorunları olduğunda yardım bulabilecekleri konusunda kendini güvende hissediyor mu?		0.57		.65

Tablo 7. Toplumsal Duygu İklimi Envanteri'nin (TDİE) Faktör Yapısı - AFA

	Faktör Yükleri			Madde Toplam r*
	1	2	3	
15. İnsanların çoğu, bir anlaşmazlık olduğunda şiddete başvurmaya kadar birbirlerine saygı duyuyor mu?		0.56		.60
1. İnsanların çoğu, kendileri ve aileleri için yeterince yiyecek, su, ilaç ve barınma imkânı olduğu ve gelecekte de bunlara sahip olmaya devam edecekleri konusunda kendilerini güvende hissediyor mu?		0.53		.54
14. İnsanlar, politik/siyasal sistemin toplum yararına kullanılacağı konusunda umutlular mı?		0.48		.69
3. İnsanlar, farklı politik grupların birbirlerine güvendiğine ve ülkenin ilerlemesi için birlikte çalışacağına inanıyor mu?		0.44		.46
19. Ülkedeki farklı politik, etnik ve dini gruplardan insanlar birbirine güven duyuyor mu?		0.36		.65
23. Ülkede, erkek ve kadınlar birbirlerini eşit görerek karşılıklı saygı duyuyor mu?		0.34		.63
Umutsuzluk ve Öfke				
16. İnsanlar, gelir dağılımının adil olmadığını düşündükleri için öfkeli mi?			0.70	.43
8. İnsanların çoğu, paraya ve güce sahip insanlara ayrıcalık tanındığını düşünerek kızgınlık duyuyor mu?			0.60	.27
10. İnsanlar, gelecekte olabileceklerden endişe ettikleri için güvende olmadıklarını hissediyor mu?			0.60	.59
24. Pek çok insan politik sistemde bozulma olduğunu düşündüğü için öfkeli mi?			0.60	.48
2. İnsanlar, şiddetin huzur içinde yaşamalarını engelleyecek düzeyde olması nedeniyle güvende olmadıklarını hissediyor mu?			0.60	.37

Tablo 7. Toplumsal Duygu İklimi Envanteri'nin (TDİE) Faktör Yapısı - AFA

	Faktör Yükleri			Madde Toplam r*
	1	2	3	
18. İnsanlar, suç işleyenleri cezalandırma konusunda adalet sisteminin iyi çalışmadığını düşündükleri için güvende olmadıklarını hissediyorlar mı?			0.58	.44
6. İnsanlar gidişatın daha iyi olacağı konusunda umutsuz mu?			0.47	.66
22. Ülkenin durumu, pek çok insanın ayrılmak isteyeceği kadar umutsuz mu?			0.32	.65
Açıklanan varyans (%)	19.72	14.56	12.72	
Özdeğer	7.64	2.25	1.39	
Cronbach Alfa	.80	.84	.78	.64

* $p < .001$

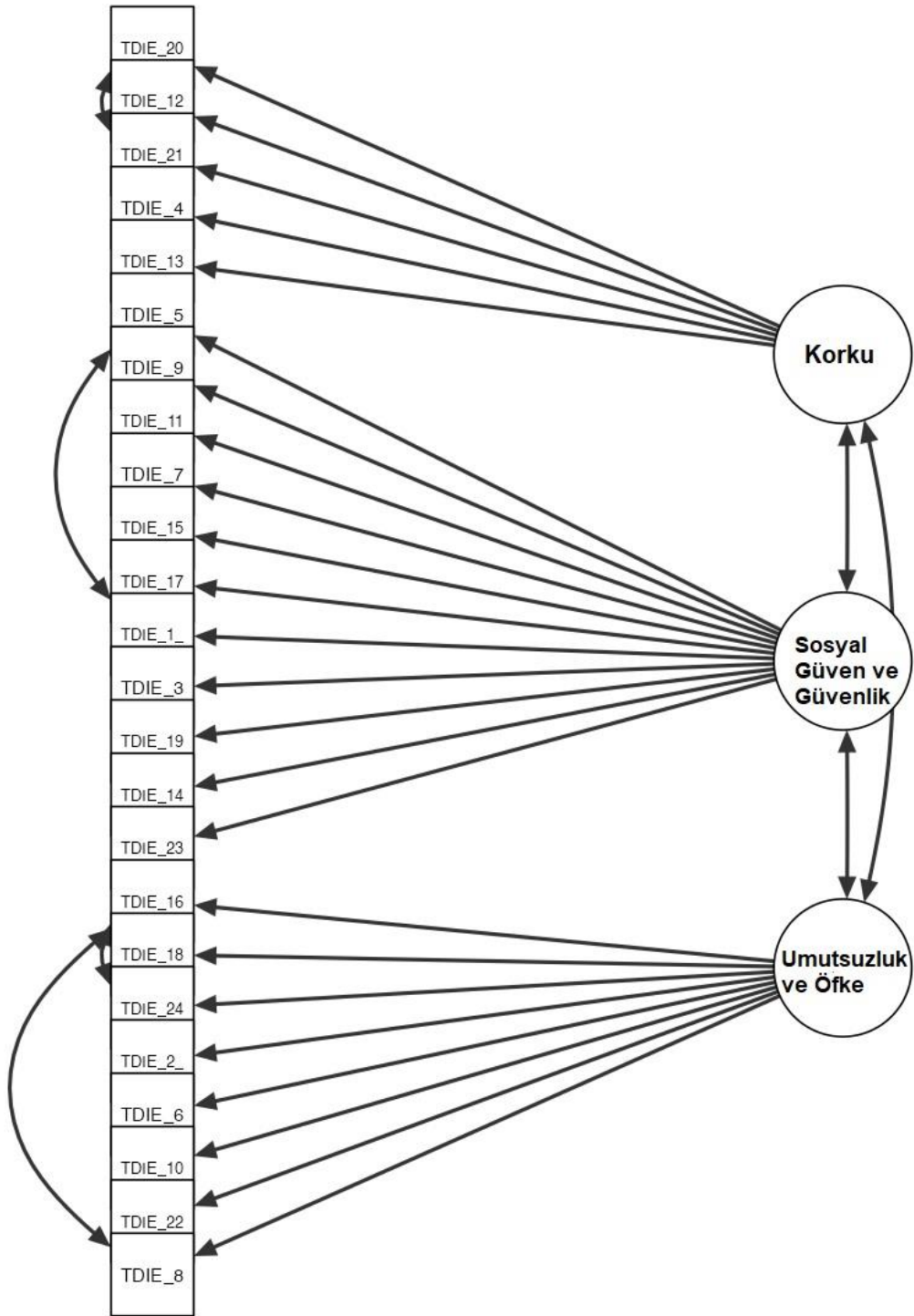
**ters kodlanan maddeler

Yapısal geçerliğin incelendiği analizlerde, söz konusu ölçeğin Türkçe formunun özgün ölçekten önemli ölçüde farklılaştığı görülmektedir. Özgün formu beş boyuttan (Güvenlik, Umutsuzluk, Öfke, Sosyal Güven, Korku) oluşan ölçeğin Türkçe formunda bazı alt boyutların birbiriyle iç içe geçtiği (örneğin sosyal güven ve güvenlik, umutsuzluk ve öfke), alt boyutlara giren maddelerin farklılaştığı, özellikle herhangi bir boyuta tek başına ya da birlikte yüklenen maddelerin ilk boyut olan korku ile gösterdiği ilişki dikkati çekmiştir. Bu bulgular, Tez İzleme Komitesi'nin görüş ve önerileri doğrultusunda değerlendirildikten sonra ölçeğin Türkçe formunun son hâline karar verilmiştir. Toplam 24 madde ve üç boyuttan oluşan ölçeğin Türkçe formunun kararlaştırılan son hâli, Cronbach alfa güvenirlik katsayıları ve madde bileşen yükleri yukarıda Tablo 7'de gösterilmektedir. Tabloda görüldüğü gibi, ölçeği oluşturan tüm maddelerin faktör yükleri .82 ile .32 arasında değişirken, ölçeğin Cronbach alfa güvenirlik katsayısının .64, alt

boyutlarının güvenilirlik katsayılarının ise .78 ile .84 arasında değiştiği bulunmuştur. Ölçeğin Türkçe formundan alınan puanların yükselmesi, toplumsal duygu ikliminin olumsuzlaşması anlamına gelmektedir.

Yapı Geçerliği: Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) Bulguları

Toplumsal Duygu İklimi Ölçeği'nin (SİÖÖ)'nin yapı geçerliğini sınamak için yukarıda bulguları paylaşılan açımlayıcı faktör analizinin yanı sıra doğrulayıcı faktör analizi (DFA) de gerçekleştirilmiştir. Yapılan ilk değerlendirmede model uyum iyiliği değerlerinden olan CFI ve TLI, alanyazın ölçütlerini karşılamadığından, JAMOVİ programının önerileri doğrultusunda modifikasyonlar gerçekleştirilmiştir. Modifikasyon önerileri doğrultusunda, madde 20 ile madde 21, madde 1 ile madde 5, madde 16 ile madde 24 ve madde 8 ile madde 16 arasında hata ilişkilendirmeleri yapılmıştır. TDİE'nin faktör yapısı Şekil 13'te gösterilmiştir. Şekilde görüldüğü gibi, TDİE'nin yapısı üç faktör ve 22 maddeden oluşmaktadır.

Şekil 13. Toplumsal Duygu İklimi Envanteri (TDİE) Faktör Yapısı – DFA

Hata ilişkilendirmelerinin ardından kurulan yapının doğrulandığı ve uyum iyiliği değerlerinin ise alanyazın ölçütleriyle paralellikler gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır

(Browne ve Cudeck, 1993; Byrene, 2010; Kline, 2015). Bu kapsamda ilgili bulgular Tablo 8 ve Tablo 9’da sunulmaktadır.

Tablo 8. Toplumsal Duygu İklimi Envanteri (TDİE) Madde Faktör Katsayıları - DFA

Faktör	Madde	Katsayı	SE	Z	p	Std. Katsayı
Korku	20	0.900	0.0428	21.03	< .001	0.725
	12	0.761	0.0433	17.58	< .001	0.621
	21	0.852	0.0396	21.49	< .001	0.732
	4	0.773	0.0477	16.20	< .001	0.581
	13	0.765	0.0524	14.60	< .001	0.533
Sosyal Güven ve Güvenlik	5	0.768	0.0381	20.14	< .001	0.682
	9	0.650	0.0530	12.26	< .001	0.451
	11	0.692	0.0445	15.55	< .001	0.554
	7	0.348	0.0548	6.35	< .001	0.244
	15	0.640	0.0396	16.16	< .001	0.571
	17	0.753	0.0401	18.78	< .001	0.645
	1	0.636	0.0434	14.66	< .001	0.529
	3	0.552	0.0380	14.52	< .001	0.522
	19	0.656	0.0422	15.54	< .001	0.554
	14	0.778	0.0403	19.33	< .001	0.659
	23	0.622	0.0440	14.14	< .001	0.510
Umutsuzluk	16	0.626	0.0487	12.87	< .001	0.485
	18	0.809	0.0580	13.97	< .001	0.517
	24	0.762	0.0484	15.76	< .001	0.575
	2	0.863	0.0632	13.66	< .001	0.507
	6	0.797	0.0424	18.80	< .001	0.660
	10	0.867	0.0417	20.82	< .001	0.716
	22	0.890	0.0550	16.18	< .001	0.587
	8	0.599	0.0463	12.91	< .001	0.485

Tablo 8’den görüldüğü üzere, modelin faktör yüklemeleri analizi “Korku”, “Sosyal Güven ve Güvenlik” ve Umutsuzluk ve Öfke” faktörleri için güçlü ve istatistiksel olarak anlamlı sonuçlara işaret etmektedir. Ölçeğin ilk boyutu olan “Korku” için, en yüksek standardize tahminin .73 ile madde 21, en düşük standardize tahminin ise .53 ile madde 13’e ait olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle, madde 21 “Korku” alt boyutuna

en yüksek katkıyı sağlarken, en düşük katkı yapan maddenin madde 13 olduğu görülmektedir. “Sosyal Güven ve Güvenlik” alt boyutuna en yüksek katkıyı yapan madde, .62 standardize tahmin değeri ile madde 5 olurken, madde 7, .24 standardize tahmin değeri ile en düşük katkıyı sunmaktadır. Ölçeğin üçüncü ve son alt boyutu olan “Umutsuzluk ve Öfke” faktörü için ise madde 10, .72 standardize tahmin değeri ile en yüksek katkıyı, madde 8 ve madde 10 ise .48 ile en düşük katkıyı vermektedirler. Tüm bu değerler, ölçek maddelerinin ölçeğe farklı düzeylerde anlamlı katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 9’da yer alan ve DFA’nın bir diğer adımı olan model uyum değerleri analizinin sonuçları incelendiğinde, TDİE için CFI değerinin .91, TLI değerinin ise .90 olarak hesaplandığı görülmektedir. Bu değerler, modelin genel olarak kabul edilebilir düzeyde uyum sağladığını göstermektedir (Browne ve Cudeck, 1993; Kline, 2015; Byrene, 2010). Standartlaştırılmış Kalan Kareler Ortalaması (SRMR), .04 değeri ile hataların düşüklüğüne işaret etmekte ve mükemmel model uyumunu desteklemektedir. RMSEA için elde edilen değer ise .05 olup, değer in %90 güven aralığı 0.05 ile 0.06 arasında yer almakta, bu değerler de modelin mükemmel bir uyum düzeyi sergilediğine işaret etmektedir. Modelin, birden fazla kez test edildiğinde ulaşılan en iyi değerler anlamına gelen AIC değeri 54548 ve BIC değeri 54912 olarak bulunmuş ve modelin uyumunun artması ve tutarsızlığın azalması sağlanmıştır. Son olarak, kurulan modele ilişkin χ^2/sd derecesinin belirtilen ölçütlere uyduğu ve anlamlı olduğu görülmüştür ($\chi^2/sd = 3.06; p < .001$). Tüm bu uyum ölçütü değerleri, modelin istatistiki olarak kabul edilebilir ve mükemmel düzeylerde uyum değerleri gösterdiğine işaret etmektedir (Browne ve Cudeck, 1993; Byrene, 2010; Kline, 2015. Tüm bu bulgular, TDİE’nin Türkçe formunun doğrulandığını göstermektedir.

Tablo 9. Toplumsal Duygu İklimi Envanteri (TDİE) Model Uyum İyiliği Değerleri - DFA

CFI	TLI	SRMR	RMSEA	RMSEA 90% CI		χ^2/sd	AIC	BIC
				Lower	Upper			
0.912	0.901	0.0451	0.0525	0.0482	0.0568	3.06***	54548	54912

*** $p < .001$

Ölçüt Bağıntılı Geçerlik Bulguları

TDİE'nin ölçüt bağıntılı geçerliğini belirleyebilmek için Tez İzleme Komitesi'nin önerisi doğrultusunda Genel Adil Dünya İnancı Ölçeği ile TDİE'nin toplam puan ve alt ölçek puanlarının korelasyonlarına bakılmış ve korelasyon değerlerine Tablo 10'da yer verilmiştir.

Tablo10. Toplumsal Duygu İklimi Envanteri (TDİE) Ölçüt Bağıntılı Geçerlik: Değişkenler arası korelasyonlar

	1	2	3	4	5
1. TDİE Toplam Puan	-	.71***	-.88***	.78***	-.46***
2. TDİE - Korku alt boyutu		-	-.54***	.50***	-.32***
3. TDİE – Sosyal Güven ve Güvenlik alt boyutu			-	-.45***	.50***
4. TDİE – Umutsuzluk ve Öfke alt boyutu				-	-.26***
5. Genel Adil Dünya İnancı Ölçeği Toplam Puan					-

*** $p < .001$

Tablo 10'da görüldüğü üzere, TDİE'nin toplam (sosyal güven ve güvenlik alt boyutuna giren maddelerin ters kodlanmasının ardından tüm maddelerin toplanmasıyla elde edilen puan) ve tüm alt boyut puanları ile Genel Adil Dünya İnancı Ölçeği puanları

arasındaki korelasyon katsayıları genel olarak beklendiği yönde ve anlamlıdır. Korelasyon katsayıları, TDİE toplam puanı ile TDİE alt boyutları için .88 ile .71 ($p<.001$) arasında değişmektedir. Genel Adil Dünya İnancı ile TDİE alt boyutları arasındaki korelasyon katsayıları ise -.32 ile .50 ($p<.001$) arasındaki değişirken, GADİÖ toplam puanı ile TDİÖ toplam puanı arasındaki korelasyon katsayısı -.46 ($p<.001$) olarak bulunmuştur.

Güvenirlilik Bulguları

TDİE'nin Cronbach alfa güvenirlik katsayıları toplam puan için .64, “Korku” alt boyutu için .80, “Sosyal Güven ve Güvenlik” alt boyutu için .84, “Umutsuzluk ve Öfke” alt boyutu için .78 olarak bulunmuştur. Bu değerler, ölçeğin güvenirliğinin yüksekliğine işaret etmektedir.

Güvenirliliğe işaret eden bir diğer gösterge olan madde-test korelasyonu değerlerinin ise Tablo 7’de görüldüğü gibi, .72 ile .27 arasında değiştiği görülmektedir ($p<.001$).

Son olarak, bir diğer güvenirlik göstergesi olan, TDİÖ'nün maddelerin tek ve çift olarak ayrılması ile hesaplanan ve iki yarım test güvenirliğine işaret eden korelasyon katsayısı $r = .61$ ($p<.001$) olarak bulunmuştur.

Özetle, yukarıda belirtilen tüm geçerlik-güvenirlik bulguları Toplumsal Duygu İklimi Envanteri'nin (TDİE) Türkçe formunun, toplumsal duygu iklimini belirlemede kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğuna işaret etmektedir. Ölçek, iki olumlu ve bir olumsuz alt boyuttan oluştuğu için toplam puan alırken olumlu alt boyut olan “Sosyal Güven ve Güvenlik” faktörüne giren maddelerin ters kodlanıp, ardından toplam puan alınması gerekmektedir. Ölçekten alınan toplam puanların artışı, toplumsal duygu ikliminin olumsuzlaşmasına işaret etmektedir.

TDİE'nin uyarlama çalışmasına yönelik tartışma, duygu iklimini ölçen bir diğer ölçek olan Duygu İklimi Ölçeği (DİÖ) ile birlikte ele alınacağından dolayı, ilgili tartışmaya DİÖ uyarlama bulgularının ardından, iki ölçeğin tartışmasını içerecek şekilde yer verilmiştir.

DUYGU İKLİMİ ÖLÇEĞİ'NİN (DİÖ) TÜRKÇE FORMUNUN GEÇERLİK- GÜVENİRLİK BULGULARI

Geçerlik Bulguları

Yapı Geçerliği: Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) Bulguları

Paez ve arkadaşları tarafından 1997 yılında geliştirilmiş olan ve toplumsal duygu iklimini değerlendirmeyi amaçlayan ve 10 maddeden oluşan Duygu İklimi Ölçeği'nin yapı geçerliğini incelemek amacıyla Temel Bileşenler Analizi yapılmıştır. Kişilerin yaşadıkları ülkedeki ekonomik durumu ile ülkenin genel atmosferini değerlendirmeleri istenen ilk 2 madde dışarıda tutularak 8 madde üzerinden analiz gerçekleştirilmiştir.

Herhangi bir rotasyon kullanılmadan ve herhangi bir faktöre zorlanmadan yapılan ilk çözümlemede, ölçeğin özgün formundaki gibi özdeğeri 1'den büyük olan 2 faktörlü bir yapı sergilediği, eğim grafiği incelemesinin de bu yapıyı desteklediği görülmüştür. Bu doğrultuda, Varimax rotasyonlu, bileşen yükü .30 olan ve 2 faktöre zorlanan çözümleme gerçekleştirilmiştir. Yapılan analiz sonrasında, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri .89 ve Barlett Sphericity testinde ki-kare değerinin anlamlı olduğu görülmüştür ($\chi^2 = 1180,47$, $sd = 28$, $p < .001$) ve 2 faktörlü yapının toplam varyansın %65'ini açıkladığı bulunmuştur.

“**Olumlu iklim**” olarak isimlendirilen ilk faktör yaşanan ülkedeki umut, güven, dayanışma, neşe ve ifade özgürlüğüne dair toplam 5 madde içermekte ve varyansın %36.57'sini açıklamaktadır. Korku, öfke ve mutsuzluğa dair 3 maddeyi içeren ve “**Olumsuz iklim**” olarak isimlendiren ikinci faktörün açıkladığı varyans ise %29.23'tür. Maddelerin bileşen yükleri ve güvenirlik katsayıları Tablo 19'da gösterilmiştir.

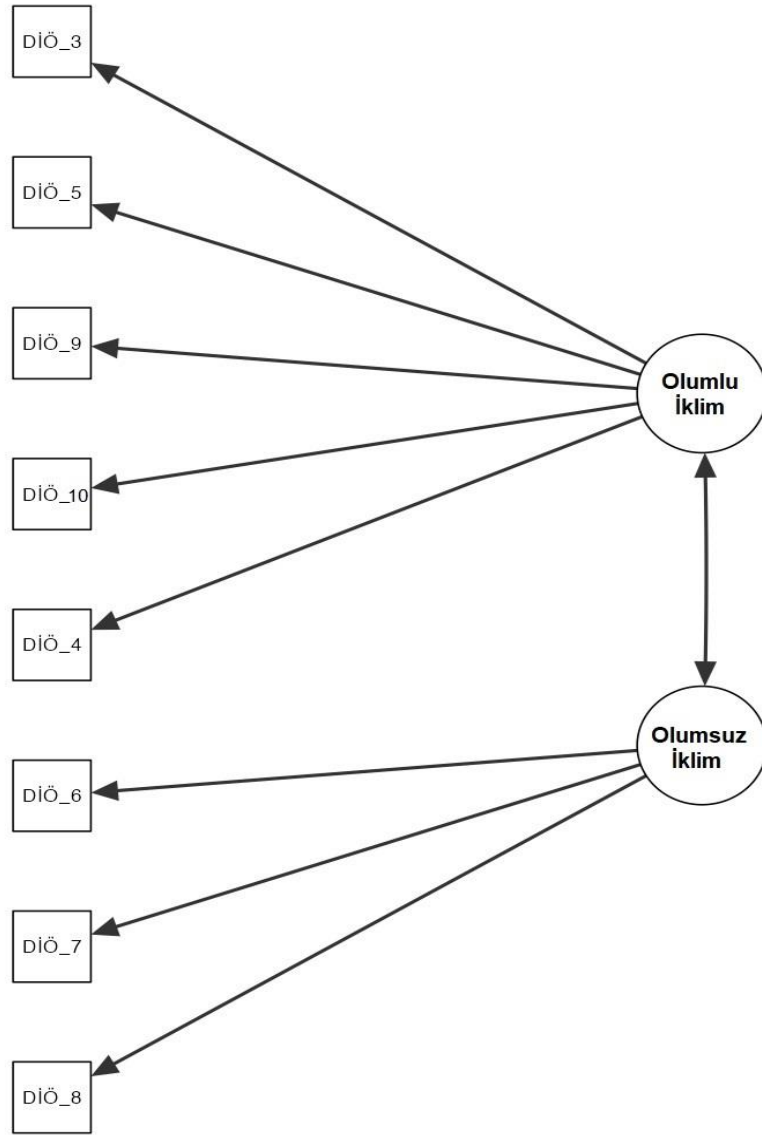
Tablo 11. Duygu İklimi Ölçeği'nin (DİÖ) Faktör Yapısı - AFA

	Faktör Yükleri	
	1	2
Olumlu İklim		
5. kurumlara güven duyuyor	.76	
9. neşeli hissediyor, güven ve memnuniyet duyuyor	.75	
3. umutlu	.75	
4. dayanışma ve ortak çaba gösteriyor	.75	
10. konuşma/ifade özgürlüğü hissediyor	.67	
Olumsuz İklim		
8. mutsuzluk, duyarsızlık hissediyor ve manevi güçlerini kaybediyorlar.		.85
7. öfke, düşmanlık hissediyor ve birbirlerine saldırganca davranıyor.		.83
6. korku ve endişe duyuyor		.77
Açıklanan varyans (%)	36.57	29.23
Özdeğer	4.23	1.04
Cronbach Alfa	.83	.82

Not: Ölçekte genel bir toplam puan alınmadığı ve dolayısıyla madde test korelasyonları 1'den farklılaşmadığı için bu değerlere yer verilmemiştir.

Yapı Geçerliği: Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) Bulguları

Duygu İklimi Ölçeği'nin yapı geçerliğini sınamak için yukarıda bulguları paylaşılan Açımlayıcı Faktör Analizi'nin yanı sıra Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) de gerçekleştirilmiş ve DİÖ'nün faktör yapısı Şekil 15'te sunulmuştur.

Şekil 14. Duygu İklimi Ölçeği (DİÖ) Faktör Yapısı - DFA

Şekil 14'te görüldüğü üzere DFA bulguları, DİÖ'nün iki faktörden oluşan sekiz maddelik bir yapı gösterdiğine işaret etmektedir. DİÖ'nün madde faktör katsayılarına ilişkin bulgulara Tablo 12'de, model uyum iyiliği değerlerine ise Tablo 13'te yer verilmiştir.

Tablo 12. Duygu İklimi Ölçeği'nin (DİÖ) Madde Faktör Katsayıları - DFA

Faktör	Madde	Katsayı	S.H.	Z	p	Std. Katsayı
Olumlu İklim	3	0.406	0.0274	14.8	< .001	0.611
	5	0.444	0.0245	18.1	< .001	0.728
	9	0.473	0.0301	15.7	< .001	0.641
	10	0.471	0.0351	13.4	< .001	0.557
	4	0.479	0.0356	13.4	< .001	0.558
Olumsuz İklim	6	1.032	0.0406	25.4	< .001	0.837
	7	1.060	0.0374	28.4	< .001	0.901
	8	1.018	0.0368	27.7	< .001	0.887

Tablo 13. Duygu İklimi Ölçeği (DİÖ) Model Uyum İyiliği Değerleri – DFA

RMSEA 90% CI								
CFI	TLI	SRMR	RMSEA	Lower	Upper	χ^2/sd	AIC	BIC
0.985	0.977	0.0313	0.0500	0.0332	0.0673	2.61***	11386	11498

*** $p < .001$

Tablo 12’de görüldüğü gibi tüm maddeler, dahil oldukları faktöre anlamlı katkıda bulunmaktadır ($p < .001$). “Olumlu İklim” faktörüne giren madde 3, madde 5, madde 9, madde 10 ve madde 4’ün DFA sonucunda elde edilen standardize katsayıları sırasıyla .61, .73, .64, .56 ve .56 olarak bulunmuştur, alt boyuta en yüksek katkıyı madde 5, en düşük katkıyı ise madde 10’un yaptığı görülmüştür. “Olumsuz İklim” faktörü için madde 6, madde 7 ve madde 8 göstergelerinin standardize katsayıları sırasıyla .84, .90 ve .89 olarak elde edilmiştir.

Tablo 13'te yer alan model uyum ölçütleri incelendiğinde ise, CFI'nın (Uyum İyiliği İndeksi) .98, TLI'nın (Tucker-Lewis İndeksi) 0.97 ve SRMR'nin (Standartlaştırılmış Kareler Ortalaması) .03 olarak elde edildiği görülmektedir. Bu değerler, mükemmel uyuma işaret etmektedir. DFA uyum ölçütlerinden bir diğeri olan RMSEA (Kök Ortalama Kare Hata Karesi Yaklaşımı) ise 0.05 olarak bulunmuş ve bu değer %90 güven aralığının .03 ile .07 arasında değiştiği görülmüş ve bu değer de mükemmel uyuma işaret eder olarak değerlendirilmiştir. Son olarak, AIC (Akaike Bilgi Kriteri) değeri 11386 ve BIC (Bayes Bilgi Kriteri) değeri 11498 olarak elde edilmiştir. Kurulan modele ilişkin χ^2/sd derecesinin belirtilen ölçütlere uyduğu ve anlamlı olduğu görülmüştür ($\chi^2/sd = 2.61$; $p < .001$). Tüm bu ölçütler, modelin veriye iyi uyduğunu gösteren yüksek uyum indeksleri (CFI ve TLI) ve düşük hata ölçütleri (SRMR ve RMSEA) ile modelin oldukça iyi bir uyuma sahip olduğuna işaret etmektedir. Özellikle CFI ve TLI değerlerinin .95'in üzerinde olması, modelin verileri iyi temsil ettiğini gösteren güçlü bir işaret olarak kabul edilmektedir. RMSEA değerinin %90 güven aralığının altı ve üst sınırları ise modelin tahminindeki belirsizliğin bir göstergesidir ve DİÖ'nin DFA sonucunda elde edilen değerler (.03 ile .07 arasında değişmesi) makul bir hata payı sunmaktadır.

Tüm bu bulgular sonucunda, Duygu İklimi Ölçeği'nin (DİÖ) Türkçe formunun doğrulandığı görülmektedir.

Ölçüt Bağıntılı Geçerlik Bulguları

Duygu İklimi Ölçeği'nin (DİÖ) ölçüt bağıntılı geçerliğini belirleyebilmek için Tez İzleme Komitesi'nin önerisi doğrultusunda Genel Adil Dünya İnancı Ölçeği ile TDİE'nin alt boyut puanlarının korelasyonlarına bakılmış ve elde edilen korelasyon değerlerine Tablo 14'te yer verilmiştir.

Tablo 14. Duygu İklimi Ölçeği (DİÖ) Ölçüt Bağıntılı Geçerlik: Değişkenler arası korelasyonlar

	1	2	3
1. DİE – Olumlu İklim	-	-.59***	.40***
2. DİE – Olumsuz İklim		-	-.31***
3. Genel Adil Dünya İnancı Ölçeği Toplam Puanı			-

*** $p<.001$

Tablo 14’te görüldüğü üzere, Duygu İklimi Envanteri’nin alt boyut puanları ile Genel Adil Dünya İnancı Ölçeği puanları arasındaki korelasyon katsayıları genel olarak beklendik yönde ve anlamlıdır. Yapılan analiz sonucunda, DİÖ’nün olumlu iklim alt boyutu ile olumsuz iklim alt boyutu arasındaki korelasyon $-.59$ ($p<.001$) olarak bulunmuştur Olumlu iklimin Genel Adil Dünya İnancı Ölçeği (GADIÖ) ile arasındaki korelasyon katsayısı $.40$; olumsuz iklim alt boyutunun GADIÖ ile korelasyonu $-.31$ ($p<.001$) olarak hesaplanmıştır.

Güvenirlik Bulguları

Duygu İklimi Ölçeği’nin güvenilirliğini değerlendirmek için ilk olarak alt boyutların Cronbach alfa güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır. Yapılan analiz sonucunda DİÖ’nin Cronbach alfa güvenilirlik katsayılarının “Olumlu İklim” alt boyutu için $.83$ ve “Olumsuz İklim” alt boyutu için $.82$ olduğu bulunmuştur.

Söz konusu ölçekten alınan genel bir toplam puan bulunmamaktadır. Bu durum, madde test korelasyonlarının 1’den farklılaşmayacağı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, güvenilirliğe işaret eden bir başka unsur olan madde-test korelasyon değerlerine

bakılamamıştır. Yine aynı gerekçe ve alt boyutlara giren madde sayılarının görece sınırlı olması dolayısıyla iki yarım test güvenilirliği korelasyon değerine de bakılamamıştır.

Özetle, yukarıda belirtilen bulgular ışığında Duygu İklimi Ölçeği'nin (DİÖ) Türkçe formunun, olumlu ve olumsuz iklimi ayrı ayrı değerlendirmede kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğu görülmektedir. Söz konusu ölçeğin ayrıca, görece az sayıda madde içermesi dolayısıyla araştırmalarda uygulama kolaylığı sağlayabileceği de düşünülmektedir. Ölçekten alınan genel bir toplam puan bulunmamakta, olumlu ve olumsuz iklim puanları ayrı ayrı kullanılmaktadır.

TARTIŞMA - TOPLUMSAL DUYGU İKLİMİ ENVANTERİ (TDİE) VE DUYGU İKLİMİ ÖLÇEĞİ (DİÖ)

Ekolojik sistem bakış açısına göre birey, kendisini çevreleyen sistemlerle ilişki içerisinde, bu sistemlerden etkilenme ve bu sistemleri etkilemektedir (Bronfenbrennar, 1997). Bu anlamda bireyi etkileme potansiyeli olan sistemlerden birinin, içerisinde yer aldığı sosyopolitik bağlamın (ülke ve toplum) özellikleri olduğu söylenebilir.

Mevcut sosyopolitik bağlamın önemli özelliklerinden biri, kolektif düzeyde duyumsanan duygular oluşturabilmesidir. Alanyazında farklı isimlerle ele alınan kolektif duygulardan biri olan duygu iklimi, nesnel bir gerçeklik olarak deneyimlenen, bir ülke ve toplumun sosyal, ekonomik ve politik durumunu yansıtan olgudur (de Rivera, 1992; de Rivera ve Yurtsever, 2010). İçerisinde yaşanan makro bağlamın mevcut sosyopolitik durumu duygu iklimlerinin oluşumuna kaynak oluşturmakta, duygu iklimleri kişilerarası ilişkilere de yansımaktadır (de Rivera, 1992; de Rivera ve Paez, 2007). Ülkelerde baskın olarak hissedilen duygu iklimleri, psikososyal bağlam olarak işlev gösterdiği için psikolojik sağlık ve işlevsellik üzerinde çeşitli etkilerde bulunabilmektedir. Yapılan çalışmalarda olumlu ve olumsuz duygu iklimlerinin iyi oluş, stres, anksiyete, depresyon, yaşam doyumu, öznel duygulanımla ilişki gösterdiği görülmektedir (örn., Conejero ve Etxebarria, 2007; de Rivera, 1992; de Sousa ve ark., 2021). Ancak, yine de bu konuda yapılan çalışmaların son derece sınırlı olduğu, sosyopolitik etmenlerin psikolojik sağlık üzerindeki etkilerinin görece ihmâl edildiği dikkati çekmektedir. Türkiye’de ise duygu iklimi ve etkilerini ele alan bir çalışma olmadığı, bunun yanı sıra, duygu iklimini değerlendirmeyi sağlayan bir ölçüm aracı da bulunmadığı görülmüştür. Bu nedenlerle, en temelde toplumsal duygu ikliminin psikolojik sağlık üzerindeki etkisini incelemeyi hedefleyen bu tez çalışması kapsamında, alanyazında kullanılan ve duygu iklimini değerlendiren iki ölçüm aracının Türkçe’ye uyarlaması gerçekleştirilmiştir. Bu ölçekler,

de Rivera ve Yurtsever (2010) tarafından geliştirilmiş olan, özgün ismi “Emotional Climate Questionnaire” olan Toplumsal Duygu İklimi Envanteri (TDİE) ile Paez ve arkadaşları (2007) tarafından geliştirilen, özgün ismi “Emotional Climate Scale” olan Duygu İklimi Ölçeği (DİÖ)’dür.

a. Toplumsal Duygu İklimi Envanteri (TDİE)

Türkçe formu Toplumsal Duygu İklimi Envanteri (TDİE) olarak isimlendirilen ölçeğin uyarlama çalışması ile elde edilen faktör yapısı, özgün formdan önemli ölçüde farklılıklar taşımaktadır. Her iki formu da toplam 24 madde içeren ölçeğin özgün formu 5 boyuttan oluşmakta iken Türkçe formun 3 boyuttan oluştuğu görülmektedir.

Özgün form, “korku”, “sosyal güven”, “güvenlik”, “umutsuzluk/güvensizlik” ve “hükümete öfke” boyutlarından oluşurken Türkçe formda bazı boyutların iç içe geçtiği görülmüş, bazı maddelerin özgün faktör yapısından farklı olarak başka faktörlere yüklenmiş olduğu bulunmuştur. Gerçekleştirilen geçerlik-güvenirlilik analizi bulgularına göre Türkçe form, “korku”, “sosyal güven ve güvenlik”, “umutsuzluk ve öfke” olarak isimlendirilen üç boyuttan oluşmaktadır. Bu durum, çalışmanın gerçekleştiği dönemde Türkiye’nin sosyopolitik durumuna yönelik özgün bilgi sağlaması açısından önemlidir.

Türkçe formun faktör yapısı incelendiğinde dikkati çeken ilk bulgu, özgün formda iki ayrı boyut olan sosyal güven ile güvenliğin, Türkiye örneklemleri verilerine göre iç içe geçmesi ve tek bir boyutu oluşturması olmuştur. Sosyal güven, ülkedeki farklı politik, etnik ve dini grupların birbirine duyduğu güven düzeyini, ülkenin ilerlemesi için farklı görüş ve nitelikteki grupların birbiriyle çalışabileceğine dair inancı, ortak bir çözüm bulunması gerektiğinde farklı kuruluşlardaki kimselerin birbirine güven duyarak çalışabileceğine dair inancı, anlaşmazlık durumunda ülkedeki insanların şiddete başvurmayacak kadar birbirine güvenmesini, ülkedeki kadın ve erkeklerin birbirlerini eşit

görerek karşılıklı saygı duyduğunu içeren ve bir ülkedeki sosyal güven olgusuna işaret eden maddeler içermektedir. Güvenlik; yiyecek, barınma gibi temel ihtiyaçlara gelecekte de sahip olabileceğine yönelik inancı, insanların toplumda onları önemseyen diğerlerinin varlığına duyduğu inancı, gerek duyulduğunda yardım alınabileceğine dair güveni içermektedir. Bu iki boyutun içerikleri incelendiğinde ve Türkiye'nin sosyopolitik durumu göz önüne alındığında, bu iki faktörün iç içe geçmesinin anlaşılabilir olduğu düşünülmektedir. Türkiye'de toplumsal bağlam, kutuplaşmanın yoğun olduğu bir nitelik sergilemektedir. Nitekim, Türkiye'de Kutuplaşmanın Boyutları 2017 Araştırması ve Türkiye'de Kutuplaşmanın Boyutları 2020 Araştırması, Türkiye'de duygusal siyasal kutuplaşmanın yoğunluğuna dair önemli bulgular sunmaktadır (Türkiye'de Kutuplaşmayı Azaltmak İçin Stratejiler ve Araçlar Projesi TurkuazLab 2017). Bu kutuplaşma, toplumdaki farklılıkların daha keskin bir şekilde duyumsanmasına yol açıyor ve farklı sosyal ve politik grupların birbirine duyduğu sosyal güvenin azlığına etki ediyor olabilir. Dolayısıyla, duyumsanan yoğun kutuplaşma ve azalan sosyal güven, toplumdaki diğerlerinin varlığına duyulan güveni zedeliyor olabilir. Diğer bir deyişle, yoğun ve keskin toplumsal kutuplaşma, sosyal güven ve güvenliğin birbiriyle oldukça ilişkili olmasına yol açıyor olabilir.

Ölçeğin özgün formu ile Türkçe formunun farklılaştığı bir diğer nokta, özgün formda “umutsuzluk/güvensizlik” ve “hükümete öfke” alt boyutlarının Türkçe formda birleşerek “umutsuzluk ve öfke” boyutunu oluşturmasıdır. Umutsuzluk ve öfke birbirine eşlik eden iki duygu olarak düşünülebilir. Ölçekte umutsuzluk ve öfke boyutunu temsil eden maddelere bakıldığında, umutsuzluğa işaret eden maddelerin ülkenin gidişatına yönelik umutsuzluğu temsil ettiği; öfkeyi içeren maddelerin ise gelir adaletsizliği, politik sistemdeki bozulmalar, ayrımcılık, şiddet kaynaklı güvensizlik, adli sistemdeki bozulmalar gibi noktaları içerdiği görülmektedir. Dolayısıyla; ekonomik, politik, adli ve toplumsal sistemdeki bozulma algısının ülkenin geleceğine dair umutsuzluk yaratıyor

olması çok beklendik bir sonuçtur. Bu durum ayrıca, orijinal ölçekte kullanılan “hükümet (government)” kelimesinin karşılığı olarak uyarlanan versiyonda “politik/siyasal sistem” ifadesinin tercih edilmiş olmasından kaynaklanıyor olabilir. Çalışma, 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi’nin ardından ilân edildiği tarihten itibaren iki yıl geçerli olmuş olan Olağanüstü Hâl Dönemi (OHAL) döneminde gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle Türkçe formun çevirisinde hükümeti hedef alan olumsuz ifadeler, genel olarak politik ve siyasi sistemi ifade eder şekilde kullanılmıştır.

Ölçeğin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik bilgileri ise, Türkçe formun duygu iklimini değerlendirmede kullanılabilecek bir araç olduğunu ortaya koymaktadır. Bu noktada elde edilen bulgulara göre, alt boyutlardaki madde faktör yükleri, “korku” alt boyutu için AFA sonuçlarına göre .34 ile .53, DFA sonuçlarına göre .53 ile .72 arasında; “sosyal güven ve güvenlik” alt boyutu için AFA sonuçlarına göre .34 ile .65, DFA sonuçlarına göre .24 ile .68 arasında; “umutsuzluk ve öfke” alt boyutu içinse AFA sonuçlarına göre .32 ile .70, DFA sonuçlarına göre .48 ile .72 arasında değişmektedir. Bu bulgular, madde faktör yüklerinde ölçüm alınan zamandaki sosyopolitik gelişmelere bağlı olarak bazı değişimler olabileceğini düşündürmektedir.

Yapı geçerliğinin gücüne işaret edebilecek bir diğer gösterge olan ölçüt geçerlik bulguları, TDİE toplam alt boyut puanlarının Genel Adil Dünya İnancı Ölçeği (GADIÖ) ile beklendik yönde ve anlamlı ilişkiler gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu bulgulara göre, TDİE toplam puanı arttıkça (toplumsal iklimin olumsuzlaştığı anlamına gelmekte) adil dünya inancı azalmakta; korku iklimi arttıkça adil dünya inancı azalmakta; sosyal güven ve güvenlik iklimi arttıkça adil dünya inancı artmakta ve son olarak umutsuzluk ve öfke iklimi arttıkça adil dünya inancı azalmaktadır. Alanyazında doğrudan bu ilişkiyi ele alan bir çalışma bulunmamaktadır. Adil dünya inancı, dünyanın adil bir yer olduğuna ve insanların hak ettikleri şeyleri yaşadıkları varsayımına dayanmaktadır. Dolayısıyla,

yaşanılan ülkedeki duygu iklimi ve bu iklimi ortaya çıkaran olumlu ya da olumsuz sosyopolitik etmenlerini adil dünya inancını etkilemesi beklendik bir sonuçtur. Dolayısıyla bu bulgular, TDİE'nin yapı geçerliğini destekler yönde görünmektedir.

Son olarak TDİE'nin Cronbach alfa değeri (.64) iç tutarlık güvenilirliğinin görece düşük olabileceğini işaret etmesine karşın, alt boyutların iç tutarlık katsayıları “korku” iklimi için .80, “sosyal güven ve güvenlik” için .84 ve “umutsuzluk ve öfke” iklimi için .78 olarak, diğer bir deyişle yüksek güvenilirliğe işaret eder şekilde bulunmuştur. Bu bulgular, TDİE kullanılırken alt boyutlar üzerinden de değerlendirmeler yapmanın önemli olabileceğini gösteriyor olabilir. Böylece, farklı duygu iklimlerinin özgün etkilerine dair de bilgi edinilmesi mümkün olacak, bu bulgular her bir duygu iklimi alanına önemli katkılar sağlayacaktır.

Özetle, yukarıda belirtilen tüm noktalardan hareketle, Toplumsal Duygu İklimi Envanteri (TDİE), gerek ilgili alanyazında gerekse ülkemizdeki bir boşluğu giderecek, duygu iklimleri ve etkilerine dair bilgileri genişletebilecek, geçerli ve güvenilir bir ölçüm olarak görülmektedir. Ancak, bu ölçek kullanılırken, ölçeğin değerlendirme yaptığı olgunun niteliği göz ardı edilmemelidir. Duygu ikliminin, mevcut sosyopolitik gelişmelere duyarlı bir olgu olduğu söylenebilir. Dolayısıyla TDİE kullanılırken, faktör yapısını yeniden test etmek ve veri setinin önerdiği faktör yapısı sonuçlarına göre kullanmak, elde edilecek sonuçların görece daha güvenilir olmasını sağlayabilir.

b. Duygu İklimi Ölçeği (DİÖ)

Duygu iklimi kavramı temelinde gerçekleştirilen bu tez çalışmasında, TDİE'nin yanı sıra alanyazında kullanılan bir diğer ölçüm aracı olan Duygu İklimi Ölçeği'nin (DİÖ)

(Paez ve ark., 2007) uyarlama çalışması gerçekleştirilmiş ve duygu iklimine dair çalışmalar yapmak isteyen araştırmacılar için seçenek oluşturulması hedeflenmiştir.

Duygu İklimi Ölçeği toplam 10 madde ve iki boyut içermektedir. Ölçeğin ilk iki maddesi herhangi bir boyutu temsil etmeyen, katılımcının, yaşadığı ülkenin mevcut ekonomik durumu ile genel atmosferini/ambiyansını değerlendirmesinin istendiği maddelerdir. Bu maddeler araştırmalarda betimleyici bir değişken olarak kullanılabilir. Ölçeğin kalan sekiz maddesi ise, olumlu ve olumsuz duygu iklimi olmak üzere iki boyutu oluşturmaktadır. Uyarlama çalışması bulguları, ölçeğin özgün yapısının Türkçe formunda da korunduğuna işaret etmektedir. Buna göre, ülkenin genel durumu dikkate alındığında insanların genelde kurumlara duydukları güvenin düzeyini; neşeli hissetme, güven ve memnuniyet duyma düzeyini; umutlu hissetme düzeyini; dayanışma ve ortak çaba gösterme düzeyini; konuşma ve ifade özgürlüğü hissetme düzeyini içeren “olumlu iklim” ile hissedilen memnuniyetsizlik, duyarsızlık düzeyini; öfke ve düşmanlık hissetme, birbirlerine karşı saldırganca davranma düzeyini, hissedilen korku ve endişeyi içeren “olumsuz iklim”, ölçeğin iki faktörlü yapısını oluşturmaktadır.

Ölçeğin geçerlik ve güvenirlik bulguları dikkate alındığında, söz konusu iki boyutun görece güçlü bir yapı sergilediği görülmektedir. İlk olarak madde yükleri değerlendirildiğinde AFA bulguları “olumlu iklim” alt boyutuna giren maddeler için yüklerin .67 ile .76, DFA bulguları madde yüklerinin .56 ile .73 arasında değiştiğini göstermektedir. “Olumsuz iklim” alt boyutu için ise madde yükleri, AFA bulgularına göre .77 ile .85, DFA bulgularına göre .84 ile .90 arasında değişmektedir. Bu bulgular ilgili alt boyutun ölçmek istediği şeyi içeren maddelerden oluştuğuna işaret ettiği yönünde yorumlanabilir.

Ölçeğin ölçüt geçerliği bulguları incelendiğinde ise, Genel Adil Dünya İnancı Ölçeği (GADIÖ) ile gerçekleştirilen analizlerde, her iki boyutun da adil dünya inancıyla

beklendik yönde (olumlu iklim için pozitif, olumsuz iklim için negatif) ve anlamlı ilişkiler gösterdiği görülmektedir. Dolayısıyla hem yapı hem de ölçüt geçerliği bulguları, her iki alt boyutun da geçerli ölçüm araçları olduğu bilgisini vermektedir.

Ölçeğin iç tutarlık katsayıları da (olumlu iklim için Cronbach alfa .83, olumsuz iklim için Cronbach alfa .82) her bir boyut için güçlü bir güvenilirliğin söz konusu olduğunu göstermektedir.

Özetle, toplam puan alınamaması dolayısıyla olumlu ve olumsuz iklim olarak toplumsal duygu iklimini ayrı ayrı iki boyutta değerlendirmeye olanak sağlayan DİÖ'nün Türkçe formu, geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olarak ilerideki gerçekleştirilecek çalışmalarda kullanılabilir. DİÖ, ölçek maddelerinin görece az oluşu ile, duygu ikliminin olumsuz ve olumlu boyutta değerlendirmenin amaçlandığı çalışmalarda bir avantaj yaratabilir ve TDİE'ne alternatif oluşturabilir.

DÜNYAYA İLİŞKİN VARSAYIMLAR ENVANTERİ’NİN (DİVE) TÜRKÇE FORMUNUN GEÇERLİK-GÜVENİRLİK BULGULARI

Geçerlik Bulguları

Yapı Geçerliği: Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) Bulguları

Çalışmanın bu aşamasında, Kaler (2009) tarafından temel varsayımları incelemek üzere geliştirilmiş olan Dünyaya İlişkin Varsayımlar Envanteri’nin (DİVE) Türkçe formunun psikometrik özelliklerini belirlemek amacıyla bir dizi analiz yürütülmüştür.

Ölçeğin yapısal bileşenlerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiş olan temel bileşenler analizi öncesinde maddeler arasındaki korelasyon matrisinin faktör analizine uygunluğunu incelemek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerine bakılmış ve .86 olarak hesaplanan değer maddelerin faktörleşebilmeye uygun olduğuna işaret ettiği görülmüştür. Tüm korelasyon katsayılarının sıfır olduğu yönündeki null (boş) hipotezi incelemek amacıyla yapılan Barlett Sphericity testinde ki-kare değerinin .50’nin üzerinde ve anlamlı olması ($\chi^2 = 2694,66$, $sd = 231$, $p < .001$) değişkenler arasındaki ilişkiye işaret etmiştir. Ardından, Varimax rotasyonlu Temel Bileşenler Analizi gerçekleştirilmiştir. Herhangi bir faktör sayısına zorlanmadan yapılan ilk çözümlemede özdeğeri (eigenvalue) 1’in üzerinde olan beş faktör olduğu belirlenmiştir. Söz konusu değer yanı sıra faktör sayısını belirlemede dikkate alınabilecek bir başka yöntem olan eğim grafiği (scree-plot) incelemesinde de söz konusu ölçeğin beş faktörlü yapıya uygun olabileceği düşünülmüştür. Bu nedenle, bileşen yükü .30 seçilerek beş faktöre zorlanarak Varimax rotasyonlu yeni bir Temel Bileşenler Analizi yürütülmüş ve analiz sonucunda beş faktörün toplam varyansın %58.85’ini açıkladığı bulunmuştur. Ancak elde edilen faktörler ve bu faktörlere giren maddeler incelendiğinde son faktöre giren maddelerin (madde 22, madde 6, madde 3, madde 2, madde 4) diğer faktörlere de yüklendiği, son faktördeki madde yüklerinin düşük olduğu ve o boyutun kuramsal olarak anlamlı bir

yapıya işaret etmeyebileceği, özgün yapıyla benzer şekilde dört faktörlü yapının daha uygun olabileceği düşünülmüştür.

Varimax rotasyonlu ve dört faktöre zorlanarak yeni bir analiz yürütülmüş ve dört faktörün varyansın %53.67'sini açıkladığı bulunmuştur. Bütün maddelerin faktör yükleri .34 ile .82 arasında değiştiği görülmüştür. Varyansın %17'sini açıklayan ilk faktör **“İnsanların Güvenirliği ve İyiliği”** (8 madde), %14.96'sını açıklayan ikinci faktör **“İnsanların Anlaşılabilirliği ve Öngörülebilirliği”** (5 madde), %11.22'sini açıklayan **“Güvende Olma ve İncinebilirlik”** (4 madde) ve son olarak %10.20'sini açıklayan **“Olayların Kontrol Edilebilirliği”** (5 madde) olarak isimlendirilmiştir.

Ölçeğin özgün formunda “Güvenirlik ve İncinebilirlik” alt boyutunda yer alan madde 8 (*“İnsanlar genellikle sandıklarından daha az güvendedirler”*) ile madde 16'nın (*“İnsanlar güvende olduklarını zannederek kendilerini kandırıyorlar”*) özgün formdan farklı olarak uyarlama çalışmasında “İnsanların Güvenirliği ve İyiliği” alt boyutuna .53 ve .67 madde yükleri ile yüklendikleri görülmüştür. Söz konusu maddelerin temsil ettiği güvenilirlik olgusunun yalnızca dünyanın işleyişiyle değil aynı zamanda diğer insanlar kaynaklı olabileceği de düşünüldüğünden ilk boyuta (insanların güvenirliliği ve iyiliği) yüklenmesinin uygun olabileceği düşünülmüştür.

Analizde dikkati çeken bir diğer nokta “İnsanların Güvenirliği ve İyiliği” alt boyutuna yüklenen madde 4 (*“Benim için insanların söylediklerinin çoğunun altında başka anlamlar aramadan söyleneni olduğu gibi kabul etmek zordur”*) ile “Olayların Kontrol Edilebilirliği” alt boyutuna yüklenen madde 2'nin (*“Yaşadığım olaylar üzerinde kontrolüm olmadığını hissediyorum.”*) görece düşük madde yükü ve communality değerine sahip olmasıdır (Madde 4 için madde yükü .34 ve communality değeri .22; Madde 2 için madde yükü -.36 ve communality değeri .22). Söz konusu değerler bu maddelerin çıkarılabileceğini düşündürmüş ve maddeler çıkarılarak analiz yeniden

gerçekleştirilmiştir (bu karar daha sonra DFA bulguları ile de desteklemiştir). Nitekim maddeler atıldıktan dört boyutun açıkladığı toplam varyans %57.56'ya, ilk boyutun açıkladığı varyans %18.70'e, ikinci boyutun varyansı %16.29'a, üçüncü boyutun varyansı %12.17'ye ve son boyutun varyansı %10.40'a yükselmiş; madde yüklerinin de yükselerek .52 ile .83 arasında değiştiği görülmüştür. 20 madde üzerinden yapılan analizde Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerinin .86; Barlett Sphericity testinde ki-kare değerinin anlamlı olduğu görülmüştür ($\chi^2 = 2570,37$, $sd = 190$, $p < .001$). Uyarlama çalışması için gerçekleştirilen analizlerin ardından ölçeğin Türkçe formunun 20 maddeden oluşan 4 faktörlü bir yapı temsil ettiğine karar verilmiştir. Maddelerin bileşen yükleri ve Cronbach alfa güvenirlik katsayıları Tablo 15'te gösterilmiştir. Tablo 15'te görüldüğü gibi, bütün maddelerin faktör yükleri .52 ile .83 arasında değişmektedir. Ölçeğin Cronbach alfa güvenirlik katsayısının .86 ve alt boyutların güvenirlik katsayılarının ise .86 ile .67 arasında değiştiği bulunmuştur. Ölçekten alınan puanların yükselmesi varsayımların bozulması anlamına gelmektedir.

Tablo 15. Dünyaya İlişkin Varsayımlar Envanteri'nin (DİVE) Faktör Yapısı - AFA

					Madde Toplam r*
Faktör Yükleri					
	1	2	3	4	
İnsanların Güvenirliği ve İyiliği					
<i>(Trustworthiness and Goodness of People)</i>					
9. İnsanların genel olarak iyi olduklarına inanırım.**	0.83				.53
12. İnsanlar genellikle güvenilirdir.**	0.81				.60
1. İnsanların çoğuna güvenilebilir.**	0.77				.54
15. İnsanların çoğuna güvenilemez.	0.75				.67

Tablo 15. Dünyaya İlişkin Varsayımlar Envanteri'nin (DİVE) Faktör Yapısı - AFA

	Faktör Yükleri				Madde Toplam r*
	1	2	3	4	
16. İnsanlar, güvende olduklarını zannederek aslında kendilerini kandırıyorlar.	0.68				.66
8. İnsanlar genellikle sandıklarından daha az güvendedirler.	0.54				.59
22. İnsanların söyledikleri ile yaptıkları genellikle birbirinden farklıdır.	0.53				.58
İnsanların Anlaşılabilirliği ve Öngörülebilirliği (Comprehensibility and Predictability of People)					
21. İnsanların davranışlarını önceden kestirebilmek çok zor olabilir.		0.81			.64
17. İnsanların neyi neden yaptıklarını anlamak zordur.		0.79			.64
14. Başka birinin davranışlarının altında yatan nedenleri tam olarak bilmek zordur.		0.74			.60
7. İnsanlar çoğunlukla öngürülemez (öncede tahmin edilemez) şekilde davranır.		0.70			.48
5. Başkalarının ne düşündüğünü bilmek çok zordur.		0.68			.53
Güvende Olma ve İncinebilirlik (Safety and Vulnerability)					
13. İnsanların yaşamları aniden alt üst olabilir.			0.83		.48
19. Başıma kötü şeyler gelme olasılığı her zaman var.			0.79		.43
6. Herkesin başına kötü bir şey gelebilir.			0.71		.39
11. Yarın ne olacağını asla bilemezsin.			0.53		.51
Olayların Kontrol Edilebilirliği (Controllability of Events)					
18. Yaşadığım şeylerin çoğu ben öyle olmasını istediğim için oldu.**				0.78	.41

Tablo 15. Dünyaya İlişkin Varsayımlar Envanteri'nin (DİVE) Faktör Yapısı - AFA

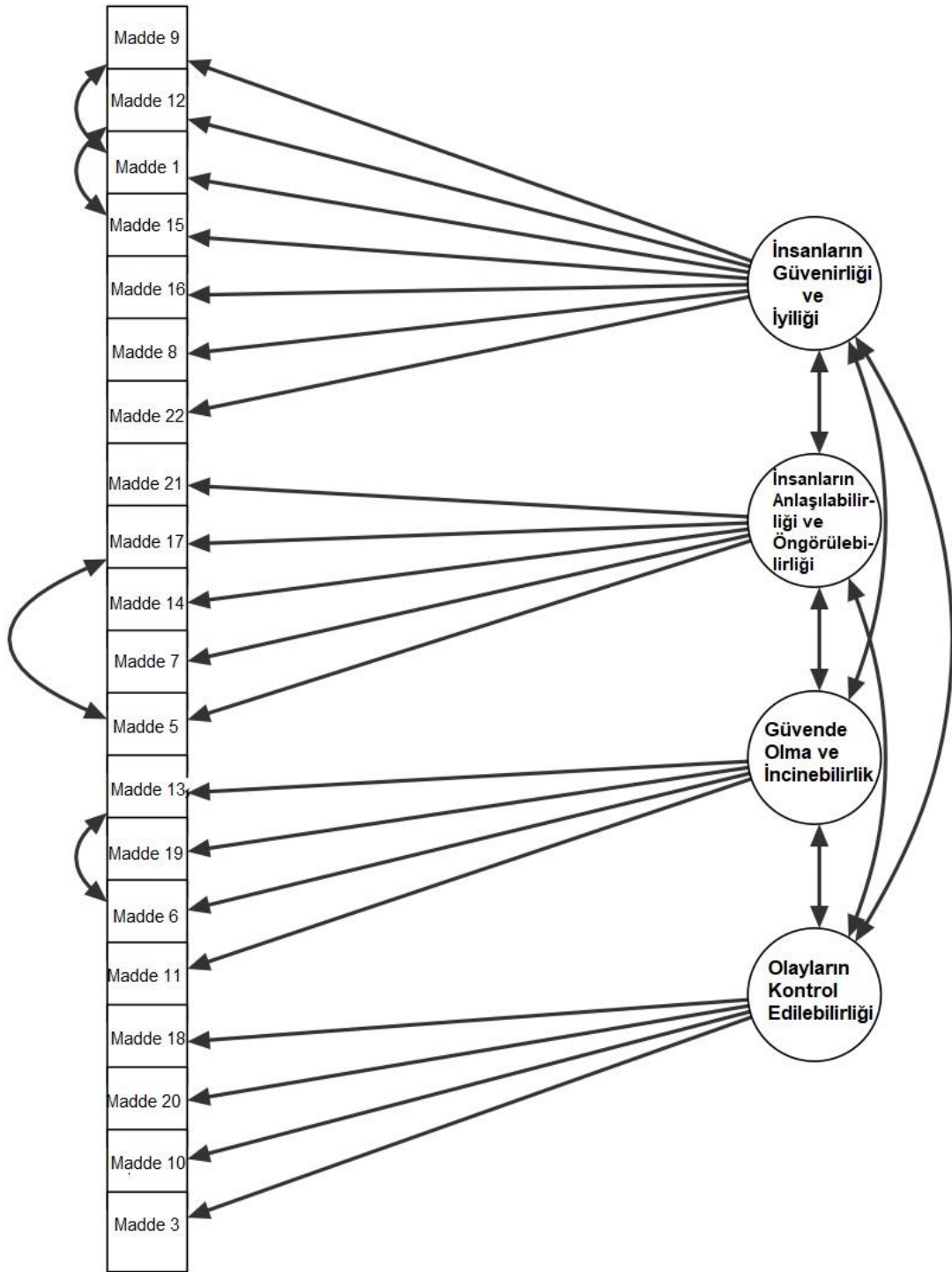
	Faktör Yükleri				Madde Toplam r*
	1	2	3	4	
20. Hayatımdaki olayların nasıl olacağını belirlemek en nihayetinde benim elimde.**				0.76	.39
10. Hayatımda karşılaşılabileceğim şeyler üzerinde büyük ölçüde kontrol sahibiyim.**				0.68	.41
3. İnsan, hayatında neler olacağını genellikle bilebilir.**				0.52	.48
Açıklanan varyans (%)	18.70	16.29	12.17	10.40	
Özdeğer	5.76	2.29	1.89	1.60	
Cronbach Alfa	.86	.83	.74	.67	.86

* $p < .001$

**ters kodlanan maddeler

Yapı Geçerliliği: Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) Bulguları

Dünyaya İlişkin Varsayımlar Envanteri'nin (DİVE) yapı geçerliğini sınamak için yukarıda bulguları paylaşılan açımlayıcı faktör analizinin (AFA) yanı sıra doğrulayıcı faktör analizi (DFA) gerçekleştirilmiştir. Yapılan ilk çözümlemede model uyum indeks sonuçları dikkate alındığında AFA bulgularının da önerdiği gibi özgün formdaki madde 2 ve madde 4'ün çıkarılması gerektiği bulunmuştur. Bu maddeler çıkarıldıktan sonra analiz tekrar gerçekleştirilmiş ve bulgulara Şekil 15'te yer verilmiştir.

Şekil 15. Dünyaya İlişkin Varsayımlar Envanteri (DİVE) Faktör Yapısı - DFA

Şekil 15'te görüldüğü gibi, DİVE'nin Türkçe formu 22 madde ve dört faktörden oluşan bir yapı sergilemektedir. Doğrulamalı faktör analizinin ilk çözümlemesinde model uyum iyiliği değerlerinin alanyazındaki ölçütleri karşılamadığı, CFI ve TLI değerlerinin .90'ın üstünde, SRMR değerinin ise .08'den düşük olmadığı görülmüştür. Bu nedenle, JAMOVİ programı tarafından önerilen model modifikasyonları uygulanmıştır. Önerilen bu modifikasyonlar kapsamında madde 6 ile madde 13, madde 5 ile madde 17, madde 15 ile madde 12, madde 9 ile madde 1'in hata ilişkilendirmeleri modele uygulanmıştır. Gerçekleştirilen madde ilişkilendirmelerinin ardından modelin doğrulandığı bulunmuş, DİVE'nin madde faktör katsayılarına ilişkin bulgulara Tablo 16'da, model uyum iyiliği değerlerine ise Tablo 17'de yer verilmiştir.

Tablo 16'dan görüleceği gibi "İnsanların Güvenirliği ve İyiliği" faktörü altına giren maddelerden faktöre en yüksek katkıyı .79 standardize tahmin değeri ile madde 15, en düşük katkıyı ise .74 standardize tahmin katsayısı ile madde 9 vermektedir. Ölçeğin ikinci faktörü olan "İnsanların Anlaşılabilirliği ve Öngörülebilirliği"ne en fazla katkı sağlayan madde, .82 standardize kestirim değeri ile madde 17 olurken, en düşük katkıyı sağlayan .64 standardize kestirim değeri ile madde 5'tir. Üçüncü faktör olan "Güvende Olma ve İncinebilirlik"te madde 13 ve madde 6 sırasıyla .78 ve .45 standardize tahmin değerleri ile en yüksek ve en düşük etkiyi gerçekleştirmektedir. Son olarak, ölçeğin son boyutu olan "Olayların Kontrol Edilebilirliği" faktöründe madde 3 ve madde 18 sırasıyla .63 ve .55 standardize kestirim değerleri ile en düşük ve en yüksek katkıyı oluşturmaktadır.

Tablo 16. Dünyaya İlişkin Varsayımlar Envanteri (DİVE) Madde Faktör Katsayıları - DFA

Faktör	Madde	Katsayı	S.H.	Z	p	Std. Katsayı
İnsanların Güvenirliği ve İyiliği	9	0.594	0.0490	12.12	<.001	0.471
	12	0.672	0.0448	14.99	<.001	0.584
	1	0.613	0.0415	14.77	<.001	0.559
	15	1.056	0.0477	22.16	<.001	0.791
	16	0.910	0.0460	19.79	<.001	0.716
	8	0.626	0.0482	12.98	<.001	0.515
	22	0.648	0.0420	15.40	<.001	0.574
	21	0.899	0.0406	22.12	<.001	0.740
İnsanların Anlaşılabilirliği ve Öngörülebilirliği	17	1.020	0.0413	24.67	<.001	0.815
	14	0.919	0.0436	21.06	<.001	0.710
	7	0.797	0.0423	18.81	<.001	0.652
	5	0.863	0.0491	17.59	<.001	0.641
Güvende Olma ve İncinebilirlik	13	0.760	0.0385	19.74	<.001	0.783
	19	0.652	0.0406	16.04	<.001	0.620
	6	0.428	0.0440	9.73	<.001	0.450
	11	0.808	0.0535	15.11	<.001	0.615
Olayların Kontrol Edilebilirliği	18	0.682	0.0564	12.08	<.001	0.549
	20	0.737	0.0525	14.04	<.001	0.621
	10	0.700	0.0489	14.33	<.001	0.604
	3	0.742	0.0518	14.32	<.001	0.626

Tablo 17. Dünyaya İlişkin Varsayımlar (DİVE) Model Uyum İyiliği Değerleri - DFA

				RMSEA 90% CI		χ^2/sd	AIC	BIC
CFI	TLI	SRMR	RMSEA	Lower	Upper			
0.918	0.900	0.0597	0.0602	0.0550	0.0655	3.71***	42927	43274

***p<.001

Ölçeğin faktör yapısına dair bulguların ardından, model uyum ölçütleri incelendiğinde Tablo 17'deki uyum ölçütleri değerlerinden görüldüğü gibi, CFI (Uyum İyiliği İndeksi) .92, TLI (Tucker-Lewis İndeksi) ise .90 olarak bulunmuş ve bu değerlerin kabul edilebilir uyum değerlerine işaret ettiği görülmüştür. Diğer bir uyum değerlerinden olan SRMR (Standartlaştırılmış Kalan Kareler Ortalaması) .06 olarak, RMSEA (Kök Ortalama Kare Hata Karesi Yaklaşımı) değeri ise .06 olarak bulunmuş, bu değer %90 güven aralığının .06 ile .07 arasında değiştiği görülmüştür. SRMR ve RMSEA'nın .08'den küçük olması modelin kabul edilebilir uyum değerine işaret ettiğini göstermektedir. Son olarak, AIC (Akaike Bilgi Kriteri) 42927 ve BIC (Bayes Bilgi Kriteri) 43274 olarak bulunmuş ve bu değerler modelin uyumluluğunun yüksekliği ve tutarlılığının düşüklüğünün bilgisini vermiştir. Kurulan modele ilişkin χ^2/sd derecesinin belirtilen ölçütlere uyduğu ve anlamlı olduğu saptanmıştır ($\chi^2/sd = 3.71$; $p < .001$). Tüm bu uyum ölçütü değerleri, modelin istatistiki olarak kabul edilebilir düzeyde uyum değerleri gösterdiğine işaret etmektedir (Browne ve Cudeck, 1993; Byrne, 2010; Kline, 2015).

Ölçüt Bağıntılı Geçerlik Bulguları

DİVE'nin ölçüt bağıntılı geçerliğini belirleyebilmek için Genel Adil Dünya İnancı Ölçeği ile DİVE'nin toplam puan ve alt ölçek puanlarının korelasyonlarına bakılmış ve korelasyon değerlerine Tablo 18'de yer verilmiştir.

Tablo 18. Dünyaya İlişkin Varsayımlar Envanteri (DİVE) Ölçüt Bağıntılı Geçerlik:
Değişkenler arası korelasyonlar

	1	2	3	4	5	6
1. DİVE Toplam Puan	-	.81***	.74***	.61***	.59***	-.37***
2. DİVE- İnsanların Güvenirliği ve İyiliği alt boyutu		-	.37***	.35***	.33***	-.47***
3. DİVE- İnsanların Anlaşılabilirliği ve Öngörülebilirliği alt boyutu			-	.36***	.30***	-.10
4. DİVE- Güvenlik ve İncinebilirlik alt boyutu				-	.17***	-.10
5. DİVE- Olayların Kontrol Edilebilirliği alt boyutu					-	-.29***
6. Genel Adil Dünya İnancı Ölçeği Toplam Puan						-

p<.001

Tablo 18’den görüldüğü üzere, DİVE’nin toplam ve alt boyut puanları ile Genel Adil Dünya İnancı Ölçeği puanları arasındaki korelasyon katsayılar genel olarak beklendik yönde ve anlamlıdır. Burada dikkati çeken bulgu, DİVE’nin “İnsanların Anlaşılabilirliği ve Öngörülebilirliği” alt boyutu ile “Güvenlik ve İncinebilirlik” alt boyutlarının Genel Adil Dünya İnancı Ölçeği toplam puanı ile anlamlı ilişki göstermemesi olmuştur. Bu bulgu, insanların güvenirliği ve olayların kontrol edilebilirliğine dair değerlendirmelerin insanların anlaşılabilirliği ve dünyanın güvenirliğine kıyasla adil dünya varsayımı ile daha güçlü ilişki gösterebiliyor olabileceğini düşündürmektedir.

Güvenirlik Bulguları

DİVE'nin Cronbach alfa güvenirlik katsayıları toplam puan için .86, “İnsanların Güvenirliği ve İyiliği” alt boyutu için .86, “İnsanların Anlaşılabilirliği ve Öngörülebilirliği” alt boyutu için .83, “Güvende Olma ve İncinebilirlik” alt boyutu için .74 ve “Olayların Kontrol Edilebilirliği” alt boyutu için .67 olarak bulunmuştur. Bu değerler, ölçeğin özgün formundaki değerlere oldukça yakındır (özgün formda değerler .82 ile .74 arasında değişmektedir).

Ölçeğin güvenirliğine dair daha fazla bilgi edinebilmek için madde-toplam korelasyon değerlerine bakılmış ve sonuçlara ölçeğin AFA bulgularında yer alan Tablo 15'te yer verilmiştir. Tablo 15'ten görülebileceği gibi, DİVE toplam puanı ile maddeler arasında beklenen yönde ve anlamlı ilişkiler bulunmakta, korelasyon değerleri .39 ile .66 ($p<.001$) arasında değişmektedir.

Güvenirliğe ilişkin bir başka yöntem olan yarıya bölme yöntemine göre, DİVE'nin tek ve çift maddeleri arasındaki iyi yarım test korelasyon değeri $r = .73$ ($p<.001$)'tür.

Özetle, Dünyaya İlişkin Varsayımlar Envanteri'nin (DİVE) (Kaler, 2009) Türkçe uyarlaması kapsamında gerçekleştirilen tüm bu analizlerin ardından, ölçeğin Türkçe formunun 20 madde ve dört faktörlü bir yapı sergilediği; temel varsayımları değerlendirmede kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğu görülmüştür. Ölçekten alınan toplam puanların artışı, dünyaya ilişkin varsayımların bozulduğu anlamına gelmektedir.

TARTIşMA - DÜNYAYA İLİşKİN VARSAYIMLAR ENVANTERİ (DİVE)

Kişiler, kendilerini, diğeri insanları ve dünyayı yorumlama ve anlamada, dünyaya ilişkin temel varsayımlar olarak isimlendirilen bir takım bilişsel setler kullanmaktadırlar (Janoff-Bulman, 1989; Kauffman, 2002). Bu varsayımlar, diğeri insanlara ve dünyaya dair inanç ve beklentileri yansıtmaktadır (Janoff-Bulman, 1989). Janoff-Bulman (1989) tarafından alanyazına kazandırılan bir olgu olan varsayımlar temelde üç gruba ayrılmaktadır: Dünyanın iyiliğı, dünyanın anlamlılığı ve kendilik değeri. Üç grupta kümelenen bu varsayımlar, dünyanın iyi bir yer olduğına, kötölüklerin az olduğına; insanların temelde iyi, yardımsever ve nazik olduğına; insanların hak ettiklerini yaşadıklarına, davranışların yaşanılan sonuçları belirlediğıne; kişinin kendisini iyi, değeri ve ahâklı olarak algılaması gerektiğıne ve bunun bir doğurgusu olarak kötü talihten korunacağına dair inançları içermektedir.

Dünyaya ilişkin varsayımların bu içeriğı göz önüne alındığında özellikle olumsuz yaşantıların bu temel varsayımları bozabileceğı akla gelmektedir. Nitekim, alanyazında travmatik olayların temel varsayımlarla ilişkisi sıklıkla ele alınan konulardan biridir (örn., Harris ve Valentiner, 2002; Janoff-Bulman, 1989; Matthews ve Marwit, 2004; Tomic ve Helgeson, 2002; Walker ve ark., 2011). Bu çalışmaların yanı sıra, bozulan varsayımların diğeri psikolojik güçlükler üzerindeki etkisi de çeşitli çalışmalarla incelenmektedir (örn., Bodvarsdottir ve Elklit, 2004; Elklit ve diğeri, 2007; Floyd ve ark., 2013; Lilly ve diğeri, 2011; Solomon ve ark., 1997). Dünyaya ilişkin temel varsayımlara dair yapılan bu çalışmalar, temel varsayımların genel olarak psikolojik sağıkla ilişkili bir değeri olabileceğini ortaya koymaktadır.

Ancak, bu konuda yapılan çalışmalarda, kimi zaman tutarsız sonuçlar elde edilebildiğı dikkati çekmektedir. Bu durum, kullanılan ölçme aracıyla ilgili bazı soru işareti doğurmaktadır. Bu durum, temel varsayımları değeriendirmede sıklıkla

kullanılan, Janof-Bullman tarafından 1989 yılında “World Assumptions Questionnaire” (Türkçe ismi, Dünyaya İlişkin Varsayımlar Ölçeği –DİVÖ) ismiyle geliştirilmiş olan ölçeğe dair soru işaretleri oluşturmaktadır (Kaler ve ark., 2008). Nitekim, Kaler ve arkadaşları (2008), Janof-Bullman’ın (1989) ölçeğinin kesitsel ve boylamsal çalışmalarda görece zayıf psikometrik özellikler sergilediğini, bu ölçeğin kullanıldığı çalışmalarda görece tutarsız sonuçlar elde edildiğini belirtmişler ve yeni bir temel varsayım ölçeğine gerek olabileceğini öne sürmüşlerdir. Bu doğrultuda, dünyaya dair temel varsayımları değerlendirmek için Kaler (2009) tarafından yeni bir ölçüm aracı gerçekleştirilmiş ve bu tez çalışmasında da bu ölçüm aracının Türkçe uyarlaması gerçekleştirilmiştir.

Dünyaya İlişkin Temel Varsayımlar Envanteri (DİVE) olarak isimlendirilen bu yeni ölçüm aracının Türkçe formunun psikometrik özellikleri belirlemek için gerçekleştirilen uyarlama çalışmasında ölçeğin özgün formu ile benzer şekilde dört faktörlü bir yapı yapısı sergilediği ancak toplam madde sayısının değiştiği bulunmuştur. Özgün formu 22 maddeden oluşan ölçeğin Türkçe formu 20 maddelik bir yapı sergilemiştir. Analiz sonuçlarına göre ölçek, “insanların güvenilirliği ve iyiliği”, insanların anlaşılabilirliği ve öngürülebilirliği”, “güvende olma ve incinebilirlik”, “olayların kontrol edilebilirliği” boyutlarını içermekte; geçerlik ve güvenirlik bulguları, dünyaya ilişkin varsayımları değerlendirmede kullanılabilecek bir ölçüm aracı olduğunu ortaya koymaktadır.

Ölçekte insanların güvenilirliği ve iyiliği boyutuna giren maddeler göz önüne alındığında bu boyutun, insanların temelde iyi ve güvenilir olduğuna, diğerlerine güven duyulabileceğine dair inançları yansıttığı görülmektedir. Bu alt boyut, Janof-Bullman’ın (1989) ölçeğindeki iyilik alt boyutuyla görece benzerlik taşısa da çeşitli yönlerden de farklılaşmaktadır. Janof-Bullman’ın (1989) ölçeğinde iyilik alt boyutu, ağırlıklı olarak dünyanın iyi bir yer olduğuna dair ifadeler içerirken, diğer insanların temelde iyi

olduğuna dair varsayıma daha az vurgu yapmaktadır. DİVE’deki “güvelirlik ve iyilik” alt boyutu ise daha çok diğer insanların iyi ve güvenilir olduğuna dair maddeler içermektedir.

“İnsanların anlaşılabilirliği ve öngörülebilirliği”ne giren maddelere bakıldığında ise bu alt boyutun, insanların davranışlarının genel olarak anlaşılabilir, öngörülebilir olduğuna ve bir bilinmezliğin söz konusu olmadığına dair inançları yansıttığı düşünölmektedir. Bu alt boyut, insanlara yönelik bir belirsizliğin söz konusu olmadığını göstermektedir. Janof-Bullman’ın (1989) ölçeğinde, doğrudan benzer bir varsayımı açık şekilde ölçümleyen bir faktör bulunmamaktadır.

Güvende olma ve incinebilirlik boyutu ise, genel olarak güvende hissetmemeye dair ifadeleri içermekte; kişilerin başına her an kötü olaylar gelme olasılığı olduğunu, herkesin başına kötü şeyler gelebileceğini, yarının öngörülemez olduğunu vurgulayarak insanların incinebilir oluşunu nitelemektedir. Bu alt boyut, Janof-Bullman’ın (1989) ölçeğindeki rastlantısallık boyutundaki bazı benzerlikler taşımaktadır.

Son boyut olan olayların kontrol edilebilirliği faktörü ise, kişilerin yaşadıkları ve başlarına gelen olayların belirleyicisinin yine kendisi olduğunu, yaşamlarının gidişatıyla ilgili kontrol sahibi olduklarını yansıtmaktadır. Bu alt boyut, Janof-Bullman (1989) ölçeğindeki kontrol varsayımını temsil eden “kontrol” alt boyutuyla benzerdir.

Yukarıdaki bilgi ve karşılaştırmalardan da görölebileceği gibi uyarlaması bu çalışmada yapılan Dünyaya İlişkin Varsayımlar Envanteri (DİVE), ölkemizde temel varsayımları değerlendirmek için kullanılan ve Türkçe formu Yılmaz (2008) tarafından geliştirilen Janof-Bullman’ın (1989) ölçeğinden (DİVÖ-Dünyaya İlişkin Varsayımlar Ölçeği) kimi noktalarda farklılaşabilmekte ya da bazı benzerlikler taşımaktadır.

Bu anlamda dikkati çeken ilk nokta, Janof-Bullman’ın (1989) ölçeğinin aksine DİVE’de kendilik değeri varsayımının doğrudan temsil edilmediğidir. Kendilik değeri

varsayımı temel olarak üç grup inancı içermektedir. İlk grup inanç, bireyin kendisini ne derece iyi, ahlâklı ve değerli olarak algıladığını belirtir. Bireyler, olumlu kendilik algısına sahip olduğunda adil bir dünyada incinmez olduklarını düşünmektedirler (Janof-Bullman, 1989; Yılmaz, 2008). İkinci grupta ise kendilik kontrolü söz konusudur ve kişinin yaşadığı sonuçları kontrol etmek için gerekli olan şeyleri yapıp yapmamasını temsil eder. Son inanç grubu ise, şanslı bireylerin yaşamda genel olarak iyi sonuçlar elde ettiğini belirtir (Janof-Bullman, 1989, 1992; Yılmaz, 2008). Doğrudan kendilik varsayımını vurgulayan maddeler bulunmayan DİVE'deki "güvenlik ve incinebilirlik" alt boyutunun, kendilik varsayımının, olumlu kendilik değerine sahip kişilerin adil dünyada incinmez olduklarına dair inancı içeren yönüyle görece benzerlik taşıdığı yorumu yapılabilir.

Dikkati çeken bir diğer nokta ise, ağırlıklı olarak dünyanın iyi bir yer olduğunu vurgulayan ve Janof-Bullman'ın (1989) ölçeğinde "iyilik varsayımı" boyutuyla temsil edilen unsurun DİVE'de doğrudan bir alt boyutla temsil edilmediği, ölçeğin bütününe dünyanın iyi bir yer olduğu varsayımını örtük şekilde yansıttırıyor olabileceğidir. Diğer bir deyişle, insanlar temelde iyi ve güvenilir olduğu (insanların güvenilirliği ve iyiliği), anlaşılabilir ve öngörülebilir olduğu (insanların anlaşılabilirliği ve öngörülebilirliği), genel olarak güvende olduğumuz (güvenlik ve incinebilirlik) ve başımıza gelen olayları kontrol edebildiğimiz (olayların kontrol edilebilirliği) için dünya iyi bir yer olarak algılanıyor olabilir. Yani, dünyanın iyiliği ölçeğin genelinde temsil ediliyor olabilir.

İki ölçeğin karşılaştırmasında dikkati çeken bir diğer nokta ise Janof-Bullman'ın (1989) ölçek alt boyutlarının farklı varsayım gruplarını içerir şekilde düzenlenmiş olduğudur. Örneğin, rastlantısallık alt boyutu, "insanlar doğaları gereği arkadaşlık ve nezaketten uzaktır", "insanlar bir başka insana ne olduğunu umursamazlar" gibi diğer insanlara yönelik maddelerle birlikte "hayatımızın gidişatı büyük ölçüde tesadüflere bağlıdır", "yaşam tesadüflere bağlı belirsizliklerle doludur", "kötü olaylar insanlara

tesadüfî olarak denk gelir” gibi rastlantısallığa işaret eden maddeleri birlikte içermektedir. Dolayısıyla, bir alt boyutun içerisinde birbiriyle ilişkili olabilecek ancak farklı unsurların temsil ediliyor oluşu görülmektedir. Bu durum psikometrik yönden bir zayıflık olarak düşünülebilir. DİVE’de ise alt boyut içerikleri karmaşıklıktan uzak, aynı yapıyı temsil ediyor gibidir. İki ölçeğin tüm madde ve alt boyutları karşılaştırıldığında DİVE’nin görece daha sade ve karmaşıklıktan uzak bir yapı sergilediği yorumu yapılabilir.

Son olarak iki ölçek geçerlik ve güvenirlik bulguları açısından karşılaştırıldığında, Janof-Bullman’ın ölçeği DİVÖ’nün uyarlama çalışmasında Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .70 olarak bulgulanırken (Yılmaz, 2008), DİVE’nin Türkçe formunun iç tutarlık katsayısının .84 olarak bulunduğu görülmektedir. DİVÖ’nün alt boyut iç tutarlık katsayıları .13, .47, .57, .58, .59 ve .85 iken; DİVE’nin alt boyutlarının iç tutarlık katsayıları .86, .83, .74, .67 olarak hesaplanmıştır. Son olarak, DİVÖ’yü oluşturan altı faktörün varyansın %52.41’ini açıkladığı bulunurken, DİVE’nin dört faktörünün varyansın %57.56’sını açıkladığı bulunmuştur. Her ne kadar bu değerler istatistiki olarak geçerli bir karşılaştırma sonucuna işaret etmese de, iki ölçeğin psikometrik özelliklerine dair fikir vermesi açısından paylaşılmıştır.

Uyarlanan ölçeğin diğer psikometrik özelliklerine bakıldığında öncelikle maddelerin yüklendikleri boyutlardaki faktör yükü dikkati çekmektedir. Maddelerin faktör yükleri, yüklendikleri madde ile ilişkiyi gösteren; yüksek faktör yüklerinin, maddenin yüklendiği faktör ile güçlü ilişki gösteriyor olduğunu ortaya koyan değerlerdir (Tabachnick ve Fidell, 2013). AFA bulgularına göre .52 ile .83; DFA bulgularına göre .45 ile .82 arasında değişen görece yüksek faktör yükleri faktörlerin ölçmek istedikleri şeyi ölçme gücünün yüksek olduğuna işaret etmektedir. Ölçeğin gösterdiği güçlü yapı geçerliğinin yanı sıra, Genel Adil Dünya İnancı (GADIÖ) ile sınanan ölçüt geçerliği bulguları da DİVE’nin alt boyutları ile GADIÖ arasında genel olarak beklendik yönde

(negatif) ve anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer bir deyişle, dünyaya ilişkin varsayımlar bozuldukça adil dünya inancı sarsılmaktadır. Bunun istisnalarını “olayların kontrol edilebilirliği” ve “güvenlik ve incinebilirlik” alt boyutları ile GADİÖ’nün anlamlı ilişki göstermemesi oluşturmaktadır (ilişkiler beklendik yönde ancak anlamlı değil). Güvenlik ve incinebilirlik alt boyutunun içeriği, kişinin yaşamda başına her an kötü bir şey gelme olasılığını yansıtmaktadır. Dolayısıyla, adil dünya inancına sahip olsak da olmasak da rasyonel şekilde düşünüldüğünde, yaşamda her an kötü şeylerle karşılaşılması olasılığı bulunmaktadır. Bu nedenle söz konusu ilişkinin anlamlı çıkmamış olabileceği yorumu yapılabilir. Olayların kontrol edilebilirliği alt boyutu da benzer bakış açısından hareketle adil dünya inancıyla ilişki göstermemiş olabilir. Özellikle Türkiye gibi beklenmedik olumsuz toplumsal olayların sıklıkla gerçekleştiği bir ülkede (bu çalışmanın verilerinin toplandığı dönemdeki terör saldırıları, darbe girişimi, OHAL, adalet algısını sarsan toplumsal deneyimler de göz önüne alındığında), olayların kontrol edilebilirliği ve öngörülebilirliği varsayımı güçlü ve adil dünya inancını yansıtan varsayımlar olmayabilir.

Özetle, yukarıda belirtilen tüm noktalardan hareketle, Dünyaya İlişkin Varsayımlar Envanteri (DİVE), görece az madde ve alt boyut sayısı (20 madde ve 4 alt boyut); daha steril alt boyut içeriği ve geçerlik ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğuna işaret eden bulgularıyla dünyaya ilişkin temel varsayımları değerlendirmede kullanılabilecek bir ölçüm aracı olarak görünmektedir.

SOSYOTOPLUMSAL İYİ OLUŞ ÖLÇEĞİ'NİN (SİÖÖ) TÜRKÇE FORMUNUN GEÇERLİK-GÜVENİRLİK BULGULARI

Geçerlik Bulguları

Yapı Geçerliği: Açımlayıcı Faktör Analizi Bulguları (AFA)

Keyes (2006) tarafından sosyal iyi oluş olgusunu değerlendirmek amacıyla geliştirilmiş olan ölçeğin maddelerinde yer alan ifadelerin toplumsal iyi oluşa göre uyarlanması ve sosyotoplumsal iyi oluşu değerlendirecek bir ölçüm aracı hâline getirilmesinin ardından, yapı geçerliğini incelemek amacıyla temel bileşenler analizi gerçekleştirilmiştir.

Öncelikle, faktör incelemesi için yapılan ilk çözümlemede Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri .90 ve Barlett Sphericity testinde ki-kare değerinin anlamlı olduğu görülmüştür ($\chi^2=4355,8166$, $sd=496$, $p<.001$) bulunmuştur. Varimax rotasyonlu temel bileşenler analizinin bulgularının özdeğeri (eigenvalue) 1'in üzerinde olan 8 faktöre işaret ettiği ancak eğim grafiği (scree-plot) incelemesinin 5 faktörlü yapıyı gösterebileceği görülmüştür. Faktör sayısına karar verebilmek için 6, 7 ve 8 faktörlü çözümler denenmiş; bu denemelerde aynı maddelerin farklı maddelere yüklendiği, bazı faktörlere yalnızca tek madde düştüğü görülmüştür. Dolayısıyla, eğim grafiğinin işaret ettiği 5 faktörlü yapıyı test etmek için Varimax rotasyonlu, bileşen yükü .30 olan ve 5 faktöre zorlanan çözümleme gerçekleştirilmiş ve toplam varyansın %51.18'sinin açıklandığı bulunmuştur. Madde 6 (*"Söyleyecek bir şeyim olduğunda yaşadığım toplumun beni ciddiye alacağını düşünmüyorum"*) madde yükü .30'un altında olduğu için herhangi bir faktöre yüklenmemiş, kalan maddelerin faktör yüklerinin ise .40 ile .80 arasında değiştiği görülmüştür. Madde yükleri ve communality değerleri birlikte değerlendirildiğinde

madde 9 (“İnsanların iyi yürekli olduğuna inanıyorum”), madde 15 (“Davranışlarım toplumun diğer bireylerini etkiler”), madde 23’ün (“Hukuk ve siyaset gibi toplumsal kurumların yaşamımızı daha iyi bir hâle getirdiğini düşünmüyorum”), madde 29’un (“Dünyanın nasıl işlediğini yalnızca bilim insanları anlayabilir”) ile madde 32 (“Yaşadığım dünyanın anlamaya değer olduğunu düşünüyorum”) görece düşük madde yükü ve communalıty değeri taşımaları dolayısıyla çıkarılmasına karar verilmiştir (bu karar daha sonra DFA bulguları ile de desteklenmiştir).

Çıkarılan maddelerin ardından 26 maddeden oluşan 5 faktörlü yapının Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri .90 ve Barlett Sphericity testinde ki-kare değerinin anlamlı olduğu görülmüş ($\chi^2 = 3705,398$ sd = 378, $p < .001$), faktörlerin tamamının toplam varyansın %57,79’unu açıkladığı bulunmuştur.

Bireyin toplumla kurduğu ilişkinin niteliğini ifade eden ve ilk faktör olan **“Toplumsal Bütünleşme”** (6 madde) varyansın %13,96’sini açıklamaktadır. **“Toplumsal Kabul”** olarak isimlendirilen ve bireyin toplumdaki diğer insanlara dair yaptığı değerlendirmeleri kapsayan ikinci faktör ise varyansın %13,68’ini açıklamakta ve 6 madde içermektedir. Üçüncü boyut olan ve bireyin toplum içerisindeki bireysel değeri ile ilgili ifadeleri içeren **“Toplumsal Katkı”** (5 madde) varyansın %10,16’sını açıklamaktadır. Toplumun gidişatı ve potansiyeline dair değerlendirmeleri içeren ve dördüncü faktör olan **“Toplumun Kendini Gerçekleştirme”** (6 madde) ise varyansın %12,90’ını açıklamaktadır. Son faktör olarak, dünyanın niteliği yapısı ve işleyişine dair ifadeleri içeren **“Toplumsal Anlamlılık”**ın (3 madde) ise varyansın %7,09’unu açıkladığı bulunmuştur.

Uyarlama çalışması için gerçekleştirilen analizlerin ardından ölçeğin Türkçe formunun 26 maddeden oluşan beş faktörlü bir yapı temsil ettiği ve sosyotoplumsal iyi oluş olgusunu değerlendirmede kullanılabilecek bir ölçüm aracı olduğuna karar

verilmiştir. Maddelerin bileşen yükleri ve güvenirlik katsayıları Tablo 19’da gösterilmiştir. Ölçekten alınan puanlar, sosyotoplumsal iyi oluşun artması anlamına gelmektedir.

Tablo 19. Sosyotoplumsal İyi Oluş Ölçeği'nin (SİÖÖ) Faktör Yapısı - AFA

						Madde Topla m r*
Faktör Yükleri						
1 2 3 4 5						
Toplumsal Bütünleşme (Social Integration)						
4. Kendimi toplumdaki diğer insanlara yakın hissediyorum.	0.80					.63
2. Kendimi toplumun önemli bir parçası gibi hissediyorum.	0.79					.68
7. Yaşadığım toplumdaki diğer insanların bana bir insan olarak değer verdiğine inanıyorum.	0.73					.63
3. Söyleyecek bir şeyim olduğunda, toplumdaki insanların beni dinleyeceğine inanıyorum.	0.73					.59
1. Kendimi toplum dediğim herhangi bir şeye ait hissetmiyorum.**	0.59					.59
5. Yaşadığım toplumu huzur kaynağı olarak görüyorum.	0.57					.61
Toplumsal Kabul (Social Acceptance)						
10. İnsanların ben-merkezci olduğuna inanıyorum.**		0.78				.55
12. İnsanların yalnızca kendileri için yaşadıklarını düşünüyorum.**		0.74				.59
11. İnsanlar bana güvenilir değilmiş gibi geliyor.**		0.74				.58

8. Diğer insanların güvenilmez olduğunu düşünüyorum.**	0.69	.59
13. İnsanların gün geçtikçe dürüstlükten uzaklaştıklarına inanıyorum.**	0.66	.57
14. İnsanların başkalarının sorunlarını önemsediklerini düşünüyorum.	0.41	.49
Toplumsal Katkı (Social Contribution)		
19. Yaptığım şeylerin topluma önemli katkısı olduğunu düşünüyorum.	0.76	.54
20. Topluma katkı sağlayacak önemli bir şeyim yokmuş gibi geliyor.**	0.75	.50
18. Topluma bir şeyler katacak zaman ya da enerjim yok.**	0.72	.53
17. Günlük olarak yaptığım şeyler, yaşadığım toplum için dişe dokunur bir fayda sağlamıyor.**	0.70	.42
16. Dünyaya değerli bir şeyler katabileceğimi düşünüyorum.	0.45	.28
Toplumun Kendini Gerçekleştirme (Social Actualization)		
24. Toplumun sürekli olarak gelişim gösterdiğini düşünüyorum.	0.78	.64
25. Toplumun, insanların yaşaması için üretken bir yer olduğunu düşünüyorum.	0.71	.53
26. Bana göre, toplumsal ilerleme diye bir şey yok.**	0.61	.53
21. Toplumun artık ilerlemediğine inanıyorum.**	0.60	.69
27. Dünyanın herkes için daha iyi bir yer olmaya doğru gittiğini düşünüyorum.	0.60	.49

22. Toplum, benim gibi insanlar için geliştirici değil.**	0.59	.68
---	------	-----

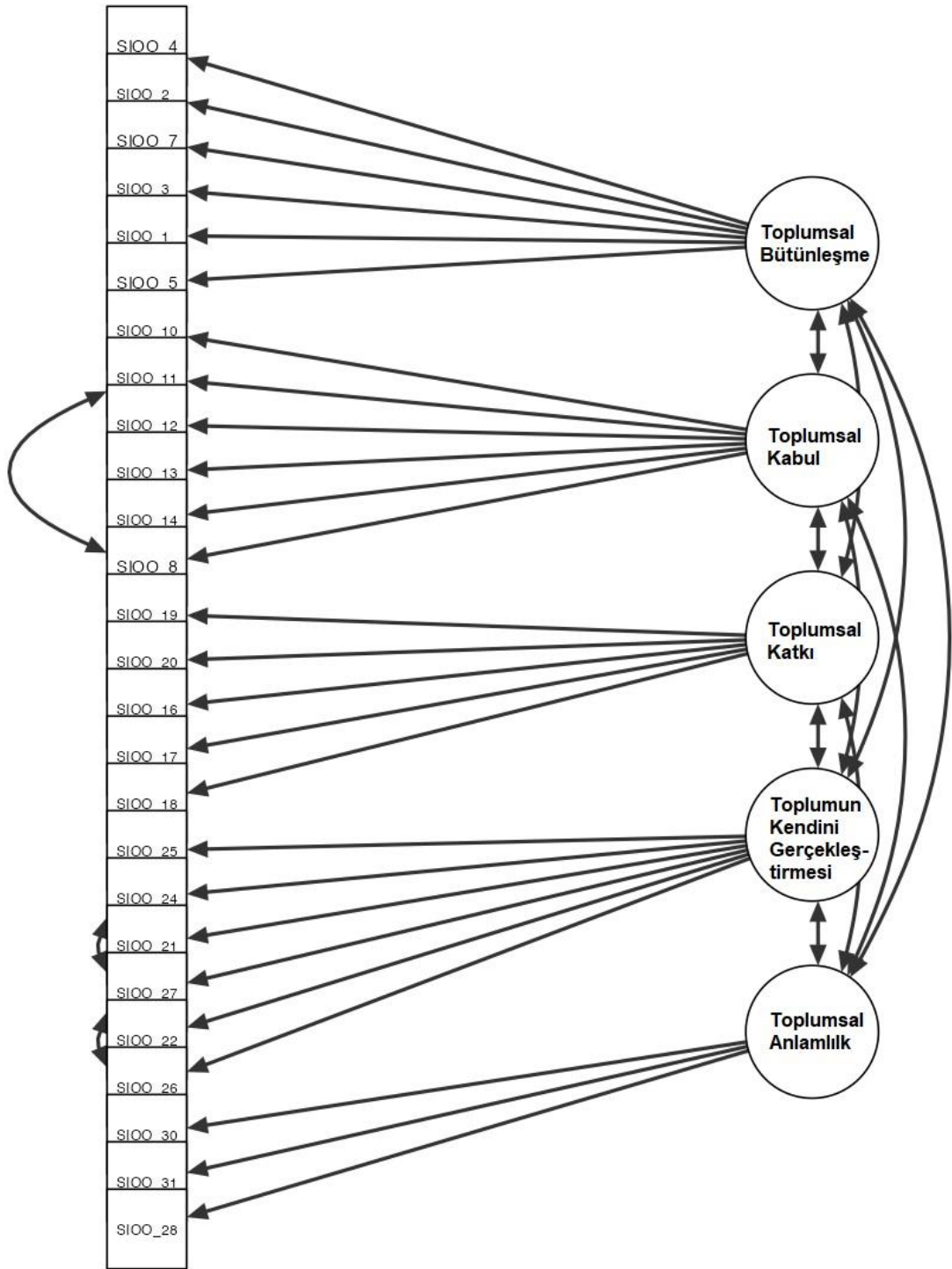
Toplumsal Anlamlılık (Social Coherence)						
31. Çoğu kültür anlayamayacağım kadar tuhaf.**					0.79	.19
30. Dünyada olup bitenlere anlam veremiyorum.**					0.79	.34
28. Dünya benim için fazlasıyla karmaşık bir yer.**					0.58	.30
Açıklanan varyans (%)	13.96	13.68	10.16	12.90	7.09	
Özdeğer	30.49	8.39	6.00	8.04	4.92	
Cronbach Alfa	.87	.84	.74	.83	.61	.89

*p<.001

**ters kodlanan maddeler

Yapı Geçerliği: Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) Bulguları

Sosyotoplumsal İyi Oluş Ölçeği'nin (SİOÖ) yapı geçerliğini sınamak için yukarıda bulguları paylaşılan açımlayıcı faktör analizinin yanı sıra doğrulayıcı faktör analizi (DFA) de gerçekleştirilmiştir. Yapılan ilk çözümlemede model uyum indeks sonuçları dikkate alındığında AFA bulgularının da önerdiği gibi özgün formdaki madde 6, madde 9, madde 15, madde 23, madde 29 ve madde 32'nin çıkarılması gerektiği bulunmuştur. Bu maddeler çıkarıldıktan sonra analiz tekrar gerçekleştirilmiş ve bulgulara Şekil 16'da yer verilmiştir.

Şekil 16. Sosyotoplumsal İyi Oluş Ölçeği (SİÖÖ) Faktör Yapısı - DFA

Şekil 16’da görüldüğü gibi Sosyotoplumsal İyi Oluş Ölçeği (SİÖÖ) beş faktör ve 26 maddeden oluşmaktadır. Doğrulayıcı faktör analizinin ilk aşamasında model uyum

iyiliği değerlerinden olan CFI ve TLI değerlerinin alanyazında belirtilen .90'ın üzerinde olma ölçütünü karşılamadığı görülmüştür. Bu nedenle, JAMOVİ programının önerdiği madde hata ilişkilendirmeleri modele uygulanmıştır. Önerilen modifikasyonlar doğrultusunda madde 11 ile madde 8, madde 21 ile madde 24, madde 22 ile madde 26'nın hata yükleri birbirine ilişkilendirilmiştir. Gerçekleştirilen hata ilişkilendirmelerinin ardından modelin doğrulandığı ve alanyazında yer alan model uyum iyiliği değerlerini karşıladığı görülmüştür (Browne ve Cudeck, 1993; Byrene, 2010; Kline, 2015).

Tablo 20. Sosyotoplumsal İyi Oluş Ölçeği (SİOO) Madde Faktör Katsayıları - DFA

Faktör	Madde	Katsayı	S.H.	Z	p	Std. Katsayı
Toplumsal Bütünleşme	Madde 4	1.154	0.0503	22.9	< .001	0.756
	Madde 2	1.171	0.0553	21.2	< .001	0.713
	Madde 7	1.001	0.0566	17.7	< .001	0.621
	Madde 3	1.177	0.0552	21.3	< .001	0.728
	Madde 1	1.145	0.0644	17.8	< .001	0.637
	Madde 5	0.779	0.0459	17.0	< .001	0.604
Toplumsal Kabul	Madde 10	0.867	0.0443	19.6	< .001	0.678
	Madde 11	1.065	0.0484	22.0	< .001	0.744
	Madde 12	1.012	0.0459	22.0	< .001	0.743
	Madde 13	0.940	0.0419	22.4	< .001	0.752
	Madde 14	0.569	0.0546	10.4	< .001	0.397
	Madde 8	0.966	0.0550	17.6	< .001	0.633
Toplumsal Katkı	Madde 19	1.239	0.0514	24.1	< .001	0.789
	Madde 20	1.433	0.0582	24.6	< .001	0.799
	Madde 16	0.955	0.0553	17.3	< .001	0.611
	Madde 17	1.199	0.0600	20.0	< .001	0.685
	Madde 18	1.309	0.0611	21.4	< .001	0.722

Tablo 20. Sosyotoplumsal İyi Oluş Ölçeği (SİÖÖ) Madde Faktör Katsayıları - DFA

Faktör	Madde	Katsayı	S.H.	Z	p	Std. Katsayı
Toplumsal Kendini Gerçekleştirme	Madde 25	0.883	0.0599	14.7	< .001	0.546
	Madde 24	0.801	0.0577	13.9	< .001	0.538
	Madde 21	1.270	0.0568	22.4	< .001	0.764
	Madde 27	0.547	0.0540	10.1	< .001	0.413
	Madde 22	1.215	0.0562	21.6	< .001	0.752
	Madde 26	0.872	0.0724	12.0	< .001	0.461
Toplumsal Anlamlılık	Madde 30	1.486	0.0749	19.8	< .001	0.815
	Madde 31	0.914	0.0666	13.7	< .001	0.537
	Madde 28	1.123	0.0667	16.8	< .001	0.677

Tablo 20 incelendiğinde, SİÖÖ'nin "Toplumsal Bütünleşme" faktörü için, en yüksek standardize tahminin .76 ile madde 4, en düşük standardize tahminin ise .60 ile madde 5'e ait olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle, madde 4 "Toplumsal Bütünleşme" alt boyutuna en yüksek katkıyı sağlarken, en düşük katkı yapan maddenin madde 5 olduğu görülmektedir. "Toplumsal Kabul" alt boyutuna en yüksek katkıyı yapan madde, .75 standardize tahmin değeri ile madde 13 olurken, madde 14 ,.40 standardize tahmin değeri ile en düşük katkıyı sunmaktadır. Ölçeğin üçüncü alt boyutu olan "Toplumsal Katkı" faktörü için ise madde 20, .80 standardize tahmin değeri ile en yüksek katkıyı, madde 16 ise .61 ile en düşük katkıyı vermektedir. Ölçeğin dördüncü alt boyutu olan "Toplumsal Kendini Gerçekleştirme"ye en yüksek katkıyı veren madde, .76 standardize tahmin değeri ile madde 21 olurken, en düşük katkıyı veren madde, .41 standardize tahmin değeriyle madde 27'tür. Son olarak, ölçeğin son boyutu olan "Toplumsal Anlamlılık" faktörüne

madde 30 .82 standardize tahmin değeriyle en yüksek katkıyı verirken, en düşük katkıyı .54 değeriyle madde 31 vermektedir. Tüm bu değerler, ölçek maddelerinin ölçeğe farklı düzeylerde anlamlı katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır.

DFA'nın bir diğer adımı olan model uyum değerleri analizinin sonuçları incelendiğinde (Tablo 21), SİÖÖ için CFI değerinin .91, TLI değerinin ise .90 olduğu görülmektedir. Bu değerler, modelin genel olarak kabul edilebilir düzeyde uyum sağladığını göstermektedir (Browne ve Cudeck, 1993; Kline, 2015; Byrene, 2010). Standartlaştırılmış Kalan Kareler Ortalaması (SRMR), .05 değeri ile hataların düşüklüğüne işaret etmekte ve mükemmel model uyumunu desteklemektedir. RMSEA için elde edilen değer ise .05 olup, değer %90 güven aralığı 0.05 ile 0.06 arasında yer almakta, bu değerler de modelin mükemmel bir uyum düzeyi sergilediğine işaret etmektedir. Modelin, birden fazla kez test edildiğinde ulaşılan en iyi değerler anlamına gelen AIC değeri 66106 ve BIC değeri 66545 olarak bulunmuş ve modelin uyumunun artması ve tutarsızlığın azalması sağlanmıştır. Son olarak, kurulan modele ilişkin χ^2/sd derecesinin belirtilen ölçütlere uyduğu ve anlamlı olduğu saptanmıştır ($\chi^2/sd = 3.21$; $p < .001$). Tüm bu uyum ölçütü değerleri, modelin istatistiki olarak kabul edilebilir düzeyde uyum değerleri gösterdiğine işaret etmektedir (Browne ve Cudeck, 1993; Byrene, 2010; Kline, 2015). Tüm bu bulgular, SİÖÖ'nin Türkçe formunun doğrulandığını göstermektedir.

Tablo 21. Sosyotoplumsal İyi Oluş Ölçeği (SİÖÖ) Model Uyum İyiliği Değerleri - DFA

CFI	TLI	SRMR	RMSEA	RMSEA 90% CI		χ^2/sd	AIC	BIC
				Lower	Upper			
0.914	0.901	0.0535	0.0544	0.0505	0.0584	3.21***	66106	66545

*** $p < .001$

Ölçüt Bağıntılı Geçerlik Bulguları

İlgili alanyazında, sosyotoplumsal iyi oluşu değerlendiren başka bir ölçek olmaması dolayısıyla Tez İzleme Komitesi'nin önerisi doğrultusunda, SİÖÖ'nin ölçüt bağıntılı geçerliğini belirleyebilmek için Genel Adil Dünya İnancı Ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin, ölçüt geçerliğine dair bilgi edinebilmek için, SİÖÖ'nin toplam puan ve alt ölçek puanları ile GADİÖ toplam puanı arasındaki korelasyonlarına bakılmış ve elde edilen korelasyon değerlerine Tablo 22'de yer verilmiştir.

Tablo 22. Sosyotoplumsal İyi Oluş Ölçeği (SİÖÖ) Ölçüt Bağıntılı Geçerlik: Değişkenler arası korelasyonlar

	1	2	3	4	5	6	7
1. SİÖÖ Toplam Puan	-	.80***	.76***	.63***	.81***	.38***	.44***
2. SİÖÖ- Toplumsal Bütünleşme alt boyutu		-	.52***	.38***	.59***	.20***	.44***
3. SİÖÖ - Toplumsal Kabul alt boyutu			-	.25***	.56***	.23***	.33***
4. SİÖÖ - Toplumsal Katkı alt boyutu				-	.33***	.16***	.21***
5. SİÖÖ - Toplumun Kendini Gerçekleşirmesi alt boyutu					-	.21***	.38***
6. SİÖÖ - Toplumsal Anlamlılık alt boyutu						-	.06
7. Genel Adil Dünya İnancı Ölçeği (GADİÖ) Toplam Puan							-

*** $p < .001$

Tablo 22'de görüldüğü üzere, SİÖÖ'nün toplam puanı, SİÖÖ alt boyutları ve GADİÖ toplam puanı ile beklendik yönde ve anlamlı ilişki göstermektedir. Korelasyon katsayıları, SİÖÖ toplam puanı ile SİÖÖ alt boyutları arasındaki ilişki için .80 ile .38 ($p < .001$) arasında değişirken, SİÖÖ toplam puanı ile GADİÖ toplam puanı arasındaki

korelasyon katsayısı .44 ($p<.001$) olarak bulunmuştur. SİÖÖ'nün alt boyutlarının birbirleriyle ilişkisine bakıldığında ise tüm alt boyutların birbiriyle beklendik yönde ve anlamlı ilişki gösterdiği; korelasyon katsayılarının .20 ile .59 ($p<.001$) arasında değiştiği bulunmuştur.

Genel Adil Dünya İnancı Ölçeği toplam puanı ile SİÖÖ alt boyutları arasındaki korelasyonlara bakıldığında ise, “Toplumsal anlamlılık” alt boyutunun GADİÖ toplam puanı ile anlamlı ilişki göstermediği görülmüştür ($r = .06$, $p>.05$). SİÖÖ'nün diğer alt boyutları ile GADİÖ toplam puanı arasındaki ilişkiler ise beklendik yönde ve anlamlıdır. Bu ilişkilerdeki korelasyon katsayıları .44 ile .21 arasındaki değişmektedir ($p<.001$).

Güvenirlik Bulguları

SİÖÖ'nin Cronbach alfa güvenilirlik katsayıları toplam puan için .89, “Toplumsal Bütünleşme” alt boyutu için .87, “Toplumsal Kabul” alt boyutu için .84, “Toplumsal Katkı” alt boyutu için .74, “Toplumsal Kendini Gerçekleştirme” alt boyutu için .83, ve “Toplumsal Anlamlılık” alt boyutu için .61 olarak bulunmuştur.

Güvenirliğe işaret eden bir diğer gösterge olan madde-test korelasyonu değerlerinin ise .19 ile .68 arasında değiştiği görülmektedir ($p<.001$) (Tablo 19).

Son olarak, SİÖÖ ölçeğinin maddelerin tek ve çift olarak ayrılması ile hesaplanan ve iki yarım test güvenilirliğine işaret eden korelasyon katsayısı $r = .83$ ($p<.001$) olarak bulunmuştur.

Sosyotoplumsal İyi Oluş Ölçeği'ne dair tüm bu bulgular, SİÖÖ'nün sosyotoplumsal iyi oluşu değerlendirmede kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğunu göstermektedir. Ölçekten alınan toplam puanların artışı, sosyotoplumsal iyi oluşun arttığı anlamına gelmektedir.

TARTIŞMA - SOSYOTOPLUMSAL İYİ OLUŞ ÖLÇEĞİ (SİOÖ)

Psikolojik sağlık, psikopatolojinin olmadığı ve bununla birlikte, yüksek düzeyde duygusal, psikolojik ve sosyal iyilik hâliyle bireyin ilerleme gösterdiği bütünleşik bir durumdur (Keyes, 2002). Bu bütüncül durum, psikolojik sağlığın yalnızca psikopatolojik belirtiler temelinde ele alınmaması, psikolojik sağlıktan söz ederken duygusal ve sosyal iyi oluşu da gözetmenin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Klinik psikoloji alanyazınında, psikopatoloji ve duygusal iyi oluş sıklıkla ele alınmasına karşın, psikolojik sağlığın olası toplumsal yönünün ve bu çalışmayla önerilen bir kavram olan sosyotoplumsal iyi oluşun göz ardı edildiği dikkati çekmektedir.

Giriş bölümünde psikolojik sağlığın sosyopolitik yönünde sözü edilen bilgi ve bulgular göz önüne alındığında, sosyotoplumsal iyi oluş diye bir kavramın söz konusu olabileceği düşünülmektedir. Psikoloji alanında doğrudan bu kavramla gerçekleştirilen bir çalışma bulunmamasına karşın, psikolojik sağlığın sosyotoplumsal yönüne dair kavrayış oluşturan bilgilerin sosyoloji alanından sosyal sağlık terimiyle geldiği görülmektedir (örn., Durkheim, 1986; Seeman, 1959, 1983). Bu çalışmalar, toplumsal düzensizlikten kaynaklanan bunalım, ümitsizlik, amaç kaybı gibi olumsuz duygulanım ve durumları işaret etmektedir. Psikoloji alanında ise sosyal sağlık ya da iyi oluş, bireyin yalnızca yakın çevresiyle (örn., arkadaş grubu) kurduğu ilişkinin niteliğini yansıtmakta ancak içerisinde yaşadığı toplumla kurduğu ilişkiyi göz ardı etmektedir.

Hâlbuki, toplum psikolojisi alanında gerçekleştirilen çalışmalar ve eleştirel psikoloji alanındaki görüşler, psikolojik sağlığın sosyotoplumsal bir yönü olabileceğini toplumsal koşulların birey için potansiyel yarar ya da zararlarda bulunabileceğini ortaya koymaktadır (örn., Fisher ve ark., 2002; Fox, Prilleltensky ve Austin, 2012, McMillan ve Chavis, 1986).

Gerek psikolojik sađlđđın bütüncül bir durumu temsil etmesi gerekse toplumsal bağlamın birey için önemli doğurguları göz önüne alınarak bu tez çalışmasında sosyotoplumsal iyi oluş olarak isimlendirilen bir kavram kullanılmış ve bu olguyu değerdendiren bir ölçüm aracının Türkçe’ye uyarlanmasıyla alanyazına kazandırılmasının önemli olduğu düşünölmüştür. Alanyazında, her ne kadar “societal well-being” ya da “national well being” ismiyle kullanılan bir kavrama rastlansa da bunun sıklıkla ekonomi, hukuk ve sosyoloji alanında, bu çalışmada ele alınan içerikten görece farklı olarak kullanıldđđı görölmektedir (örn., Allin, 2007; Aschauer, 2014; Gadoni ve Murphy, 2018). Örneğin bu alandaki çalışmalarda “toplumsal iyi oluş (societal well-being)”, gelir düzeyi, mutluluk ve yaşam doyumu, politik güven, toplumdan memnuniyet, kişilerarası güven, güvende ve özgür hissetme gibi çeşitli unsurları içermektedir (örn., Aschauer, 2014).

Bu çalışmada ise sosyotoplumsal iyi oluş olarak nitelendirilen kavram, bireyin toplum ve toplumsal koşullarla kurduğu ilişkiyi yansıtan bir olgu olarak ele alınmakta ve Keyes’in sosyal iyi oluş kavramı temel alınmaktadır (Keyes, 2003a). Keyes’in (2003a) belirttiđđi sosyal iyi oluş bileşenleri (social integration, social acceptance, social contribution, social actualization, social coherence), bu çalışmada “toplumsal” kelimesiyle değıştirilerek kullanılmış ve uyarlama çalışmasının bulgularında yer verildiđđi şekilde yeniden isimlendirilmiştir. Buna göre, Keyes’in kavramsallaştırmasını (Keyes, 1998; Keyes, 2003) temel alan sosyotoplumsal iyi oluşun bileşenlerini, toplumsal bütünleşme, toplumsal kabul, toplumsal katkı, toplumsal kendini gerçekleştirme, toplumsal anlamlılık oluşturmaktadır

Psikolojik sađlđđın bir boyutu olarak düşünölebilecek bir olgu olan sosyotoplumsal iyi oluşu doğrudan ölçmek için ölkemizde bir ölçüm aracı olmadđđı görölmüştür. Bu nedenle bu çalışmada, Keyes’in “Social Well Being” (1998) isimli ölçüm aracındaki maddelerde, kişinin toplum, topluluk ve çevresiyle kurduğu ilişkiyi

anlamaya yönelik kullanılan “community” ifadesi doğrudan “toplum” karşılığıyla kullanılmış ve “Sosyotoplumsal İyi Oluş” olarak isimlendirilen ölçüm aracının Türkçe’ye uyarlaması gerçekleştirilmiştir.

Uyarlama çalışmasında elde edilen bulgulara göre Sosyotoplumsal İyi Oluş Ölçeği (SİOÖ), beş faktör ve 26 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin Türkçe formu kavramsal anlamda incelendiğinde soyotoplumsal iyi oluşun çeşitli yönlerine vurgu yapan unsurların beş faktörle temsil edildiği görülmektedir. Buna göre, “toplumsal bütünleşme” faktörü, kişinin topluma aidiyet düzeyini; “toplumsal kabul” faktörü toplumdaki diğerlerinin iyi ve güvenilir olduğuna dair inanç düzeyini; “toplumsal katkı” faktörü kişinin yaşadığı topluma olumlu katkı yaptığına dair düşünceyi; “toplumsal gelişim” toplumun geleceğine ve potansiyeline dair taşınan inancı; “toplumsal anlamlılık” faktörü ise yaşanan dünyanın anlamlandırılabilir olduğuna dair inancı yansıtmaktadır.

Ölçeğin sosyal iyi oluşu değerlendiren özgün formu ise yine beş faktör ancak 32 maddeden oluşmaktadır (Keyes, 1998).

Özgün formdan farklı olarak Türkçe formda çıkarılan ilk madde olan madde 6’nın (söyleyecek bir şeyim olduğunda yaşadığım toplumun beni ciddiye alacağını düşünüyorum) içeriği dikkate alındığında, sosyotoplumsal iyi oluşu değerlendiren bir ölçüm araca girmemesinin anlaşılabilir olduğu görülmektedir. Sıradan bir insanın görüş ve düşüncelerini toplumdaki diğer insanlara ifade etmesi zaten çok beklendik bir şey olmayabilir. Bu maddenin ifadesi, önemli görevlerde bulunan kişilerin beklendik bir davranışını temsil eder gibi görünmektedir.

Ölçeğin Türkçe formuna girmeyen bir diğer madde olan madde 9’un içeriği (insanların iyi yürekli olduğuna inanıyorum) aslında toplumsal kabul alt boyutunun

içeriği ile benzerdir. Toplumsal kabul alt boyutu, toplumu oluşturan diğer insanların iyi ve güvenilir olduğuna dair inançları yansıtmaktadır. Madde 9, toplumsal kabul alt boyutuna yüklenmesine rağmen görece düşük faktör yükü dolayısıyla ölçeğe dahil edilmemiştir. Madde yükünün düşüklüğü, söz konusu maddenin çevirisinden kaynaklanıyor olabilir (orijinali: you believe that people are kind). Çeviri işleminde “kind” kelimesinin karşılığı olarak “iyi yürekli” yerine “yardımsever”in tercih edilmesi bir farklılık yaratabilirdi. Ancak yine de, söz konusu alt boyuta giren tüm maddeler göz önüne alındığında alt boyutun toplumu oluşturan insanların doğasına dair olumlu düşünce ve inançları yeterince yansıttığı görülmektedir.

Özgün formda yer alıp Türkçe formda yer almayan bir başka madde, madde 15’tir. “Davranışlarım toplumun diğer bireylerini etkiler” ifadesindeki davranışların toplumu etkileme ihtimali vurgusu göz önüne alındığında, sosyotoplumsal iyi oluşu ölçecek şekilde uyarlanan bir değerlendirme aracında düşük faktör yükü sergilemesi anlaşılabilir görünmektedir. Madde, özgün ölçekte “social contribution” alt boyutuna girmekte ve özgün formdaki “community” kelimesi dikkate alındığında, kişinin davranışının dahil olduğu topluluk ya da grubu etkiliyor olması beklendik bir durumu yansıtmaktadır. Uyarlama çalışmada “social contribution” alt boyutunun karşılığına “toplumsal katkı” ismiyle yer verilmiştir. Bu alt boyut, bireyin yaşadığı topluma olumlu katkı sunduğu ve toplum tarafından kendisine değer verildiği inancını yansıtmaktadır. Ancak madde 15’teki vurgu, davranışların toplumu etkileme olasılığını içermektedir. Toplum dediğimiz son derece geniş bir olguyu göz önüne aldığımızda toplumdaki sıradan insanların davranışlarının, toplumu oluşturan diğerlerini etkileme olasılığı son derece düşüktür. Dolayısıyla bu maddenin Türkçe formda yer almaması bir zıtlık oluşturmamaktadır.

Madde 23, özgün formda “social actualization” boyutuna giren ve uyarlama çalışmasında bu boyutun karşılığı olarak “toplumsal kendini gerçekleştirme” olarak

isimlendirilen boyuta görece düşük faktör yüküyle yüklendiği için çıkarılan bir diğer maddedir. Madde, “hukuk ve siyaset gibi toplumsal kurumların yaşamımızı daha iyi bir hâle getirdiğini düşünmüyorum” ifadesini taşımaktadır. Türkiye’de hukuk ve siyaset alanında son zamanlarda gerçekleşen olumsuz gelişmeler göz önüne alındığında, kişilerin hukuk ve siyaset kurumuna güven duymaması son derece anlaşılır görünmektedir. Diğer bir deyişle bu durum, Türkiye’deki hukuk ve siyaset alanındaki olumsuz gelişmeleri yansıtıyor gibi görünmektedir.

Son olarak, yine özgün formda bulunup Türkçe formda bulunmayan madde 29 ve madde 32’nin görece düşük faktör yükü taşımaları, alt boyutu oluşturan diğer maddelerin ilgili alt boyutu yeterince temsil ettiğinin düşünülmesi ve bu maddeler çıkarıldığında ölçeğin daha iyi psikometrik özellikler göstermesi dolayısıyla ölçeğe alınmamasına karar verilmiştir. Madde ifadeleri göz önüne alındığında (yaşadığım dünyanın anlamaya değer olduğunu düşünüyorum, dünyanın nasıl işlediğini yalnızca bilim insanları anlayabilir), ilgili maddelerin ölçekte yer almamasının bir tutarsızlık oluşturmadığı görülmektedir.

Uyarlanan ölçeğin diğer psikometrik özelliklerine bakıldığında, hem AFA hem de DFA bulgularının, maddelerin taşıdıkları faktör yükleri dolayısıyla faktörlerin ölçmek istedikleri şeyi güçlü şekilde ölçme özelliği gösterdiği şeklinde yorumlanabilir. Toplumsal bütünleşme alt boyutu için AFA değerleri .57 ile .80; DFA değerleri .60 ile .76 arasında değişmektedir. “Toplumsal kabul” alt boyutu için AFA değerleri .41 ile .78, DFA değerleri .40 ile .75; “toplumsal katkı” alt boyutu için AFA değerleri .45 ile .76; DFA değerleri .61 ile .80; “toplumun kendini gerçekleştirme” alt boyutu için AFA değerleri .59 ile .78; DFA değerleri .61 ile .80; son olarak “toplumsal anlamlılık” için AFA değerleri .58 ile .79 arasında değişmektedir. Tüm bu sonuçlar, ölçeğin yapısal anlamda güçlü bir özellik taşıdığının işaretlerinden biridir.

Ölçeğin yapısının gücüne işaret edebilecek bir diğer ölçüt olan ölçüt geçerliği, Genel Adil Dünya İnancı Ölçeği (GADIÖ) ile karşılaştırılarak sınanmıştır. SİÖÖ'nün toplam puan ve alt boyut puanlarının GADIÖ toplam puanı ile karşılaştırıldığı korelasyon analizi sonuçları, iki ölçek toplam puanları arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişkiler olduğunu göstermektedir. SİÖÖ alt boyutlarının GADIÖ toplam puanı ile, "toplumsal anlamlılık" alt boyutu haricinde pozitif yönde ve anlamlı ilişkiler ortaya koymaktadır. Toplumsal anlamlılık alt boyutu, dünyanın işleyişinin açıklanabilir olmasına dair bilgi vermektedir. GADIÖ ise dünyanın adil olmasına dair ifadeler içermektedir. Dolayısıyla ikisi arasında anlamlı ilişki çıkmaması (pozitif yönde ilişki var ancak anlamlı değil), çok beklenmedik bir sonuç olarak düşünülemez. Tüm bu bulgular genel olarak, sosyotoplumsal iyi oluş arttıkça adil dünya inancının da arttığı anlamına gelmekte ve SİÖÖ'nün geçerli bir ölçüm aracı olduğuna dair bilgi vermektedir.

Son olarak SİÖÖ'nün güvenilirliğini değerlendirmek için hesaplanan Cronbach alfa katsayısı (.89), ölçeğin yüksek güvenilirliğe sahip olduğuna işaret etmektedir.

Özetle, yukarıda belirtilen tüm noktalardan hareketle, Sosyotoplumsal İyi Oluş (SİÖÖ) ismiyle Türkçe'ye uyarlanan ölçüm aracı sosyotoplumsal iyi oluşu değerlendirmede kullanılabilecek geçerlik ve güvenilir bir ölçüm aracı gibi görünmektedir. Bu ölçek aracılığıyla, psikolojik sağlığın göz ardı edilen bir boyutu olan sosyotoplumsal sağlığın etkilerine dair yeni çalışmalar gerçekleştirmek mümkün olabilecektir. Bu sayede, psikolojik sağlığın sıkıştığı dar bireysel çerçeveye genişleyebilecektir. Sosyotoplumsal sağlığın önemine işaret edecek yeni çalışma bulgularıyla birlikte psikolojik sağlığı sosyopolitik bir olgu olarak da ele alabilmek mümkün olacak ve bu durum klinik psikoloji alanı için yeni görüşlere zemin hazırlayabilecektir.

Uyarlama Çalışmasının Klinik Doğurguları ve Sınırlıkları

Bu tez çalışması kapsamında, Türkçe'ye uyarlamaları yapılan DİVE, SİÖÖ, TDİE ve DİÖ ölçeklerinin alandaki boşlukları önemli ölçüde doldurarak, gerek Türkiye gerek uluslararası alanyazına önemli katkılar sağlayacak araştırmalar için olanak sağlayacaktır.

Dünyaya ilişkin varsayımlar, özellikle travma alanında ve ardından diğer psikopatolojiler bağlamında etkisi sıklıkla ele alınan değişkenlerden biridir. Ülkemizde uyarlaması Yılmaz (2008) tarafından gerçekleştirilen Dünyaya İlişkin Varsayımlar Ölçeği'nin (DİVÖ) (Janof-Bullman, 1989) ulusal ve uluslararası alanyazında görece tutarsız sonuçlar vermesi nedeniyle yeni bir varsayım ölçeğinin alana kazandırılmış olması önemli olabilir. Böylece araştırmacılar, yanıt aradıkları soruya en uygun olabileceğini düşündükleri ölçüm aracını tercih edebileceklerdir.

Uyarlaması gerçekleştirilen bir diğer ölçek olan Sosyotoplumsal İyi Oluş (SİÖÖ) ise gerek ülkemiz gerekse uluslararası alanyazında sınırlı sayıda araştırmanın yapıldığı, ancak olası etkileri düşünüldüğünde ve psikolojik sağlığın olası bir yönü olarak ele alındığında, son derece önemli olabilecek bir olgu olan sosyotoplumsal iyi oluşu değerlendirmeye olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla bu ölçüm aracıyla, psikolojik sağlığın sosyopolitik bir olgu olarak da nitelendirilmesine imkân verecek yeni çalışmalar gerçekleştirilebilecektir. Bu yeni çalışmalarla birlikte, psikolojik sağlığa dair yeni bir kavrayış oluşabilecektir.

Son olarak toplumsal duygu iklimlerini değerlendirmeye olanak sağlayan TDİE ve DİÖ ile, sosyopolitik gelişmelerin, uygulamaların ve bir ülkedeki mevcut sosyopolitik koşulların, psikoloji değişkenleri ile ilişkilerini anlamaya olanak sağlayacak araştırmalar gerçekleştirilebilecektir.

Her ne kadar alana önemli katkılar sunabileceği düşünülse de bu çalışmanın bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. Öncelikle, duygu iklimini ölçen araçların geçerlik-güvenirlik bulguları göz önüne alındığında, TDİE'nin faktör yapısının mevcut sosyopolitik gelişmelere göre değişebileceği görülmektedir. Bu nedenle, bu ölçeğin kullanılacağı araştırmalarda faktör yapısını yeniden değerlendirmek önemli görülmektedir. TDİE ile ilgili bir diğer sınırlılık ise, hem AFA hem de DFA örnekleminin görece sol siyasal görüş ağırlıklı kişilerden oluşuyor olmasıdır. Duygu iklimi kavramı her ne kadar bireysel farklılıklardan etkilenmiyor olarak nitelendirilse de (de Rivera, 1992), siyasal görüş açısından homojen olmayan dağılım ölçek üzerinde etkide bulunmuş olabilir. Bu olası sorunun önüne geçmek için De Rivera, Kurrien ve Olsen'in (2007) önerdiği şekilde katılımcıların değerlendirmeyi "toplumdaki insanların çoğunun nasıl hissettiği"ni düşünerek yanıtlamaları istenmiştir. Bununla birlikte, katılımcılar her ne kadar siyasal görüş açısından farklılaşsa da politik ilgi düzeyi ve kendilerini politik bir kimse olarak değerlendirme puanları ortalamaya yakın bulunmuştur. Bu nedenle, TDİE geçerlik-güvenirlik bulgularının siyasal görüşten etkilenmiş olma ihtimâlinin bir nebze kontrol edilmiş olabileceği düşünülmüştür. Yine de sonraki çalışmalarda siyasal görüş açısından daha homojen gruplarda çalışmalar gerçekleştirilebilir.

Çalışmanın sınırlılığını oluşturan bir diğer nokta ise, gerek tez çalışmasının kapsamının çok geniş olması (nitel araştırma, dört ölçeğin uyarlanması ve nicel araştırma) gerekse uyarlamada kullanılan ölçek bataryalarının madde sayısı itibariyle çok yüklü olması dolayısıyla ölçüt geçerlik olarak sınırlı sayıda ölçekle karşılaştırma yapılabilmektedir. Her ne kadar tezin nicel araştırma aşamasında uyarlaması yapılan ölçeklerin diğer ölçeklerle korelasyonuna bakılarak bu sınırlılığın görece önüne geçildiği düşünülse de yeni çalışmalarla ölçeklerin ölçüt geçerliğine dair daha fazla bilgi edinmek önemli olabilir.

BÖLÜM IV – NİCEL ARAŞTIRMA

Sosyopolitik iklimlerin psikolojik sağlık ve işlevsellik üzerine etkilerini incelemeyi amaçlayan bu tez çalışmasının son aşaması olan nicel araştırmada, toplumsal duygu ikliminin, sosyotoplumsal iyi oluş, dünyaya ilişkin varsayımlar, sistemi meşrulaştırma, öznel duygular ve psikolojik belirlilerle ilişkisi hakkında bilgi edinilmesi hedeflenmektedir. Bu amaç doğrultusunda, bu çalışmada uyarlaması yapılmış olan Toplumsal Duygu İklimi Envanteri (TDİE)'nin, Dünyaya İlişki Varsayımlar Envanteri (DİVE), Sosyotoplumsal İyi Oluş Ölçeği (SİOÖ), PANAS (Olumlu ve Olumsuz Duygulanım Ölçeği) ve Kısa Semptom Envanteri (KSE) ile ilişkisi Path (Yol) Modeli ile test edilecek, Genel Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği (GSMÖ) bu modelde kontrol değişkeni olarak kullanılacaktır.

YÖNTEM

Çalışmanın bu aşaması için Türkiye'nin farklı şehirlerinde yaşayan toplam 905 katılımcıya ulaşılmıştır. Ancak, verilerin istatistiksel analizlere uygun hâle getirilmesi için gerçekleştirilen veri temizleme işlemlerinin ardından 710 katılımcının yanıtları veri setinde yer almıştır. Analiz aşamasına geçilmeden önce, verilerin hatalarından arındırılarak istatistiksel analize uygun hâle getirilmesi için bir takım işlemler gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, ölçüm araçlarının psikometrik özellikleri doğrultusunda yanıtların frekans dağılımları incelenmiş ve veri girişinde hatalı giriş olup olmadığına bakılmıştır ve yine frekans dağılımı yoluyla boş değerler/yanıtlar incelenmiştir. Ölçüm araçlarına verilen yanıtların frekanslarının incelenmesinin ardından uç değerlerin incelenmesi gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak değişkenler tek tek ele alınarak her bir değişkenin Boxplot ile grafiksel olarak değerlendirilmesi yapılmış, daha sonra değişkenlerin Z skorları hesaplanmış, Z skoru ± 3.29 (Tabachnick ve Fidell, 2013) aralığında olan katılımcıların yanıtları uç değer olarak kabul edilerek veri setinden çıkarılmıştır. Bir sonraki adımda, değişkenler bir arada ele alınarak Multivariate uç değerlerin belirlenmesine geçilmiştir. Bu amaçla hesaplanan Mahalanobis değerleri Chi-Square tablosundaki ilgili değerle karşılaştırılmış ve uç değer olduğu tespit edilen katılımcıların yanıtları veri setinden çıkarılmıştır. Bir sonraki adımda normallik varsayımı değerlendirilmiştir. Katılımcıların yanıtlarına ilk olarak histogram ve Q plot yolu ile bakılmış, ardından Kolmogorow-Smirnov ve Skewness-Kurtosis değerleri incelenmiştir. Normallik varsayımının ardından doğrusallık varsayımı incelenerek, normallik ve doğrusallık kriterlerini bozan katılımcıların da yanıtları veri setinden çıkarılmıştır. Ardından, katılımcıların cinsiyetleri arasındaki büyük farkın giderilmesi ve cinsiyet açısından görece daha homojen bir dağılım olması için, bazı kadın katılımcıların yanıtları (rastgele seçilen) veri setinden çıkarılmıştır.

Araştırma Evreni ve Örneklem

Yukarıda belirtilen adımların ardından araştırmanın örneklemini, 18-65 yaş aralığında olan ($ort. = 31.40$, $ss. = 10.30$) ve Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde yaşayan (örn., Ankara, İstanbul, İzmir, Erzurum, Bursa, Aydın, Antalya, Adana, Bartın, Eskişehir, Mardin, Diyarbakır, Muğla, Sakarya, Malatya, Zonguldak, Artvin v.b.) toplam 710 katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcıların %59'unu kadınlar, %41'ini ise erkekler oluşturmuştur. Katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine dair bilgilere Tablo 23'te yer verilmiştir.

Tablo 23. Nicel araştırma katılımcılarının sosyodemografik özellikleri

	N=710	Yüzde %
Cinsiyet		
Kadın	419	59
Erkek	291	41
Yaş		
18-24	235	33.1
25-44	386	54.4
44-65	89	12.5
Eğitim		
İlköğretim mezunu	8	1.1
Lise mezunu	46	6.5
Yüksekokul mezunu	53	7.5
Üniversite öğrencisi/mezunu	427	60.1
Lisansüstü	175	24.6
Çalışma Durumu		
Çalışan	376	53
Çalışmayan	334	47
Medeni Durum		
Bekâr	416	58.6
Nişanlı/Sözlü	35	4.9
Evli	232	32.7
Dul/Boşanmış	27	3.8

Tablo 23. Nicel araştırma katılımcılarının sosyodemografik özellikleri

	N=710	Yüzde %
Çocuk Sahibi Olma		
Evet	167	23.5
Hayır	543	76.5
Yaşanılan Bölge		
İç Anadolu	401	56.5
Marmara	101	14.2
Doğu Anadolu	30	4.2
Ege	89	12.5
Akdeniz	47	6.6
Karadeniz	35	4.9
Güneydoğu Anadolu	7	1
Gelir Düzeyi		
Alt	32	4.5
Alt-orta	150	21.1
Orta	389	54.8
Üst-orta	124	17.5
Üst	15	2.1
Siyasal Görüş		
Sağ	66	9.3
Ilımlı (orta)	326	45.9
Sol	314	44.2
Politik Konulara İlgili Düzeyi		
Hiç ilgi duymayan	208	29.3
Orta düzeyde ilgi duyan	253	35.7
Oldukça ilgi duyan	248	34.9
Kendini Politik Biri Olarak Değerlendirme Düzeyi		
Hiç	240	33.8
Orta	268	37.7
Oldukça	201	28.3

Bu çalışmanın konusu itibariyle önemli olabileceği düşünülen, siyasal görüş, politik konulara ilgi düzeyi ve kişinin kendisini ne düzeyde politik bir kimse olarak

değerlendirdiği gibi katılımcılara dair bir takım betimleyici unsurlar bulunmaktadır. Yukarıdaki tablo incelendiğinde görülebileceği gibi, örnekleme oluşturan katılımcılar siyasal görüş açısından görece dengesiz bir dağılım sergilemektedirler. Buna karşın, politik konulara ilgi düzeyi ve kişinin kendisini politik bir kimse olarak değerlendirme düzeyi dikkate alındığında, bu özelliklerdeki dağılımın görece dengeli olduğu görülmektedir. 1 ile 9 arası puanlanan likert tipi ölçüme göre politik ilgi düzeyi için ortalama 5.16 (ss.= 2.43), kişinin kendisini politik biri olarak değerlendirme düzeyi için ortalama 4.74 (ss.= 2.39) olarak bulunmuştur.

Kişisel bilgi formunda, çalışmanın konusu itibarıyla, son zamanlarda gerçekleşen ve kendilerini etkileyen olumlu ve olumsuz toplumsal olayların neler olduğunu belirlemeye yönelik sorular sorulmuştur. Katılımcıların son zamanlarda kendilerini etkileyen olumlu toplumsal olaylara ilişkin verdikleri yanıtlar Tablo 24’te görülmektedir.

Tablo 24. Nicel Araştırma - Katılımcılarının “olumlu toplumsal olay” sorusuna verdikleri yanıtların dağılımı

	N: 66	Yüzde %
Toplumsal muhalefet örnekleri	27	40.9
Milli başarılar	12	18.8
Özel günler (Cumhuriyetin 100. Yılı)	9	13.6
Dayanışma örnekleri	8	12.1
Yerel seçim sonuçları (31 Mart 2023)	5	7.6
Sosyal politikalarda iyileştirme örnekleri	2	3
Adalet alanındaki olumlu örnekler	2	3
Maaş zammı	1	1.5

Tablo 24’te görüldüğü üzere, 710 katılımcının yalnızca 66’sı son zamanlarda kendilerini etkileyen olumlu bir toplumsal olay olduğunu dile getirmiştir. Bu soruya yanıt veren katılımcıların dışında herhangi bir olumlu toplum olayı belirtmeyen katılımcıların ifadeleri incelendiğinde, ağırlıklı olarak “son zamanlarda olumlu gelişen bir olay yok” söylemi dikkati çekmiştir. Kendilerini etkileyen olumlu toplumsal olayın katılımcıları ne düzeyde etkilediğinin sorulduğu ve 1 ile 5 arasında likert tipi değerlendirme yapılmasının istendiği “olumlu toplumsal olaydan etkilenme düzeyi”nin ortalaması ise 3.07 (ss.= 1.41) olarak bulunmuştur.

Tabloda belirtilen olumlu toplumsal olayların içerikleri incelendiğinde, toplumsal muhalefet örneklerini katledilen kedi Eros’un katilinin serbest bırakılmasına gösterilen tepkiler, Gazze protestoları, hayvan hakları yürüyüşleri, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü yürüyüş ve toplanmaları, bayrak, milli marş ve Atatürk hassasiyeti örnekleri oluşturmaktadır. Milli başarılarla ise kadın milli voleybol takımının gösterdiği başarılar, erkek milli futbol takımının elde ettiği sonuçlar, bazı erkek futbol takımlarının Avrupa’da elde ettiği başarılar ve bir Türk astronotun uzaya gerçekleştirdiği yolculuk girmektedir. Olumlu toplumsal olarak belirtilen ve yukarıdaki tabloda dayanışma örnekleri ise 10 Şubat 2023 depremlerinin ardından sergilenen toplumsal dayanışma, bağış kampanyaları ve STK yardımlarını içermektedir. Sosyal politikalardaki iyileştirme ismiyle ifade edilen olayı ise Ankara Büyükşehir Belediye’sinin ücretsiz HPV aşısı uygulaması oluşturmaktadır. Son olarak, adalet alanındaki olumlu örnekleri ise kamuoyuna mâl olmuş bazı isimlere verilen cezalar (Dilan Polat ve eşinin tutuklanması) ile kadınlara evlendikten sonra yalnızca kendi soyadlarını kullanabilme hakkının da tanınması olmuştur.

Çalışma bağlamında yöneltilen bir diğer soru olan ve son zamanlarda katılımcıları etkileyen olumsuz toplumsal olay için verilen yanıtlar ise Tablo 25’te yer almaktadır.

Tablo 25. Nicel Araştırma - Katılımcılarının “olumsuz toplumsal olay” sorusuna verdikleri yanıtların dağılımı

	N: 336	Yüzde %
Adaletin sağlanmadığı örnekler	94	27.9
Olumsuz ekonomik gidişat	54	16
Şiddet örnekleri	52	15.4
10 Şubat 2023 depremleri	45	13.3
Savaş (İsrail-Filistin)	42	12.5
Seçim sonuçları (14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı seçimleri ve 31 Mart 2024 yerel seçimleri)	23	6.8
Sosyal ve toplumsal yozlaşma	15	4.4
Afetler (Erzincan İliç Maden Kazası)	8	2.3
Yetersiz toplumsal muhalefet	2	.5
Pandemi	1	.3

Toplam 336 katılımcının yanıt verdiği “olumsuz toplumsal olay” sorusunun ardından gelen ve belirtilen toplumsal olayın kişiyi etkileme düzeyinin sorulduğu soruya verilen yanıtlar için ortalama 4.15 (ss.= 1.00) olarak bulunmuştur. Katılımcı yanıtları incelendiğinde dikkati çeken bir nokta, pek çok katılımcının birden fazla olumsuz toplumsal olay belirtmesi olmuştur.

Tabloda yer verilen olumsuz toplumsal olayların içeriklerine bakıldığında adaletin sağlanmadığı örneklere, kedi Eros’un katilinin serbest bırakılması, kamuoyuna mâl olmuş bir cinayet olayında adli ceza alınmadan gerçekleşen yurtdışına kaçış olayı (Eylem Tok ve oğlu) ve son olarak Anayasa Mahkemesi kararlarının uygulanmaması girmektedir. Katılımcıların sıklıkla belirttikleri ve şiddet örnekleri olarak belirtilen toplumsal olaylar ise, hayvanlara, askerlere, kadınlara, çocuklara yönelik şiddet, iş cinayetleri, nefret

söylemidir. Sosyal ve toplumsal yozlaşma ifadesiyle belirtilen olaylar ise siyasal ve politik sistemdeki çürüme ile kurumların yozlaşması, toplumdaki ahlâki çöküşü içermektedir.

Veri Toplama Araçları

Çalışmanın nicel araştırma aşaması için veri toplama amacıyla katılımcılara, Bilgilendirilmiş Onam Formu ve Kişisel Bilgi Formu’nun yanı sıra bu tez çalışmasının uyarlama aşamasıyla Türkçe’ye uyarlanmış olan Dünyaya İlişkin Varsayımlar Envanteri, Sosyotopluşsal İyi Oluş Ölçeği, Toplumsal Duygu İklimi Envanteri ile Türkçe uyarlaması başka araştırmacılar tarafından yapılmış olan Genel Adil Dünya İnancı Ölçeği, Pozitif ve Negatif Duygulanım Ölçeği, Kısa Semptom Envanteri ve Genel Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği verilmiştir.

Bilgilendirilmiş Onam Formu (Ek 9). Çalışmanın nicel araştırma aşamasında, araştırma amacının belirtildiği ve katılımcıların bilgi sahibi olmasının önemli olduğu düşünülen bilgilerin yer aldığı bilgilendirilmiş onam formu verilmiştir.

Sosyodemografik Bilgi Formu (Ek 10). Katılımcıların sosyodemografik özelliklerinin belirlenmesi amacıyla cinsiyet, yaş, medeni durum, çalışma durumu, eğitim, fizyolojik ve psikolojik rahatsızlıklar, siyasal görüş, politik ilgi ve kendini politik olarak değerlendirme düzeyi, son zamanlarda katılımcıları etkileyen kişisel ve toplumsal olayların neler olduğu ve katılımcıları etkileme düzeyi gibi konularda bilgi edinmek amacıyla çeşitli soruların yer aldığı bir form kullanılmıştır.

Dünyaya İlişkin Varsayımlar Envanteri (DİVE) (Ek 4 ve Ek 11). Orijinal ismi World Assumptions Questionnaire olan bu ölçek, Kaler (2009) tarafından temel varsayımları incelemek üzere 6’lı likert tipi ölçek olarak geliştirilmiştir. Bu ölçek, Janof-Bullman (1989)’ın “Dünyaya İlişkin Varsayımlar Ölçeği” ismiyle geliştirmiş olduğu ölçeğin

travma alanında gerçekleştirilen kesitsel ve boylamsal araştırmalarda görece zayıf psikometrik özellikler sergilemesi ve ölçeğin kullanıldığı çalışmalarda tutarlı olmayan sonuçlar elde edildiğine dair düşünceler doğrultusunda (Kaler ve ark., 2008) geliştirilmiştir. Ölçeğin zgn formu, “Olayların kontrol edilebilirliği”, “insanların anlaşılabilirliği ve öngörülebilirliği”, “insanların güvenirliği ve iyiliği”, “güvende olma ve incinebilirlik” olmak üzere dört alt boyut ve 22 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin orijinal formunun i geçerlik puanlarının .74 ile .82 arasında değiştiği, test-tekrar test güvenirliği puanlarının ise .68 ile .74 arasında değiştiği bildirilmiştir (Kaler, 2009). Ölçekten alınan puanların artması, temel varsayımların bozulmasına işaret etmektedir.

Ölçeğin Türkçe uyarlaması bu çalışma kapsamında gerçekleştirilmiştir. Tezin lek uyarlama başlığında detaylı bir şekilde ele alınan bulgulara göre, ölçeğin Türkçe formu (Ek 11), zgn forma benzer şekilde 4 alt boyuttan oluşmakta ancak özgün formdan farklı olarak 20 madde içermektedir. 1 (Kesinlikle Katılmıyorum) ile 6 (Tamamen Katılıyorum) arasında likert tipi puanlanan lek, “İnsanların Güvenirliği ve İyiliği” (Cronbach alfa=.86), “İnsanların Anlaşılabilirliği ve ngrlebilirliği” (Cronbach alfa=.83), “Güvende Olma ve İncinebilirlik” (Cronbach alfa=.74), “Olayların Kontrol Edilebilirliği” (Cronbach alfa=.67) olmak üzere dört alt boyut içermektedir. Ölçeğin Türkçe formunun nicel araştırma rneklemindeki Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .85 olarak bulunmuştur. Ölçekten alınan puanların yükselmesi, dünyaya ilişkin temel varsayımların bozulması anlamına gelmektedir.

Sosyotoplumsal İyi Oluş leği (SİOÖ)(Ek 5 ve Ek 12). Keyes (1998) tarafından Social Well-Being Scale ismiyle geliştirilmiş olan ölçeğin özgün formu 32 maddeden oluşmakta ve 1 (hiç katılmıyorum) ile 7 (tamamen katılıyorum) arasında likert tipi puanlanmaktadır. Ölçeğin orijinal formu, kişilerin hem dâhil oldukları sosyal gruplara hem de içinde yaşadıkları topluma yönelik değerlendirmeler yaptıkları maddeler içermektedir. Bu

çalışmada kullanılan ve sosyotoplumsal iyi oluşu değerlendiren ölçüm aracı ise, Keyes (1998)'in Social Well Being ölçeğindeki bazı ifadelerin değiştirilmesi ile oluşturulmuş (sosyal gruba ifade eden kelimeler yerine toplum kelimesi kullanılmıştır ve Türkçe uyarlaması bu tez kapsamında gerçekleştirilmiştir (detaylı bilgi için uyarlama çalışması başlığına bakınız) (Ek 12)

Sosyotoplumsal İyi Oluş Ölçeği (SİÖÖ) ismi verilen ölçek, 5 alt boyut ve 26 maddeden oluşmakta, 1 (hiç katılmıyorum) ile 7 (tamamen katılıyorum) arasında likert tipi puanlanmaktadır ve temel olarak sosyotoplumsal iyi oluşu değerlendirmektedir. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları “Toplumsal Bütünleşme” alt boyutu için .87, “Toplumsal Kabul” alt boyutu için .84, “Toplumsal Katkı” alt boyutu için .74, “Toplumsal Kendini Gerçekleştirme” alt boyutu için .83 ve “Toplumsal Anlamlılık alt boyutu için .61 olarak hesaplanmıştır. SİÖÖ’nün bu çalışmanın (nicel araştırma) örneklemindeki Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı ise .84 olarak bulunmuştur. Ölçekten alınan toplam puanların yükselmesi, sosyotoplumsal iyi oluşun artması anlamına gelmektedir.

Toplumsal Duygu İklimi Envanteri (TDİE) (Ek 6 ve Ek 13). Toplumsal duygu iklimini değerlendirmek için De Rivera ve Yurtsever (2010) tarafından geliştirilen ölçek, 24 maddeden oluşmakta ve 7’li likert tipi puanlanmaktadır. Ölçeğin özgün formu, “korku” (Cronbach alfa= .76), “güvenlik(güvende olma)” (Cronbach alfa= .75), “sosyal güven” (Cronbach alfa= .71), “hükümete öfke” (Cronbach alfa= .80) ve “umutsuzluk” (Cronbach alfa= .70) olmak üzere beş alt boyuttan oluşmaktadır.

TDİE’nin Türkçe formu ise (Ek 13), özgün formdan önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Ölçeğin uyarlama aşamasında gerçekleştirilen analizlerin ardından, Türkçe formun 3 boyut ve 24 maddeden oluştuğu görülmüştür. “Korku” olarak isimlendirilen alt boyutun Cronbach alfa değeri .80, “Sosyal Güven ve Güvende Olma”

alt boyutunun Cronbach alfa değeri .84 ve “Umutsuzluk ve Öfke” boyutunun Cronbach alfa değeri ise .78 olarak bulunmuştur. Ölçeğin bu nicel araştırma örneklemindeki Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı ise .89 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin alt boyutlarına bakıldığında iki alt boyutun olumsuz (korku, umutsuzluk ve öfke), bir alt boyutun (sosyal güven ve güvenlik) ise olumlu duygu iklimini yansıttığı görülmektedir. Ölçeğin alt boyutları ayrı ayrı kullanılabileceği gibi, olumlu alt boyuta (sosyal güven ve güvenlik) giren maddeler ters kodlanarak genel bir toplam puan almak da mümkündür. Bu şekilde elde edilen toplam puanın artışı, toplumsal duygu ikliminin olumsuzlaşmasına işaret etmektedir.

Pozitif ve Negatif Duygulanım Ölçeği (PANAS) (Ek 14). Bireysel olumlu ve olumsuz duygulanımı değerlendirmek için Watson, Clark ve Tellegen (1988) tarafından geliştirilmiş olan ve Türkçe’ye uyarlaması Gençöz (2000) tarafından yapılan Pozitif ve Negatif Duygulanım Ölçeği, 10 pozitif ve 10 negatif duygudan oluşmaktadır. 7’li likert tipi derecelendirmeye sahip olan ölçeğin iç tutarlık katsayıları uyarlama çalışmasında, pozitif duygulanım için .83 ve negatif duygulanım için .86 olarak bulunmuş ve bu iki faktörün toplam varyansın % 44’ünü açıkladığı görülmüştür (Gençöz, 2000). Ölçeğin bu araştırmadaki Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .88 olarak bulunmuştur.

Kısa Semptom Envanteri (KSE) (Ek 15). Bu çalışmada psikolojik belirtileri değerlendirmek için Derogatis tarafından 1992’de geliştirilmiş olan SCL-90’ın 53 maddeden oluşan kısa formu kullanılacaktır. Ölçek, 0-4 arası puanlanan Likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin Türkiye uyarlaması hem yetişkin (Şahin ve Durak, 1994) hem de ergen (Şahin, Durak ve Uğurtaş, 2002) örneklemleri üzerinde gerçekleştirilmiş ve yüksek geçerlik ve güvenirlik değerleri elde edilmiştir. Yapılan faktör analizi sonucunda, “kaygı”, “depresyon”, “olumsuz benlik”, “somatizasyon” ve “öfke/saldırganlık” olmak üzere beş faktör elde edilmiştir. KSE'nin yetişkin örnekleminde elde edilen iç tutarlılık katsayıları

.75 ile .87; ergen örnekleminde elde edilen iç tutarlılık katsayıları ise .70 ile .88 arasında değişmektedir. KSE'nin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı bu araştırmanın örnekleminde .96 olarak bulunmuştur. Ölçekten alınan yüksek puanlar bireylerdeki psikolojik semptomların sıklığına işaret etmektedir.

Genel Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği (GSMÖ) (Ek 16). Kay ve Jost (2003) tarafından geliştirilen, 7'li likert tipi (1-Kesinlikle katılmıyorum; 7-Kesinlikle katılıyorum) puanlanan ölçek toplam 8 maddeden oluşmaktadır. Türkçe uyarlaması Yıldırım (2010) yılında yapılan ölçek, mevcut sistemin meşru algılanma eğilimini ölçmeyi amaçlamaktadır. Ölçeğin özgün formunun Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .88 (Kay ve Jost, 2003); Türkçe formunun Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı ise .67 olarak bulunmuştur (Yıldırım, 2010). Ölçeğin, bu çalışmanın örneklemindeki Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı ise .80 olarak hesaplanmıştır.

İşlem

Araştırmada kullanılmasına karar verilen yukarıdaki ölçekler bir araya getirilerek bir veri toplama bataryası hazırlanmıştır. Bu bataryanın başında yer alan Bilgilendirme ve Onam kısmında araştırmanın amacı ve çalışmaya katılımın gönüllülük esasına dayandığı, bireysel bir değerlendirme yapılamayacağı, yanıtların toplu bir şekilde değerlendirileceği belirtilmiş ve katılımcılardan araştırmaya katılım onayları alınmıştır.

Katılımcılara, tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden biri olan, örneklemin belirli özellikler dolayısıyla sınırlı olmadığı durumlarda, maliyet ve uygulama elverişliliği açısından psikoloji araştırmalarında en sık kullanılan yöntem olan, gönüllülük esasına göre çalışmaya katılmayı kabul eden herkesin örnekleme dâhil edildiği kolayda örnekleme yoluyla ulaşılmıştır. Çalışmaya katılımı teşvik etme amacıyla araştırma

sonucunda, 6 kişiye yapılacak çekilişle bir e-ticaret sitesinde kullanabilecekleri 250 tl'lik hediye çeki verileceği duyurulmuştur. Bunun yanı sıra, üniversitelerin sınıf ortamında da araştırmanın duyurusu yapılmış ve araştırmaya katılan öğrencilere ek puan verileceği söylenmiştir.

Veri toplama işlemi, çevrimiçi veri toplama yolu ile Google Forms aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Sıra etkisinin önüne geçebilmek için ölçekler katılımcılara farklı sıralarda sunulmuştur. Veri toplama işlemi Mayıs 2023 ile Mart 2024 arasında gerçekleştirilmiş ancak katılım tarihleri incelendiğinde verilerin yaklaşık yüzde seksenin Ocak 2024-Mart 2024 arasında toplandığı görülmüştür. Görece yüklü bir veri bataryası sunulması dolayısıyla veri toplama işlemleri yaklaşık 20-25 dakika sürmüştür.

İstatistiksel Analiz

Verilerin istatistiksel analizleri, Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) 26. sürüm paket programı ile gerçekleştirilmiştir.

Analiz aşamasına geçilmeden önce, verilerin hatalarından arındırılarak istatistiksel analize uygun hâle getirilmesi için bir takım işlemler gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, frekans dağılımı yoluyla boş değerler/yanıtlar incelenmiş ve araştırma ölçeklerinde bulunan ve ters kodlanması gereken maddelerin ters kodlama işlemi gerçekleştirilmiştir. Ardından tek yönlü uç değerlerin incelenmesi Boxplot ile grafiksel olarak yapılmış, daha sonra değişkenlerin Z skorları hesaplanmış, Z skoru ± 3.29 (Tabachnick ve Fidell, 2013) aralığında olan katılımcıların yanıtları uç değer olarak kabul edilerek veri setinden çıkarılmıştır. Bir sonraki adımda, değişkenler bir arada ele alınarak Multivariate uç değerlerin belirlenmesine geçilmiştir. Bu amaçla hesaplanan Mahalanobis değerleri Chi-Square tablosundaki ilgili değerle karşılaştırılmış ve uç değer

olduğu tepsit edilen katılımcıların yanıtları veri setinden çıkarılmıştır. Bir sonraki adımda normallik varsayımı değerlendirilmiştir. Katılımcıların yanıtlarına ilk olarak histogram ve Q plot yolu ile bakılmış, ardından Kolmogorow-Smirnov ve Skewness-Kurtosis değeri incelenmiştir. Normallik varsayımının ardından doğrusallık varsayımı incelenerek, normallik ve doğrusallık kriterlerini bozan katılımcıların da yanıtları veri setinden çıkarılmıştır.

Araştırmada önerilen aracılık modeli Hayes (2022) tarafından önerilen Bootstrapping yöntemi ile analiz edilmiş, aracılık analizleri yine Hayes'in (2022) aracılık analizlerinin gerçekleştirilmesine imkân veren SPSS IBM Process Macro'suyla yürütülmüştür.

BULGULAR

Bu bölümde, araştırma değişkenleri arasındaki ikili ilişkilere ve önerilen aracılık modelinin analiz bulgularına yer verilecektir.

Değişkenler Arası Korelasyonlar

Aracılık modelini test etmeden önce ilk olarak modeli oluşturan değişkenler arasındaki ikili ilişkiler incelenmiş ve bulgulara Tablo 27’de yer verilmiştir.

Tablo 26. Nicel Araştırma - Değişkenler arası korelasyonlar

	Ort.	SS	1	2	3	4	5	6
1. TDİE Toplam Puanı	5.66	.61	-	.31***	-.44***	-.21***	.14***	-.63***
2. DİVE Toplam Puanı	4.20	.61		-	-.51***	-.31***	.36***	-.30***
3. SİÖÖ Toplam Puanı	3.43	.79			-	.49***	-.44***	.45***
4. PANAS Toplam Puanı	3.24	.60				-	-.63***	.24***
5. KSE Toplam Puanı	2.24	.73					-	-.11***
6. GSMÖ Toplam Puanı	.1.94	.82						-

***p<.001

Not: TDİE toplumsal duygu iklimi toplam puanını (olumsuz), DİVE dünyaya ilişkin varsayımlar toplam puanını (olumsuz), SİÖÖ sosyotoplumsal iyi oluş puanını (olumlu), PANAS öznel duygulanım puanını (bu çalışmada PANAS’ın olumsuz duygu maddeleri ters kodlanarak toplam puan alınmıştır. Toplam puanın artışı, duygulanım olumlu olduğuna işaret etmektedir), KSE kısa semptom envanteri puanını ve GSMÖ genel sistemi meşrulaştırma eğilimi puanını ifade etmektedir.

Yukarıdaki tabloda (Tablo 26) görüldüğü üzere araştırma değişkenleri arasındaki ilişkiler beklendik yönde ve anlamlıdır. Toplumsal duygu iklimi ile dünyaya ilişkin varsayımlar arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r = .31, p < .001$). Diğer bir deyişle, toplumsal duygu iklimi olumsuzlaştıkça dünyaya ilişkin varsayımlar da

bozulmaktadır. Toplumsal duygu ikliminin sosyotoplumsal iyi oluş değişkeni ile ilişkisine bakıldığında bu ilişkinin negatif yönde ve anlamlı olduğu görülmektedir ($r = -.44, p < .001$). Bu bulgu, toplumsal duygu iklimi olumsuzlaştıkça sosyotoplumsal iyi oluşun azaldığını göstermektedir. Toplumsal duygu ikliminin öznel duygulanımla ilişkisine bakıldığında ise, duygu iklimi olumsuzlaştıkça olumlu duygulanımın azaldığı bulunmuştur ($r = -.21, p < .001$). Bu çalışmada PANAS ölçeğinin toplam puanı, olumsuz duygulanım maddelerinin ters kodlanması nedeniyle alınmıştır. Dolayısıyla, ölçekten elde edilen puanların yükselmesi öznel duygulanım olumluya doğru gittiği anlamına gelmektedir. Bu anlamda TDİE ve PANAS arasındaki korelasyon bulgusu, duygu ikliminin olumsuzlaştıkça olumlu duygulanımın azaldığı anlamına gelmektedir. Toplumsal duygu ikliminin psikolojik belirtiler ile ilişkisine bakıldığında ise, TDİE'nin KSE ile pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki gösterdiği görülmektedir ($r = .14, p < .001$). Bu bulgu, duygu iklimi olumsuzlaştıkça psikolojik belirtilerin arttığına işaret etmektedir.

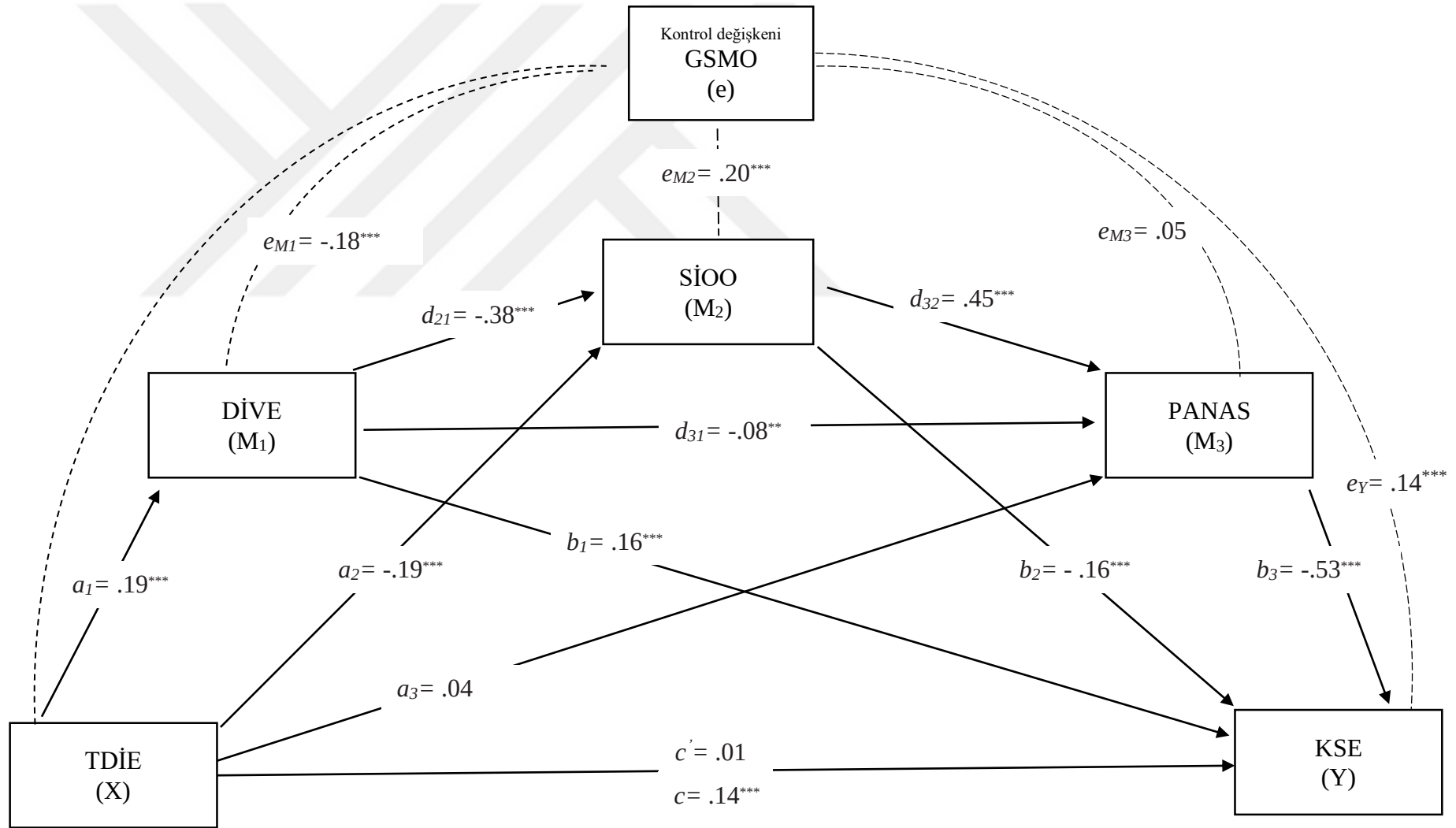
Son olarak aracılık analizinde kontrol değişkeni olarak kullanılacak olan GSMO (genel sistemi meşrulaştırma eğilimi) ile araştırmanın diğer değişkenleri arasındaki ilişkilere bakıldığında GSMO'nun TDİE ile negatif yönde ve anlamlı ($r = -.63, p < .001$), DİVE ile negatif yönde ve anlamlı ($r = -.30, p < .001$), SİÖÖ ile pozitif yönde ve anlamlı ($r = .45, p < .001$), PANAS ile pozitif yönde ve anlamlı ($r = .24, p < .001$) ve KSE ile negatif yönde ve anlamlı ($r = -.11, p < .001$) ilişkiler olduğu bulunmuştur.

Seri Çoklu Aracılık Modeli

Araştırma değişkenleri arasındaki ilişkiler incelendikten sonra bu çalışmanın hipotezlerinde belirtilen aracılık modeli test edilmiştir.

Söz konusu seri çoklu aracılık modelinde sistemi meşrulaştırma eğilimi (GSMO) kontrol değişkeni olarak kullanılmış ve GSMO puanı kontrol edilerek TDİE ile KSE değişkeni arasındaki ilişkide sırasıyla DİVE, SİOÖ ve PANAS değişkenlerinin rolünün incelenmesi için çoklu aracılık modeli gerçekleştirilmiştir. Diğer bir deyişle, toplumsal duygu iklimi ile psikolojik belirtiler arasındaki ilişkide dünyaya ilişkin varsayımlar, sosyotoplumsal iyi oluş ve öznel duygulanımın rolü, sistemi meşrulaştırma eğilimi kontrol edilerek incelenmiştir.

Gerçekleştirilen seri çoklu aracılık analizi, Hayes'in (2022) belirttiği Bootstrapping yöntemine dayanan SPSS Process Macro 6. Model regresyon analizine göre gerçekleştirilmiştir. Buna göre, dolaylı etkiye ilişkin güven aralığı değerlerinin sıfırı kapsamaması durumunda aracılık rolünün söz konusu olduğundan bahsedilmektedir. Kurulan çok değişkenli yol modeli ve katsayılara Şekil 17'de yer verilmiştir.

Şekil 17. Çoklu Aracılık Modeli. c = toplam etki, c' = doğrudan etki
 $***p < .001$, $**p < .05$

Tablo 27. Çoklu aracılık modeline dair regresyon katsayıları, standart hatalar ve model bulguları

	M ₁ (DİVE)				M ₂ (SiOÖ)				M ₃ (PANAS)				Y (KSE)			
	Katsayı	S.H.	<i>p</i>		Katsayı	S.H.	<i>p</i>		Katsayı	S.H.	<i>p</i>		Katsayı	SE	<i>P</i>	
X(TDİE)	<i>a</i> ₁	.19	.04	<.001	<i>a</i> ₂	-.19	.05	<.001	<i>a</i> ₃	.04	.04	<.05	<i>c</i> [']	-.01	.04	>.05
M ₁ (DİVE)	-	-	-		<i>d</i> ₂₁	-.38	.04	<.001	<i>d</i> ₃₁	-.08	.04	>.05	<i>b</i> ₁	.16	.04	<.001
M ₂ (SiOÖ)	-	-	-		-	-	-		<i>d</i> ₃₂	.45	.03	<.001	<i>b</i> ₂	-.16	.03	<.001
M ₃ (PANAS)	-	-	-		-	-	-		-	-	-		<i>b</i> ₃	-.53	.04	<.001
Sabit	<i>i</i> _{M1}	3.37	.30	<.001	<i>i</i> _{M2}	6.54	.36	<.001	<i>i</i> _{M3}	2.07	.37	<.001	<i>i</i> _y	3.80	.38	
	R ² = .12				R ² = .37				R ² = .24				R ² = .45			
	F(2,707)=45.90, <i>p</i> <.001				F(3,706)=140.44, <i>p</i> <.001				F(4,705)=56.87, <i>p</i> <.001				F(5,704)=113.48, <i>p</i> <.001			

Şekil 17’den de görüleceği gibi, toplumsal duygu ikliminin psikolojik belirtiler üzerindeki etkisi, dünyaya ilişkin varsayımlar, sosyotoplumsal iyi oluş ve öznel duygulanım aracılığıyla incelenmiş ve bulgulara Şekil 17, Tablo 27 ve Tablo 28’de yer verilmiştir.

Tablo 28. Toplumsal duygu ikliminin psikolojik belirtiler üzerinde, dünyaya ilişkin varsayımlar, sosyotoplumsal iyi oluş ve öznel duygulanım aracılığıyla olan dolaylı etkisi

Model Yolları	Katsayı	S.H.	t	p	%95 CI	
					LLCI	ULCI
Toplam Etki	.1445	.0568	2.5451	.01	.0330	.2559
Doğrudan Etki (c’ yolu)	-.0024	.0441	-.0555	.95	-.0890	.0847
Toplam Dolaylı Etki	.1469	.0381			.0733	.2216
TDİE→DİVE→KSE	.0365				.0167	.0601
TDİE→SİOÖ→KSE	.0379				.0170	.0640
TDİE→PANAS→KSE	-.0273				-.0787	.0250
TDİE→DİVE→SİOÖ→KSE	.0145				.0059	.0261
TDİE→DİVE→PANAS→KSE	.0094				-.0004	.0224
TDİE→SİOÖ→PANAS→KSE	.0549				.0317	.0807
TDİE→DİVE→SİOÖ→PANAS→KSE	.0210				.0105	.0338

Analiz bulguları, kurulan bu çoklu aracılık modelinin anlamlı olduğuna işaret etmektedir. Modelin açıkladığı varyans %45 olup ($R^2 = .45$), genel model uyumu istatistiksel olarak anlamlıdır ($R = .67$, $F(5, 704) = 113.48$, $p < .001$). Regresyon modeli sonuçlarına göre, sabit terim anlamlıdır ($B = 3.80$, $S.H. = 0.39$, $t(704) = 9.88$, $p < .001$, %95 GA [3.05, 4.56]).

Analiz sonuçlarına göre, TDİE’nin KSE üzerindeki toplam etkisi pozitif yönde ve anlamlıdır ($B = .14$, $S.H. = 0.06$, $t(707) = 2.55$, $p = .011$, %95 CI [0.03, 0.26], $\beta = .12$).

Aracı değişkenlerin KSE üzerindeki etkisine bakıldığında ise DİVE'nin KSE'yi pozitif yönde ve anlamlı olarak yordadığı görülmektedir ($B = .19$, $S.H. = 0.04$, $t(704) = 4.83$, $p < .001$, %95 CI [0.11, 0.27], $\beta = .16$). Bir diğer aracı değişken olan sosyotoplumsal iyi oluşun KSE üzerindeki etkisi ise negatif ve anlamlıdır ($B = -0.15$, $S.H. = .04$, $t(704) = -4.30$, $p < .001$, %95 CI [-0.22, -0.08], $\beta = -.16$). Son aracı değişken olan öznel duygulanımın (PANAS) KSE üzerindeki etkisi negatif ve anlamlı bulunmuştur ($B = -0.64$, $S.H. = 0.04$, $t(704) = -16.48$, $p < .001$, %95 CI [-0.72, -0.56], $\beta = -.53$). Kontrol değişkeni olan sistemi meşrulaştırma eğiliminin KSE üzerindeki etkisi ise pozitif ve anlamlıdır ($B = .13$, $S.H. = .03$, $t(704) = 3.85$, $p < .001$, %95 CI [0.06, 0.19], $\beta = .14$).

Doğrudan ve dolaylı toplam etkilere bakıldığında Tablo 28'in de işaret ettiği gibi, TDİE ile KSE arasındaki ilişki, aracılık modelindeki diğer değişkenler ve yollar eklendiğinde anlamsız hâle gelmekte, TDİE değişkeninin KSE üzerindeki etkisi anlamsız olmaktadır ($B = -.002$, $S.H. = 0.04$, $t(704) = -.06$, $p > .05$, %95 CI [-0.09, 0.08], $\beta = -.002$). Test edilen modele ilişkin çoklu aracılık etkisinin anlamlı olup olmadığının belirlenebilmesi için TDİE'nin KSE üzerindeki dolaylı etkisine ait güven aralıkları incelenmiştir. Buna göre, dolaylı etkiye ilişkin güven aralıkları sıfırı kapsamadığından aracılık etkisinden söz edilebilmektedir ($B = .15$, CI [.07, .22]). Dolayısıyla bu bulguların işaret ettiği gibi, TDİE ile KSE arasındaki ilişkiye dünyaya ilişkin varsayımlar, sosyotoplumsal iyi oluş ve öznel duygulanımın tam aracılık ettiği görülmektedir. Dolaylı etkiler incelendiğinde, TDİE→DİVE→ SİOO→PANAS→ KSE aracılık yolunun anlamlı olduğu görülmektedir ($B = .02$, BootSE = .01, %95 GA [0.01, 0.03], $\beta = .02$). Bu aracılık yolunun anlamlı olması, toplumsal duygu ikliminin olumsuzlaşması ile psikolojik belirtilerin artışındaki süreçte dünyaya ilişkin varsayımların bozulmasının, sosyotoplumsal iyi oluşun azalmasının ve öznel duygulanımda olumluluğun azalmasının önemli rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Özetle, toplumsal duygu ikliminin olumsuzlaşması çeşitli yollar aracılığıyla psikolojik belirtiler üzerinde etkide bulunmaktadır. Toplumsal duygu iklimi olumsuzlaştıkça dünyaya ilişkin varsayımlar bozulmakta, bozulan varsayımlar sosyotoplumsal iyi oluşu azaltmakta, azalan sosyotoplumsal iyi oluşun etkisiyle öznel duygulanımlar olumsuzlaşmakta ve olumsuzlaşan öznel duygulanımların etkisiyle psikolojik belirtiler ortaya çıkmaktadır. Bu bulgular, toplumsal duygu ikliminin genel olarak psikolojik sağlık üzerindeki etkilerini ve bu etkilerin hangi yollarla gerçekleştirdiğini göstermesi bakımından önemlidir.

TARTIŞMA - NİCEL VE NİTEL ARAŞTIRMA BÜTÜNCÜL TARTIŞMA

Toplumsal ihtiyaçları karşılamak üzere etkileşime giren, sınırları belirli bir alanda yaşayan ve ortak bir kültürü paylaşan insanların oluşturduğu birliktelik anlamına gelen toplum kavramı ve toplumsal bağlam çeşitli yönleri dolayısıyla psikoloji bilimi için bir çalışma alanı olabilir. Ancak, klinik psikoloji alanında genel olarak toplumsal bağlam özelliklerinin etkisinin görece göz ardı edildiğini söyleyebilmek mümkündür. Hâlbuki, ekolojik sistem bakış açısı, bireyin dâhil olduğu mikro ve makro sistemlerin birbiriyle karşılıklı ilişki gösterdiğini, bu sistemlerin bireyi etkilediğini ifade etmektedir (Bronfenbrenner, 1994). Bu bakış açısından hareketle, bireyi çevreleyen en geniş sistemlerden biri olan toplumsal bağlamın psikolojik sağlık ve işlevsellik noktasında bireysel etkilerde bulunabileceğini varsaymak mümkündür. Nitekim, özellikle ruhsal travma alanında yapılan bazı çalışmalar, tarihsel dönem özelliklerinin ve sosyopolitik unsurların, uzun süren ve yoğun stresli olayların yaşandığı toplumlarda değişen sosyal yapının, sosyal yapı özelliklerinin psikolojik sağlık üzerinde etkide bulunabildiğini göstermektedir (örn., Brunner, 2002; Comas-Dias, 2006; Giacaman ve ark., 2011). Buna karşın, hızlı ve yoğun toplumsal olayların yaşandığı ülkemizde sosyopolitik bağlam etkisinin ele alınmadığı dikkati çekmekte ve bu durum önemli bir eksiklik olarak görünmektedir.

Bu anlamda sosyal ve toplumsal koşullardan köken alan, bireyi çevreleyen makro sisteme dair bilgi veren özelliklerden biri duygu iklimidir. Duygu iklimi, bir ülkenin sosyal, ekonomik ve politik durumunu yansıtan, kolektif bağlamdaki kişilerarası ilişkilere de yansıyan yapıdır (de Rivera, 1992; de Rivera ve Yurtsever, 2010). Her ne kadar her bir ülke sosyopolitik anlamda farklı özellikler sergilese de korku, güvenlik (güvende olma), güven/güvensizlik, umut/umutsuzluk, mutsuzluk, dayanışma, istikrarsızlık, öfke gibi bir takım ortak ve iklimleri bulunduğu ifade edilmektedir (Bar-Tal ve ark., 2007;

Cobel-Tokarska ve Zaremba, 2015; de Rivera, 1992; de Rivera ve ark., 2007; de Rivera ve Yurtsever, 2010; Yang ve ark., 2021; Techio ve ark., 2011). Duygu iklimleri, içerisinde yaşanan bağlamın nesnel bir özelliği olarak duyumsanmakta; duygu, düşünce ve davranışlar üzerinde etkide bulunabilmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalarda duygu ikliminin, öznel duygulanım, yaşam doyumu, stres, depresyon, anksiyete gibi çeşitli psikolojik sağlık unsurlarıyla ilişki gösterdiği görülmektedir (örn., de Rivera ve Paez, 2007; de Sousa ve ark., 2021; Paez ve ark., 2013).

Bu bulguları sosyopolitik unsurların psikolojik sağlıkla ilişkisi bağlamının ötesine de taşımak mümkündür. Sosyopolitik unsurlar aynı zamanda psikolojik sağlığın sosyotoplumsal yönüne de ilişkin doğrudan ve dolaylı bilgi sağlıyor olabilir. Diğer bir deyişle, psikolojik sağlıkta sosyotoplumsal bir yön ve bileşenden bahsetmek de mümkün olabilir. Bu düşünceyi destekler şekilde, Blanco ve ark., (2016) özellikle yoğun ve uzun süreli olumsuz sosyotoplumsal olayların yaşandığı ülkelerde meydana gelen gelişmelerin, yalnızca psikopatolojik anlamda “yaralar” değil; kutuplaşma, sosyal yaşamın bozulması, güvensizlik ve şüphenin hüküm sürdüğü kişilerarası ilişkiler, terör, eşitsizlik ve adaletsizliğin meşrulaştırılması, siyasi ve sosyal yaşama katılımı da hakim olan korku, olağandışının normal hale gelmesi, katı ve basit kalıpyargılara saplanıp kalma gibi sosyotoplumsal “yaralar” da oluşturduğunu dile getirmektedirler. Bu durum, psikolojik rahatsızlıkları sosyal rahatsızlıklar olarak da düşünebileceğinizi önermektedir (Blanco ve ark., 2016). Zira, psikolojik sağlığı yalnızca psikopatolojik belirtilerin varlığı ya da yokluğu bağlamında ele almak son derece sınırlı bir yaklaşım olarak kalmaktadır. Keyes (2005), tanı kriterleri açısından herhangi bir psikopatolojik bozukluğu olmayan herkesin psikolojik olarak sağlıklı sayılabileceğini dile getirmektedir. Psikolojik sağlık, psikopatolojinin olmadığı ve yüksek düzeyde duygusal, psikolojik ve sosyal iyilik hâliyle bireyin ilerleme gösterdiği bütünleşik bir durumdur (Keyes, 2002, 2003a, 2003b). Bu

tanımdaki sosyal iyilik hâli bireyin sosyal çevresinden ötesini, sosyotoplumsal iyi oluşu da içeriyor olabilir.

Bu çalışmada, Keyes'in (2005) sosyal iyi oluş ve bileşenlerinin toplum vurgusunun belirgin hâle getirilmesi ile sosyotoplumsal iyi oluş olarak kullanılan kavram, bireyin toplumdaki koşulları ve işlevselliğine dair yaptığı değerlendirmeleri yansıtmaktadır (Keyes, 1998). Beş bileşeni olan sosyotoplumsal iyi oluş hâli, kişinin topluma aidiyet düzeyini; toplumdaki diğer insanları iyi ve güvenilir olarak değerlendirmesini; kendisini topluma katkı veren bir kimse olarak algılamasını; içerisinde yaşadığı ülke ve toplumun potansiyeli olduğuna inanmasını ve yaşadığı dünyayı anlamlandırılabilir, açıklanabilir bir yer olarak düşünmesini içerir (Keyes, 2005). Bu içerik, sosyotoplumsal iyi oluşun sosyal iyi oluşun psikolojik sağlığın bir bileşeni olmasından hareketle, psikopatolojik belirtiler (psikolojik iyi oluş hali) ve öznel duygulanımla (duygusal iyi oluş) birlikte bütüncül psikolojik sağlık bakış açısıyla değerlendirilmesinin önemli olabileceğini düşündürmektedir. Diğer bir deyişle, psikolojik sağlığı psikolojik iyi oluş, öznel iyi oluş ve sosyal/toplumsal iyi oluş olarak ele almak gerekebilir. Nitekim alanyazındaki çalışmalar, bu üç boyutun ayrı ancak ilişkili yapılar olduğunu, psikolojik sağlık değişkenleriyle ilişki gösterdiğini ortaya koymaktadır (Diener ve Biswas-Diener, 2008; Diener ve Ryan, 2009; Dunkley ve ark., 2017; Fonzo, 2018; Keyes, 1998; van Steenbergen ve ark., 2021).

Gerek sosyopolitik etmenlerin psikolojik sağlık üzerindeki olası etkilerine rağmen görece göz ardı edilmesi, gerek psikolojik sağlığın bütüncül bir şekilde ele alınmasının gerekliliği bu tez çalışmasının amacının bu iki noktayı içerecek şekilde temellenmesini sağlamıştır. Kapsamı itibarıyla en geniş sosyopolitik etmenlerden biri olan toplumsal duygu ikliminin, bütüncül psikolojik sağlığa etkisini inceleme.

Bu temel amaç doğrultusunda gerçekleştirilen nitel ve nicel araştırmalar ile toplumsal duygu ikliminin psikolojik sağlık bileşenleri üzerinde, hem Türkiye'ye özgü (nitel çalışma ile) hem de genellenebilir (nicel araştırma ile) anlamdaki etkilerine dair bilgi edinilmeye çalışılmıştır.     aşamayı içeren bu tez çalışmasının her bir  aşaması aralıklı olarak birbirinden farklı dönemlere denk gelmiştir.

İlk  aşama olan nitel araştırma dönemi (Mayıs-Haziran 2018)  ncesi (son beş yıllık süreç), Türkiye tarihinde, çok sayıda terör saldırısı, darbe girişimi ve OHAL'i kapsayan örnekleri içermektedir.

Araştırmanın ikinci  aşaması olan ölçek uyarlama  alışması (Kasım 2018 – Haziran 2019) ve öncesindeki dönem, OHAL'in bitişi, 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı seçimleri, 31 Mart 2019 yerel seçimleri (İstanbul ve Ankara gibi büyükşehirlerin belediyesinin muhalefete geçmesi), sınırötesi askeri harek tların olduğu gelişmeleri içermektedir.

Son  aşama olan nicel araştırma ve öncesindeki birkaç yıllık dönem ise 2020 COVID küresel pandemisine, 2020 yılında meydana gelen çeşitli doğal afetlere (İzmir ve Elazığ'da 6.8 b y kl ğindeki depremler); 2021 pandeminin devamına, sınırötesi h rekatların sürmesine, yaz aylarında çok sayıda şehirde günlerce süren orman yangınlarına, Karadeniz'de meydana gelen sel ve birkaç şehri kapsayan alanın  fet bölgesi ilan edilmesine; 2022 pandemi kapsamındaki tedbirlerin azaltılmasına, Rusya-Ukrayna savaşının başlamasına, Amasra'da meydana gelen maden patlamasına (kırk iki maden işçisinin hayatını kaybetmesine), Taksim'deki bombalı terör saldırısına (altı kişinin yaşamını yitirmesine), sınırötesi harek tların sürmesine, İstanbul belediye başkanı Ekrem İmamoğlu'na verilen hapis cezasına; 2023 yılı memur ve emekli maaş artışlarına, asrın fel keti olarak nitelendirilen ve on şehri kapsayan, peşpeşe gerçekleşen 7.2 ve 7.8'lik 10 şubat depremlerine (toplam elli üç binden fazla kişnin yaşamını yitirmesine),

14 Mayıs Genel ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerine (mevcut iktidar partisi ve Cumhurbaşkanının yeniden seçilmesine), asgari ücret artışına, yüksek enflasyon oranlarına, kadın milli voleybol takımının Avrupa şampiyonu olmasına, sellere, Ekim ayında başlayan İsrail-Filistin savaşına, Anayasa Mahkemesi kararlarının uygulanmadığı örneklerle; 2024 yılı (Mart ayına kadar olan süreç) yüksek enflasyon oranlarının sürmesine, ilk uzay yolculuğuna, Erzincan'ın İliç ilçesinde meydana gelen maden kazasına (dokuz maden çalışanının yaşamını kaybetmesine) sahne olan olayları içermektedir.

Araştırmanın her bir aşamasının verisinin toplandığı dönemler dikkate alındığında bu çalışmanın verilerinin farklı zaman ve toplumsal dönemlerde toplam altı yıllık süreyi içeren bir sosyopolitik bağlamda toplandığı görülmektedir. Bu süre, her ne kadar evrensel ve ulusal çapta büyük etkilerde bulunan ve araştırma konusu itibariyle ciddi bir karıştırıcı unsur olabilecek olan COVID pandemisi ve 6 Şubat 2023 depremlerinin akut etkisini görece dışarıda bırakmak için tercih edilmiş olsa dahi, araştırma sonucu itibariyle bir olumluluğu da temsil ediyor olabileceği yorumu yapılabilir. Yukarıda özetlenen siyasi ve toplumsal olaylardan da görülebileceği gibi Türkiye’de son on yılda büyük etkilerde bulunabilecek olaylar yaşanmıştır. Dolayısıyla bu olayların hemen ardından toplanan veri görece o olayı temsil etme riskini taşıyabilirdi. Ancak daha uzun süreye yayılan bu çalışma, Türkiye’nin son yıllardaki sosyopolitik iklimini daha iyi temsil ediyor olabilir. Keza duygu iklimi kavramı da belirli olaylar temelinde hissedilen kolektif duygulardan ziyade daha uzun süreli genel durumu yansıtan bir olgudur (de Rivera, 1992).

Gerçekleştirilen nitel araştırmanın bulguları, hissedilen duygu iklimleri, bu iklimleri ortaya çıkaran etmenler ve bu iklimlerin bireysel düzeydeki etkileri açısından Türkiye’ye özgü önemli bilgiler sağlamaktadır. Çalışmanın gerçekleştirildiği dönem olan Mayıs-Haziran 2018 dönemi öncesindeki beş yıl, Türkiye açısından önemli sosyopolitik

olayların gerçekleşmesine sahne olmuştur. Bu olaylar şu şekilde sıralanabilir: Türkiye tarihindeki en büyük toplumsal muhalefet örneklerinden biri olan Gezi Parkı eylemleri (2013); 2015-2016 yılları arasında Ankara’da gerçekleşen ve toplam yüz yetmişten fazla kişinin yaşamını kaybettiği terör saldırıları (Ankara Garı Saldırısı, Genelkurmay Saldırısı, Güvenpark Saldırısı); 2016’da İstanbul’da gerçekleşen ve toplam doksandan fazla kişinin hayatını kaybettiği terör saldırıları (İstanbul Atatürk Havalimanı Saldırısı, İstanbul Beşiktaş stadyumu önündeki patlama, Maçka Parkı civarındaki patlama); 2017’da yine İstanbul’da bir gece klübünde meydana gelen ve otuz dokuz kişinin hayatını kaybettiği patlama (Reina Saldırısı); 15 Temmuz 2016 FETÖ terör örgütü tarafından gerçekleşen darbe girişimi ve üç yüzden fazla kişinin yaşamını yitirmesi; darbe girişiminin ardından iki yıl süre ile ilân edilen olağanüstü hâl dönemi (OHAL) ve geniş çaplı bilançosu (yüz yirmi beş bin binden fazla kişinin kamudan ihraç edilmesi, iki binden fazla kurum ve kuruluşun kapatılması, üç binden fazla personelin rütbesinin alınması, iki yüzden fazla medya kuruluşunun kapatılması), çözüm sürecinin sona ermesi ve bu süreçle yeniden başlayan terör olayları ve saldırıları, v.d. (Eren, 2018; Yaşar, 2022).

Nitel araştırma, darbe girişimi sonrası ilan edilen iki yıllık OHAL döneminin son ayında gerçekleştirilerek, elde edilecek araştırma sonuçları üzerinde, yukarıda özetlenen ve yoğun kolektif duygular oluşturabilecek olayların olası akut etkileri görece kontrol edilmiştir. Ancak elbette ki tüm bu toplumsal olaylar, hissedilen duygu iklimleri için bir zemin oluşturmaktadır. Bu durum duygu iklimi kavramının da bir özelliğidir ve bu kavramı duygusal atmosferden ayıran noktadır. Duygusal atmosfer, belirli bir olay temelinde ortaya çıkan, o olaya özgü olan ve görece kısa süreli ve geçici kolektif duygulardır (de Rivera, 1992). Duygu iklimi ise, görece daha uzun sürelidir, sosyal ve politik yapıyı yansıtan bir olgudur (de Rivera, 1992). Dolayısıyla bu çalışmanın, gerçekleştiği dönem itibariyle hissedilen genel duygu iklimlerini iyi bir şekilde yansıttığı yorumu yapılabilir. Nitekim, katılımcıların son beş yılda gerçekleşen ve akıllarında kalan

toplumsal olayın sorulduğu soruya verdikleri yanıtlar, hissedilen duygu iklimlerinin zeminindeki toplumsal yaşantıları yansıtır niteliktedir. Bu anlamda en sık verilen yanıtlar Gezi Parkı eylemleri, terör saldırıları ve 15 Temmuz 2016 darbe girişimi olmuştur. Bu yanıtlar, sonuçları bakımından en büyük etkide bulunmuş toplumsal olayların zihinlerde de en çok kalan olaylar olduğuna işaret etmektedir.

Katılımcıların hissettikleri kolektif düzeydeki duyguları, diğer bir deyişle duygu iklimlerini belirlemeye yönelik sorulan soruya verilen yanıtlar ise Türkiye'nin o dönemdeki duygu iklimini gözler önüne sermektedir. Bu sorunun bulguları incelendiğinde, katılımcıların hem olumlu hem de olumsuz duygulardan söz ettikleri görülmektedir. Bu durum, en genelinde duyguların yapısal bir özelliğidir. Bu yapıya göre, olumlu ve olumsuz duygular ilişkili ancak iki ayrı yapıdır (Crawford ve Henry, 2004; Lonigan ve ark., 2003; Merz ve Roesch, 2011; Moneta ve ark., 2012). Katılımcıların, hem olumlu hem de olumsuz duygulardan söz etmesi, söz konusu yapının yalnızca öznel duygular değil kolektif duygular bağlamında da geçerli olabileceğini düşündürmektedir. Duygu iklimi bağlamında katılımcı yanıtları incelendiğinde ise ağırlıklı olarak olumsuz duygulardan söz edildiği dikkati çekmiştir. Son yıllarda peşi sıra gerçekleşen yukarıda belirtilen olumsuz olaylar göz önüne alındığında bu bulgu son derece tutarlı görünmektedir. Katılımcıların dile getirdikleri duygular sıklık sıralamasına göre öfke, endişe, mutsuzluk/üzüntü, korku, baskı, kırgınlık ve yabancılaşma (ayrışma/kutuplaşma) olmuştur. O yıllarda meydana gelen terör eylemleri ve sonucunda oluşan ciddi can kayıpları, OHAL, diğer bir deyişle şiddet ve sıkıyönetim, yaşanan bu duyguları açıklamaktadır. İlgili alanyazına bakıldığında da, şiddetin, baskıcı yönetim örneklerinin, tehdit edici ya da zorlayıcı kolektif deneyimlerin, geleceğe yönelik belirsizliğin; korku, baskı, öfke, güvensizlik (endişe), yabancılaşma (sosyal güvenin ortadan kalkması) iklimleriyle ilişkili olduğu görülmektedir (Cobel-Tokarska ve Zaremba, 2015; de Rivera, 1992; de Rivera ve Paez, 2007 de Rivera ve ark., 2007; Techio

ve ark., 2011). Duygu iklimleri bağlamında katılımcıların deneyimlediklerini ifade ettikleri, Türkiye’de yaşıyor olmanın son zamanlarda hissettirdiği olumlu duygular ise yanıt sıklığına göre sırasıyla umut, direnç ve mutluluk olmuştur. Yanıt içerikleri, umudun, sosyopolitik uygulama ya da gidişattan köken alan bir durum olmasından ziyade umut etme ihtiyacı ve kişisel bir eğilim olarak umutlu olma hâlini yansıttığını göstermektedir. Bu içerik umut etme ihtiyacı bağlamında düşünüldüğünde, yoğun olumsuz kolektif yaşantıların, bir başa çıkma mekanizması olarak umut etme eğilimi oluşturabileceği yorumu yapılabilir. Benzer şekilde direnç temasındaki yanıt içerikleri de yine isyan ve direngenlik hissini içerir şekildedir. Bu durum umutta olduğu gibi, zorlayıcı yaşam koşullarının bir sonucu olabilir ve bu direngenlik hissi (sense of resistance) baş etme mekanizması olarak işlev gösteriyor olabilir. Herhangi bir nesnel kaynağın dile getirilmemesine rağmen umudun dile getirilmesi, çalışmanın 31 Mart 2018 seçimlerinden yaklaşık iki ay sonra gerçekleştirilmiş olmasıyla da ilgili olabilir. Nitekim, hem nitel araştırma katılımcılarının hem de nicel araştırma katılımcılarının, seçimleri toplumsal bir olay olarak gördükleri dikkati çekmektedir. Türkiye’nin son yirmi iki yılında aynı siyasi partinin iktidarda oluşu ve toplumda o iktidar partisini destekleyenler ile desteklemeyenlerin zaman zaman “biz” “onlar” olarak ayrışması, diğer bir deyişle yoğun bir şekilde duyumsanan kutuplaşma, Türkiye’de seçimleri toplumsal bir olay gibi algılamaya yol açıyor olabilir. Bu nedenle her seçim dönemi bir umut ya da umutsuzluk oluşturuyor gibi görünmektedir. Sözü edilen olumlu iklimlerden sonuncusu olan mutluluğun ise kişisel inanç sisteminin bir sonucu olarak, diğer bir deyişle öznel bir özellik olarak ya da tüm bu zorlayıcı toplumsal koşullarda sergilenen aktivist ya da muhalif duruşun bir sonucu olarak dile getirildiği görülmüştür.

Katılımcıların, sözünü ettikleri duygu iklimlerini ortaya çıkaran etmenlere verdikleri yanıtlar çok çeşitli kaynaklara işaret etmektedir. Bulgular, olumsuz toplumsal duyguları ortaya çıkaran etmenlerin, haksızlık/adaletsizlik, öngörülemezlik, sosyal

politikalarındaki sorunlar, şiddet, varoluşa yönelik tehdit ve baskı, ekonomik sorunlar, yaşam kayıpları, öfke, engellenme gibi çok çeşitli olduğunu göstermektedir. Olumlu toplumsal duyguları ortaya çıkaran kaynaklar incelendiğinde ise dayanışma, benzerlik kurulan toplumsal grupların varlığı, umut etme eğilimi, toplumsal muhalefet ve direnme örnekleri, seçimler (ve seçimlerin etkisiyle oluşabilecek değişim beklentisi), dini inanç, geçmiş olumsuz deneyimler (mevcut durumu geçmiş deneyimlerle kıyaslama), hissedilen olumlu duyguların kaynağını oluşturuyor görünmektedir. Bu bulguların, söz konusu iklimlerin oluşumuna etki eden unsurlara dair evrensel alan bilgisini zenginleştirebileceği düşünülmektedir. Sosyopolitik unsurların farklı duygu iklimlerinin oluşumuna etkisine yönelik bilgi sağlayan bu veriler ayrıca son yıllarda Türkiye’deki sosyopolitik iklimin olası nedenlerine de işaret etmesi açısından önemlidir.

Sosyopolitik koşul ve uygulamalardan köken alan duygu iklimi, toplumdaki insanların birbirleri ile kurdukları ilişkiler aracılığıyla sürdürülmekte, kişilerin diğerlerine yönelik duygu ve düşüncelerine yansımakta ve toplumdaki kişilerarası ilişkiler de toplum iklimine etki etmektedir (de Rivera, 1992; de Rivera ve Yurtsever, 2010). Duygu ikliminin bu yönünü anlama amacıyla nitel araştırmada katılımcılara toplumdaki diğer insanlara yönelik neler hissettikleri sorulmuştur. Öfke, güvensizlik, kırgınlık, sevmeme (hoşlanmama) olarak belirtilen yanıtlar, daha çok olumsuz duyguların söz konusu olduğunu göstermektedir. Bu durum yine ağırlıklı olarak hissedilen olumsuz duygu iklimlerinin bir yansıması olması açısından tutarlı görünmektedir. Bu araştırmada katılımcılar tarafından öfke, endişe, mutsuzluk/üzüntü, korku, baskı, kırgınlık ve yabancılaşma (ayrışma/kutuplaşma) olarak belirtilen duygu iklimleri, diğerlerine karşı hissedilen duygularla da benzerlik gösteriyor gibi görünmektedir. Katılımcıların diğerlerine yönelik hissettikleri öfke, güvensizlik, hoşlanmama gibi duyguları ortaya çıkaran etmenler olarak dışlanma, baskı, eşitsizlik algısı, güvensizlik, ötekileştirilme, gayrimeşrulaştırılma ve diğerlerinin sergilediği boyun eğme eğilimi (politik sistemin

dayatlarına boyun eğme) belirtilmiştir. Bu durum genel olarak duyumsanan korku ikliminin genel bir sonucu olabilir. Korku iklimlerinde diğerleri, potansiyel tehdit ve tehlike kaynağı olarak görülmekte ve genel bir güvensizlik eğilimi söz konusu olmaktadır (de Rivera, 1992; Nickerson ve diğerleri, 2014). Korku iklimlerinde bireyler, tehlikenin ne zaman ve nereden geleceğini kestiremezler, toplumdaki herkes her an tehlike arz edebilir. Korku iklimlerinde ekilen şüphe, güvensizlik, tehdit ve tehlike, korku tohumlarının insanlar arasında güven ve güvende olma hislerini ortadan kaldıracabileceği, sosyal izolasyon ve öfkeye yol açabileceği, korku iklimlerinde farklı politik ya da etnik grupların birbirini kolaylıkla gayrimeşrulaştırabileceği dile getirilmektedir (Bar-Tal ve ark., 2007; Cobel-Tokarska ve Zaremba, 2015; de Rivera, 1992; de Rivera ve Paez, 2007; Nickerson ve diğerleri, 2014). Bu çalışmada da olumsuz toplumsal duyguları ortaya çıkaran etmenlerde muhalif görüşlülerin ve görüşlerin potansiyel suç ve suçlu olarak gösterilmesi, öngörülemezlik (gerek politik gidişat gerekse diğerleri kaynaklı ne olacağına dair öngörülemezlik) dile getirilmiştir. Belirtilen bu gayrimeşrulaştırma eğilimi aynı zamanda nitel araştırma bulgularına göre, diğerlerine yönelik hissedilen öfkenin kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Kişiler, gayrimeşrulaştırma eğilimi sonucu dışlanma hissettiklerini belirtmişlerdir. Bu noktada katılımcı yanıtları özellikle, Bar-Tal'ın (1989) belirttiği gayrimeşrulaştırma araçlarından siyasi yaftalamaya giriyor gibi görünmektedir. Siyasi yaftalamada bir grubun toplumun değerlerine yönelik tehdit ve dolayısıyla toplumsal sisteme bir tehdit oluşturuyor gibi yansıtılması söz konusudur. Bar-Tal'a (1990) göre korku, şüphe, belirsizlik/öngörülemezlik gibi olumsuz duyguların yoğun bir şekilde duyumsanması sonucu bireyler açısından bir güvenlik gereksinimi doğmakta, açıklama ve öngöründe bulunmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada gerçekleştirilen diğerlerini gayrimeşrulaştırma, algılanan tehdide getirilen bir açıklama ve tehdit olarak algılanan grubun gelecekteki eylemlerine dair bir varsayım işlevi görmektedir (Bar-Tal, 1990). Gayrimeşrulaştırma eğiliminin yanı sıra yine korku

iklimlerinin bir yansıması olarak ortaya çıkan politik sistemin empoze ettiği düşünce, duygu ve davranışları (örn., eylemsizlik, kanıksama, tepkisizlik) benimseyen kişi ya da gruplara yönelik de öfke hissedildiği görülmüştür.

Katılımcıların diğerlerine yönelik sözünü ettikleri olumlu duygularda ise net bir duygu tanımlaması yerine “olumlu hissediyorum” ifadesini kullandıkları görülmektedir. Bulgularda dikkati çeken bir diğer nokta ise diğerlerine karşı hissedilen olumlu duyguların kişilerin toplumda benzerlik kurdukları birey ya da gruplara yönelik olmasıdır. İç grup – dış grup bağlamında düşünüldüğünde tutarlı olan bu bulgu ayrıca kutuplaşmanın bir sonucunu yansıtıyor da olabilir. Türkiye’de 2017 ve 2020 yılında gerçekleştirilen çalışmalar (Türkiye’de Kutuplaşmayı Azaltmak İçin Stratejiler ve Araçlar Projesi TurkuazLab, 2017), kutuplaşmanın boyutlarını gözler önüne sermekte ve kutuplaşmanın ciddi boyutlarda olduğuna işaret etmektedir. Diğerlerine yönelik hissedilen tüm bu duygular, genel olarak hissedilen olumsuz duygu iklimleri bağlamında da ele alınabilir. Olumsuz duygu iklimleri, diğerlerine yönelik olumsuz hissetmeye zemin hazırlıyor, diğerlerine yönelik olumsuz hissetme olumsuz duygu ikliminin bir nedenini oluşturuyor, algılanan duygu iklimlerinin olumsuzlaşmasına ya da bu duygu iklimlerinin etkisini uzun zaman sürdürmesine yol açıyor olabilir. Bu konuda alanyazındaki bilgiler de söz konusu karşılıklı ilişkiye işaret etmektedir. Çeşitli araştırmacılar, zorlayıcı kolektif deneyimler ortadan kalktıktan sonra bile olumsuz duygu iklimlerinin etkisini uzun yıllar sürdürebildiğini ifade etmekte; bunun bir açıklamasını, olumsuz duygu iklimlerinin, diğerlerine yönelik duygu, düşünce ve davranışlara yansımasının hemen ortadan kalkmamasıyla yapmaktadırlar (de Rivera ve Paez, 2007; Kanyangara ve ark., 2007).

Son yıllarda Türkiye’deki sosyopolitik iklime dair bilgi veren tüm bu bulgulardan sonra, bu tez çalışmasının da yanıt aradığı temel sorulardan biri olan, duygu iklimlerinin bireysel etkileri de önemli noktaları ortaya koyuyor gibi görünmektedir. Bu sorunun

yanıtı kapsamında öncelikle nitel araştırma bulgularına bakılmıştır. Sonuçlar, hissedilen olumsuz duygu iklimlerinin öfke, üzüntü duyguları, duyarsızlaşma (küntleşme), direnme isteği, zihnin sosyotoplumsal olaylarla yoğun şekilde meşgul olması (zihinsel meşgulliyet), izolasyon isteği ve kimlik oluşumuna katkı oluşturarak özellikle öznel duygular ve duygusal iyi oluş üzerinde etkileri olabileceğine işaret etmektedir.

Nitel araştırmanın tüm bu bulguları, toplumsal duygu iklimi ve etkilerine dair fikir vermesi, konunun detaylarını zenginleştirmesi açısından önemlidir. Ancak, konunun genellenebilir yanıtlarına ulaşılması hedefiyle gerçekleştirilen nicel araştırmanın bulguları da gerek duygu iklimi alanına gerekse duygu ikliminin psikolojik sağlık üzerindeki etkilerine açıklama getirerek alanyazına katkı sunmaktadır. Yapılan nicel araştırmayla, toplumsal duygu ikliminin yanı sıra dünyaya ilişkin varsayımlar, sosyotoplumsal iyi oluş, öznel duygulanım ve psikolojik belirti değişkenlerini içeren çoklu aracılık modeli test edilmiştir, bu modelde sistemi meşrulaştırma eğilimi kontrol değişkeni olarak kullanılmıştır.

Kontrol değişkeni olan sistemi meşrulaştırma eğiliminin araştırmanın diğer değişkenleri ile ilişkisine bakıldığında, duygu ikliminin olumsuzlaşması, dünyaya ilişkin varsayımların bozulması ve psikolojik belirtilerin artması ile ters yönde ilişki gösterdiği; sosyotoplumsal iyi oluşun artması ve öznel duygulanımın olumluya doğru gitmesi ile pozitif yönde ilişki gösterdiği görülmektedir. Sistemi meşrulaştırma eğiliminin diğer değişkenlerle gösterdiği ilişkinin yönü genel olarak beklendik sonuçlar ortaya koymaktadır. Sistemi meşrulaştırma kuramı insanların sosyal, ekonomik ve politik sistem ve uygulamalar da dâhil olmak üzere mevcut statükoyu savunma, destekleme ve sürdürme yönünde eğilim gösterdiğini öne sürmekte; bu eğilimin psikolojik sağlık üzerinde olumlu sonuçları olabileceği görülmektedir (Jost ve ark., 2004; Jost ve Hunyady, 2003, 2005; Jost ve ark., 2010; Napier ve Jost, 2008; Rankin ve diğerleri, 2009). Sistemi

meşrulaştırma eğilimi, mevcut sosyal düzenlemelerin iyi, adil ve istendik olarak algılanmasına hizmet eder (Jost ve diğerleri, 2004). Dolayısıyla, toplumsal duygu iklimi olumsuzlaştıkça, mevcut sosyal düzenlemeler “adil olmadıkça” sistemin meşrulaştırılma eğiliminin düşebileceği varsayılabilir. Fakat, diğer açıdan düşünüldüğünde yoğun olumsuz duygu iklimlerinin sistemi meşrulaştırma eğilimini artırması da beklenebilirdi. Bu yönde bir ilişki çıkmaması, bu çalışmanın örneklemenin ağırlıklı olarak sol siyasal görüş ve orta ve orta üst gelir düzeyine sahip kişilerden oluşmuş olmasıyla açıklanabilir. Nitekim, alanyazında, sistemi meşrulaştırma açısından siyasal görüş farkı bulunduğu, sağ görüşlü bireylerin sistemi meşrulaştırma eğiliminin sol görüşlü bireylere göre daha yüksek olduğu görülmektedir (örn., Dirilen-Gümüş, 2011). Bununla birlikte, gelir düzeyinin de sistemi meşrulaştırma düzeyini belirlediği, düşük sosyoekonomik düzeydeki bireylerin sistemi daha fazla meşrulaştırdığı görülmektedir (Dirilen-Gümüş, 2011). Dolayısıyla bu çalışmanın örneklemenin siyasal görüş ve gelir düzeyi açısından demografik yapısı, toplumsal duygu iklimi olumsuzlaştıkça sistemi meşrulaştırma eğiliminin azalıyor olmasını açıklamaktadır.

Aracılık modeli test edilmeden önce incelenen araştırma değişkenleri arasındaki diğer ikili ilişkiler de genel olarak beklendik sonuçlar ortaya koymaktadır. Buna göre, toplumsal duygu iklimi olumsuzlaştıkça dünyaya ilişkin temel varsayımlar bozulmaktadır. Diğer insanların iyi ve güvenilir, insanların anlaşılabilir ve öngörülebilir, olayların kontrol edilebilir, dünyanın genel olarak güvenli bir yer olduğuna dair temsiller göz önüne alındığında bu bulguların beklendik yönde olduğu görülmektedir. Nitekim olumsuz duygu iklimleri temel olarak korku, tehdit, endişe hislerinin baskın olduğu, güvenlik hissinin zayıf olduğu ve geleceğe dair öngörü yapılamayan durumları yansıtmaktadır. Dolayısıyla böyle ortamlarda dünyaya dair temel varsayımların da bozulması beklenebilir. Bu araştırmanın nitel bulgularında sözü edilen, toplumsal iklimleri ve diğerlerine yönelik duyguları ortaya çıkaran etmenler de bu sonucu destekler

nitelikte değerlendirilmektedir. Nitel araştırma sonucunda da toplumdaki diğer insanlara yönelik genel bir öngörülemezlik olduğu, ağırlıklı öfke ve güvensizlik hissedildiği belirtilmiştir.

Öte yandan, Türkiye'nin özellikle son on yıl içerisinde geçirdiği süreç (ciddi can kayıplarının yaşandığı terör saldırıları, darbe girişimi, yüzbinlerce insanın kamudan ihraç edilmesi, yüzlerce kurum ve kuruluşun kapatılması vb.) (bkz.nitel, uyarlama ve nicel araştırma aşamalarında katılımcılar tarafından dile getirilen olumsuz toplumsal olaylar), nicel araştırmada bulunan toplumsal duygu ikliminin olumsuzlaşması ile sosyotoplumsal iyi oluşun bozulması arasındaki ilişkiyi de açıklıyor görünmektedir. Böylesi ortamlarda olumsuzlaşan duygu ikliminin sosyotoplumsal iyi oluşu azaltması da çok beklendiktir. Diğer yandan, sosyotoplumsal iyi oluş kavramının içeriği de bu ilişkiyi açıklamaya bir kaynak oluşturuyor gibidir. Sosyotoplumsal iyi oluş, kişinin topluma aidiyet düzeyini, diğerlerinin iyi ve güvenilir olduğuna dair inancı, kişinin topluma katkıda bulunabildiğine dair inancı, toplumun bir geleceği ve potansiyeli olduğu ve bunu kurumlar aracılığı ile gerçekleştirilebileceğine dair inancı, yaşanan dünyanın anlamlandırılabilir olarak nitelendirilmesini kapsamaktadır (Keyes, 1998). Dolayısıyla, içerisinde yaşanan sosyopolitik bağlamın yapısının, bu bağlamın özelliklerinin, bu bağlamda meydana gelen olayların sosyotoplumsal iyi oluşu doğrudan etkileme potansiyeline sahip olduğu söylenebilir.

Nicel araştırma sonucunda elde edilen bir diğer bulgu, toplumsal duygu ikliminin olumsuzlaşması ile öznel duygulanımda olumluluğun azalmasıdır. Bu bulgu, alanyazında toplumsal duygu iklimi ile öznel duygulanım arasındaki ilişkiyi ele alan diğer çalışmaların bulgularıyla tutarlılık göstermektedir (örn., de Sousa ve ark., 2021, Rime ve ark., 2009). Bu durum, duygu iklimlerinin psikolojik sağlığın bir bileşeni olan duygusal

iyi oluş üzerinde etkide bulunduğunu, diğer bir deyişle psikolojik sağlığı bir anlamda etkileyebildiğini ortaya koymaktadır.

Psikolojik sağlığın diğer bir bileşeni olan psikolojik belirtiler de bu tez çalışmasının bulgularına göre duygu iklimi ile ilişki göstermektedir. Duygu iklimlerinin olumsuzlaşmasının, psikolojik belirtileri arttırdığı görülmüştür. Bu sonuç, alanyazın bulgularıyla da tutarlıdır (örn., Paez ve ark., 2013; Rime ve ark., 2009;). Toplumsal duygu iklimleri, psikososyal bir bağlam olarak işlev göstererek psikolojik belirtiler üzerinde etkide bulunuyor gibi görünmektedir. Diğer bir deyişle duygu iklimi, ortaya çıkan psikolojik belirtileri hem doğrudan hem de dolaylı yoldan etkiliyor olabilir.

Nitekim, bu çalışmada test edilen çoklu aracılık modeli, sosyopolitik iklimin psikolojik belirtiler üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerini ortaya koymaktadır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, duygu iklimi olumsuzlaştıkça dünyaya ilişkin varsayımlar bozulmakta, bozulan varsayımların etkisiyle sosyotoplumsal iyi oluş azalmakta, azalan sosyotoplumsal iyi oluşun etkisiyle öznel duygulanımda olumluluk azalmakta ve tüm bu değişimlerin toplam etkisiyle psikolojik belirtiler ortaya çıkmaktadır. Test edilen bu model, duygu ikliminin psikolojik sağlığın sosyotoplumsal iyi oluş, öznel duygulanım ve psikolojik belirtiler üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkisini ortaya koyarak bir anlamda psikolojik sağlığın tüm yönlerini etkileyebildiğini göstermektedir.

Çoklu aracılık modelinde görüldüğü gibi, olumsuzlaşan sosyopolitik iklim dünyaya ilişkin varsayımları bozmaktadır. Varsaymsal dünya görüşü, kişinin kendisine, diğerlerine ve dünyaya dair inanç ve beklentilerini yansıtan bilişsel setlerdir (Janof-Bullman, 1989). Bu çalışmada kullanıldığı hâliyle temel varsayımlar diğerlerinin iyi ve güvenilir, anlaşılabilir ve öngörülebilir olduğuna, yaşamda genel olarak bir güvenliğin söz konusu olduğuna, yaşanan olayların ve hayatın kontrol edilebilir olduğuna dair

inançları içerir (Kaler, 2009). Varsayımların bu içeriği göz önüne alındığında, olumsuz duygu iklimi oluşturan olayların ve bunların etkisiyle meydana gelen sosyopolitik iklimin, temel varsayımları bozması beklendiktir. Korku, güvensizlik, istikrarsızlık, öfke gibi iklimlerde diğerlerine yönelik güven ve güvende olma hisleri azalmakta, insanlar arasında düşmanlık hisleri artabilmekte, dünya tehlikeler ve belirsizliklerle dolu bir yer olarak algılanmaktadır (Arian, 1989; Bar-Tal ve de Rivera, 2007; Cobel-Tokarska ve Zaremba, 2015; de Rivera, 1992; de Rivera ve Paez, 2007; Maoz ve McCauley, 2005; Skitka ve ark., 2004). Bu alanyazın bulgularında da görülebileceği gibi, olumsuz duygu iklimleri temel varsayımları sarsabilmektedir.

Olumsuz sosyopolitik iklimlerin etkisiyle bozulan varsayımlar, sosyotoplumsal iyi oluşu da azaltabilmektedir. Temel varsayımlarda diğerlerine güvenin azaldığı, yaşama ilişkin kontrol algısının sarsıldığı bir durum söz konusu olduğunda (yani varsayımlar bozulduğunda), bunun sosyotoplumsal iyi oluşu, yani, topluma ait hissetmeyi, toplumda diğerlerini iyi kimseler olarak algılamayı; içinde bulunulan toplum ve ülkenin bir potansiyeli olduğuna, daha iyi bir konuma evrileceğine dair inancı; kişinin kendisini topluma katkı sunan bir kimse olarak algılamasını ve dünyayı anlamlandırabilir bir yer olarak kavraması da sarsılmaktadır. Diğer bir deyişle, sosyotoplumsal iyi oluş hâlinde başlayarak psikolojik sağlığın bileşenleri bozulmaya başlamaktadır.

Olumsuz duygu ikliminin, bozulan varsayımların ve azalan sosyotoplumsal iyi oluşun birikimli etkisi, psikolojik sağlığın diğer bir bileşeni olan öznel duygulanımı da olumsuzlaştırmaktadır. Bu etkiler dolayısıyla bireylerin öznel iyi oluşu da bozulabilmektedir. Bu durum, son derece bireysel bir olgu olarak nitelendirilebilecek öznel duyguların bile sosyopolitik etmenler dolayısıyla ortaya çıkan değişimlerden etkilenebileceğini ortaya koymaktadır. Son olarak, yukarıda belirtilen değişkenlerdeki tüm bu değişimler, psikolojik belirtilerin artmasına yol açmaktadır.

Tüm bu bulgular, psikolojik sağlının sosyotoplumsal yönüne de ışık tutmakta, psikolojik sağlının yalnızca bireysel düzlemde ve öznel bir olgu olmadığını göstermektedir. Toplumcu psikoloji çalışmaları da bunu destekler açıklamalar sunmaktadır. Toplumcu psikolojiye göre gelir eşitsizliği, toplum algısı gibi sosyopolitik olgular da psikolojinin kapsamı içerisine girmelidir (Orford, 2008). Nitekim, sosyal, ekonomik ve politik etmenlerin örneğin depresyon ve anksiyete gibi çeşitli psikopatolojik rahatsızlıklar üzerinde etkide bulunduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (örn., Economou ve ark., 2019; Frankham ve ark., 2020; Madianos ve ark., 2011; Zimmerman ve Katon, 2005).

Sosyopolitik etmenler ve koşullar yalnızca psikolojik rahatsızlıkları anlamada değil iyi oluş ve bazı psikososyal sonuçlarla da ilişki göstermektedir. Örneğin, milli gelir ve politik güven düzeyi, öznel iyi oluş ve yaşam doyumunu güçlü şekilde etkiler görünmektedir (Clench-Aas ve Holte, 2021). Bir başka çalışmada da politik güven ile diğer insanlara yönelik güven arasında güçlü bir ilişki olduğu, düşük politik güvenin daha olumsuz psikolojik sağlıkla ilişki gösterdiği bulunmuştur (Lindstrom ve Mohseni, 2009). Dolayısıyla bu bulgular, sosyal adalet olgusunun da psikolojik sağlık boyutlarıyla ilişkili olabileceğini ortaya koymaktadır.

Özetle, bu çalışmada toplumsal duygu iklimi kavramıyla ele alınan sosyopolitik bağlam özellikleri, etkileri bakımından psikolojik sağlının farklı bileşenleri üzerinde doğrudan ve dolaylı çeşitli etkilerde bulunuyor gibi görünmektedir.

Klinik Doğurgular

Bu tez çalışmasının bulguları, psikolojik sağlığı anlamada ve psikolojik sağlığı geliştirmede gerçekleştirilecek uygulamaların makro unsurları da içermesi, psikolojik

sağlığın toplumsal bir çerçeveye de konulması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Alanyazındaki çeşitli görüş ve bulgular da bu gerekliliğe vurgu yapmaktadır. Örneğin, pozitif psikoloji alanındaki yeni görüşler önerilerini, adalet yönelimli ve bağlamsal çerçeveden geliştirmeye başlamışlardır (örn., Biswas-Diener, 2011; Biswas-Diener ve ark., 2011; Marujo ve Neto, 2014; Wright ve Lopez, 2011). Benzer şekilde, toplumcu sosyal psikoloji de bireylerin sosyopolitik ve ekonomik koşullarla yeterince güçlendirildikleri takdirde, yaşayabilecekleri güçlüklerle daha iyi başa çıkabileceklerini öne sürmektedir (Maton, 2008). Bu bakış açısı, psikososyal güçlenmeyi sosyopolitik konuları içerecek şekilde incelemeyi vurgulamaktadır.

Bu tez çalışmasının da ortaya koyduğu gibi, psikolojik sağlığın sosyopolitik bir yönü var gibi görünmektedir. Gerek bu çalışmanın bulguları gerekse bu alanda gerçekleştirilecek yeni çalışmalar, psikolojik sağlığı sosyotoplumsal bir çerçeveye yerleştirmeye katkı sağlayacaktır. Bu sayede psikolojik sağlığa yönelik zenginleşen kavrayışın önemli klinik doğurguları olabilecektir. Bu yöndeki çalışmalarla elde edilecek bulguların, özellikle önleme ve koruyucu sağlık uygulamalarına kanıt oluşturmada önemli katkılar sağlayacağı söylenebilir. Psikolojik sağlık konusunda sıkışılan dikotomik görüş (belirti varlığı/yokluğu), medikal ya da psikolojik yöntem farketmeksizin tedavi girişimlerinin bir “düzeltme” aracı olarak algılanmasına yol açmakta, koruyucu ve önleyici müdahalelerin öneminin yeterince anlaşılmamasıyla sonuçlanmaktadır. Psikoloji alanında her ne kadar önleyici ve koruyucu müdahale programlarına sınırlı da olsa yer verilse bile bu programların içerikleri bireysel kalmaktadır. Bu anlamda gerçekleştirilen uygulamaların çoğunun olay sonrası hasar giderme yönelimli olduğu, olay öncesi müdahalelerin sınırlı kaldığı, psikolojik sağlık ve iyi oluşu genel anlamda iyileştirmenin yeteri kadar önemslenmediği ifade edilmektedir (Cowen, 2000). Önleme ve koruyucu sağlık uygulamalarının görece ihmâl edilmesinin yanı sıra “psikolojik tedavi”de de dar bir çerçeveye sıkışılmaktadır. Psikoterapi, yaşanan bireysel güçlükleri

bireyselleştirmekte, içinde yaşanılan dünyanın gerçek koşulları ve makro bağlam dikkate alınmamakta, psikolojik sıkıntıların sosyotoplumsal belirleyicileri dışarıda bırakılmaktadır (Pilgrim, 1991; Smail, 1991).

Bu çalışmanın bulguları, psikolojik zorlukları anlama ve açıklamada kolektif bileşenlerin de göz önünde bulundurulması gerektiğini gözler önüne sermektedir. Çalışmanın sonuçları bütüncül olarak değerlendirildiğinde, psikolojik sağlığı ele alırken yalnızca öznel psikolojik sağlığa odaklanmayıp toplumsal iyi oluşu da gözetmenin, makro düzeydeki sosyal bağlamı da göz önünde bulundurmanın, psikolojik sağlığın sosyopolitik köken ve doğurgularını da incelemenin önemi görülmektedir. Sosyopolitik iklime ve diğer sosyopolitik özelliklere dair yapılacak bu ve diğer çalışmalarla, psikolojik sağlığı bireysel düzlemde çıkarıp toplumsal çerçeveye yerleştirmeye katkı sağlanacaktır. Böylece, psikolojik sağlık bileşenlerindeki zararı “onarım”, psikolojik sağlığı koruma ya da iyileştirmenin kamu politikası hedefi olması gerekliliği görülecektir. Oysa ki, bireylerin yaşadıkları zorlanmaları yalnızca bireysel sorunlarmış gibi göstermek, sistemi değiştirme girişimlerini de zayıflatacak, yalnızca bireysel çözümlere odaklanmaya hizmet edecektir (Prilleltensky, 1994; Teo, 2005). Ancak, sistem temelli kaynakları ortaya koymak, bu kaynakların psikolojik sağlık bileşenleri üzerindeki etkilerini belirlemek, politik sistem ve uygulamalarının psikolojik zorlanmalar için bir risk faktörü olabileceğini ortaya koymak, psikolojik sağlığı koruma ya da geliştirmede ulusal düzeyde politikalar geliştirilmesi gerekliliğinin dayanağını oluşturabilecektir. Bunun yanı sıra, sosyopolitik iklimlerin uzun vadeli sonuçlarını görebilmek için ulusal ve bölgesel ölçekte sistematik boylamsal verilerin toplandığı çalışmalar gerçekleştirmek de alana önemli katkılar sağlayabilecektir.

Sınırlılıklar ve Öneriler

Çalışma kapsamında ulaşılan sonuçlar ve klinik doğurguların her ne kadar alanyazına önemli katkılarda bulunabileceği düşünülse de çalışmanın birtakım sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle, çalışmanın nicel aşamasında örnekleme dair sınırlılıklar mevcuttur. Çalışmanın konusu, siyasal görüşün toplumsal duygu iklimi algısında önemli bir değişken olabileceğini düşündürmektedir. Duygu iklimine dair çalışmalar gerçekleştiren araştırmacılar, toplumsal duygu ikliminin, bireysel özelliklerden bağımsız olarak var olan nesnel bir gerçeklik olduğunu, toplumun büyük çoğunluğu tarafından hissedilen baskın kolektif duyguların söz konusu olduğunu ifade etmektedirler (de Rivera, 1992; Jarymowicz ve Bar-Tal, 2006; Yang ve ark., 2021; Paez ve ark., 2013). Techio ve arkadaşları (2011) da ülkelerdeki duygu iklimlerinin, bireysel duyguların ötesinde, gündelik yaşamda kişilerarası ilişkilerde ve kamusal alanda algılanabildikleri için nesnel olduğunu dile getirmektedir.

Duygu ikliminin nesnel bir gerçeklik olduğuna vurgu yapan görüşler olsa da, bu çalışmanın örnekleminde görece homojen olmayan siyasal görüşün bir yanlılık oluşturup oluşturmadığı sorusu akla gelmektedir. Nicel araştırmanın örnekleminde her ne kadar siyasal görüş açısından dengesiz bir dağılım olsa da (sol görüşlü katılımcılar çoğunlukta olsa da), çalışma konusunun genelini göz önüne aldığımızda politik konulara ilgi duyma ve kişinin kendisini ne düzeyde politik hissettiğine dair bildirimleri de önemli gibi görünmektedir. Politik konulara daha fazla ilgi duyan ve kendisini daha yüksek düzeyde politik bir kimse olarak algılayan kişilerin, sosyotoplumsal bağlamda gerçekleşen olaylardan daha fazla etkilenebileceklerini, bu olaylara daha duyarlı olabileceklerini varsaymak mümkündür. Dolayısıyla örneklemdaki sınırlılığa dair daha net bir çıkarımda bulunabilmek için, politik ilgi düzeyi ve kendini politik bir kimse olarak nitelendirme düzeylerine bakılmıştır. Buna göre, her iki özellik açısından da örneklemin görece

ortalama düzeye yakın bir özellik gösterdiği görülmektedir. Likert tipi 1 ile 9 arası puanlanan ölçüme göre politik ilgi düzeyi için ortalama 5.16 (ss.= 2.43), kişinin kendisini politik biri olarak değerlendirme düzeyi için ortalama 4.74 (ss.= 2.39) olarak bulunmuştur. Örneklemin, siyasal görüş açısından olmasa da bu özellikler açısından ortalamaya yakın bir noktada olması, söz konusu olası yanlılığı azaltıyor olabilir. Örnekleme ilişkin bu olası yanlılığı azaltabileceği düşünülen bir diğer nokta ise, toplumsal duygu iklimi ölçeğinde katılımcının, kendisini değil, toplumdaki insanların çoğunun nasıl düşündüğünü gözeterek yanıtlamasının istendiği yönergedir (de Rivera, 1992). Ancak yine de, sonraki çalışmalarda daha homojen bir dağılımın olmasını önermek mümkündür.

Çalışmanın konusu ile ilgili bir sınırlılık da zorlayıcı kolektif yaşantıların gerçekleştiği dönemlerde duygu iklimine dair veri toplarken, katılımcı yanıtlarının taşıyabileceği olası yanlılıktır. Bu çalışmanın nicel aşamasının verileri, büyük etkide bulunabilecek toplumsal olayların görece az olduğu bir dönemde toplanmıştır. Dolayısıyla söz konusu yanlılıktan daha az etkilenilmiş olunduğunu ifade etmek mümkündür. Bundan sonra gerçekleştirilecek çalışmalarda eğer genel bir duygu ikliminden söz edilmeye çalışılacaksa, toplum üzerinde geniş çaplı etkide bulunabilecek olayların sonrasındaki akut dönemlerde veri toplanmaması önerilebilir. Böylesi dönemlerde elde edilecek bulgular, duygu iklimine değil duygusal atmosfere işaret edecektir.

Bu çalışmada algılanan sosyopolitik iklimlerin ardalanını oluşturan toplumsal olayları öğrenmek, Türkiye'ye özgü durumunları resmedebilmek için ölçek uyarlama ve nicel araştırmada katılımcılara, onları etkileyen olumlu ve olumsuz toplumsal olayların neler olduğu sorulmuştur. Bu soruya verilen yanıtlarda dikkati çeken nokta kimi katılımcıların özellikle kamuoyunda çok gündeme gelmiş belirli olaylardan söz ettikleri

(örneğin kedi Eros'un vahşice katledilmesi), kimi katılımcıların bir olay yerine genel sosyopolitik özelliklerden (örneğin kötü giden ekonomi, siyasal ve adli sistemdeki bozulmalar) söz ettikleri görülmüştür. Bu soru, verinin toplandığı döneme dair bilgi verme açısından önemli olurken, kişilerin herhangi bir olayı toplumsal olay olarak nitelendirirken neleri gözettiklerine dair çok bilgi vermemiştir. Bu nedenle, benzer bir soru kullanmayı amaçlayan çalışmalarda “toplumsal olay” ifadesi yerine “toplumu etkileyen olay” ifadesi kullanılabilir.

Özyansına

Çalışmanın konusu ve gerçekleştiği dönemin sosyopolitik bağlamı, küresel çaptaki pandemi ve tüm Türkiye'yi yıkıcı sonuçları itibariyle etkileyen 10 Şubat 2023 depremlerinin gerçekleştiği bir dönemde böylesi bir çalışma yürütmeye çalışmak, zor bir süreci de beraberinde getirdi. Bu zorluk özellikle veri toplama aşamalarında belirgin hâle geldi. Veri toplama süreci, pandemi ve deprem nedeniyle toplamda birkaç yıla varan sürelerle farklı farklı zamanlarda durmak zorunda kaldı.

Yine veri toplama aşamasında karşılaştığım bir diğer güçlük, korku ikliminin bir özelliği olarak toplumsal yaşamda şüphe ve korkunun baskın olduğu bir bağlamda bu çalışmanın gerçekleşmesidir. Çalışmada her ne kadar kimlik belirleyici bir bilgi istenmeyip çevrimiçi veri toplama yoluyla anonimliğin korunması gözetilse de böylesi bir bağlam veri toplamayı güçleştirdi.

Bu zorluklara karşı, çalışmanın konusunun katılımcıların ilgisini çektiği gözlemledim. Çevrimiçi olarak sunulan veri toplama bataryasının sonuna eklenen ve katılımcıların belirtmek istedikleri herhangi bir görüş olup olmadığını soran yorum

alanına verilen yanıtlarda, araştırma konusunun önemli görüldüğü, kimi katılımcıları düşünmeye sevk ettiği, araştırma sonuçlarının merak edildiğini gördüm.

ÖZET

Bu çalışma kapsamında temel olarak sosyopolitik durum ve uygulamalar sonucunda oluşan toplumsal duygu ikliminin psikolojik sağlık üzerindeki olası etkileri incelenmiştir.

Çalışmanın nicel araştırma aşamasında gönüllülük esasına uygun olarak çalışmaya katılmayı kabul eden 8 katılımcıyla yaklaşık 20-80 dakika süren yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde, Türkiye’de yaşıyor olmanın hissettirdiği kolektif duygular (duygu iklimi), toplumda diğer insanlara karşı hissedilen duygular, bu duyguları ortaya çıkaran sosyopolitik etmenler ve katılımcıların tüm bunlardan bireysel olarak nasıl etkilendikleri sorulmuştur. Bu aşamanın bulgularına göre, katılımcıların ağırlıklı olarak olumsuz duygu iklimleri ifade ettikleri (öfke, kaygı, mutsuzluk, korku, ayrışma ve kutuplaşma, güvensizlik), buna karşın umut, mutluluk ve direnme gibi olumlu iklimlerinin de dile getirildiği görülmüştür. Olumsuz duygu iklimlerini ortaya çıkaran etmenler ise genel haksızlık ve adaletsizlik algısı, yaygın öngörülemezlik, sosyal politikalardaki kimi sorunlar, şiddet, baskı ve varoluşa tehdit olarak bulunurken olumlu duyguları ortaya çıkaran etmenlerin nesnel olgular yerine umut etme eğilimi gibi kişisel bir eğilimi içerdiği görülmüştür. Diğer insanlara yönelik neler hissedildiğine bakıldığında ise öfke, güven sorunları ve güvensizlik, kırgınlık, hoşnut olmama, haz etmeme yanıtları en sık verilen yanıtlar olarak bulunmuştur. Toplumsal duygu ikliminin psikolojik sağlık üzerindeki etkisine bakıldığında ise duygu iklimlerinin kişileri özellikle öznel duygulanım bağlamında etkilediği görülmüştür.

Çalışmanın ikinci aşamasında ise, sosyopolitik duygu iklimini belirlemek amacıyla kullanılan Emotional Climate Questionnaire (de Rivera ve Yurtsever, 2010) ve Emotional Climate Scale (Paez ve ark., 1997), sosyal/toplumsal iyi oluşu değerlendiren Social Well-Being Scale (Keyes, 1998) ve dünyaya ilişkin varsayımlara yönelik bilgi edinmeyi amaçlayan World Assumptions Questionnaire (Kaler, 2009) ölçeklerinin Türkçe'ye uyarlama çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu aşamanın örneklemini 18-64 yaş aralığında ve Türkiye'nin çeşitli illerinde yaşayan 349 katılımcı oluşturmuştur. Gerçekleştirilen geçerlik ve güvenirlik analizleri sonucunda yukarıda belirtilen ölçüm araçlarının psikometrik özellikleri, bu ölçeklerin geçerli ve güvenilir ölçüm araçları olarak Türkçe olarak kullanılabileceğine işaret etmektedir.

Çalışmanın son aşaması olan nicel araştırmada ise, toplumsal duygu iklimi, dünyaya ilişkin varsayımlar, sosyotoplumsal iyi oluş, öznel duygulanım ve psikolojik belirtiler değişkenlerini içeren, sistemi meşrulaştırma eğiliminin kontrol değişkeni olarak kullanıldığı çoklu aracılık modeli test edilmiştir. 18-65 yaş arası 710 katılımcının yer aldığı bu çalışmanın bulguları, duygu iklimi olumsuzlaştıkça dünyaya ilişkin varsayımların bozulduğunu, bozulan varsayımların etkisiyle sosyotoplumsal iyi oluşun azaldığını, azalan sosyotoplumsal iyi oluşun etkisiyle öznel duygulanımda olumluluğun azaldığını ve tüm bu değişimlerin toplam etkisiyle psikolojik belirtilerin ortaya çıkabildiğini göstermektedir. Test edilen bu model, duygu ikliminin psikolojik sağlığın sosyotoplumsal iyi oluş, öznel duygulanım ve psikolojik belirtiler üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkisini ortaya koyarak bir anlamda psikolojik sağlığın tüm yönlerini etkileyebildiğini göstermektedir.

Anahtar sözcükler: toplumsal duygu iklimi, kolektif duygu, sosyotoplumsal iyi oluş, psikolojik sağlık, dünyaya ilişkin varsayımlar

ABSTRACT

Within the aim of this study, the possible effects of emotional climates formed as a result of sociopolitical situations and practices, on psychological health were examined.

As the first stage of the study in the quantitative research stage of the study, semi-structured interviews lasting approximately 20-80 minutes were conducted with 8 participants who voluntarily agreed to participate in the study. In these interviews, the participants were asked about the collective emotions felt by living in Turkey (emotional climate), the emotions felt towards other people in the society, the sociopolitical factors that bring out these emotions, and how the participants were individually affected by all these. According to the findings of this study, it was found that the participants felt predominantly negative emotional climates (anger, anxiety, unhappiness, fear, dissociation and polarization, distrust), but also positive emotions such as hope, happiness and resistance. The factors that elicit negative emotions are the general perception of injustice and unfairness, widespread unpredictability, some problems in social policies, violence, oppression and threats to existence, while the factors that elicit positive emotions are the tendency to hope. In terms of feelings towards other people, anger, trust issues and mistrust, resentment, dissatisfaction and displeasure were found to be the most common responses. Looking at the impact of social emotional climate on psychological health, it was observed that emotional climates affect people predominantly in terms of subjective emotions.

In the second stage of the study, the questionnaire used to determine the sociopolitical Emotional Climate Questionnaire (de Rivera & Yurtsever, 2010) and

Emotional Climate Scale (Paez ve ark., 1997), Social Well-Being Scale (Keyes, 1998) which assesses social/societal well-being and World Assumptions Questionnaire (Kaler, 2009) which aims to obtain information about assumptions about the world were adapted into Turkish. The sample of this research consisted of 349 participants between the ages of 18-64 and living in various provinces of Turkey. As a result of the validity and reliability analyses, the psychometric properties of these measurement tools indicate that these scales can be used as valid and reliable measurement tools in Turkish.

As the last stage of the study in the qualitative research, a multiple mediation model including the variables of societal emotional climate, assumptions about the world, social well-being, subjective affect, and psychological symptoms, with the tendency to system justification as the control variable, was tested. The findings of this study, which included 710 participants between the ages of 18-65, show that as the emotional climate becomes negative, assumptions about the world deteriorate, social well-being decreases with the effect of deteriorated assumptions, positivity in subjective affect decreases with the effect of decreased social well-being, and psychopathological symptoms may emerge with the total effect of all these changes. This model shows that emotional climate of a nation, can affect all aspects of psychological health by revealing the direct and indirect effects of psychological health on social well-being, subjective affect and psychopathological symptoms.

Key words: emotional climate, collective emotions, social well-being, psychological health, world assumptions

KAYNAKÇA

- Akın, A. (2013). Güncel Psikolojik Kavramlar 1. Pozitif Psikoloji. (ed), İstanbul Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayınları, 23-58.
- Allin, P. (2007). Measuring societal wellbeing. *Economic & Labour Market Review*, 1(10), 46-52.
- Anckermann, S., Dominguez, M., Soto, N., Kjaerulf, F., Berliner, P. ve Naima Mikkelsen, E. (2005). Psycho-social support to large numbers of traumatized people in post-conflict societies: An approach to community development in Guatemala. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 15(2), 136-152.
<https://doi.org/10.1002/casp.811>
- Arian, A. (1989). A people apart: Coping with national security problems in Israel. *Journal of Conflict Resolution*, 33(4), 605–631.
<https://doi.org/10.1177/002200278903300400>
- Aschauer, W. (2014). Societal well-being in Europe. From theoretical perspectives to a multidimensional measurement. *L'Annee Sociologique*, 64(2), 295-329.
<https://doi.org/10.3917/anso.142.0295>
- Averill, J. R., Catlin, G. ve Chon, K. K. (1990). *Rules of hope*. Springer-Verlag Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-1-4613-9674-1>
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 231-274.

- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
<https://doi.org/10.31592/aeusbed.598299>
- Barrett, F. L. ve Russell, J. A. (1998). Independence and bipolarity in the structure of current affect. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(4), 967-984.
<https://doi.org/10.1037/0022-3514.74.4.967>
- Barsade, S. G. (2002). The ripple effect: Emotional contagion and its influence on group behavior. *Administrative Science Quarterly*, 47(4), 644-675.
<https://doi.org/10.2307/3094912>
- Barsade, S. G., ve Gibson, D. E. (2012). Group affect: Its influence on individual and group outcomes. *Current Directions in Psychological Science*, 21(2), 119-123.
<https://doi.org/10.1177/0963721412438352>
- Bar-Tal, D. (1990). Causes and consequences of delegitimization: Models of conflict and ethnocentrism. *Journal of Social Issues*, 46(1), 65-81.
<https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1990.tb00272.x>
- Bar-Tal, D. (1989). Delegitimization: The extreme case of stereotyping and prejudice. *Stereotyping and prejudice: Changing conceptions* içinde (s. 169-182). Springer New York.
- Bar-Tal, D., Halperin, E. ve de Rivera, J. (2007). Collective emotions in conflict situations: Societal implications. *Journal of Social Issues*, 63(2), 441-460.
<https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2007.00518.x>

Bar-Tal, D., Jacobson, D. ve Freund, T. (1995). Security feelings among Jewish settlers in the occupied territories: A study of communal and personal antecedents. *Journal of Conflict Resolution*, 39(2), 353–377.

<https://doi.org/10.1177/0022002795039002007>

Basabe, N., Paez, D., Valencia, J., Gonzalez, J. L., Rime, B. ve Diener, E. (2002). Cultural dimensions, socioeconomic development, climate, and emotional hedonic level. *Cognition and Emotion*, 16(1), 103–126.

<https://doi.org/10.1080/02699930143000158>

Basabe, N. ve Ros, M. (2005). Cultural dimensions and social behavior correlates: Individualism-Collectivism and Power Distance. *International Review of Social Psychology*, 18(1), 189-225.

Basabe, N. ve Valencia, J. (2007). Culture of peace: Sociostructural dimensions, cultural values, and emotional climate. *Journal of Social Issues*, 63(2), 405-419.

<https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2007.00516.x>

Becker, D., Morales, G. ve Aguilar, M. I. (1994). *Trauma psicosocial y adolescentes latinoamericanos: Formas de acción social (Psychosocial trauma and Latin Americans adolescents: Ways to social action)*. Ilas.

Benedict, R. (1970). Synergy: Patterns of the good culture. *American Anthropologist*, 72, 320-333.

Beltran, R. O., Llewellyn, G. M., & Silove, D. (2008). Clinicians' understanding of International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems, 10th Revision diagnostic criteria: F62. 0 enduring personality change after

catastrophic experience. *Comprehensive Psychiatry*, 49(6), 593-602.

<https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2008.04.006>

Biswas-Diener, R. (Ed.). (2011). *Positive psychology as social change*. Springer.

Biswas-Diener, R., Linley, P. A., Govindji, R. ve Woolston, L. (2011). Positive psychology as a force for social change. K. Sheldon, T. B. Kashdan ve M. F. Steger (Eds.), *Designing positive psychology: Taking stock and moving forward* içinde (s. 410–418). Oxford University Press.

Blanchar, J. C. ve Eidelman, S. (2013). Perceived system longevity increases system justification and the legitimacy of inequality. *European Journal of Social Psychology*, 43(4), 238-245. <https://doi.org/10.1002/ejsp.1960>

Blanco, A., Blanco, R. ve Diaz, D. (2016). Social (dis) order and psychosocial trauma: Look earlier, look outside, and look beyond the persons. *American Psychologist*, 71(3), 187-198. <https://doi.org/10.1037/a0040100>

Bobowik, M., Bilbao, M. Á. ve Momoitio, J. (2010). Psychosocial effects of forgiveness petition and “self-criticism” by the Basque Government and Parliament directed to the victims of collective violence. *Revista de Psicología Social*, 25(1), 87-100. <https://doi.org/10.1174/021347410790193478>

Bodvarsdottir I, Elklit A. (2004). Psychological reactions in Icelandic earthquake survivors. *Scandinavian Journal of Psychology*, 45(1), 3–13. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9450.2004.00373.x>

Brondolo, E., Brady, N., Thompson, S., Tobin, J. N., Cassells, A., Sweeney, M., Mcfarlane, D. ve Contrada, R. J. (2008). Perceived racism and negative affect:

Analyses of trait and state measures of affect in a community sample. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 27(2), 150–173.

<https://doi.org/10.1521/jscp.2008.27.2.150>

Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development. M. Gauvain ve Cole, M. (Eds.), *International Encyclopedia of Education*, Vol.3 (2. baskı), içinde, (s. 37-44). Oxford: Elseviser.

Browne, M. W., & Cudeck, R. (1993). Alternative ways of assessing model fit. In K. A. Bollen and J. S. Long (Eds.), *Testing structural equation models* (s. 136-162). Newbury Park, CA: Sage.

Byrne, B. M. (2010). *Structural Equation Modeling with Amos: Basic Concepts, Applications, and Programming* (2nd Eds.). New York: Taylor and Francis Group.

Cardenas, N., Crisostomo, M., Neyra, E., Portal, D., Ruiz, S. ve Velazquez, T. (2005). *Noticias, remesas y recados de Manta Huancavelica (News, remittances and errands from Manta Huancavelica)*. Demus.

Cardenas, M., Paez, D., Rime, B., Bilbao, A. ve Asun, D. (2014). Personal emotions, emotional climate, social sharing, beliefs, and values among people affected and unaffected by past political violence. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 20(4), 452-464. <https://doi.org/10.1037/pac0000038>

Chipman, K. J., Palmieri, P. A., Canetti, D., Johnson, R. J. ve Hobfoll, S. E. (2011). Predictors of posttraumatic stress-related impairment in victims of terrorism and ongoing conflict in Israel. *Anxiety, Stress, and Coping*, 24, 255–271. <https://doi.org/10.1080/10615806.2010.515304>

- Clark, A. E. (2009). Work, jobs and well-being across the millennium, E. Diener, D. Kahneman, ve J. F. Helliwell (Ed), *International differences in well-being*. Oxford University Press.
- Clench-Aas, J. ve Holte, A. (2021). Political trust influences the relationship between income and life satisfaction in Europe: differential associations with trust at national, community, and individual level. *Frontiers in Public Health*, 9, 1-14. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2021.629118>
- Cobel-Tokarska, M. ve Zaremba, M. (2015). The Emotional Climate in Poland in the 80s: A New Perspective on the Social History of the Polish People's Republic. *Remembrance and Solidarity*, 109-125.
- Comisi on de la Verdad y la Reconciliaci on (CVR). (2003). *Informe Final*. [Final report]. Lima, Peru: CVR.
- Conejero, S. ve Etxebarria, I. (2007). The impact of the Madrid bombing on personal emotions, emotional atmosphere and emotional climate. *Journal of Social Issues*, 63(2), 273-287. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2007.00508.x>
- Cohen, S., Doyle, W.J., Turner, R.B., Alper, C.M., ve Skoner, D.P. (2003). Emotional style and susceptibility to the common cold. *Psychosomatic Medicine*, 65(4), 652-657. <http://doi.org/10.1097/01.PSY.0000077508.57784.DA>
- Conejero, S., de Rivera, J., Paez, D. ve Jimenez, A. (2004). Alteraci'on afectiva personal, atmosfera emocional y clima emocional tras los atentados del 11 de marzo (Changes in personal affect, emotional atmosphere and emotional climate after the March 11 attacks). *Ansiedad y Estrés*, 10(2-3), 299–312.

- Conejero, S. ve Etxebarria, I. (2007). The impact of the Madrid bombing on personal emotions, emotional atmosphere and emotional climate. *Journal of Social Issues*, 63(2), 273-287. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2007.00508.x>
- Cowen, E . L. (2000). Now that we all know that primary prevention in mental health is great, what is it?. *Journal of Community Psychology*, 28(1), 5–16.
[https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1520-6629\(200001\)28:1<5::AID-JCOP3>3.0.CO;2-H](https://doi.org/10.1002/(SICI)1520-6629(200001)28:1<5::AID-JCOP3>3.0.CO;2-H)
- Crawford, J. R. ve Henry, J. D. (2004). The positive and negative affect schedule (PANAS): Construct validity, measurement properties and normative data in a large non-clinical sample. *The British Journal of Clinical Psychology*, 43(3), 245-265. <https://doi.org/10.1348/0144665031752934>
- Csikszentmihalyi, M. (2014). The politics of consciousness. T. J. Hamalainen ve J. Michaelson (Ed.), *Wellbeing and beyond: Broadening the public and policy discourse* içinde (s. 271–282). Elgar.
- Currie, C., Roberts, C., Morgan, A., Smith, R., Settertobulte, W., Samdal, O. ve Barnekow Rasmussen, V. (Eds.) (2004). Young people’s health in context. Health Behaviour in Schoolaged Children (HBSC) study: international report from the 2001/2002 survey. *Health Policy for Children and Adolescents No. 4, World Health Organization*.
<https://www.who.int/europe/publications/i/item/9789289013727>
- da Costa, S., Martinez-Moreno, E., Diaz, V., Hermosilla, D., Amutio, A., Padoan, S., Mendez, D., Etchebehere, G., Torres, A., Telletxea, S. ve García-Mazzieri, S. (2020). Belonging and social integration as factors of well-being in Latin America

and Latin Europe organizations. *Frontiers in Psychology*, 11, 604412.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.604412>

Davou, B. ve Demertzis, N. (2013). Feeling the Greek financial crisis. N. Demertzis (Eds.), *Emotions in politics: the affect dimension in political tension*, içinde (s. 93-124). Palgrave MacMillan. https://doi.org/10.1057/9781137025661_6

Derogatis, L. R. (1992). *Brief Symptom Inventory (BSI): Administration, scoring, and procedures manual*, 2nd ed. Baltimore: Clinical Psychometric Research.

de Rivera, J. (1992). Emotional climate: Social structure and emotional dynamics. K. T. Strongman (Eds.), *International review of studies on emotion* (Vol. 2) içinde (s. 199–218). John Wiley.

de Rivera, J., Kurrien, R. ve Olsen, N. (2007). The emotional climate of nations and their culture of peace. *Journal of Social Issues*, 63(2), 255-271.
<https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2007.00507.x>

de Rivera, J. ve Paez, D. (2007). Emotional climate, human security, and cultures of peace. *Journal of Social Issues*, 63(2), 233-253. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2007.00506.x>

de Rivera, J. ve Yurtsever, G. (2010). National emotional climate and the value of freedom. *Beliefs and Values*, 2(1), 57-65.

de Sousa, C., Viseu, J., Vinagre, H., Páez, D. Ve Valentim, O. (2021). “What do you think people feel?” Emotional climate during a pandemic: Adaptation and validation of a scale. *Psicologia*, 35(2), 95-108. <http://doi.org/10.17575/psicologia.v35i2.1761>

Diener, E. (2000). Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index. *American Psychologist*, 55(1), 34–43.

<https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.34>

Diener, E. ve Biswas-Diener, R. (2008). *Happiness: Unlocking the mysteries of psychological wealth*, Blackwell Publishing.

Diener, E., Kahneman, D., Tov, W. ve Arora, R. (2009). Income's association with judgments of life versus feelings, E. Diener, D. Kahneman, ve J.F. Helliwell (Ed.), *International differences in well-being* içinde (s. 3-15). Oxford University Press.

Diener, E., Ng, W. ve Tov, W. (2009). Balance in life and declining marginal utility of diverse resources. *Applied Research in Quality of Life*, 3, 277-291.

<https://doi.org/10.1007/s11482-009-9062-1>

Diener, E., Nickerson, C., Lucas, R. E. ve Sandvik, E. (2002). Dispositional affect and job outcomes, *Social Indicators Research*, 59, 229-259.

<https://doi.org/10.1023/A:1019672513984>

Diener, E. ve Ryan K. (2009). Subjective well-Being: A general overview. *South African Journal of Psychology*, 39(4), 391-406.

<http://doi.org/10.1177/008124630903900402>

Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E. ve Smith, H. L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125(2), 276-302.

<https://doi.org/10.1037/0033-2909.125.2.276>

Diener, E. ve Tov, W. (2007). Subjective well-being and peace. *Journal of Social Issues*, 63(2), 421-440. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2007.00517.x>

- Dirilen-Gümüş, Ö. (2011). Differences in system justification with respect to gender, political conservatism, socio-economic status and religious fundamentalism. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 30, 2607-2611. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.10.510>
- Durkheim, E. (1912). *The elementary forms of religious life*. The Free Press.
- Dunkley, D. M., Lewkowski, M., Lee, I. A., Preacher, K. J., Zuroff, D. C., Berg, J. L., Foley, J. E. ve Westreich, R. (2017). Daily stress, coping, and negative and positive affect in depression: Complex trigger and maintenance patterns. *Behavior Therapy*, 48(3), 349-365. <https://doi.org/10.1016/j.beth.2016.06.001>
- Economou, M., Peppou, L.E., Souliotis, K., Konstantakopoulos, G., Papaslanis, T., Kontoangelos, K., Nikolaidi, S. ve Stefanis, N. (2019). An association of economic hardship with depression and suicidality in times of recession in Greece. *Psychiatry Research*, 279, 172-179. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2019.02.058>
- Elklit, A., Shevlin, M., Solomon, Z. ve Dekel, R. (2007). Factor structure and concurrent validity of the world assumptions scale. *Journal of Traumatic Stress*: 20(3), 291-301. <https://doi.org/10.1002/jts.20203>
- Espinosa, A. (2011). Psychological, social and cultural correlates of national identity in Peru. (Yayınlanmamış doktora tezi). *University of the Basque Country, San Sebastian, Spain*.
- Espinosa, A., Ferrándiz, J., Cueto, R. M. ve Pain, O. (2013). Social identity and emotional climate in a rural community of Perú: An empirical study. *Psicologia & Sociedade*, 25(2), 321-330.

- Farmer, P. (2009). On suffering and structural violence: A view from below. *Race/Ethnicity: Multidisciplinary Global Contexts*, 3(1), 11-28.
- Fisher, A. T., Sonn, C. C. ve Bishop, B. J. (2002). *Psychological sense of community: Research, applications, and implications*. Springer Science & Business Media.
- Floyd, F. J., Mailick Seltzer, M., Greenberg, J. S. ve Song, J. (2013). Parental bereavement during mid-to-later life: pre-to postbereavement functioning and intrapersonal resources for coping. *Psychology and Aging*, 28(2), 402-413.
<https://doi.org/10.1037/a0029986>
- Foa, E. B., Ehlers, A., Clark, D. M., Tolin, D. F. ve Orsillo, S. M. (1999). The posttraumatic cognitions inventory (PTCI): Development and validation. *Psychological assessment*, 11(3), 303-314.
<https://doi.org/10.1037/1040-3590.11.3.303>
- Fonzo, G. A. (2018). Diminished positive affect and traumatic stress: A biobehavioral review and commentary on trauma affective neuroscience. *Neurobiology of Stress*, 9, 214-230. <https://doi.org/10.1016/j.ynstr.2018.10.002>
- Fox, D., Prilleltensky, I. ve Austin, S. (2012). *Eleştirel psikoloji* (TODAP çeviri grubu, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Frankham, C., Richardson, T. ve Maguire, N. (2020). Psychological factors associated with financial hardship and mental health: A systematic review. *Clinical Psychology Review*, 77, 1-24. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2020.101832>
- Fraser, N. (2009). *Scales of justice: Reimagining political space in a globalizing world*. Columbia University Press.

- Freire, S., Espinosa, A. ve Rottenbacher, J. M. (2015). Place identity, participation, and emotional climate in a rural community from the northern coast of Peru. *Journal of Prevention & Intervention in the Community*, 43(4), 238-251. <https://doi.org/10.1080/10852352.2014.973301>
- Frey, B.S. ve Stutzer, A. (2002). *Happiness and economics: How the economy and institutions affect well-being*. Princeton University Press.
- Gardoni, P. ve Murphy, C. (2020). Society-based design: Promoting societal well-being by designing sustainable and resilient infrastructure. *Sustainable and Resilient Infrastructure*, 5(1-2), 4-19. <https://doi.org/10.1080/23789689.2018.1448667>
- Gençöz, T. (2000). Pozitif ve negatif duygu ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(46), 19–26.
- George, J. M. (1990). Personality, affect, and behavior in groups. *Journal of Applied Psychology*, 75(2), 107-116. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.75.2.107>
- Giacaman, R., Mataria, A., Nguyen-Gillham, V., Safieh, R. A., Stefanini, A. ve Chatterji, S. (2007). Quality of life in the Palestinian context: An inquiry in war-like conditions. *Health policy*, 81(1), 68-84. <https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2006.05.011>
- Giacaman, R., Rabaia, Y., Nguyen-Gillham, V., Batniji, R., Punamäki, R. L. ve Summerfield, D. (2011). Mental health, social distress and political oppression: The case of the occupied Palestinian territory. *Global Public Health*, 6(5), 547-559. <https://doi.org/10.1080/17441692.2010.528443>
- Giacaman, R., Saab, H., Nguyen-Gillham, V., Abdullah, A. ve Naser, G. (2004). *Palestinian adolescents coping with trauma: Initial findings*. Institute of

Community and Public Health, Birzeit University ve The Social Programme Evaluation Group, Faculties of Education and Health Sciences, Queen's University. <https://fada.birzeit.edu/bitstream/20.500.11889/788/1/2004-%20Palestinian%20adolescents%20coping%20with%20trauma.pdf>

Giannis, M. (2010, 13 Haziran). Oi misoi Ellines den empistévontai tis kyverníseis (Yunanların yarısı hükümetlere güvenmiyor). *Kathimerini Gazetesi*. <http://www.publicissue.gr/1471/politics-corruption/>

Ginzburg, K. (2004). PTSD and world assumptions following myocardial infarction: A longitudinal study. *American Journal of Orthopsychiatry*, 74(3), 286–292. <https://doi.org/10.1037/0002-9432.74.3.286>

Grix, J. (2010). *The Foundations Of Research*. London: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-0-230-36490-5>

Guba, E. G. ve Lincoln, Y. S. (1994). Competing paradigms in qualitative research. *Handbook of Qualitative Research*, 2(105), 163-194.

Guillén, H., ve Cueto, R. M. (2017). Bienestar, valores y clima emocional en personas expuestas a procesos de violencia política en Ayacucho, Perú (Well-being, Values, and Emotional Climate in People Exposed to Processes of Political Violence in Ayacucho, Peru). *Psykhé (Santiago)*, 26(2), 1-16. <http://dx.doi.org/10.7764/psykhe.26.2.997>

Gurtman, M. B. (1992). Trust, distrust, and interpersonal problems: a circumplex analysis. *Journal of personality and social psychology*, 62(6), 989-1002. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.62.6.989>

Godfrey, E. B., Santos, C. E. ve Burson, E. (2019). For better or worse? System-justifying beliefs in sixth-grade predict trajectories of self-esteem and behavior across early adolescence. *Child Development*, 90(1), 180-195.

<https://doi.org/10.1111/cdev.12854>

Goldenberg, A., Garcia, D., Halperin, E. ve Gross, J. J. (2020). Collective emotions. *Current Directions in Psychological Science*, 29(2), 154-160.

<https://doi.org/10.1177/0963721420901574>

Goldenberg, I. ve Matheson, K. (2005). Inner representations, coping, and posttraumatic stress symptomatology in a community sample of trauma survivors. *Basic and Applied Social Psychology*, 27(4), 361-369.

https://doi.org/10.1207/s15324834basp2704_9

Goldenberg, A., Saguy, T. ve Halperin, E. (2014). How group-based emotions are shaped by collective emotions: Evidence for emotional transfer and emotional burden. *Journal of Personality and Social Psychology*, 107(4), 581-596.

<https://doi.org/10.1037/a0037462>

Gorst-Unsworth, C., van Velsen, C. ve Turner, S. W. (1993). Prospective pilot study of survivors of torture and organized violence: examining the existential dilemma. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 181(4), 263-264.

Graham, C. ve Pettinato, S. (2002). Frustrated achievers: Winners, losers and subjective well-being in new market economies, *Journal of Development Studies*, 38, 100-140. <https://doi.org/10.1080/00220380412331322431>,

Gruner, D. T. ve Csikszentmihalyi, M. (2018). Complexity: towards a new measure of societal well-being. N. J. L. Brown, T. Lomas, F. J. Eiroa-Orosa, (Ed.), *The*

Routledge International Handbook of Critical Positive Psychology (1. baskı) içinde (s. 377-393). Routledge.

Hammond, M. D. ve Sibley, C. G. (2011). Why are benevolent sexists happier?. *Sex Roles*, 65(5), 332-343. <https://doi.org/10.1007/s11199-011-0017-2>

Harris, H. N. ve Valentiner, D. P. (2002). World assumptions, sexual assault, depression, and fearful attitudes toward relationships. *Journal of Interpersonal Violence*, 17(3), 286–305. <https://doi.org/10.1177/0886260502017003004>

Hayes, A. F. (2022). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis* (3. baskı). The Guilford Press.

Helliwell, J. F., Barrington-Leigh, C., Harris, A. ve Huang, H. (2010). International evidence on social context of well-being. E. Diener, J. F. Helliwell ve D. Kahneman (Ed.), *International differences in well-being* içinde (s. 291–327). Oxford University Press. <http://doi.org/10.3386/w14720>

Hernandez, R. G. ve Calderon, K. P. C. (2014). Percepción del clima emocional, problemas sociales y confianza institucional en tiempos de violencia (Perception of the emotional climate, social problems and institutional trust in times of violence). *Avances en Psicología latinoamericana*, 32(1), 159-166. <http://dx.doi.org/10.12804/apl32.1.2014.11>

Hernandez, G. R., Lugo, S. J., Calderon, K. P. C. ve Perez, A. F. (2015). Propiedades psicotécnicas de la Escala de Clima Emocional en habitantes del Estado de México (Psycho technical properties of the Scale of Emotional Climate for Mexican adults). *Revista Mexicana de Investigación en Psicología*, 7(1), 32-40. <https://doi.org/10.32870/rmip.v7i1.200>

Janoff-Bulman, R. (1989). Assumptive worlds and the stress of traumatic events: Applications of the schema construct. *Social Cognition*, 7(2), 113-136.

<https://doi.org/10.1521/soco.1989.7.2.113>

Janoff-Bulman, R. (1992). *Shattered assumptions: Towards a new psychology of trauma*. New The Free Press.

Janoff-Bulman, R. (1989). Assumptive worlds and the stress of traumatic events: Applications of the schema construct. *Social Cognition*, 7, 113-136.

Jarymowicz, M. ve Bar-Tal, D. (2006). The dominance of fear over hope in the life of individuals and collectives. *European Journal of Social Psychology*, 36(3), 367–392. <https://doi.org/10.1002/ejsp.302>

Jost, J. T. (2019). A quarter century of system justification theory: Questions, answers, criticisms, and societal applications. *British Journal of Social Psychology*, 58(2), 263-314. <https://doi.org/10.1111/bjso.12297>

Jost, J. T. ve Banaji, M. R. (1994). The role of stereotyping in system-justification and the production of false consciousness. *British Journal of Social Psychology*, 33(1), 1-27. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.1994.tb01008.x>

Jost, J. T., Banaji, M. R. ve Nosek, B. A. (2004). A decade of system justification theory: Accumulated evidence of conscious and unconscious bolstering of the status quo. *Political Psychology*, 25(6), 881-919. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2004.00402.x>

Jost, J. T., Glaser, J., Kruglanski, A. W. ve Sulloway, F. J. (2003). Political conservatism and motivated social cognition. *Psychological Bulletin*, 129(3), 339–375. <http://doi.org/10.1037/0033-2909.129.3.339>

Jost, J. ve Hunyady, O. (2003). The psychology of system justification and the palliative function of ideology. *European review of social psychology*, 13(1), 111-153.

<https://doi.org/10.1080/10463280240000046>

Jost, J. T. ve Hunyady, O. (2005). Antecedents and consequences of system-justifying ideologies. *Current Directions in Psychological Science*, 14(5), 260-265.

<https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2005.00377.x>

Jost, J. T., Ledgerwood, A. ve Hardin, C. D. (2008). Shared reality, system justification, and the relational basis of ideological beliefs. *Social and Personality Psychology Compass*, 2(1), 171-186. <https://doi.org/10.1111/j.1751-9004.2007.00056.x>

Jost, J. T., Liviatan, I., van der Toorn, J., Ledgerwood, A., Mandisodza, A. ve Nosek, B. A. (2010). System justification: How do we know it's motivated. D. R. Bobocel, A. C. Kay, M. P. Zanna, J. M. Olson (Eds.), *The psychology of justice and legitimacy: The Ontario symposium Volume 11* (1. baskı), içinde (s. 173-203). Psychology Press. <https://doi.org/10.4324/9780203837658>

Jost, J. T. ve Thompson, E. P. (2000). Group-based dominance and opposition to equality as independent predictors of self-esteem, ethnocentrism, and social policy attitudes among African Americans and European Americans. *Journal of Experimental Social Psychology*, 36(3), 209-232.

<https://doi.org/10.1006/jesp.1999.1403>

Jones, G., Swain, A. ve Harwood, C. (1996). Positive and negative affect as predictors of competitive anxiety. *Personality and Individual differences*, 20(1), 109-114.

[https://doi.org/10.1016/0191-8869\(95\)00140-2](https://doi.org/10.1016/0191-8869(95)00140-2)

Kahneman, D. ve Krueger, A.B. (2006). Developments in the measurement of subjective well-being, *Journal of Economic Perspectives*, 20(1), 3-24.

<http://doi.org/10.1257/089533006776526030>

Kaler, M. E. (2009). *The World Assumptions Questionnaire: Development of a measure of the assumptive World (Yayınlanmamış doktora tezi)*. University of Minnesota.

Kaler, M. E., Frazier, P. A., Anders, S. L., Tashiro, T., Tomich, P., Tennen, H. ve Park, C. (2008). Assessing the psychometric properties of the World Assumptions Scale. *Journal of Traumatic Stress*, 21(3), 326-332.

<https://doi.org/10.1002/jts.20343>

Kansky, J. ve Diener, E. (2020). National accounts of well-being for public policy. S. I. Donaldson, M. Csikszentmihalyi, J. Nakamura (Ed.), *Positive psychological science: Improving everyday life, well-being, work, education, and societies across the globe* (2. baskı) içinde (s. 15-37). Routledge.

<https://doi.org/10.4324/9780203731833>

Kanyangara, P., Rimé, B., Philippot, P. ve Yzerbyt, V. (2007). Collective rituals, emotional climate and intergroup perception: Participation in “Gacaca” tribunals and assimilation of the Rwandan genocide. *Journal of Social Issues*, 63(2), 387-403. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2007.00515.x>

Kauffman, J. (Eds.). (2002). *Loss of the assumptive world: A theory for traumatic loss*. Brunner- Routledge.

Kay, A. C., Jimenez, M. C. ve Jost, J. T. (2002). Sour grapes, sweet lemons, and the anticipatory rationalization of the status quo. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(9), 1300-1312. <https://doi.org/10.1177/01461672022812014>

- Kay, A. C. ve Jost, J. T. (2003). Complementary justice: effects of “poor but happy” and “poor but honest” stereotype exemplars on system justification and implicit activation of the justice motive. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85 (5), 823-837. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.85.5.823>
- Keyes, C. L. M. (1998). Social well-being. *Social Psychology Quarterly*, 61(2), 121–140. <https://doi.org/10.2307/2787065>
- Keyes, C. L. M. (2002). The mental health continuum: From languishing to flourishing in life. *Journal of Health and Social Behavior*, 207-222. <https://doi.org/10.2307/3090197>
- Keyes, C. L. M. (2003a). Complete mental health: An agenda for the 21st century. C. L. M. Keyes ve J. Haidt (Ed.), *Flourishing: positive psychology and the life well-lived içinde* (s. 293-312). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10594-013>
- Keyes, C. L. M. (2003b). Promoting a life worth living: Human development from the vantage points of mental illness and mental health. R. M. Lerner, F. Jacobs ve D. Wertlieb (Ed.), *Promoting positive child, adolescent, and family development: A handbook of program and policy innovations (Vol. 4) içinde* (s. 257–274). Sage.
- Keyes, C. L. (2005). Mental illness and/or mental health? Investigating axioms of the complete state model of health. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73(3), 539-548. <http://doi.org/10.1037/0022-006X.73.3.539>
- Kilpatrick, D. G., Resnick, H. S., Milanak, M. E., Miller, M. W., Keyes, K. M. ve Friedman, M. J. (2013). National estimates of exposure to traumatic events and

- PTSD prevalence using DSM-IV and DMS-5 criteria. *Journal of Traumatic Stress*, 26(5), 537–547. <https://doi.org/10.1002/jts.21848>
- Kitayama, S. vr Markus, H. R., (Eds.) (1994). *Emotion and culture: Empirical studies of mutual influence*. American Psychological Association.
- Kline, R. B. (2015). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. Guildford Press
- Kpanake, L. (2018). Cultural concepts of the person and mental health in Africa. *Transcultural Psychiatry*, 55(2), 198–218. <https://doi.org/10.1177/1363461517749435>
- Krueger, R. F., Hicks, B. M. ve McGue, M. (2001). Altruism and antisocial behavior: Independent tendencies, unique personality correlates, distinct etiologies. *Psychological Science*, 12(5), 397-402. <https://doi.org/10.1111/1467-9280.00373>
- La Barrera, P., Espinosa, A., Cueto, R. M. ve Romero, J. (2012). Aspectos psicológicos de los problemas de organización de base y su relación con dilemas sociales en una comunidad rural de la costa norte del Perú (Psychological Aspects of Organization Problems and Their Relation to Social Dilemmas in a Rural Community of the Peruvian Northern Coast). *Psicoperspectivas*, 11(1), 82-107. <http://doi.org/10.5027/psicoperspectivas-Vol11-Issue1-fulltext-184>
- Lastrego, S. ve Licata, L. (2010). “Should a country's leaders apologize for its past misdeeds?” An analysis of the effects of both public apologies from a Belgian official and perception of Congolese victims' continued suffering on Belgians'

representations of colonial action, support for reparation, and attitudes towards the Congolese. *Revista de Psicologia Social*, 25(1), 61-72.

<https://doi.org/10.1174/021347410790193432>

Laurin, K., Gaucher, D. ve Kay, A. (2013). Stability and the justification of social inequality. *European Journal of Social Psychology*, 43(4), 246-254.

<https://doi.org/10.1002/ejsp.1949>

Laurin, K., Kay, A. C. ve Fitzsimons, G. J. (2012). Reactance versus rationalization: Divergent responses to policies that constrain freedom. *Psychological Science*, 23(2), 205-209. <https://doi.org/10.1177/0956797611429468>

Laurin, K., Shepherd, S. ve Kay, A. C. (2010). Restricted emigration, system inescapability, and defense of the status quo: System-justifying consequences of restricted exit opportunities. *Psychological Science*, 21(8), 1075-1082.

<https://doi.org/10.1177/0956797610375448>

Le Bon, G. (1896). *The crowd: A study of the popular mind*. Dover Publications.

Leary, M.R. (2007). How the self became involved in affective experience: Three sources of self-reflective emotions. J. L. Tracy, R. W. Robins, ve J. P. Tangney (Eds.), *The self-conscious emotions: Theory and practice*, içinde, (s. 38–52). Guilford Press.

Lee, C. M., ve Gotlib, I. H. (1991). Family disruption, parental availability and child adjustment. *Advances in Behavioral Assessment of Children and Families*, 5, 171-199.

- Leidner, B., Tropp, L. R. ve Lickel, B. (2013). Bringing science to bear—On peace, not war: Elaborating on psychology's potential to promote peace. *American Psychologist*, 68(7), 514–526. <https://doi.org/10.1037/a0032846>
- Lewin, K. (1947). Group decision and social change. *Readings in Social Psychology*, 3, 197–211.
- Lewin, K., Lippitt, R. ve White, R. (1939). Patterns of aggressive behavior in experimentally created “social climates”. *Journal of Social Psychology*, 10, 271–299. <https://doi.org/10.1080/00224545.1939.9713366>
- Lilly, M. M., Valdez, C. E. ve Graham-Bermann, S. A. (2011). The mediating effect of world assumptions on the relationship between trauma exposure and depression. *Journal of Interpersonal Violence*, 26(12), 2499-2516. <https://doi.org/10.1177/0886260510383033>
- Lindstrom, M. ve Mohseni, M. (2009). Social capital, political trust and self-reported psychological health: A population-based study. *Social Science & Medicine*, 68(3), 436-443. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2008.11.004>
- Lucas, R. E., Clark, A. E., Georgellis, Y. ve Diener, E. (2003). Reexamining adaptation and the set point model of happiness: reactions to changes in marital status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(3), 527-539. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.84.3.527>
- Lonigan, C. J., Phillips, B. M. ve Hooe, E. S. (2003). Relations of positive and negative affectivity to anxiety and depression in children: Evidence from a latent variable longitudinal study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 71(3), 465-481. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.71.3.465>

- Lykes, M. B., Beristain, C. M. ve Pérez-Armiñan, M. L. C. (2007). Political violence, impunity, and emotional climate in Maya communities. *Journal of Social Issues*, 63(2), 369-385. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2007.00514.x>
- Lyons, J. (1991). Strategies for assessing the potential for positive adjustment following trauma. *Journal of Traumatic Stress*, 4(1), 93–111. <https://doi.org/10.1002/jts.2490040108>
- Lyubomirsky, S., King, L. ve Diener, E. (2005). The benefits of frequent positive affect: Does happiness lead to success?, *Psychological Bulletin*, 131(6), 803-855. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.131.6.803>
- Madianos, M., Economou, M., Alexiou, T. ve Stefanis, C. (2011). Depression and economic hardship across Greece in 2008 and 2009: two cross-sectional surveys nationwide. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 46, 943-952. <https://doi.org/10.1007/s00127-010-0265-4>
- Mahoney, C. O. ve Pinedo, T. M. (2007). Human security in communities in Costa Rica and the United States. *Journal of Social Issues*, 63(2), 353-368. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2007.00513.x>
- Matthews, L. T. ve Marwit, S. J. (2004). Examining the Assumptive World Views of Parents Bereaved by Accident, Murder, and Illness. *OMEGA - Journal of Death and Dying*, 48(2), 115-136. <https://doi.org/10.2190/KCB0-NNVB-UGY6-NPYR>
- Maoz, I. ve McCauley, C. (2005). Psychological correlates of support for compromise: A polling study of Jewish-Israeli attitudes towards solutions to the Israeli-Palestinian conflict. *Political Psychology*, 26(5), 791–807. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2005.00444.x>

Marujo, H. A. ve Neto, L. M. (2014). Positive community psychology and positive community development: Research and intervention as transformative-Appreciative actions. Á. H. Marujo, ve L. M. Neto, (Eds.), *Positive nations and communities: Collective, qualitative and cultural-sensitive processes in positive psychology*, içinde (s. 209-230). Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-007-6869-7_12

Martin-Baro, I. (1990). Religion as an instrument of psychological warfare. *Journal of Social Issues*, 46(3), 93-107. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1990.tb01936.x>

Martín-Beristain, C., Páez, D., Rimé, B. ve Kanyangara P. (2010) Psychosocial effects of participation in rituals of transitional justice: A collective-level analysis and review of the literature of the effects of TRCs and trials on human rights violations in Latin America, *International Journal of Social Psychology*, 25(1), 47-60. <https://doi.org/10.1174/021347410790193450>

Maslow, A. H. (1971). *The Farther Reaches of Human Nature*. Viking.

Mataria, A., Giacaman, R., Stefanini, A., Naidoo, N., Kowal, P. ve Chatterji, S. (2009). The quality of life of Palestinians living in chronic conflict: assessment and determinants. *The European Journal of Health Economics*, 10, 93-101. <https://doi.org/10.1007/s10198-008-0106-5>

Maton, K. I. (2008). Empowering community settings: Agents of individual development, community betterment, and positive social change. *American Journal of Community Psychology*, 41, 4–21. <https://doi.org/10.1007/s10464-007-9148-6>

McCallum, C. ve McLaren, S. (2011). Sense of belonging and depressive symptoms among GLB adolescents. *Journal of Homosexuality*, 58(1), 83-96.

<https://doi.org/10.1080/00918369.2011.533629>

McLaren, S. ve Challis, C. (2009). Resilience among men farmers: the protective roles of social support and sense of belonging in the depression-suicidal ideation relation. *Death Studies*, 33(3), 262-276.

<https://doi.org/10.1080/07481180802671985>

McMillan, D. W. ve Chavis, D. M. (1986). Sense of community: A definition and theory. *Journal of Community Psychology*, 14(1), 6-23.

[https://doi.org/10.1002/1520-6629\(198601\)14:1<6::AID-JCOP2290140103>3.0.CO;2-I](https://doi.org/10.1002/1520-6629(198601)14:1<6::AID-JCOP2290140103>3.0.CO;2-I)

Merz, E. L. ve Roesch, S. C. (2011). Modeling trait and state variation using multilevel factor analysis with PANAS daily diary data. *Journal of Research in Personality*, 45(1), 2–9. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2010.11.003>

Moneta, G. B., Vulpe, A. ve Rogaten, J. (2012). Can positive affect “undo” negative affect? A longitudinal study of affect in studying. *Personality and Individual Differences*, 53(4), 448–452. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2012.04.011>

Morgan, D. L. ve Morgan, R. K. (2008). *Single-Case Research Methods For The Behavioral And Health Sciences*. SAGE Publications.

Muratori, M. ve Zubieta, E. (2016). La inseguridad subjetiva como mediadora del bienestar social y clima emocional (*Subjective insecurity as a mediator of social well-being and emotional climate*). *Revista Psicodebate: Psicología, Cultura y Sociedad.*, 16(2), 95-120. <http://dx.doi.org/10.18682/pd.v16i2.602>

- Napier, J. L. ve Jost, J. T. (2008). Why are conservatives happier than liberals?. *Psychological Science*, 19(6), 565-572. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2008.02124.x>
- Napier, J. L., Thorisdottir, H. ve Jost, J. T. (2010). The joy of sexism? A multinational investigation of hostile and benevolent justifications for gender inequality and their relations to subjective well-being. *Sex Roles*, 62, 405-419. <https://doi.org/10.1007/s11199-009-9712-7>
- Nelson, G. ve Prilleltensky, I. (Eds.). (2010). *Community psychology: In pursuit of liberation and well-being*. Palgrave Macmillan.
- Neuman, W. L. (2007). Qualitative and quantitative sampling. W. L. Neuman (Eds.), *Basics of social research: Qualitative and quantitative approaches* içinde (s 140-165). Pearson Canada Toronto.
- Newman, E., Riggs, D. S. ve Roth, S. (1997). Thematic resolution, PTSD, and complex PTSD: The relationship between meaning and trauma-related diagnoses. *Journal of Traumatic Stress*, 10, 197-213. <https://doi.org/10.1023/A:1024873911644>
- Nickerson, A., Bryant, R. A., Rosebrock, L. ve Litz, B. T. (2014). The mechanisms of psychosocial injury following human rights violations, mass trauma, and torture. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 21(2), 172-191. <https://doi.org/10.1111/cpsp.12064>
- Niedenthal, P. M. ve Brauer, M. (2012). Social functionality of human emotion. *Annual Review of Psychology*, 63, 259-285. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.121208.131605>

- Norris, F., Slone, L., Baker, C. ve Murphy, A. (2006). Early physical health consequences of disaster exposure and acute disaster-related PTSD. *Anxiety, Stress & Coping: International Journal*, 19, 95–110. <https://doi.org/10.1080/10615800600652209>
- Oishi, S. ve Schimmack, U. (2010). Culture and well-being: A new inquiry into the psychological wealth of nations. *Perspectives on Psychological Science*, 5(4), 463–471. <https://doi.org/10.1177/1745691610375>
- Onur, E. (2018, 17 Temmuz). OHAL sona erdi: İki yıllık sürecin bilançosu. *BBCnew Türkçe*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-44799489>
- Onwuegbuzie, A. J., ve Collins, K. M. (2007). A typology of mixed methods sampling designs in social science research. *Qualitative Report*, 12(2), 281-316.
- Orford, J. (2018). *Community psychology: Challenges, controversies and emerging consensus* (1. baskı). John Wiley & Sons.
- Pacilli, M. G., Taurino, A., Jost, J. T. ve van der Toorn, J. (2011). System justification, right-wing conservatism, and internalized homophobia: Gay and lesbian attitudes toward same-sex parenting in Italy. *Sex Roles*, 65, 580-595. <https://doi.org/10.1007/s11199-011-9969-5>
- Paez, D., Asun, D. ve Gonzalez, J. L. (1994). Emotional climate, mood and collective behavior: Chile 1973–1990. H. Roqueline (Eds.), *Era in twilight: Psychocultural situations under state terrorism in Latin America*, içinde (s. 141–182). Foundation for Children/Inst. Horizonte
- Paez, D., Basabe, N. ve Gonzalez, J. L. (1997). Social processes and collective memory: A cross-cultural approach to remembering political events. J.W. Pennebaker, D.

- Paez ve B. Rime (Eds). *Collective memory of political events: Social psychological perspectives* içinde (s.147–174). Psychology Press.
- Paez, D., Basabe, N., Ubillos, S. ve Gonzalez-Castro, J. L. (2007). Social sharing, participation in demonstrations, emotional climate, and coping with collective violence after the March 11th Madrid bombings¹. *Journal of Social Issues*, 63(2), 323-337. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2007.00511.x>
- Paez, D., Espinosa, A. ve Bobowik, M. (2013). Emotional climate: How is it shaped, fostered, and changed? D. Hermans, B. Rimé & B. Mesquita (Eds.), *Changing emotions* içinde (s. 113-119). Psychology Press.
- Paez, D., Rime, B., Martinez, F. ve Basabe, N. (2006). Effects of the social sharing of emotions in a Spanish sample after the March 11th bombing in Madrid. *Manuscript submitted for publication*.
- Parkes, C. M. (1975). What becomes of redundant world models? A contribution to the study of adaptation to change. *British Journal of Medical Psychology*, 48(2), 131-137. <http://doi.org/10.1111/j.2044-8341.1975.tb02315.x>
- Pedersen, D. (2002). Political violence, ethnic conflict, and contemporary wars: Broad implications for health and well-being. *Social Science & Medicine*, 55(2), 175–190. [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(01\)00261-1](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(01)00261-1)
- Pelletier, P. (2018). The pivotal role of perceived emotional synchrony in the context of terrorism: challenges and lessons learned from the March 2016 attack in Belgium. *Journal of Applied Social Psychology*, 48(9), 477-487. <https://doi.org/10.1111/jasp.12526>

- Pelletier, P. ve Drozda-Senkowska, E. (2016). The Charlie Hebdo terror attack in Paris: Follow-up of French citizens' terrorist threat perception and its aftermath [L'attaque terroriste de Charlie Hebdo à Paris: Evolution temporelle de la perception de la menace terroriste et de ses conséquences auprès des citoyens français]. *International Review of Social Psychology*, 29(1), 85-98.
<https://doi.org/10.5334/irsp.51>
- Pilgrim, D. (1991). Psychotherapy and social blinkers. *The Psychologist*, 4, 52–55.
- Pope, C., Ziebland, S. ve Mays, N. (2000). Analysing qualitative data. *Bmj*, 320(7227), 114-116. <https://doi.org/10.1136/bmj.320.7227.114>
- Prilleltensky, I. (1994). *Morals and Politics of Psychology, The: Psychological Discourse and the Status Quo*. State University of New York Press.
- Prilleltensky, I. (2005). Promoting well-being: Time for a paradigm shift in health and human services. *Scandinavian Journal of Public Health*, 33(66), 53–60.
<https://doi.org/10.1080/14034950510033381>
- Prilleltensky, I. (2012). Wellness as fairness. *American Journal of Community Psychology*, 49, 1–21. <https://doi.org/10.1007/s10464-011-9448-8>
- Prilleltensky, I., Dietz, S., Prilleltensky, O., Myers, N. D., Rubenstein, C. L., Jin, Y. ve McMahon, A. (2015). Assessing multidimensional well-being: Development and validation of the I COPPE Scale. *Journal of Community Psychology*, 43, 199–226.
<https://doi.org/10.1002/jcop.21674>
- Punamäki, R. L. (1990). Relationships between political violence and psychological responses among Palestinian women. *Journal of peace research*, 27(1), 75-85.
<https://doi.org/10.1177/0022343390027001007>

- Rawls, J. (1971). *A theory of justice*. Belknap Press of Harvard University Press.
- Rawls, J. (2001). *Justice as fairness: A restatement*. The Belknap Press of Harvard University Press.
- Rime, B. (2007). The social sharing of emotion as an interface between individual and collective processes in the construction of emotional climates. *Journal of Social Issues*, 63(2), 307-322. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2007.00510.x>
- Rime, B., Kanyangara, P., Yzerbyt, V. ve Paez, D. (2011). The impact of Gacaca tribunals in Rwanda: Psychosocial effects of participation in a truth and reconciliation process after a genocide. *European Journal of Social Psychology*, 41(6), 695–706. <https://doi.org/10.1002/ejsp.822>
- Rime, B., Paez, D., Basabe, N. ve Martinez, F. (2009). Social sharing of emotion, posttraumatic growth, and emotional climate: Follow-up of Spanish citizens' response to the collective trauma of March 11th terrorist attacks in Madrid. *European Journal of Social Psychology*, 39, 1–17. <https://doi.org/10.1002/ejsp.700>
- Quale, A. J. ve Schanke, A. K. (2010). Resilience in the face of coping with a severe physical injury: a study of trajectories of adjustment in a rehabilitation setting. *Rehabilitation Psychology*, 55(1), 12–22. <https://doi.org/10.1037/a0018415>.
- Rankin, L.E., Jost, J.T. ve Wakslak, C.J. (2009). System Justification and the meaning of life: Are the existential benefits of ideology distributed enequally across racial groups?. *Social Justice Research*, 22, 312-333. <https://doi.org/10.1007/s11211-009-0100-9>

- Regier, D. A., Narrow, W. E., Rae, D. S., Manderscheid, R. W., Locke, B. Z. ve Goodwin, F. K. (1993). The de facto US mental and addictive disorders service system: Epidemiologic Catchment Area prospective 1-year prevalence rates of disorders and services. *Archives of General Psychiatry*, 50(2), 85-94.
<http://doi.org/10.1001/archpsyc.1993.01820140007001>
- Ruiz, J. I. (2007). Síntomas psicológicos, clima emocional, cultura y factores psicosociales en el medio penitenciario (Psychological symptoms, emotional climate, culture, and psychosocial factors in prisons). *Revista Latinoamericana de Psicología*, 39(3), 547-561.
- Russell, J. A. ve Barrett, L. F. (1999). Core affect, prototypical emotional episodes, and other things called emotion: dissecting the elephant. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76(5), 805–819. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.76.5.805>
- Roysamb, E., Tambs, K., Reichborn-Kjennerud, E., Neale, M. C., ve Harris, J. R. (2003). Happiness and health: Environmental and genetic contributions to the relationships between subjective well-being, perceived health, and somatic illness, *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(6), 1136-1146.
<https://doi.org/10.1037/0022-3514.85.6.1136>
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of personality and social psychology*, 57(6), 1069-1081. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.57.6.1069>
- Sabucedo, J. M., Barreto, I., Seoane, G., Alzate, M., Gómez-Román, C. ve Vilas, X. (2017). Political protest in times of crisis. Construction of new frames of diagnosis and emotional climate. *Frontiers in Psychology*, 8, 1-10.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01568>

- Sandelowski, M. (1986). The problem of rigor in qualitative research. *Advances in Nursing Science*, 8(3), 27-37.
- Schneider, I. K., Konijn, E. A., Righetti, F. ve Rusbult, C. E. (2011). A healthy dose of trust: The relationship between interpersonal trust and health. *Personal Relationships*, 18(4), 668-676. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2010.01338.x>
- Schuster, M. A., Stein, B. D., Lisa, M. P. H., Jaycox, L. H., Collins, R. L., Marshall, G. N., Elliott, M. N., Zhou, A. J., Kanouse, D. E., Morrison, L. ve Berry, S. H. (2001). A national survey of stress reactions after the September 11, 2001, terrorist attacks. *New England Journal of Medicine*, 345(20), 1507-1512. <http://10.1056/NEJM200111153452024>
- Seeman, M. (1959). On the meaning of alienation. *American Sociological Review*, 24(6), 783-791. <https://doi.org/10.2307/2088565>
- Seeman, M. (1983). Alienation motifs in contemporary theorizing: The hidden continuity of the classic themes. *Social Psychology Quarterly*, 46(3), 171-184. <https://doi.org/10.2307/3033789>
- Silver, R. C., Holman, E. A., McIntosh, D. N., Poulin, M. ve Gil-Rivas, V. (2002). Nationwide longitudinal study of psychological responses to September 11. *Jama*, 288(10), 1235-1244. <http://doi.org/10.1001/jama.288.10.1235>
- Skitka, L. J., Bauman, C. W. ve Mullen, E. (2004). Political tolerance and coming to psychological closure following the September 11, 2001, terrorist attacks: An integrative approach. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30(6), 743–756. <https://doi.org/10.1177/0146167204263968>

- Smail, D. (1991). Towards a radical environmentalist psychology of help. *The Psychologist*, 4, 61–5.
- Smith, E. R. (1993). Social identity and social emotions: Toward new conceptualization of prejudice. D. M. Mackie ve D. L. Hamilton (Eds.), *Affect, cognition and stereotyping: Interactive processes in group perception*, içinde (s. 297–315). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-088579-7.50017-X>
- Smith, E. R. ve Mackie, D. M. (2016). Group-level emotions. *Current Opinion in Psychology*, 11, 15–19. <http://dx.doi.org/10.1016/j.copsyc.2016.04.005>
- Solomon, Z., Iancu, I. ve Tyano, S. (1997). World assumptions following disaster¹. *Journal of Applied Social Psychology*, 27(20), 1785–1798. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1997.tb01625.x>
- Sonpar, S. (2008, September 9–11). *Trauma, development and peacebuilding: Cross-regional challenges: South Asia* [Poster sunumu]. Trauma, development and peacebuilding: Towards an integrated psychosocial approach, Delhi, India.
- Staub, E. ve Bar-Tal, D. (2003). Genocide, mass killing and intractable conflict: Roots, evolution, prevention and reconciliation. D. O. Sears, L. Huddy ve R. Jervis (Eds.), *Oxford handbook of political psychology*, içinde (s. 710–751). Oxford University Press.
- Stephan, W. G. ve Stephan, C. W. (2000). An integrated threat theory of prejudice. Reducing prejudice and discrimination. S. Oskamp (Eds.), *Reducing prejudice and discrimination* içinde (s. 23–45). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

- Summerfield, D. (1996). *The impact of war and atrocity on civilian populations: Basic principles for NGO interventions and critique of psychosocial trauma projects*. Overseas Development Institute.
- Şahin, N. H., Durak A.B. ve Uğurtaş, S. (2002). Kısa Semptom Envanteri (KSE): Ergenler için kullanımının geçerlik, güvenirlik ve faktör Yapısı. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13(2), 125-135.
- Şahin, N. H. ve Durak, A. (1994). Kısa Semptom Envanteri: Türk gençleri için uyarlanması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9 (31), 44-56.
- Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2001). *Using multivariate statistics* (4. baskı). Allyn & Bacon.
- Tagiuri, R. (1968). The concept of organizational climate. R. Tagiuri ve G. H. Litwin (Eds.), *Organizational climate: Explorations of a concept*, içinde (s. 11–32). Boston: Graduate School of Business Administration.
- Techio, E., Zubieta, E., Páez, D., Martín-Beristain, C., Gonzalez, J. L. ve de Rivera, J. (2011). Emotional climate and collective violence: the state of art and measures. D. Páez, C. Martín-Beristain, J. L. Gonzalez ve J. de Rivera (Eds.), *Overcoming Collective Violence and Building a Culture of Peace* içinde (s. 99–148). Fundamentos.
- Teo, T. (2006). *The critique of psychology: From Kant to postcolonial theory*. Springer.

- Tellegen, A., Watson, D. ve Clark, L. A. (1999). On the dimensional and hierarchical structure of affect. *Psychological Science*, 10(4), 297-303.
<https://doi.org/10.1111/1467-9280.00157>
- Theidon, K. (2004). *Entre projimos. El conflicto armado interno y la pol itica de la reconciliacion en el Per u* (Between neighbors. The internal armed conflict and political reconciliation in Peru). Instituto de Estudios Peruanos.
- Thoits, P. A. ve Hewitt, L. N. (2001). Volunteer work and well-being, *Journal of Health and Social Behavior*, 42(2), 115-131. <https://doi.org/10.2307/3090173>
- Tokuda, Y., Fujii, S. ve Inoguchi, T. (2010). Individual and country-level effects of social trust on happiness: The Asia barometer survey. *Journal of Applied Social Psychology*, 40(10), 2574-2593.
<https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.2010.00671.x>
- Tomich, P. L. ve Helgeson, V. S. (2002). Five years later: A cross-sectional comparison of breast cancer survivors with healthy women. *Psycho-Oncology*, 11(2), 154–169. <https://doi.org/10.1002/pon.570>
- Tov, W. ve Diener, E. (2008). The well-being of nations: Linking together trust, cooperation, and democracy. B.A. Sullivan, M. Snyder, ve J. L. Sullivan (Ed.), *Cooperation: The political psychology of effective human interaction* içinde (s. 323-342). Blackwell Publishing.
- Tugade, M. M. ve Fredrickson, B. L. (2004). Resilient individuals use positive emotions to bounce back from negative emotional experiences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 86(2), 320–333. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.86.2.320>

Türkiye’de kutuplaşmayı azaltmak için stratejiler ve araçlar projesi (TurkuazLab).

(2020). Türkiye’de kutuplaşmanın boyutları 2020 araştırması [araştırma bulguları sunumu]. <https://www.turkuazlab.org/wpcontent/uploads/2020/12/Turkiyede-Kutuplasmanin-Boyutlari-2020-Arastirmasi.pdf>

Türkiye’de kutuplaşmayı azaltmak için stratejiler ve araçlar projesi (TurkuazLab).

(2017). Türkiye’de kutuplaşmanın boyutları 2017 araştırması [araştırma bulguları sunumu]. <https://www.turkuazlab.org/wp-content/uploads/2020/11/bilgi-goc-merkezi-kutuplasmanin-boyutlari-2017-sunum.pdf>

Vargas-Salfate, S., Paez, D., Khan, S. S., Liu, J. H. ve Gil de Zúñiga, H. (2018). System justification enhances well-being: A longitudinal analysis of the palliative function of system justification in 18 countries. *British Journal of Social Psychology*, 57(3), 567-590. <https://doi.org/10.1111/bjso.12254>

van der Toorn, J., Tyler, T. R. ve Jost, J. T. (2011). More than fair: Outcome dependence, system justification, and the perceived legitimacy of authority figures. *Journal of Experimental Social Psychology*, 47(1), 127-138. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2010.09.003>

Vander Zanden, J. W. Crandell, T. L. ve Crandell, C. H. (2000). Adolescence: Emotional and social development. J. Vander Zanden (Ed.), *Developmental psychology* içinde (s. 358–389). McGraw-Hill.

van Kleef, G. A., ve Fischer, A. H. (2015). Emotional collectives: How groups shape emotions and emotions shape groups. *Cognition and Emotion*, 30(1), 3-19. <http://dx.doi.org/10.1080/02699931.2015.1081349>

- van Steenbergen, H., de Bruijn, E. R., van Duijvenvoorde, A. C. ve van Harmelen, A. L. (2021). How positive affect buffers stress responses. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 39, 153-160. <https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2021.03.014>
- Vazquez, C. ve Paez, D. (2011). Post-traumatic growth in Spain. T. Weiss ve R. Berger (Eds.), *Post-traumatic growth and culturally competent practice*, içinde (s. 97–112). Wiley and Sons.
- Vogt, W. P., Gardner, D. C. ve Haeffele, L. M. (2012). *When to Use What Research Design*. Guilford Press.
- von Scheve, C. ve Ismer, S. (2013). Towards a theory of collective emotions. *Emotion Review*, 5(4), 406-413. <https://doi.org/10.1177/1754073913484170>
- Walker, J., Archer, J. ve Davies, M. (2011). Effects of male rape on psychological functioning. *British Journal of Clinical Psychology*, 44(3), 445-451. <https://doi.org/10.1348/014466505X52750>
- Walter, E. V. (1964). *Terror and Resistance*. Oxford: Oxford University Press.
- Wakslak, C. J., Jost, J. T., Tyler, T. R. ve Chen, E. S. (2007). Moral outrage mediates the dampening effect of system justification on support for redistributive social policies. *Psychological Science*, 18(3), 267-274. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2007.01887.x>
- Watson, D., Clark, L. A. ve Carey, G. (1988). Positive and negative affectivity and their relation to anxiety and depressive disorders. *Journal of Abnormal Psychology*, 97(3), 346–353. <https://doi.org/10.1037/0021-843X.97.3.346>

- Watson, D. ve Vaitya, J. (2003). Mood measurement: Current status and future directions. J. A. Schinka, W. F. ve I. B. Weiner (Ed.). *Handbook of Psychology (Vol.2)* içinde (s. 351–377). John Wiley & Sons. <https://doi.org/10.1002/0471264385.wei0214>
- Watson, K., Handal, B., Maher, M. ve McGinty, E. (2013). Globalising the class size debate: Myths and realities. *Journal of International and Comparative Education (JICE)*, 2(2), 72-85. <https://doi.org/10.14425/00.50.26>
- White, S.C. (2010). Analysing well-being: A framework for development practice. *Development in Practice*, 20(2), 158–172. <https://doi.org/10.1080/09614520903564199>
- Wissing, M.P. (2014). Meaning and relational well-being in cross-cultural perspectives. *Journal of Psychology in Africa*, 24(1), iii–vi. <https://doi.org/10.1080/14330237.2014.904092>
- Wright, B. A. ve Lopez, S. J. (2011). Widening the diagnostic focus: A case for including human strengths and environmental resources. C. R. Snyder ve S. J. Lopez (Eds.), *The Oxford handbook of positive psychology* (2. baskı) içinde (s. 71–87). Oxford University Press.
- World Health Organization. (2004). *Promoting mental health: Concepts, emerging evidence, practice: Summary report*. World Health Organization.
- Yang, X. J., Wang, X. Q., Liu, J. P., Lai, S. H., Liu, M., ve Ye, B. (2021). The Perceived Broad Group Emotional Climate Scale: Development and Validation With Chinese Community Residents and University Students. *Frontiers in Psychology*, 12, 1-17. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.686734>

- Yaşar, S. (2022, 15 Temmuz). Kamuda FETÖ temizliği: 125 bin 678 personel ihraç edildi. *TRT Haber*. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/kamuda-feto-temizligi-125-bin-678-personel-ihrac-edildi-694991.html>
- Yıldırım, N. (2010). *Sivil toplum kuruluşu gönüllülerinin adil dünya inançları, sosyal baskınlık yönelimleri ve sistemi meşru algılama düzeyleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, B. (2008). Dünyaya ilişkin varsayımlar ölçeği geçerlik ve güvenirlik çalışması: Ön çalışma. *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(21), 41-51.
- Young, I. M. (1990). *Justice and the politics of difference*. Princeton University Press.
- Zimmerman, F. J. Ve Katon, W. (2005). Socioeconomic status, depression disparities, and financial strain: What lies behind the income-depression relationship?. *Health Economics*, 14(2), 1197-1215. <https://doi.org/10.1002/hec.1011>

EKLER

Ek 1. Nitel Araştırma Bilgilendirilmiş Onam Formu

NİTEL ARAŞTIRMA BİLGİLENDİRME VE ONAM FORMU

Bu çalışma, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Psikoloji Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Ayşegül Durak Batıgün'ün danışmanlığında Araş. Gör. Gözde Gökçe'nin doktora tezinin bir aşaması olarak yürütülmektedir. Çalışmanın amacı, toplumsal düzeyde hissedilen duygularla sosyal, duygusal ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkileri incelemektir.

Araştırmanın bu aşamasında, hissedilen toplumsal duyguların, bu duygularla ilişkili etmenlerin ve bu duyguların bireyleri öznel olarak nasıl etkilediğinin belirlenmesi hedeflenmektedir.

Bu amaçla, araştırmanın yürütücüsü ile yaklaşık otuz dakika sürmesi planlanan bir görüşme gerçekleştirilecektir. Görüşme içeriklerinin bilimsel olarak analiz edilebilmesi için ses kaydı alınacak, bu kayıtlar yalnızca araştırmacı tarafından dinlenecek ve analizin ardından silinecektir. Görüşmeler sırasında sizden kimliğinize işaret eden isim-soyisim bilgisi istenmeyecektir. Görüşme, kişisel olarak rahatsızlık verecek sorular içermemektedir. Katılım sırasında, sorulardan ya da başka bir nedenden ötürü kendinizi rahatsız hissederseniz görüşmeyi sonlandırabilirsiniz.

Çalışmanın sağlıklı sonuçlar verebilmesi için yanıtlarınızın içten olması ve gerçek düşüncelerinizi yansıtmaları çok büyük önem taşımaktadır. Görüşme sonrasında çalışma hakkında daha fazla bilgi almak için gozdegkce@gmail.com adresi aracılığı ile iletişim kurabilirsiniz. Katkılarınız için teşekkür ederim.

Araş. Gör. Gözde GÖKÇE
Ankara Üniversitesi
Psikoloji Bölümü

Katılımcının Beyanı

Bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve istediğim zaman yarıda bırakabileceğimi biliyorum. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı yayınlarda kullanılmasını kabul ediyorum.

**KABUL EDİYORSANIZ LÜTFEN YANDAKİ
KUTUCUĞU İŞARETLEYİNİZ**

☐

Ek 2. Ölçek Uyarlama Bilgilendirilmiş Onam Formu

ÖLÇEK UYARLAMA ÇALIŞMASI BİLGİLENDİRME VE ONAM FORMU

Bu çalışma, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Psikoloji Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Ayşegül Durak Batıgün'ün danışmanlığında Gözde Gökçe'nin doktora tezinin bir aşaması olarak yürütülmektedir. Çalışmanın amacı, toplumsal düzeyde hissedilen duyguları, sosyal iyi oluşu ve dünyaya ilişkin varsayımları değerlendirmeyi amaçlayan ölçüm araçlarının dilimize uyarlanmasıdır.

Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır. Yanıtlarınız gizli tutulacak, bireysel hiçbir değerlendirme yapılmayacak ve yanıtlar toplu olarak değerlendirilecektir. Anket, kişisel olarak rahatsızlık verecek sorular içermemektedir. Katılım sırasında, sorulardan ya da başka bir nedenden ötürü kendinizi rahatsız hissederseniz formu doldurmayı bırakabilirsiniz. Soruları yanıtlamanız yaklaşık 10 dakikanızı alacaktır.

Çalışmanın sağlıklı sonuçlar verebilmesi için yanıtlarınızın içten olması ve gerçek düşüncelerinizi yansıtması çok büyük önem taşımaktadır. Lütfen hiçbir soruyu atlamadan tam olarak yanıtlamaya çalışınız.

Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak için gozdegkce@gmail.com adresi aracılığı ile iletişim kurabilirsiniz. Katkılarınız için teşekkür ederim.

Gözde Gökçe

Katılımcının Beyanı

Bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve istediğim zaman yarıda bırakabileceğimi biliyorum. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı yayınlarda kullanılmasını kabul ediyorum.

KABUL EDİYORSANIZ LÜTFEN YANDAKİ KUTUCUĞU İŞARETLEYİNİZ ☐

Ek 3. Ölçek Uyarlama Çalışması Sosyodemografik Bilgi Formu

Kişisel Bilgi Formu (KBF)

1. **Cinsiyetiniz:** Kadın ☐ Erkek ☐
2. **Yaşınız:**
3. **Hangi şehirde yaşıyorsunuz?**
4. **Eğitim Durumunuz:**
☐ Okuryazar ☐ İlkokul mezunu ☐ Ortaokul mezunu ☐ Lise öğrencisi
☐ Lise mezunu ☐ Yüksekokul mezunu ☐ Üniversite öğrencisi/mezunu
☐ Lisans sonrası
5. **Herhangi bir işte çalışıyor musunuz?:** Evet ☐ Hayır ☐
6. **Çalışıyorsanız mesleğiniz:**
7. **Medeni durumunuz?:** Bekâr ☐ Nişanlı/Sözlü ☐ Evli ☐ Dul/Boşanmış ☐
8. **Çocuğunuz var mı? Varsa kaç çocuğunuz olduğunu evet seçeneğinin yanındaki boşluğa yazınız.** Evet ☐ Hayır ☐
9. **Hayatınızın büyük çoğunluğunu geçirdiğiniz yer:**
☐ Köy ☐ Kasaba ☐ Küçük Şehir ☐ Büyük Şehir
10. **Herhangi bir bedensel rahatsızlığınız var mı?:** Evet ☐ Hayır ☐
Evet ise belirtiniz :
11. **Herhangi bir psikiyatrik rahatsızlığınız var mı?:** Evet ☐ Hayır ☐
Evet ise belirtiniz:
12. **Daha önce psikiyatrik tedavi gördünüz mü?:** Evet ☐ Hayır ☐
Evet ise belirtiniz:
13. **Annenizin eğitim düzeyi:**
☐ Okuryazar değil ☐ Okuryazar ☐ İlkokul mezunu ☐ Ortaokul mezunu
☐ Lise mezunu ☐ Yüksekokul mezunu ☐ Üniversite mezunu ve üzeri
14. **Babanızın eğitim düzeyi:**
☐ Okuryazar değil ☐ Okuryazar ☐ İlkokul mezunu ☐ Ortaokul mezunu

☐ Lise mezunu
üzeri

☐ Yüksekokul mezunu

☐ Üniversite mezunu ve

15. Ailenizin toplam aylık geliri (1 ayda evinize giren toplam para miktarı):

.....

16. Sosyoekonomik düzeyinizi nasıl tanımlarsınız?

Alt ☐

Alt orta ☐

Orta ☐

Üst orta ☐

Üst ☐

17. Son zamanlarda kişisel yaşantınızı etkileyen OLUMLU bir olay oldu ise bu olayı kısaca anlatınız ve sizi ne düzeyde etkilediğini belirtiniz.

.....
.....
.....
.....
.....

Bu olay beni ...
Hiç etkilemedi 1 2 3 4 Çok fazla etkiledi 5

18. Son zamanlarda kişisel yaşantınızı etkileyen OLUMSUZ bir olay oldu ise bu olayı kısaca anlatınız ve sizi ne düzeyde etkilediğini belirtiniz.

.....
.....
.....
.....
.....

Bu olay beni ...
Hiç etkilemedi 1 2 3 4 Çok fazla etkiledi 5

19. Son zamanlarda sizi etkileyen herhangi bir OLUMLU TOPLUMSAL oldu ise bu olayın ne olduğunu kısaca belirterek sizi ne düzeyde etkilediğini aşağıdaki ölçek üzerinden değerlendiriniz.

.....
.....
.....
.....

Bu olay beni ...
Hiç etkilemedi 1 2 3 4 Çok fazla etkiledi 5

20. Son zamanlarda sizi etkileyen herhangi bir OLUMSUZ TOPLUMSAL oldu ise bu olayın ne olduğunu kısaca belirterek sizi ne düzeyde etkilediğini aşağıdaki ölçek üzerinden değerlendiriniz.

.....
.....

.....
.....

Bu olay beni ...

Hiç etkilemedi					Çok fazla etkiledi
1	2	3	4	5	

21. Siyasal görüşünüzü aşağıdaki ölçek üzerinde belirtiniz.

Sağ					Ne sağ ne sol				Sol
4	3	2	1	0	1	2	3	4	

22. Politik konulara ne düzeyde ilgi duyduğunuzu aşağıdaki ölçek üzerinden değerlendiriniz.

Hiç ilgi duymuyorum									Çok fazla ilgi duyuyorum
1	2	3	4	5	6	7	8	9	

23. Siyasal anlamda ne düzeyde politik olduğunuzu düşünüyorsunuz?

Hiç politik değilim (Apolitikim)									Çok fazla politikim
1	2	3	4	5	6	7	8	9	

24. Söylemek istediklerinizi ifade etme konusunda kendinizi nasıl hissedersiniz?

Hiç baskı altında hissetmeyen							Oldukça baskı altında hisseden
1	2	3	4	5	6	7	

Ek 4. Dünyaya İlişkin Varsayımlar Envanteri (DİVE) (World Assumptions Questionnaire-WAQ) – Özgün Form Çevirisi

DİVE

Lütfen, aşağıdaki ölçekte yer alan ifadelere ne kadar katıldığınızı ya da karşı olduğunuzu belirtiniz. Her bir ifadeyi okuduktan sonra, o ifadeye ne kadar katıldığınızı ya da karşı olduğunuzu, yanında yer alan bölmedeki uygun rakamı seçerek işaretleyiniz.

1=kesinlikle katılmıyorum ----- 2 ----- 3 ----- 4 ----- 5 ----- 6 = tamamen katılıyorum

	Kesinlikle katılmıyorum					Tamamen katılıyorum
1. İnsanların çoğuna güvenilebilir.	1	2	3	4	5	6
2. Yaşadığım olaylar üzerinde kontrolüm olmadığını hissediyorum.	1	2	3	4	5	6
3. İnsan, hayatında neler olacağını genellikle bilebilir.	1	2	3	4	5	6
4. Benim için, insanların söylediklerinin çoğunun altında başka anlamlar aramadan söyleneni olduğu gibi kabul etmek zordur.	1	2	3	4	5	6
5. Başkalarının ne düşündüğünü bilmek çok zordur.	1	2	3	4	5	6
6. Herkesin başına kötü bir şey gelebilir.	1	2	3	4	5	6
7. İnsanlar çoğunlukla öngürülemez (öncede tahmin edilemez) şekilde davranır.	1	2	3	4	5	6
8. İnsanlar genellikle sandıklarından daha az güvendedirler.	1	2	3	4	5	6
9. İnsanların genel olarak iyi olduklarına inanırım.	1	2	3	4	5	6
10. Hayatımda karşılaşılabileceğim şeyler üzerinde büyük ölçüde kontrol sahibiyim.	1	2	3	4	5	6
11. Yarın ne olacağını asla bilemezsin.	1	2	3	4	5	6
12. İnsanlar genellikle güvenilirdir.	1	2	3	4	5	6
13. İnsanların yaşamları aniden alt üst olabilir.	1	2	3	4	5	6
14. Başka birinin davranışlarının altında yatan nedenleri tam olarak bilmek zordur.	1	2	3	4	5	6
15. İnsanların çoğuna güvenilemez.	1	2	3	4	5	6
16. İnsanlar, güvende olduklarını zannederek aslında kendilerini kandırırlar.	1	2	3	4	5	6
17. İnsanların neyi neden yaptıklarını anlamak zordur.	1	2	3	4	5	6
18. Yaşadığım şeylerin çoğu ben öyle olmasını istediğim için oldu.	1	2	3	4	5	6
19. Başıma kötü şeyler gelme olasılığı her zaman var.	1	2	3	4	5	6
20. Hayatımdaki olayların nasıl olacağını belirlemek en nihayetinde benim elimde.	1	2	3	4	5	6
21. İnsanların davranışlarını önceden kestirebilmek çok zor olabilir.	1	2	3	4	5	6
22. İnsanların söyledikleri ile yaptıkları genellikle birbirinden farklıdır.	1	2	3	4	5	6

Ek 5. Sosyotoplumsal İyi Oluş Ölçeği (SİÖÖ) (Social Well-Being Scale) – Özgün Form Çevirisi

sioö

Aşağıdaki ifadeler, insanların toplumdaki koşullarına dair yaptığı değerlendirmeleri yansıtmaktadır. İçinde yaşadığınız toplumu, kendinizi ve toplumdaki diğer insanları düşünerek, aşağıdaki ifadelere ne düzeyde katıldığınızı belirtiniz.

	Hiç katılmıyorum						Tamamen katılıyorum
1. Kendimi toplum dediğim herhangi bir şeye ait hissetmiyorum.	1	2	3	4	5	6	7
2. Kendimi toplumun önemli bir parçası gibi hissediyorum.	1	2	3	4	5	6	7
3. Söyleyecek bir şeyim olduğunda, toplumdaki insanların beni dinleyeceğine inanıyorum.	1	2	3	4	5	6	7
4. Kendimi toplumdaki diğer insanlara yakın hissediyorum.	1	2	3	4	5	6	7
5. Yaşadığım toplumu huzur kaynağı olarak görüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
6. Söyleyecek bir şeyim olduğunda, yaşadığım toplumun beni ciddiye alacağını düşünmüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
7. Yaşadığım toplumdaki diğer insanların bana bir insan olarak değer verdiğine inanıyorum.	1	2	3	4	5	6	7
8. Diğer insanların güvenilmez olduğunu düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
9. İnsanların iyi yürekli olduğuna inanıyorum.	1	2	3	4	5	6	7
10. İnsanların ben-merkezci olduğuna inanıyorum.	1	2	3	4	5	6	7
11. İnsanlar bana güvenilir değilmiş gibi geliyor.	1	2	3	4	5	6	7
12. İnsanların yalnızca kendileri için yaşadıklarını düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
13. İnsanların gün geçtikçe dürüstlükten uzaklaştıklarına inanıyorum.	1	2	3	4	5	6	7
14. İnsanların başkalarının sorunlarını önemsediklerini düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
15. Davranışlarım toplumun diğer bireylerini etkiler.	1	2	3	4	5	6	7
16. Dünyaya değerli bir şeyler katabileceğimi düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
17. Günlük olarak yaptığım şeyler, yaşadığım toplum için dişe dokunur bir fayda sağlamıyor.	1	2	3	4	5	6	7
18. Topluma bir şeyler katacak zaman ya da enerjim yok.	1	2	3	4	5	6	7
19. Yaptığım şeylerin topluma önemli katkısı olduğunu düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
20. Topluma katkı sağlayacak önemli bir şeyim yokmuş gibi geliyor.	1	2	3	4	5	6	7
21. Toplumun artık ilerlemediğine inanıyorum.	1	2	3	4	5	6	7
22. Toplum, benim gibi insanlar için geliştirici değil.	1	2	3	4	5	6	7

23. Hukuk ve siyaset gibi toplumsal kurumların yaşamınızı daha iyi bir hâle getirdiğini düşünmüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
24. Toplumun sürekli olarak gelişim gösterdiğini düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
25. Toplumun, insanların yaşaması için üretken bir yer olduğunu düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
26. Bana göre, toplumsal ilerleme diye bir şey yok.	1	2	3	4	5	6	7
27. Dünyanın herkes için daha iyi bir yer olmaya doğru gittiğini düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
28. Dünya benim için fazlasıyla karmaşık bir yer.	1	2	3	4	5	6	7
29. Dünyanın nasıl işlediğini yalnızca bilim insanları anlayabilir.	1	2	3	4	5	6	7
30. Dünyada olup bitenlere anlam veremiyorum.	1	2	3	4	5	6	7
31. Çoğu kültür anlayamayacağım kadar tuhaf.	1	2	3	4	5	6	7
32. Yaşadığım dünyanın anlamaya değer olduğunu düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7

**Ek 6. Toplumsal Duygu İklimi Envanteri (TDİE) (Emotional Climate Questionnaire) –
Özgün Form Çevirisi**

TDİE

İnsanların yaşadıkları ülkede yaşanan olaylar onları duygusal olarak etkileyebilmektedir. Ülkemizi düşünerek aşağıdaki ifadelerin sizin hislerinize ne derece uyduğunu, her bir ifadenin yanında yer alan 7 dereceli ölçek üzerinden değerlendiriniz. Lütfen hiçbir soruyu atlamamaya özen göstererek içten yanıt veriniz.

	Kesinlikle hayır						Kesinlikle evet
1. İnsanların çoğu, kendileri ve aileleri için yeterince yiyecek, su, ilaç ve barınma imkânı olduğu ve gelecekte de bunlara sahip olmaya devam edecekleri konusunda kendilerini güvende hissediyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
2. İnsanlar, şiddetin huzur içinde yaşamalarını engelleyecek düzeyde olması nedeniyle güvende olmadıklarını hissediyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
3. İnsanlar, farklı politik grupların birbirlerine güvendiğine ve ülkenin ilerlemesi için birlikte çalışacağına inanıyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
4. İnsanlar, protesto amaçlı barışçıl gösterilere katılmaktan korkuyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
5. İnsanlar kendileri ve ailelerinin daha iyi bir yaşam sürmesini sağlayacak olanaklar olduğuna güven duyuyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
6. İnsanlar gidişatın daha iyi olacağı konusunda umutsuz mu?	1	2	3	4	5	6	7
7. Ülkedeki insanların çoğu, bazı çocukların içinde bulundukları zor koşulları anlayıp, durumlarının iyileştirilmesine katkıda bulunmak istiyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
8. İnsanların çoğu, paraya ve güce sahip insanlara ayrıcalık tanındığını düşünerek kızgınlık duyuyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
9. İnsanların çoğu, yaşadıkları toplumda onları umursayan başkalarının varlığına güven duyuyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
10. İnsanlar, gelecekte olabileceklerden endişelendikleri için güvende olmadıklarını hissediyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
11. Farklı kuruluşlardaki insanlar, herkesin yararına olacak bir çözüm bulmak için birlikte çalışacak kadar birbirine güven duyuyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
12. Gazeteciler ve basın, haber niteliğindeki her şeyi yayınlatabiliyor mu?	1	2	3	4	5	6	7

13. İnsanlar, şiddet içermeyen yöntemlerin (oy kullanma, çevreye zarar vermeden yapılan barışçıl gösteriler) toplumsal adaleti arttırabileceğine güveniyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
14. İnsanlar, politik/siyasal sistemin toplum yararına kullanılacağı konusunda umutlular mı?	1	2	3	4	5	6	7
15. İnsanların çoğu, bir anlaşmazlık olduğunda şiddete başvurmayacak kadar birbirlerine saygı duyuyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
16. İnsanlar, gelir dağılımının adil olmadığını düşündükleri için öfkeli mi?	1	2	3	4	5	6	7
17. Çoğu insan bir sorunları olduğunda yardım bulabilecekleri konusunda kendini güvende hissediyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
18. İnsanlar, suç işleyenleri cezalandırma konusunda adalet sisteminin iyi çalışmadığını düşündükleri için güvende olmadıklarını hissediyorlar mı?	1	2	3	4	5	6	7
19. Ülkedeki farklı politik, etnik ve dini gruplardan insanlar birbirine güven duyuyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
20. İnsanlar, korku duymadan düşündüklerini açıkça söyleyebiliyorlar mı?	1	2	3	4	5	6	7
21. İnsanların çoğu, önem verdikleri bir konuda seslerini duyurabileceklerine inanıyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
22. Ülkenin durumu, pek çok insanın ayrılmak isteyeceği kadar umutsuz mu?	1	2	3	4	5	6	7
23. Ülkede, erkek ve kadınlar birbirlerini eşit görerek karşılıklı saygı duyuyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
24. Pek çok insan politik sistemde bozulma olduğunu düşündüğü için öfkeli mi?	1	2	3	4	5	6	7

Ek 7. Duygu İklimi Ölçeği (DİÖ) (Emotional Climate) – Özgün Form Çevirisi ve Türkçe Formu

DİÖ

Aşağıda, çeşitli yönlerden ülkemize ilişkin değerlendirme yapmanıza olanak sağlayan ifadeler bulunmaktadır. Lütfen her bir ifadeyi, ülkemizin şimdiki durumunu düşünerek 1 ile 5 arasında puanlayınız.

	Hiç (1)	2	3	4	Çok fazla (5)
1. Ülkenin şimdiki ekonomik durumunun iyi olduğunu düşünüyorum.	1	2	3	4	5
2. Ülkenin genel havası ve duygusal atmosferi oldukça iyi/olumlu.	1	2	3	4	5
<i>Ülkedeki genel havayı düşündüğünüzde insanlar genelde...</i> (lütfen aşağıdaki her bir ifadeyi puanlayınız)					
3. umutlu	1	2	3	4	5
4. dayanışma ve ortak çaba gösteriyor	1	2	3	4	5
5. kurumlara güven duyuyor	1	2	3	4	5
6. korku ve endişe duyuyor	1	2	3	4	5
7. öfke, düşmanlık hissediyor ve birbirlerine saldırganca davranıyor	1	2	3	4	5
8. mutsuzluk, duyarsızlık hissediyor ve manevi güçlerini kaybediyorlar	1	2	3	4	5
9. neşeli hissediyor, güven ve memnuniyet duyuyor	1	2	3	4	5
10. konuşma/ifade özgürlüğü hissediyor	1	2	3	4	5

Ek 8. Genel Adil Dünya İnancı Ölçeği (GADIÖ)

GADIÖ

Aşağıdaki ifadelere katılım düzeyinizi işaretleyiniz.

	Hiç katılmıyorum	Oldukça katılmıyorum	Biraz katılmıyorum	Biraz katılıyorum	Oldukça katılıyorum	Çok katılıyorum
1. Temelde, dünyanın adaletli bir yer olduğuna inanırım.	1	2	3	4	5	6
2. Genel olarak, insanların hak ettikleri şeyleri elde ettiklerine inanırım.	1	2	3	4	5	6
3. Adaletin her zaman adaletsizliği yendiğine güvenim tamdır.	1	2	3	4	5	6
4. İnsanların uzun vadede uğradıkları adaletsizliklerin telafi edileceğine inanırım.	1	2	3	4	5	6
5. Hayatın tüm alanlarında (iş, aile, siyaset v.b.) adaletsizliklerin, bir kuraldan ziyade istisna olduğuna kuvvetle inanırım.	1	2	3	4	5	6
6. Bence insanlar önemli kararlar verirken adaletli olmaya çalışırlar.	1	2	3	4	5	6

Ek 9. Nicel Araştırma Bilgilendirilmiş Onam Formu

BİLGİLENDİRME VE ONAM FORMU

Bu çalışma, doktora tezi kapsamında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Psikoloji Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Ayşegül Durak Batıgün'ün danışmanlığında yürütülmektedir. Çalışmanın amacı, toplumsal düzeyde hissedilen duygularla sosyal, duygusal ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkileri incelemektir. Bu amaçla, algılanan farklı duygu iklimlerinin, sistemi meşrulaştırma eğilimi, toplumsal/sosyal iyi oluş, öznel olumlu ve olumsuz duygular ile psikolojik belirtiler ile ilişkisine yönelik bilgi edinilmesi hedeflenmektedir.

Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır ve sizden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. Yanıtlarınız gizli tutulacak, bireysel hiçbir değerlendirme yapılmayacak ve yanıtlar toplu olarak değerlendirilecektir. Anket, kişisel olarak rahatsızlık verecek sorular içermemektedir. Katılım sırasında, sorulardan ya da başka bir nedenden ötürü kendinizi rahatsız hissederseniz formu doldurmayı bırakabilirsiniz. Soruları yanıtlamanız yaklaşık 20 dakikanızı alacaktır.

Çalışmanın sağlıklı sonuçlar verebilmesi için yanıtlarınızın içten olması ve gerçek düşüncelerinizi yansıtması çok büyük önem taşımaktadır. Lütfen hiçbir soruyu atlamadan tam olarak yanıtlamaya çalışınız.

Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak için gozdegkce@gmail.com adresi aracılığı ile iletişim kurabilirsiniz. Katkılarınız için teşekkür ederim.

Gözde GÖKÇE

Katılımcının Beyanı

Bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve istediğim zaman yarıda bırakabileceğimi biliyorum. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı yayınlarda kullanılmasını kabul ediyorum.

**KABUL EDİYORSANIZ LÜTFEN YANDAKİ
KUTUCUĞU İŞARETLEYİNİZ**

☐

Ek 10. Nicel Araştırma Sosyodemografik Bilgi Formu

Kişisel Bilgi Formu (KBF)

1. **Cinsiyetiniz:** Kadın ☐ Erkek ☐
2. **Yaşınız:**
3. **Hangi şehirde yaşıyorsunuz?**
4. **Eğitim Durumunuz:**
☐ Okuryazar ☐ İlkokul mezunu ☐ Ortaokul mezunu ☐ Lise öğrencisi
☐ Lise mezunu ☐ Yüksekokul mezunu ☐ Üniversite öğrencisi/mezunu
☐ Lisans sonrası
5. **Herhangi bir işte çalışıyor musunuz?:** Evet ☐ Hayır ☐
6. **Çalışıyorsanız mesleğiniz:**
7. **Medeni durumunuz?:** Bekâr ☐ Nişanlı/Sözlü ☐ Evli ☐ Dul/Boşanmış ☐
8. **Çocuğunuz var mı? Varsa kaç çocuğunuz olduğunu evet seçeneğinin yanındaki boşluğa yazınız.** Evet ☐ Hayır ☐
9. **Hayatınızın büyük çoğunluğunu geçirdiğiniz yer:**
☐ Köy ☐ Kasaba ☐ Küçük Şehir ☐ Büyük Şehir
10. **Herhangi bir bedensel rahatsızlığınız var mı?:** Evet ☐ Hayır ☐
Evet ise belirtiniz :
11. **Herhangi bir psikiyatrik rahatsızlığınız var mı?:** Evet ☐ Hayır ☐
Evet ise belirtiniz:
12. **Daha önce psikiyatrik tedavi gördünüz mü?:** Evet ☐ Hayır ☐
Evet ise belirtiniz:
13. **Annenizin eğitim düzeyi:**
☐ Okuryazar değil ☐ Okuryazar ☐ İlkokul mezunu ☐ Ortaokul mezunu
☐ Lise mezunu ☐ Yüksekokul mezunu ☐ Üniversite mezunu ve üzeri
14. **Babanızın eğitim düzeyi:**
☐ Okuryazar değil ☐ Okuryazar ☐ İlkokul mezunu ☐ Ortaokul mezunu

☐ Lise mezunu
üzeri

☐ Yüksekokul mezunu

☐ Üniversite mezunu ve

15. Ailenizin toplam aylık geliri (1 ayda evinize giren toplam para miktarı):

.....

16. Sosyoekonomik düzeyinizi nasıl tanımlarsınız?

Alt ☐

Alt orta ☐

Orta ☐

Üst orta ☐

Üst ☐

17. Son zamanlarda kişisel yaşantınızı etkileyen OLUMLU bir olay oldu ise bu olayı kısaca anlatınız ve sizi ne düzeyde etkilediğini belirtiniz.

.....
.....
.....
.....
.....

Bu olay beni ...

Hiç etkilemedi
1

2

3

4

Çok fazla etkiledi
5

18. Son zamanlarda kişisel yaşantınızı etkileyen OLUMSUZ bir olay oldu ise bu olayı kısaca anlatınız ve sizi ne düzeyde etkilediğini belirtiniz.

.....
.....
.....
.....
.....

Bu olay beni ...

Hiç etkilemedi
1

2

3

4

Çok fazla etkiledi
5

19. Son zamanlarda sizi etkileyen herhangi bir OLUMLU TOPLUMSAL oldu ise bu olayın ne olduğunu kısaca belirterek sizi ne düzeyde etkilediğini aşağıdaki ölçek üzerinden değerlendiriniz.

.....
.....
.....
.....

Bu olay beni ...

Hiç etkilemedi
1

2

3

4

Çok fazla etkiledi
5

20. Son zamanlarda sizi etkileyen herhangi bir OLUMSUZ TOPLUMSAL oldu ise bu olayın ne olduğunu kısaca belirterek sizi ne düzeyde etkilediğini aşağıdaki ölçek üzerinden değerlendiriniz.

.....
.....
.....
.....

Bu olay beni ...

Hiç etkilemedi						Çok fazla etkiledi
1	2	3	4			5

21. Siyasal görüşünüzü aşağıdaki ölçek üzerinde belirtiniz.

Sağ					Ne sağ ne sol				Sol
4	3	2	1	0	1	2	3	4	

22. Politik konulara ne düzeyde ilgi duyduğunuzu aşağıdaki ölçek üzerinden değerlendiriniz.

Hiç ilgi duymuyorum								Çok fazla ilgi duyuyorum
1	2	3	4	5	6	7	8	9

23. Siyasal anlamda ne düzeyde politik olduğunuzu düşünüyorsunuz?

Hiç politik değilim (Apolitik)								Çok fazla politik
1	2	3	4	5	6	7	8	9

24. Söylemek istediklerinizi ifade etme konusunda kendinizi nasıl hissedersiniz?

Hiç baskı altında hissetmeyen							Oldukça baskı altında hisseden
1	2	3	4	5	6	7	

Ek 11. Dünyaya İlişkin Varsayımlar Envanteri (DİVE) Türkçe Formu

DİVE (Dünyaya İlişkin Varsayımlar Envanteri) – Türkçe Formu

Lütfen, aşağıdaki ölçekte yer alan ifadelere ne kadar katıldığınızı ya da karşı olduğunuzu belirtiniz. Her bir ifadeyi okuduktan sonra, o ifadeye ne kadar katıldığınızı ya da karşı olduğunuzu, yanında yer alan bölmedeki uygun rakamı seçerek işaretleyiniz.

1=kesinlikle katılmıyorum ----- 2 ----- 3 ----- 4 ----- 5 ----- 6 = tamamen katılıyorum

	Kesinlikle katılmıyorum					Tamamen katılıyorum
1. İnsanların çoğuna güvenilebilir.	1	2	3	4	5	6
2. İnsan, hayatında neler olacağını genellikle bilebilir.	1	2	3	4	5	6
3. Başkalarının ne düşündüğünü bilmek çok zordur.	1	2	3	4	5	6
4. Herkesin başına kötü bir şey gelebilir.	1	2	3	4	5	6
5. İnsanlar çoğunlukla öngürülemez (öncede tahmin edilemez) şekilde davranır.	1	2	3	4	5	6
6. İnsanlar genellikle sandıklarından daha az güvendedirler.	1	2	3	4	5	6
7. İnsanların genel olarak iyi olduklarına inanırım.	1	2	3	4	5	6
8. Hayatımda karşılaşılabileceğim şeyler üzerinde büyük ölçüde kontrol sahibiyim.	1	2	3	4	5	6
9. Yarın ne olacağını asla bilemezsin.	1	2	3	4	5	6
10. İnsanlar genellikle güvenilirdir.	1	2	3	4	5	6
11. İnsanların yaşamları aniden alt üst olabilir.	1	2	3	4	5	6
12. Başka birinin davranışlarının altında yatan nedenleri tam olarak bilmek zordur.	1	2	3	4	5	6
13. İnsanların çoğuna güvenilemez.	1	2	3	4	5	6
14. İnsanlar, güvende olduklarını zannederek aslında kendilerini kandırıyorlar.	1	2	3	4	5	6
15. İnsanların neyi neden yaptıklarını anlamak zordur.	1	2	3	4	5	6
16. Yaşadığım şeylerin çoğu ben öyle olmasını istediğim için oldu.	1	2	3	4	5	6
17. Başıma kötü şeyler gelme olasılığı her zaman var.	1	2	3	4	5	6

18. Hayatımdaki olayların nasıl olacağını belirlemek en nihayetinde benim elimde.	1	2	3	4	5	6
19. İnsanların davranışlarını önceden kestirebilmek çok zor olabilir.	1	2	3	4	5	6
20. İnsanların söyledikleri ile yaptıkları genellikle birbirinden farklıdır.	1	2	3	4	5	6

TÜRKÇE FORMUN ÖLÇEK BİLGİLERİ

Alt Boyutlar:

1. İnsanların Güvenirliliği ve İyiliği (5 madde): 7*, 10*, 1*, 13, 14
2. İnsanların Anlaşılabilirliği ve Öngörülebilirliği (5 madde): 19, 15, 12, 5, 3
3. Güvende Olma ve İncinibilirlik (4 madde): 11, 17, 4, 9
4. Olayların Kontrol Edilebilirliği (4 madde): 16*, 18*, 8*, 2*

*ters kodlanan maddeler

Ek 12. Sosyotoplumsal İyi Oluş Ölçeği (SİÖÖ) Türkçe Formu

SİÖÖ (Sosyotoplumsal İyi Oluş Ölçeği) – Türkçe Formu

Aşağıdaki ifadeler, insanların toplumdaki koşullarına dair yaptığı değerlendirmeleri yansıtmaktadır. İçinde yaşadığınız toplumu, kendinizi ve toplumdaki diğer insanları düşünerek, aşağıdaki ifadelere ne düzeyde katıldığınızı belirtiniz.

	Hiç katılmıyorum						Tamamen katılıyorum
1. Kendimi toplum dediğim herhangi bir şeye ait hissetmiyorum.	1	2	3	4	5	6	7
2. Kendimi toplumun önemli bir parçası gibi hissediyorum.	1	2	3	4	5	6	7
3. Söyleyecek bir şeyim olduğunda, toplumdaki insanların beni dinleyeceğine inanıyorum.	1	2	3	4	5	6	7
4. Kendimi toplumdaki diğer insanlara yakın hissediyorum.	1	2	3	4	5	6	7
5. Yaşadığım toplumu huzur kaynağı olarak görüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
6. Yaşadığım toplumdaki diğer insanların bana bir insan olarak değer verdiğine inanıyorum.	1	2	3	4	5	6	7
7. Diğer insanların güvenilmez olduğunu düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
8. İnsanların ben-merkezci olduğuna inanıyorum.	1	2	3	4	5	6	7
9. İnsanlar bana güvenilir değilmiş gibi geliyor.	1	2	3	4	5	6	7
10. İnsanların yalnızca kendileri için yaşadıklarını düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
11. İnsanların gün geçtikçe dürüstlükten uzaklaştıklarına inanıyorum.	1	2	3	4	5	6	7
12. İnsanların başkalarının sorunlarını önemsediklerini düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
13. Dünyaya değerli bir şeyler katabileceğimi düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
14. Günlük olarak yaptığım şeyler, yaşadığım toplum için dışı dokunur bir fayda sağlamıyor.	1	2	3	4	5	6	7
15. Topluma bir şeyler katacak zaman ya da enerjim yok.	1	2	3	4	5	6	7

16. Yaptığım şeylerin topluma önemli katkısı olduğunu düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
17. Topluma katkı sağlayacak önemli bir şeyim yokmuş gibi geliyor.	1	2	3	4	5	6	7
18. Toplumun artık ilerlemediğine inanıyorum.	1	2	3	4	5	6	7
19. Toplum, benim gibi insanlar için geliştirici değil.	1	2	3	4	5	6	7
20. Toplumun sürekli olarak gelişim gösterdiğini düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
21. Toplumun, insanların yaşaması için üretken bir yer olduğunu düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
22. Bana göre, toplumsal ilerleme diye bir şey yok.	1	2	3	4	5	6	7
23. Dünyanın herkes için daha iyi bir yer olmaya doğru gittiğini düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
24. Dünya benim için fazlasıyla karmaşık bir yer.	1	2	3	4	5	6	7
25. Dünyada olup bitenlere anlam veremiyorum.	1	2	3	4	5	6	7
26. Çoğu kültür anlayamayacağım kadar tuhaf.	1	2	3	4	5	6	7

TÜRKÇE FORMUN ÖLÇEK BİLGİLERİ

Alt Boyutlar:

1. Toplumsal Bütünleşme (6 madde): 4, 2, 6, 3, 1*, 5
2. Toplumsal Kabul (6 madde) : 8*, 10*, 9*, 7*, 11*, 12
3. Toplumsal Katkı (5 madde): 16, 17*, 15*, 14*, 13
4. Toplumun Kendini Gerçekleştirme (6 madde): 20, 21, 22*, 18*, 23, 19*
5. Toplumsal Anlamlılık (3 madde): 26*, 25*, 24*

*ters kodlanan maddeler

Ek 13. Toplumsal Duygu İklimi Envanteri – Türkçe Formu

Toplumsal Duygu İklimi Envanteri (TDİE) - Türkçe Form

İnsanların yaşadıkları ülkede yaşanan olaylar onları duygusal olarak etkileyebilmektedir. Ülkemizi düşünerek aşağıdaki ifadelerin sizin hislerinize ne derece uyduğunu, her bir ifadenin yanında yer alan 7 dereceli ölçek üzerinden değerlendiriniz. Lütfen hiçbir soruyu atlamamaya özen göstererek içten yanıt veriniz.

	Kesinlikle hayır						Kesinlikle evet
1. İnsanların çoğu, kendileri ve aileleri için yeterince yiyecek, su, ilaç ve barınma imkânı olduğu ve gelecekte de bunlara sahip olmaya devam edecekleri konusunda kendilerini güvende hissediyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
2. İnsanlar, şiddetin huzur içinde yaşamalarını engelleyecek düzeyde olması nedeniyle güvende olmadıklarını hissediyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
3. İnsanlar, farklı politik grupların birbirlerine güvendiğine ve ülkenin ilerlemesi için birlikte çalışacağına inanıyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
4. İnsanlar, protesto amaçlı barışçıl gösterilere katılmaktan korkuyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
5. İnsanlar kendileri ve ailelerinin daha iyi bir yaşam sürmesini sağlayacak olanaklar olduğuna güven duyuyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
6. İnsanlar gidişatın daha iyi olacağı konusunda umutsuz mu?	1	2	3	4	5	6	7
7. Ülkedeki insanların çoğu, bazı çocukların içinde bulundukları zor koşulları anlayıp, durumlarının iyileştirilmesine katkıda bulunmak istiyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
8. İnsanların çoğu, paraya ve güce sahip insanlara ayrıcalık tanındığını düşünerek kızgınlık duyuyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
9. İnsanların çoğu, yaşadıkları toplumda onları umursayan başkalarının varlığına güven duyuyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
10. İnsanlar, gelecekte olabileceklerden endişelendikleri için güvende olmadıklarını hissediyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
11. Farklı kuruluşlardaki insanlar, herkesin yararına olacak bir çözüm bulmak için birlikte çalışacak kadar birbirine güven duyuyor mu?	1	2	3	4	5	6	7

12. Gazeteciler ve basın, haber niteliğindeki her şeyi yayınlatabiliyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
13. İnsanlar, şiddet içermeyen yöntemlerin (oy kullanma, çevreye zarar vermeden yapılan barışçıl gösteriler) toplumsal adaleti arttırabileceğine güveniyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
14. İnsanlar, politik/siyasal sistemin toplum yararına kullanılacağı konusunda umutlular mı?	1	2	3	4	5	6	7
15. İnsanların çoğu, bir anlaşmazlık olduğunda şiddete başvurmayacak kadar birbirlerine saygı duyuyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
16. İnsanlar, gelir dağılımının adil olmadığını düşündükleri için öfkeli mi?	1	2	3	4	5	6	7
17. Çoğu insan bir sorunları olduğunda yardım bulabilecekleri konusunda kendini güvende hissediyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
18. İnsanlar, suç işleyenleri cezalandırma konusunda adalet sisteminin iyi çalışmadığını düşündükleri için güvende olmadıklarını hissediyorlar mı?	1	2	3	4	5	6	7
19. Ülkedeki farklı politik, etnik ve dini gruplardan insanlar birbirine güven duyuyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
20. İnsanlar, korku duymadan düşündüklerini açıkça söyleyebiliyorlar mı?	1	2	3	4	5	6	7
21. İnsanların çoğu, önem verdikleri bir konuda seslerini duyurabileceklerine inanıyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
22. Ülkenin durumu, pek çok insanın ayrılmak isteyeceği kadar umutsuz mu?	1	2	3	4	5	6	7
23. Ülkede, erkek ve kadınlar birbirlerini eşit görerek karşılıklı saygı duyuyor mu?	1	2	3	4	5	6	7
24. Pek çok insan politik sistemde bozulma olduğunu düşündüğü için öfkeli mi?	1	2	3	4	5	6	7

TÜRKÇE FORMUN ÖLÇEK BİLGİLERİ

Alt Boyutlar:

1. Korku (5 madde): 20*, 12*, 21*, 4, 13*
2. Sosyal Güven ve Güvenlik (10 madde): 5, 9, 11, 7, 17, 15, 1, 3, 23, 19, 14
3. Umutsuzluk ve Öfke (7 madde): 16, 8, 24, 2, 18, 6, 22, 10

*ters kodlanan maddeler

Ek 14. Pozitif ve Negatif Duygulanım Ölçeği (PANAS)

PANAS

Bu ölçek farklı duyguları tanımlayan bir takım sözcükler içermektedir. Son iki hafta nasıl hissettiğinizi düşünüp her maddeyi okuyun. Uygun cevabı her maddenin yanında ayrılan yere (puanları daire içine alarak) işaretleyin. Cevaplarınızı verirken aşağıdaki puanları kullanın.

1. *Çok az veya hiç*
2. *Biraz*
3. *Ortalama*
4. *Oldukça*
5. *Çok fazla*

1. İlgili	1	2	3	4	5
2. Sıkıntılı	1	2	3	4	5
3. Heyecanlı	1	2	3	4	5
4. Mutsuz	1	2	3	4	5
5. Güçlü	1	2	3	4	5
6. Suçlu	1	2	3	4	5
7. Ürkmüş	1	2	3	4	5
8. Düşmanca	1	2	3	4	5
9. Hevesli	1	2	3	4	5
10. Gururlu	1	2	3	4	5
11. Asabi	1	2	3	4	5
12. Uyanık	1	2	3	4	5
(dikkati açık)					
13. Utanmış	1	2	3	4	5
14. İlhamlı	1	2	3	4	5
(yaratıcı düşüncelerle dolu)					
15. Sinirli	1	2	3	4	5
16. Kararlı	1	2	3	4	5
17. Dikkatli	1	2	3	4	5
18. Tedirgin	1	2	3	4	5
19. Aktif	1	2	3	4	5
20. Korkmuş	1	2	3	4	5

Ek 15. Kısa Semptom Envanteri (KSE)

KSE (Kısa Semptom Envanteri)

Aşağıda insanların bazen yaşadıkları sıkıntılar ve yakınmaların bir listesi verilmiştir. Lütfen listedeki her bir maddeyi dikkatle okuyun. Daha sonra o belirtilerin sizi bugün dahil, son bir haftadır ne kadar rahatsız ettiğini yandaki bölmede uygun olan yerde işaretleyin. Her belirti için sadece bir yeri işaretlemeye ve hiçbir maddeyi atlamamaya özen gösterin. Eğer fikir değiştirirseniz ilk yanıtınızı silin.

Aşağıdakiler sizi ne kadar rahatsız ediyor?	Hiç	Biraz	Orta Derece	Epey	Çok Fazla
1. İçinizdeki sinirlilik ve titreme hali					
2. Baygınlık, baş dönmesi					
3. Bir başka kişinin sizin düşüncelerinizi kontrol edeceği fikri					
4. Başınıza gelen sıkıntılardan dolayı başkalarının suçlu olduğu duygusu					
5. Olayları hatırlamada güçlük					
6. Çok kolayca kızıp öfkelenme					
7. Göğüs (kalp) bölgesinde ağrılar					
8. Meydanlık (açık) yerlerden korkma duygusu					
9. Yaşamınıza son verme düşünceleri					
10. İnsanların çoğuna güvenilemeyeceği hissi					
11. İştahta bozukluklar					
12. Hiçbir nedeni olmayan ani korkular					
13. Kontrol edemediğiniz duygu patlamaları					
14. Başka insanlarla beraberken bile yalnızlık hissetme					
15. İşleri bitirme konusunda kendini engellenmiş hissetme					
16. Yalnızlık hissetme					
17. Hüzünlü, kederli hissetme					
18. Hiçbir şeye ilgi duymama					
19. Ağlamaklı hissetme					
20. Kolayca incinebilme, kırılma					
21. İnsanların sizi sevmediğine, kötü davrandığına inanma					
22. Kendini diğerlerinden daha aşağı görme					
23. Mide bozukluğu, bulantı					
24. Diğerlerinin sizi gözlediği ya da hakkınızda konuştuğu duygusu					
25. Uykuya dalmada güçlük					

	Hiç	Biraz	Orta Derece	Epey	Çok Fazla
26. Yaptığınız şeyleri tekrar tekrar doğru mu diye kontrol etme					
27. Karar vermede güçlükler					
28. Otobüs, tren, metro gibi umumi vasıtalarla seyahatlerden korkma					
29. Nefes darlığı, nefessiz kalma					
30. Sıcak, soğuk basmaları					
31. Sizi korkuttuğu için bazı eşya, yer ya da etkinliklerden uzak kalmaya çalışma					
32. Kafanızın “bomboş” kalması					
33. Bedeninizin bazı bölgelerinde uyuşmalar, karıncalanmalar					
34. Günahlarınız için cezalandırılmanız gerektiği					
35. Gelecekle ilgili umutsuzluk duyguları içinde olmak					
36. Dikkati bir şey üzerine toplamada) güçlük / zorlanma					
37. Bedenin bazı bölgelerinde zayıflık, güçsüzlük hissi					
38. Kendini gergin ve tedirgin hissetme					
39. Ölme ve ölüm üzerine düşünceler					
40. Birini dövme, ona zarar verme, yaralama isteği					
41. Bir şeyleri, kırma, dökme isteği					
42. Diğerlerinin yanındayken kendinin çok fazla farkında olmak					
43. kalabalıklardan rahatsızlık duymak					
44. Bir başka insana hiç yakınlık duymamak					
45. Dehşet ve panik nöbetleri					
46. Sık sık tartışmaya girme					
47. Yalnız bırakıldığında/kalındığında sinirlilik hissetme					
48. Başarılarınız için diğerlerinden yeterince takdir görmeme					
49. Yerinde duramayacak kadar tedirgin hissetme					
50. Kendini değersiz görme/değersizlik duyguları					
51. Eğer izin verirsiniz insanların sizi sömüreceği duygusu					
52. Suçluluk duyguları					
53. Aklınızda bir bozukluk olduğu fikri					

Ek 16. Genel Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği (GSMÖ)

GSMÖ (Genel Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği)

Aşağıdaki ölçekte bulunan her bir ifadeyi dikkatlice okuyunuz ve sizi (gerçek duygu ve düşüncenizi) en iyi ifade ettiğini düşündüğünüz dereceyi/rakamı işaretleyiniz.

	Hiç katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Az atılmıyorum	Kararsızım	Az katılıyorum	Kısmen katılıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
1. Genel olarak toplumumuzu adil bulurum.	1	2	3	4	5	6	7
2. Genelde politik sistemimiz olması gerektiği gibi, doğru biçimde işlemektedir.	1	2	3	4	5	6	7
3. Toplumumuz ciddi biçimde yeniden yapılandırılmaya ihtiyaç duymaktadır.	1	2	3	4	5	6	7
4. Türkiye, dünyaya yaşanacak en iyi ülkedir.	1	2	3	4	5	6	7
5. İzlenen çoğu politika, toplumun çoğunluğunun yararınadır.	1	2	3	4	5	6	7
6. Bu toplumda herkes adil bir biçimde, zenginlik ve mutluluktan payına düşeni alır.	1	2	3	4	5	6	7
7. Toplumumuz her yıl daha da kötüye gitmektedir.	1	2	3	4	5	6	7
8. Toplumumuz, insanların genellikle ne hak ederlerse onu alacakları şekilde düzenlenmiştir.	1	2	3	4	5	6	7